

**МАВЛОНО ЖАЛОЛИДДИН
РУМИЙ**

**М А С Н А В И Й И
М А Ё Н А В И Й**

ИККИНЧИ КИТОБ

*Форсийдан
Ўзбекистон халқ шоири
ЖАМОЛ КАМОЛ
таржимаси*

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ
ХАЛҚ МЕРОСИ НАЩРИЁТИ
Тошкент
2002**

مولانا جلال الدین بلخی رومی

مثنوی معنوی

دفتر دوم

ترجمه منظوم جمال کمال

رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران در ازبکستان

تاشکند - ۲۰۰۲م

Нарса йўқким, хорижи олам эрур,
Ҳар не истарсен, ўзингда жам эрур.
Кўзни юмгил, кўзга айлансин кўнгил,
Кўз бўлурму ҳақни кўрмас бўлса ул...

Мавлоно Жалолоддин Румий - жаҳон мумтоз адабиётининг энг буюк сиймоларидан, башарият шоири деб шуҳрат қозонган забардаст алломадир. Мана, қарийб саккиз асрдирким Мавлононинг номи тиллардан тушмайди, румиёна сатрлар эллардан элларга ўтиб, жаҳон кезади.

Алишер Навоий ул зоти шарифни устозлар устози деб атаган, Абдурахмон Жомий эса, у пайғамбар эмас, аммо пайғамбарлик китоби бор, деб улуғлаган. Буюк немис файласуфи Гегель, мен ўзимнинг диалектика ҳақидаги таълимотимни Жалолоддин Румийга суяниб, яратдим, деб эътироф этган. Мавлоно ҳақида Гёте, Лев Толстой каби буюкларнинг дил сўзлари ҳам тарих саҳифаларида ярқираб турибди.

Шубҳасиз, Жалолоддин Румий ижодининг энг ёрқин дурдонаси унинг олти китобдан иборат «Маснавийи маънавий» асаридир. «Маснавийи шариф», «Маънавият денгузи», «Тасаввуф қомуси» деб донг таратган бу асарни чин маънода «Дунёнинг китоби» дейиш мумкин. Муҳтасар қилиб айтадиган бўлсак, у - Ҳақ мадҳи, ҳақиқат таронаси, инсонни қонил фалсафасидир.

Азиз китобхон, дарё тўлқинларидек тўхтаовсиз оқиб келувчи сўнгсиз ҳикояту ривоятлар ва улар замиридаги теран ва улуғвор ҳикматлардан бебахра қолмай десангиз, бу китобларни ўқинг. Ушанда сиз ҳам уларнинг завқига берилиб, бизга ўхшаб беихтиёр такрорлаб юрасиз:

Лабларига етсам ул дамсозни,
Най каби мен сочгай эрдим розни...

МАСЪУЛ МУҲАРРИР ИЗОҲИ

Ушбу таржима «Маснавий»нинг энг мукаммал нусхаларидан бири - эронлик машхур мавлавийшунос олим, филология фанлари доктори Муҳаммад Истеъломий томонидан 7 жилдда тайёрланиб, 2000 йилда Техронда нашр этилган нусха асосида амалга оширилди.

«Маснавий»нинг Муҳаммад Истеъломий томонидан тайёрланган матни асарнинг тўрт қадимги қўлёзма нусхалари - Қуниёнинг 668 ва 677 рақамли қўлёзма нусхалари, Қуниёнинг иккинчи нусхаси, Эрон Миллий кутубхонасида 715 рақами остида сақланаётган қўлёзма нусха ва машхур инглиз мавлавийшунос олими Р.Никельсон ҳозирлаган нашрга асосланади.

Мазкур нашрда «Маснавий»нинг 6 китоби, ҳар бир китобда мукаммал изохлар, 7 - жилдда эса «Қашиф ул абёт», яъни асардаги барча байтларнинг мундарижаси берилган. Ушбу таржима ана шундай бир мўътабар нашр асосида амалга оширилганлиги билан ҳам эътиборга лойиқдир.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМ

«Маснавийи маънавий» иккинчи жилдининг кечикиш ҳикмати баёни улдирким, Ҳикмати Илоҳий бандасига бир йўла аён бўлмас, магар аён бўлса, бандаси ундан истифода этишдан ожиз қолур, Ҳақнинг поёнсиз ҳикмати таъсирида унинг ақлу идроки бузилур. У ишдан қўл чекар. Бас. Тангри Таоло бепоён ҳикматининг бир заррасини бандасининг бурнига тақар ва уни ишга жазб этар. Токи фойдадан хабар берилмас экан, бандаси қимирламас. Зеро, ул бандасини қимирлатувчи, одамийга хос бир нарсадирким, сўз, маслаҳат ана шу хусусдадир.

Ҳикмати Илоҳий бир бандасининг бошига ёғилса, у қимирламай, тек қолур. Чунончи, туя бурундиқсиз йўл юрмас, магар бурундиғи катта бўлса ҳам, ўрнидан қўзғолмас. Дейилмишким: «Ҳар нарсанинг асл манбаи - Бизнинг даргоҳимиздадир. Биз у нарсаларни аниқ ўлчов ила (сизларга) туширурмиз»¹.

Сув ила қоришмагунча, тупроқ гишт бўлмас, магар сув ошиб кетса ҳам, унинг гишт бўлиши имконсиз. Дейилмишким: «Ул зот осмонни баланд қилиб қўйди ва сизлар тоштарозида туғёнга тушмасликларингиз учун мезон-тарози ўрнагди»². Жаноби Ҳақ ҳар нарсани мезони ила берар, ҳисобсиз, мезонсиз бермас.

Лекин халқ олаמידан чиқиб, «Оллоҳ ўзи истаган кишиларга беҳисоб ризқ қилур» ҳолатига кирган ва «Татиб кўрмаган билмас» вазиятига эришган эранлар тоифаси - бир бошқа.

*Сўрди: не эмишдир ишқу ошиқ?
Дедимки, бизча бўл, билурсен...*

Ишқу муҳаббат - бениҳоядир. Шу боисдан ҳам дейилмишким, ул-Жаноби Ҳақнинг сифотидир. Унга нисбатан бандасига берилгани - ўткинчи бир нарсадир. Инчунин, Юҳиббуҳум - «Тангри уларни севар» сўзи этар, кифоя. Юҳиббуннаҳу - «Улар ҳам уни севарлар» сўзи бунинг олдидан не эмиш...

¹ Қуръони Карим, Ҳижр сураси, 21 оятта ишорат.

² Қуръони Карим, Раҳмон сураси, 7 оятта ишорат.

ДЕБОЧА

Маснавий назмидаа юз берди сукут,
Вақт лозим қондин айрилгунча сут.

Ул ширин сут қондин айрилмайди то,
Этмагунча толеинг фарзанд ато.

Ул Зиёулҳақ Хусомиддин бу он
Маснавийни бурди кўкдин ер томон.

Ул Ҳақойиқ кўкига кетмиш эди,
Гулбахорсиз гунчалар хомуш эди.

5 Қайтди ул соҳилга, оғоз айлади,
Маснавий чолгусини соз айлади.

Маснавийким, сайқали арвоҳ эди,
Қайтгани ул рўзи истифтоҳ эди³.

Матлаи тарихини сўрсанг агар,
Олти юз олтмишу иккидир тугал.

Қайтди булбул боғ аро бонг ургали,
Учди лочин ул, маоний тергали.

Шоҳ қўли унга макон бўлсин абад,
Бул эшик элга равон бўлсин абад.

10 Унга офат-ҳирс ила шаҳват эрур,
Йўкса, бунда ичгани шарбат эрур.

Ул жаҳонга монедур бўтзу даҳон,
Юм даҳонинг, Ҳақни кўргайсен аён.

³ Рўзи истифтоҳ - Истифтоҳ куни. Истифтоҳ - кушойиш сўрамоқ, муроднинг ҳосил бўлишини тиламоқ. Ражаб ойининг ун бешинчи кунига тўғри келади, бу ўринда 1264 йилнинг 13 май куни.

Эйки оғзинг - худди дўзах оғзидир,
Эй жаҳоннинг - мисли барзах тарзидир⁴.

Нури боқий - олами дун олдида,
Сут эмиш ул, мавж-мавж хун олдида.

Сен қадам қўйсанг агар беэҳтиёт,
Қон қилур оппоқ сутингни ихтилот⁵.

- 15 Қўйди одам бир қадам, ул завқи нафс
Бўлди жаннатнинг фиरोқи, тавқи нафс.

Бас, фаришта қочди ундан унчалар,
Нон учун кўз ёши тўкди қанчалар.

Гарчи бир мўъжаз гуноҳ қилмиш эди,
Қилмиши ул - кўзда битган қил эди.

Одам эрди - дийдаи нури қадим,
Дийдасида қил эди-кўҳи азим.

Одам этсайди бу ишда маслаҳат,
Бунчалар чекмасди афсус, маъзарат.

- 20 Бир ақлга бир ақл гар жуфт ўлур,
Ҳар нечук зиллатга ул моне бўлур.

Нафс агар бир ўзга нафсга ёр эмиш,
Ақлу хуш чун отилу абгор эмиш.

Гоҳи танҳоликда гар навмид эсанг,
Ўнганурсен, ҳамдами хуршид эсанг.

Тушса сенга бир худоёрнинг кўзи,
Ёр бўлур сенга Худойимнинг ўзи.

⁴ Барзах - икки дарё орасидаги кичик қуруқлик, бу ерда: жаннат ва дўзах оралиғи.

⁵ Ихтилот - яқинлашиш.

Улки хилват ичра биздин кўз юмар,
Бу хунарни ёрдин ўрганмиш магар.

25 Хилват эт агёрдин, ёрдин эмас,
Қишда кий пўстинни, иссиқ ёздамас.

Гар ақлга боз ақл хамроҳ бўлур,
Нур бўлур афзуну йўл пайдо бўлур.

Нафс агар нафс бирла хуш, хандон бўлур,
Зулмат ичра йўл баче пинҳон бўлур.

Ёр-сенинг икки кўзингдир, англагил,
Кўзларингни хору хасдин асрагил.

Тил ила чангитма, кўзгатма губор,
Чанг-губорни этма кўзларга нисор.

30 Чунки мўмин - кўзгуйи мўмин эрур,
Чанг-губордин ойна эмин эрур.

Ёрни сен жонингга чин ойна бил,
Пок тут ойнани, дам урмагил.

Ул дамнингдин юз ёпар ойна, бас,
Ютгилу тутгил дамнингни, ҳар нафас.

Сол назар тупроққаким, ёр топди ул,
Ҳар баҳордин нури анвор топди ул.

Ул оғочким ёрига жуфт бўлди, боқ,
Хуш ҳаводин яшнади бошдин-оёқ.

35 Келди мизон, забтига олди ани,
Ул совуқ қотди, ёпинди кўрпани.

Бул ёмон ёр бирла келгайдир бало,
Яхшидир уйқуга бўлсам мубтало.

Ухлабон бўлгум ўшал асҳоби Каҳф,
Доқёнус бўлмагил, уйкуда наф.

Сарфи Доқёнус эди уйғоқлиги,
Бўлди номусга суянч ухлоқлиги.

Уйку - бедорлик билимлар бирла, ҳой,
Кечса нодон бирла, бедорликка вой⁶.

40 Боққи, зоглар қишда чодир солдилар,
Боғда булбуллар писиб, жим қолдилар.

Бас, улар гулзорсиз чеккайму ун?
Гар куёш йўқ эрса, бедорлик нечун?

Офтобо, тарки гулшан айладинг,
Чунки ер остини равшан айладинг.

Офтоби маърифат ўчгайму ҳеч,
Ақлу жон осмонидин кўчгайму ҳеч?

Улки хуршиди камолдир, бефироқ,
Кеча-кундуз кори-равшан айламоқ.

45 Гар Скандарсан, ўзингга топ куёш,
Қайга борсанг, нурлидирсен, нурпош.

Қайга борсанг, манзилинг машриқ бўлур,
Мағрибингга шарқлар ошиқ бўлур.

Ҳисси хуффошинг учар мағриб сари⁷,
Ҳисси дурпошинг кетар машриқ сари.

Ҳис йўли - эшшак йўлидир, эй нигор,
Айла эшшаклар била юрмоққа ор.

⁶ «Билимли бўлиб ухламоқ билимсиз ибодат этишдан афзал-
дир» Ҳадис.

⁷ Хуффош - кўршапалак.

Бор эрур беш ҳисдин ўзга бешта ҳис,
Ул қизил олтин эса, бул худди мис.

50 Ўйлаким, бозорга тушганда иши,
Мисни зар ўрнида кўргайму киши?

Тан ҳиси қувватни зулматдин олуր,
Жон ҳиси эрса қуёшдин нурланур.

Эйки ҳиссинг гайбга элтгувчи башар,
Сен Мусодек қўлни қўйнингдан чиқар.

Эй сифотинг офтоби маърифат,
Кўкда офтоб сенга эрмиш ҳамсифат.

Гоҳи хуршидсен, гаҳи дарё ўзинг,
Кўҳи Қофдирсен, яна анқо ўзинг.

55 Аслида ул ҳам эмас, бул ҳам эмас,
Сен ваҳимлардин йироқ, мардона, бас.

Руҳ ҳамиша ақлу дониш-ла иши,
Тоziю туркийга руҳнинг не иши?

Мунча суврат сендин эрмиш, бемисол,
Ҳам мушаббих, ҳам муваҳҳид гунгу лол¹.

Гоҳ мушаббихни муваҳҳид айлағай,
Гоҳ муваҳҳидни шакллар алдағай.

Гоҳи мастликдин сени дер Булҳасан,
Ё сағийр-ас-сани, ё ратб-ул-бадан².

60 Гоҳи ўз нақшини вайрон айлағай,
Азбаройи меҳри жонон айлағай.

¹ Мушаббих- Оллоҳни инсонга ўхшатовчи фирка. Муваҳҳид-
Оллоҳнинг ягоналигига эътиқод қилувчи.

² Ё ёши кичик дейди, ёхуд тоза бадан.

Хис кўзи кўргай ҳамиша эътизол¹⁰,
Ақл ила сунний боқиб, топгай висол.

Бандадир туйғуга аҳли эътизол,
Ўзни сунний дер, вале банди залол. *

Кимки ҳисга банда, муътазил эрур,
Сунний дер ўзни, вале жоҳил эрур.

Кимки ҳисни тарк этар, сунний магар,
Ақлу идрок кўзи ул, аҳли назар.

65 Кўрса эрди ҳиси ҳайвон шоҳни,
Кўргай эрди гову хар Оллоҳни¹¹.

Бўлса эрди сенга ёлғиз ошно,
Ҳисси ҳайвон бирла ул нафси ҳаво,

Бўлмас эрдинг сен мукаррам шунчалар,
Муштарақ ҳисларга маҳрам шунчалар.

Номусаввар ё мусаввар, демагил,
Бул сўзинг пучдир, аё соҳиб шакл.

Номусаввар ё мусаввар, дер фалон,
Улки пўстни тарк этиб, мағзидир тамом.

70 Кўр эсанг, йўқдир сўқирларга ҳараж¹²,
Эрмасанг, ас-сабру мифтоҳул-фараж¹³.

Дорудир, кўз пардасин ёққай сабр,
Келтирур кўнглинга ул шарҳи садр.

¹⁰ Эътизол- муътазила мазҳаби.

¹¹ Гову хар- ҳўкиз ва эшак.

¹² Ҳараж-танглик.

¹³ Сабр-нажот калитидир.

Эрса кўнгил кўзгуси шаффофу пок,
Акс этур нақшлар, кўринмас обу хок.

Сен кўрурсен нақшу ҳам наққошни,
Балки давлат фаршини, фаррошни.

Ёр хаёли келди менга чун Халил,
Суврат бутдир ва бутга душман ул.

75 Шукри Яздон айлайн, бўлди аён,
Ул хаёлида хаёлин кўрди жон.

Эшигинг тупрови маст этмиш мени,
Кимки мағрур, бошига тупроқ ани.

Яхши эрсам, ундан олмишмен хусн,
Йўқса, ҳолимга хунук кулгай нечун?

Чора улким, ўзни бир кўрсай эдим,
Дерки, лойиқ бўлмасанг, олгаймидим.

Ул жамилдирким, муҳибби лил-жамол,
Кексани танларму ул ёш безавол.

80 Жазб этар яхшини яхши, бил, уқи.
Таййиботу таййибийн, такрор ўқи¹⁴.

Неки бордир, жинсига жозиб эмиш,
Жазб этармиш ёзни ёзу қишни қиш.

Аҳли ботил бирла ботил хуш эрур,
Бокий ул бокий била сархуш эрур.

Дўзахийлар - дўзахийнинг жозиб,
Жаннатийлар - жаннатийнинг толиби.

¹⁴ Поклар покларга тегишдир, оятини такрор ўқи.

Кўзни юмсанг, дилни босгай қайғу муз,
Панжара нурига ҳеч қонгайму кўз?

85 Изтиробинг кўзга тушган нур учун,
Нурки пайванддир кўзингга неча кун.

Кўзни очгил, гар чекарсен қайғуни,
Дил кўзинг баским юмуқдир, оч уни.

Кўзларинг орзуси нурдир, дилшунос,
Кўзларинг нур истаюрлар беқиёс.

Нур фироқини татиб кўрдинг ўзинг,
Изтиробга солди, очдингму кўзинг?

Бас, фироқи ул ажиб нурул-ҳаёт
Қайғу келтиргай сенга, қил эҳтиёт.

90 Ул мени чорлайди, кўрсам ўзни мен,
Лойиқи жазб ёки бад пайкармимен?

Гал гўзал чорлар хунуки қошига,
Бир ажиб савдони солгай бошига.

Мен қачон кўргаймен ўзни, эй висол,
Ранги рўйим кун мисолму тун мисол?

Нақши жоним излаюрмен эрта-кеч,
Кўрмадим бир кимсада нақшимни ҳеч.

Дедим охир: ойина ул не эрур,
Унда ҳар кимса фақат ўзни кўрур.

95 Гар темирдандир замон ойинаси,
Ўзгадир сиймойи жон ойинаси.

Жонга чин ойина эрмиш рўйи ёр,
Рўйи ул ёрким, макони ул диёр.

Дедим: эй дил, изла куллий ойна,
Сўйи дарё бор, ариқдин не гина.

Шу талаб етказди кўйинг устига,
Тортди дард Марямни хурмо остига¹⁵.

Токи дийданг бўлди жо кўнгилга ул,
Кўзга айланди тамом кўрмас кўнгил.

100 То абад куллингда кўрдим кўзгу мен,
Кўрдим ул дийданг аро нақшимни мен.

Мен дедим: топдим ўзимни оқибат,
Кўз аро равшан йўлимни оқибат.

Деди ваҳмим: бу хаёлдир, бўл ҳазир,
Сен ўзингни ул хаёлингдин айир.

Кўзларингдин сувратим сас берди бот:
Мен-ўзингмен, сен-ўзим, билиттиҳод.

Бўйла бир кўзки, мунаввар, безавол,
Йўл тополгайму ҳалойиққа хаёл?

105 Бошқа кўзда эрса нақшинг, англагил,
Сен хаёл билгин уни, рад айлагил.

Ул чекар кўзларга йўқлик сурмасин,
Сипқориб ҳар лаҳза шайтон бодасин.

Кўзлар ул-байтул хаёлоту адам,
Бор билур йўқликни шул боисданам.

Кўзларимга сурма чекмиш зулжалол,
Унда борлиқдир тамом, эрмас хаёл.

¹⁵ Қуръони карим, Марям сураси, 16-26 оятларга ишорат.

Кўзларинг ўнгида эрса қил агар,
Ул хаёл ичра гуҳардек жилвагар.

110 От, улоқтир сен хаёл - шармандани,
Шунда билгайсен: гуҳар не, яшма не.

Бир ҳикоят тингла, эй гавҳаршунос,
Кўрсатур сенга ҳақиқатни киёс.

**ҲАЗРАТИ УМАР РАЗИАЛЛОҲУ АНҲУ
ЗАМОНИДА БИР КИШИ ХАЁЛНИ
ҲИЛОЛ ДЕБ БИЛГАНИ**

Рўза ойи келди эл бардошига,
Чикди мардум тўпланиб, тоғ бошига.

Янги ойни излашиб фархундаҳол,
Бир киши деди: ана, чиқмиш ҳилол.

Янги ойни кўрмадим кўкда Умар,
Деди ул: кўрдинг хаёлингга магар.

115 Гарчи мен кўргувчимен афлокни,
Кўрмаюрмен ул ҳилоли покни.

Сен қўлинг ҳўллаб, уни қошингга сур
Кўкка боққил сўнг, ҳилолни изла, кўр.

Улки қўлни қоши узра сирмади,
Кўк аро ойдин нишоне кўрмади.

Дедиким, қошинг қили бўлмиш камон,
Ўқ отиб, бошингга келтирмиш гумон.

Эгри қилким эгри йўлга бошлади,
Кимсани даъвою лофга ташлади.

- 120 Эгри қилким пардайи гардун бўлур?
Бор бисотинг эгри эрса, не бўлур?
- Ибрат ол сен тўғриқо мардонадин,
Бурмагил бошингни ул остонадин.
- Боқ, тарозуни тарозу рост қилур,
Хам тарозуни тарозу кост қилур.
- Гар юрарсен эгриларга эш бўлиб,
Ақлу ҳушингдан қолурсен айрилиб.
- Бор, ашаддоу алал-куффор бўл¹⁶,
Учма агёр сўзига, ҳушёр бўл.
- 125 Балки агёр бошига шамшир бўл,
Ўйнама тулки ўйинни, шер бўл.
- Мисли шер бўл, солма дўстларга гулув,
Гул чечакларга тикандирлар адув.
- Оташ ур, қуйсин, қирилсин бўрилар,
Чунки Юсуф жонига душман улар.
- Жон болам, гар дейди Иблис, боқмагин,
Алдамоқ истар сени деви лаин.
- Бўйла макр этди, бобонгни алдади,
Одамийни алдади, мот айлади.
- 130 Ўйнабон шатранж, боқ ҳар нуқтага,
Ўйқули кўз бирла боқма тахтага.
- Улки фарзинни асир этмиш баса,
Бўғзига лекин тиқилгай бир хаса.

¹⁶ Кофирларга қарши қатъиятли бўл.

Бўғзига йилларча ул хас санчилур,
Хас эмас ул, меҳри жоҳу мол эрур.

Хору хасдир-молу жоҳ, эй бесабот,
Ул сабаб сингмас сенга оби ҳаёт.

Ўғри урса молу мулкинг, қўй уни,
Ўғрини ургай қароқчи бир куни.

БИР ИЛОНЧИ БОШҚА БИР ИЛОНЧИНИНГ ИЛОННИ УЎГИРЛАГАНИ

135 Ўғриким бир кун илон олгон эди,
Қилмишидин шод, чун нодон эди.

Бас, илончи қолди офатдин омон,
Ўғри ул заҳри илондин берди жон.

Бир боқишда ўз илонин билди ул,
Жонини олмиш илоним, деди ул.

Дедиким, эрдим дуода беадад,
Топсаму олсам илоним, деб фақат.

Минг шукур, кетди дуойим бесамар,
Мен зиён деб билганим бўлди самар.

140 Бор дуоларким, зиён истар, ҳалок,
Тингламас лекин уни Яздони пок.

ИСО АЛАЙҲИССАЛОМДИН БИР ҲАМРОҲИ, СУЯКЛАРНИ ТИРИЛТИР, ДЕБ ИЛТИМОС ЭТГАНИ

Йўлда йўлдош бўлди Исога фалон,
Бир чуқурда кўрди неча устухон.

Деди ул нодон: бажар шул ухдани,
Исми сунний бирла тиргуз мурдани.

Менга ҳам ўргатки, то эҳсон қилай,
Устухонларга насиби жон қилай.

Деди Исо: бул сенинг коринг эмас,
Лойиқи анфосу гуфторинг эмас¹⁷.

145 Бунга найсондек нафаским, пок керак,
Ҳам малак янглиғ хуши даррок керак¹⁸.

Не умр лозим чунон пок ўлса ул,
То амини ганжи афлок ўлса ул.

Ўнг қўлингга гарчи олгайсен асо,
Қайда илкинг, қайда ул ганжи Мусо?

Боз йўлдоши Исодин истади,
Номи сунний сўйлагил, деб қистади.

Деди Исо: бул нечук асрор эмиш?
Бўйла бир нодонга не даркор эмиш?

150 Ўз гамидин йўқ гами беморнинг,
Бир гами йўқ жонидин мурдорнинг.

Бокмайин ул қисмату паймонага,
Жон тилайдир мурдаи бегонага.

Деди Ҳақ: эй, кимки идбор изланур,
Унга ҳар ерда тиканлар юзланур.

Ул жаҳон ичра тикон экиш нукул,
Бўлмагай ҳаргиз гулистон ичра ул.

¹⁷ Анфос – нафаслар.

¹⁸ Даррок – зийрак.

Илкига гул олса, бўлгай ул тикон,
Борса ёри сўйига, кўргай илон.

- 155 Кимёйи захри мордир ул шақий,
Чун хилофи кимёйи муттақий.

**СЎФИ ХИЗМАТКОРГА ЭШАГИНИНГ ЙЎЛДА
ҲОРИГАНИНИ АЙТГАНИ ВА ХИЗМАТКОР
УНГА «ЛО ҲОВЛА» ДЕБ ЖАВОБ БЕРГАНИ**

Сўфи кезди неча бир олис-явуқ,
Хонақоҳга бўлди бир оқшом кўниқ.

Эшшагин элтиб, охурга бойлади,
Ўлтириб, дўстлар-ла суҳбат айлади.

Сўнг мароқиб очди юз, пайкар анга¹⁹,
Ёр ҳузури бўлди чун дафтар анга.

Дафтари бор эрди, нақшу ҳарф йўқ,
Оқ кўнгил бор, эрди унда гард йўқ.

- 160 Нон эмиш олимга - осори қалам,
Нон эрур сўфийга - осори қадам.

Овчи бўлди, эрди сайёд зотидин,
Изани кўрди, тушди оху ортидин.

Гоми оху йўлчи бўлди кўп замон²⁰,
Мушки нофи унга раҳбардир ҳамон²¹.

Йўл босиб, шукрона айтса гомига,
Бир куни албатта етгай комига.

¹⁹ Мароқиб, муроқаба – кузатмоқ, тиз чўкиб, кўз юмиб, Тангри ёди ила банд бўлмоқ.

²⁰ Гоми оху – оху изи.

²¹ Мушки ноф – киндик атри.

Яхши бир манзилга элтса бўйи ноф,
Не эмиш юз манзилу гому тавоф.

- 165 Ул кўнгилким, мохитобон бешиги,
Ўйлаким, орифга жаннат эшиги.

Сенга девор, ўзгага эшик магар,
Сенга тош эрса, азизларга гухар.

Хар неким ойинада кўргунг аён,
Пир уни гишт узра кўргай бегумон.

Пир ул зотдирки, олам йўқ эди,
Жонлари дарёйи жудда ғарқ эди.

Танни кўрмасдан умр кечмиш эди,
Ерга тушмасдан уруғ унмиш эди.

- 170 Танга кирмай, жони топмишди сурур,
Кўрмайин денгизни термишларди дур.

Тангри азм этмишди бор этмоққа халқ,
Жонлари ул баҳри қудрат ичра ғарқ.

Лек малойик моне турмишлар эди,
Авлиёлар хунбак урмишлар эди.

Барчаси пирларга маълум эрди чун,
Нафси Қулл побаст бўлмасдан бурун²².

Кўк дема, Кайвонни кўрмишлар эди,
Дондин олдин нонни кўрмишлар эди.

- 175 Бедумоғу дил тўла фикрат эди,
Бесипоҳу жанг аро нусрат эди.

²² Побаст – оёғи боғли.

Ул аёнким, пир учун фикрат эрур,
Давр учун ул чехрайи суврат эрур.

Фикрат ул мозию мустақбал бўлур,
Ундан айру тушса, мушкул ҳал бўлур.

Йўк, узуммас, майни кўрмиш эрди рух,
Йўк, адаммас, шайни кўрмиш эрди рух²³.

Кайф кўрмай, кайфни сурмишлар эди,
Ҳар саҳиху зайфни кўрмишлар эди²⁴.

180 Ул узум дунёда бор бўлмай туриб,
Май ичиб, сархушлик ичра оҳ уриб.

Ёзда қиш фаслини кўрмишлар эди,
Соя деб офтобда турмишлар эди.

Ул узум қалбида майни сайр этиб,
Ҳайлаким, йўқликда шайни сайр этиб.

Осмон мажлисларида журъа нўш,
Офтоб ул журъадин зарбоф пўш.

Иккисин бир ерда кўрсанг, англагил,
Бир дегил, ҳам олти юз минг эр, дегил.

185 Беадад тўлқинга ўхшар сонлари,
Беадад айлар шамол - эҳсонлари.

Улки ул жонларга чин офтоб эрур,
Лекин ул танларга киргач, айрилур.

Ҳар қуёш кўк ичра танҳо, биттадир,
Кирса гар танларга, шубҳа ичрадир.

²³ Шай – бор нарса.

²⁴ Саҳиху зайф – асл ва сохта.

Тафриқа ул - руҳи ҳайвоний эрур,
Нафси воҳид - руҳи инсоний эрур.

Ҳақ уларга шуъласин солмиш чунон,
Нури Ҳақ синмас, бўлинмас ҳеч қачон.

190 Эй биродар, олма кўнглиннга малол,
Сўйласам гар васфи ҳоли ул жамол.

Не баён ҳоли жамолидир унинг,
Икки олам - акси ҳолидир унинг.

Лаб очиб гар, васфи ҳолим сўзласам,
Сўз магарким ўтлидир, ёргай танам.

Бир чумолимен, менга хирмон суюк,
То ўзимдин ҳам буюк елкамда юк.

ТИНГЛОВЧИ ҲИКОЯНИНГ КўПРОҚ ТАШҚИ ЖИҲАТЛАРИГА ЭЪТИБОР ҚИЛИБ, УНИНГ АСЛ МАЪНОСИДИН БЕБАҲРА ҚОЛИШИ

Ҳеч кечарму рашкки ул, равшан турур,
Айтамен ул гапни, айтмоқ фарз эрур.

195 Пишқириб, тўлқин урур қирғоққа тўш,
Ортга қайтар, боз тушар денгизга жўш.

Бул замон тингла, не ул моне магар,
Тинглагувчи кўнгли бир ёққа кетар.

Хотирин тортар ул сўфийи кўнуқ,
Ботгай ул савдога буткул то ўниқ²⁵.

Энди лозимдирки тарк этсам мақол,
Сўйласам афсона, айлаб васфи ҳол.

²⁵ То ўниқ - бўғзигача.

Сўфини суврат ҳисоб этма, азиз,
Токай армондир сенга ёнғок, майиз?

200 Жисмимиз - ёнғок, майиздир, эй ўғил
Кеч улардин мард эсанг тарк айлагил.

Кечмасанг ҳам лекин ул икромии Ҳақ,
Сенга тўққиз кўк оша бергай сабақ.

Тингла энди суврати афсонани,
Лекин ажраттил сомону донани.

КАРВОНЧИЛАРНИНГ, СЎФИ УЛОВИ КАСАЛЛАНМИШ, ДЕГАН ХАЁЛГА БОРИШЛАРИ

Халқа чекди сўфилар, ҳимматталаб.
Сўнгига етди магар важду тараб.

Ёздилар суфра арога, меҳмон,
Эслади ҳорғин эшакни шул замон.

205 Деди хизматкорга: тезроқ бор, югур,
Сийла эшшакни, сомону арпа бер.

Деди: ло ҳавл, сўзга не ҳожат эмиш²⁶,
Менга ҳар кунлик юмушдир бул юмуш.

Деди: сувла арпани сен аввали,
Чунки эшшак қари, кесмас тишлари.

Деди: ло ҳавл, чекма ташвиш, эй хўҷам,
Элга бу ишларни мен ўргатмишам.

Ол тўқимни, деди сўфи, бер ҳузур,
Доруйи малҳам яроси узра сур.

* Ло ҳавл - бу ерда, ташвиш чекманг маъносида.

210 Деди: ло ҳавл, тинчлан, эй ҳикмат гузор,
Сен каби меҳмонни кўрганмен ҳазор.

Барчаси бўлди азиз меҳмонимиз,
Чунки меҳмон - ҳешимиздир, жонимиз.

Деди: сув бергил, суви бўлсин илиқ,
Деди: ло ҳавл, эй, хижолат этмагил.

Деди: кўшгил арпаю сомонни хўп,
Деди: ло ҳавл, кўй бу гапни, чўзма кўп.

Деди: остини супургил кунт этиб,
Эрса хўл-шалтоқ, қурутгил қум сепиб.

215 Деди: ло ҳавл, эй падар, андоқ дегил,
Хизмат аҳлига сўзинг камроқ дегил.

Деди: устини қашовла сен тугал,
Деди: ло ҳавл, айтма бу сўзни, уял...

Сўнгра ул хизматга белни бойлади,
Ем берай эшшакка, деб азм айлади.

Кетди, лекин этмади эшшакни ёд,
Сўфини гафлатга солди бемурод.

Кетди, бўлди неча авбош ҳамраҳи,
Сўфи сўзига кулар эрди гаҳи...

220 Йўл юриб, сўфи жуда чарчоқ эди,
Ястаниб, уйқу босиб, мудроқ эди.

Туш кўрарди гоҳи қўрқинч, беаёв,
Эшшаги бўлмиш эди қашқирга ов...

Деди: ло ҳавл, бўйла тушга не сабаб,
Қайдадир ул ходими мушфик, ажаб?

Туш кўрар боз: йўргалаб эшшак нукул.
Гоҳ тушарди чоҳга, гоҳ ўпқонга ул.

Юз бераркан бўйла нохуш воқеа,
Фотиҳа ўқирди ёҳуд қориа.

225 Чора не, дерди рафиқлар кетдилар,
Ушбу манзилни тамом тарк этдилар.

Қайда, дерди, меҳрибон ул ходимак,
Бўлмади ул мен ила нону намак.

Менку унга бир ёмонлик этмадим,
Бир ёмонлик менга ул айлармикин?

Ҳар адоватга сабаб, боис бўлур,
Жинсият меҳру вафо талқин қилур.

Боз дерди: Одами мушфиқ азал,
Не жафо этмишди Иблисга ўшал?

230 Ул илон бирлан чаёнга найламиш?
Ким улар одамга офат айламиш.

Қон тўқай, дер бўри ҳар дам, қон ялай,
Бу қилиқ одамда ҳам бор ҳар қалай.

Боз дерди: бадгумонликдир хато,
Тўғримас этсам бировдин иштибоҳ.

Боз дерди: шубҳага боргай киши,
Шубҳа этсам эрса, битгайму иши?

Сўфи бунда васваса айлар чунон,
Бас, нечук аҳволда эшшак, нотавон?

235 Бошдин - охир қопламиш тупроғу қум,
Ҳоли мискин, қорнига тушмиш тўқим.

Тун бўйи ўтсиз, алафсиз эрди, оч,
Жони келмишди рамакқа, ноилож.

Тун бўйи дерди: Худойи меҳрибон,
Арпадин кечдим, ўзинг еткур сомон.

Хол тили-ла дерди: қўлланг, эй шуюх,
Мунча куйдирди мени бул хому шўх.

Ул эшакким чекди андоқ изтироб,
Ер қуши гар сувга чўкса - не азоб.

- 240 Ётди ёнбошлаб шу оқшом то сахар,
Ул эшак бечора чун жуъул бақар²⁷.

Оқибат тонг отди, кунни ростлади,
Келди хизматкор, тўқимни ростлади.

Икки-уч бор тепди эшшакни, магар,
Ит эди ул, қилди итлик ул қадар.

Турди эшшак шунда оғриқ зўридан,
Унда тил борму демоққа шўридан.

Сўфи минди, йўлга чун бўлди равон,
Довдираб, мункирди эшшак ҳар замон.

- 245 Халқ неча турмоққа ёрдам қилдилар.
Барча эшшакни касал деб билдилар.

Тортқилаб, чўзди қулогин қай бири,
Ишқалаб, эзди томогин қай бири.

Қай бири деди: товонда тоши бор,
Қай бири: кўзларда оғриқ ёши бор.

²⁷ Жуъул бақар - оч қолган ҳўкиздек.

Сўрди мардум: бу не ҳол, шайхи гани,
Зўр эшак деб мақтамишдинг сен ани.

Деди: эшшак тунда ло ҳавла емиш,
Ул сабаб йўл юргали ожиз эмиш. *

250 Эrsa ло ҳавла агар эшакка кут,
Тунда тасбиҳдир иши, кундуз сужуд.

Одабийхўрдир магар аҳли замон,
Ассалом, деб айтса гар, кутма омон.

Хонайи девдир у кўнгиллар ҳама,
Девии мардумдин - фирибу дамдама.

Дев дамидин кимки ло ҳавла емиш,
Йўлда ул эшшак каби ожиз эмиш.

Кимки дунёда эса талбиси дев,
Дўстнамо ёвдин кўриб таъзиму рев.

255 Роҳи исломда кечаркан пулсирот,
Худди эшшакдек анга етмас сабот.

Учма ул ёр ишвасига, алдар ул,
Бўлма бепарво, тузоғу домни кўр.

Юз ҳазор ло ҳавла дерса, ор бил,
Одамо, иблисни жонга мор бил.

Дам урар сенга, дегай: эй жону дўст,
Судрагай қассобга сўнг шилмоққа пўст.

Дам уриб, теринг шилиб, ёшинг тўкар,
Воҳки, ул ёв илкидин афғон чекар.

260 Бош кўяр пойингга ул қассобвор,
Йиғлатиб, тўкмоққа қонинг зор-зор.

Худди шердек йўлга чиқ, сайд айлагил,
Ишвагар бегонани тарк айлагил.

Улки хизматкор эрур, кўнгилни уз,
Боқма нокасларга, бекаслик дуруст.

Сен бировлар юртини уй айлама,
Ўз ишинг қил, бошқани қўй, айлама.

Кимдир ул ёт, ул тани хокинг сенинг,
Боиси ул руҳи гамнокинг сенинг.

265 Тотли-тотли ош берурсен танга сен,
Жавҳаринг ҳеч ошганин кўрганмисен?

Мушк агар жисмингга сингиб, жо бўлур,
Сассиғи ўлган кунинг пайдо бўлур.

Мушкни сен жисминггамас, кўнглингга сол,
Не эмиш мушк - номи поки Зулжалол.

Ул-мунофиқ, мушкни солгай танга ул,
Жонини солгай вале гулханга ул.

Тангрини қўймас тилию жонидин,
Сассиғи - ул фикри беимонидин.

270 Зикриким ул шуълайи гулхан эрур,
Уйлама лек ул гули савсан эрур.

Ул гиёҳким унда бир муддат эрур,
Гулнинг ўрни мажлису ишрат эрур.

Таййибот келгай сўроқлаб таййибин,
Лилхабисийн ал-хабисот, англагин²⁸.

²⁸ Поклар покларга, ифлослар ифлосларга интилади...

Кийна қилма, кийна - инсоннинг шўри,
Кийначининг ёнида бўлгай гўри.

Асли кийна - дўзах эрмишдир, олов,
Улки дўзахдин шарор, динингга ёв.

275 Сенки дўзах жузвисен, қил эътибор,
Жузв бориб Қулл ёнида топгай қарор.

Аччиқ аччиққа яқин, мулҳақ эрур,
Қай замон ботил яқини Хақ эрур?

Гар биҳиштнинг жузвисен, эй номдор,
Айшинг ул жаннатда бўлгай пойдор.

Эй биродар, сен ўшал андишасен,
Улки йўқдир, устухонсен, решасен²⁹.

Гул эса андиша гар, гулшан ўзинг,
Гар тикан андишадир, гулхан ўзинг.

280 Гар гулоб эрсанг, сурурлар ёр этиб,
Сийдик эрсанг, ирғитурлар хор этиб.

Сол назар аттор дўконига чунон,
Жинсу жинс тургай мувофик, ёнма-ён.

Жинслар бир-бирга мос, уйғун эрур,
Бўйла уйғунлик ила мавзун эрур.

Уд ила шаккарни қўшгайлар, бали,
Ажратурлар лек уларни сотгали.

Тўккали жонларни сандиқ очдилар,
Ўртада яхши-ёмонни қўшдилар.

²⁹ Реша - томир.

- 285 Ҳақ юборди анбиё бирлан варақ,
Доналардин то тузилгай деб табақ.
- Илгари биз барча бар хил кас эдик,
Яхшимизми ё ёмон, билмас эдик.
- Қалби нек эрди жаҳон ичра равон,
Тун эди бошларда, бизлар - шабравон³⁰.
- Чикди балқиб офтоби анбиё,
Деди: кет, лойқа, тамизлик, кел, аё.
- Кўз бўлмиш энди турфа ранг надир,
Билмиш ул лаъли не эрмиш, санг надир³¹.
- 290 Кўз билур ул гавҳару хошокни, бас,
Санчилур кўзга ҳамиша хору хас.
- Сохта, қаллоблар эрур тун ошиғи,
Кон аро олтин эрур кун ошиғи.
- Чунки кундуз бўйла бир ойнадир.
Кўз солиб заргар, ҳамиша зар кўрур.
- Ҳақ қиёмат соатини кун демиш,
Кун жамоли қирмизу сориг эмиш.
- Бас, ҳақиқат авлиёга ғоядир,
Ойлари олдида кундуз-соядир.
- 295 Марди Ҳақ - асрори акси Кун эрур,
Айбларин ёпғувчи парда - тун эрур.
- Берди амрин Кадр шомига Худо,
Ундадир нури замири Мустафо.

³⁰ Шабравон - тунда юривчилар

³¹ Санг - тош.

Ўзга сўз ҳам борки, бул-дўст хоҳиши,
Бул-да ул дўст ҳусни акси тобиши.

Чунки фонийга қасам ичмоқ-хато,
Унга лойиқми сира қавли Худо?

Аз Халили ло уҳуббул - офилин³²,
Бас, фано истарму Раббул оламин?

300 Ло уҳиббул офилин, деди Халил,
Ҳеч фано истарму ул Раббул жалил?

Боз вал-лайла чу сатторийлиги.
Бул тани хокий чу зангорийлиги.

Чикди офтоб, осмонга сочди нур,
Деди тан шомига: бўл, аслинга кир.

Васл пайдо этди шул айни бало,
Ул ҳаловатдин яралди мо қало.

Ҳар иборат остида бор ҳолати,
Ҳол - агар қўлдир, иборат - олати.

305 Заргар асбобини олса кафшгар,
Ўйлаким, қумга қадалгай доналар.

Ип, ширач экин экарга не керак?
Итга дон, эшшакка солгандек суяк.

Гар «Аналҳақ» деди Мансур, нур эди,
Фиръавн деди «Аналҳақ», қўр эди.

Бўлди Мусо илкида ҳужжат асо,
Боқки, соҳир илкида ул-бедаво.

³² Халил, мен ботганларни севмайман, демиш. (сўнган нурлар-ни).

Шул сабаб Исо мурувват этмади,
Йўлчига исми Самад ўргатмади.

310 Етмагай олатга нуқсон печ-печ,
Тошни урсанг кумга, ўт чикқайму ҳеч?

Қўл ва олат мисли тош эрур темир,
Иккиси жуфтланса, учқун чакнаюр.

Улки жуфтсиздир, беолат, биттадир,
Хар ададда шубҳа, ул бешубҳадир.

Улки икки, уч демишлар, келдилар,
Хусни воҳид олдида бир бўлдилар...

Гар ғилайлик кетса, кўзлар яшнагай,
Икки-учмас, бир демоққа бошлагай.

315 Бир десанг, битта, юриб майдонидин,
Гард учар кўкка унинг чавгонидин.

Ул замон копток бенуқсон бўлур,
Зарб еса шоҳ илкидин, рақсон бўлур.

Тингла, эй аҳвол, буни ақлингга ол,
Дорудир бул, ол қулоққа, кўзга сол.

Пок сўзлар сингмагай кўр кўнглига,
Йўл олурлар аслига - нур кўйига.

Дев сўзи - қингир кўнгилга доруваш,
Ўйлаким, қийшиқ оёққа эгри кафш.

320 Ҳикматингни сўйла такрор сен, бироқ,
Ул аҳил бўлмас сира, тургай йироқ

Гарчи ёзгил-да, нишонин сўйлагил,
Гарчи айтгил-да, баёнин айлагил.

Юз ўгиргай сендан ул, эй пурситез,
Бандларин юлқиб, қочар бир ёққа тез.

Кўргай ул жонинг аро не ўртаниш,
Илму ирфонинг бўлур илқингда қуш.

Ҳар кишининг қошида очмас жамол,
Худди дехқон уйида товус мисол.

ПОДШО ЎЗ ЛОЧИНИНИ БИР КАМПИРНИНГ УЙИДАН ТОПГАНИ

325 Ун элаб турганда кампир ошига,
Келди бир лочин ва қўнди қошига.

Дерди тутмож^и-ла боқай авлодни,
Кўрди лочин қушни, ул хушзодни.

Бойлади, юлди қанотин шул замон,
Кесди тирноғин, кейин берди сомон.

Деди: сенга этмамишлар раҳм, чун,
Парларинг пахмоғу тирноғинг узун.

Ноаҳллар илки бемор айлагай,
Кел ано сўйига, тимор айлагай.

330 Бўйла бўлгай меҳри жоҳил, эй рафиқ,
Йўл тутар жоҳил ҳамиша шул тарийқ.

Кечди кун, оқшомга дўнди ул ҳамон,
Келди кампир уйига шоҳ ногаҳон.

Кўрди лочинни тутун, чанг ичра ул,
Чекди бир фарёд лочин узра ул.

Деди: лойиқ қилмишинга бул жазо,
Чунки бизга этмадинг меҳру вафо.

- Қолди жаннат, бўлди дўзах ихтиёр,
Билмадинг не аҳли гул, не аҳли нор?
- 335 Бул сазойидир анингким, тарк этар
Бохабар подшони, кампирга етар.
- Суйканиб лочин унинг илкига то,
Безабон дердики, мен қилдим хато.
- Кимга йиғлаб, дод десин нокас, лаим,
Сен фақат яхшини тингларсен, карим!
- Лутфи шоҳ жонни жиноят жў қилур,
Ҳар хунукни ул гўзал, инжу қилур.
- Тушмагил паст, бизда ул шавкатки бор,
Ҳусну зеболигимиз олдида хор.
- 340 Ҳизматингни сен сазо айлаб гумон,
Ул гуноҳ байроғини тутдинг баланд.
- Сенгаким зикри дуо дастур эди,
Ул дуолардин дилинг мағрур эди.
- Ўйладингким, сенга ҳам суҳбат Худо,
Бул гумон-ла бўлдилар Ҳақдин жудо.
- Сен ила шоҳ ерга ўлтиргай, бироқ,
Сен ўзингни англа, ўлтир яхшироқ.
- Деди қуш: эй шоҳ, пушаймонмен бугун,
Тавба қилдим, боз мусулмонмен бугун.
- 345 Улки ул лутфинг ила масту жасур,
Айласа сармастлик, узрин эт қабул,

Гарчи тирноқ кетди, эт амрингни чин,
Мен юлармен кўкда офтоб парчамин³³.

Гар қанотсизмен, танимни сийпасанг,
Рақс аро осмон қолур қаршимда танг.

Бер камар, шохим, йиқай тоғларни мен,
Синдириб ул неча байроқларни мен.

Пашшадин тутма менинг жисмим фузун,
Мулки Намруд келса, айлармен кукун.

350 Сен заифликда мени Бобил сана,
Жанг аро лекин рақибим фил сана.

Тош отармен, гарчи ул фундук тарийқ,
Отган ҳар тошим вале бир манжаниқ.

Ул нўхатдек тош эрур, майдон аро
Бош омон қолмас ва қолмайди кулоҳ.

Чикди Мусо бир асо-ла ўтруга,
Урди Фиръавнга, ул шамширига.

Ҳар Расулким қоқди эшик зарб ила,
Оламу офоққа тушди зилзила.

355 Нуҳ ундин тигу шамшир истади,
Бўлди тўфон зарби чун шамшир каби.

Аҳмадо, не эрди ўрдуйи замин,
Кўкда кўргил ойни, ёргил манглайин.

Токи билгай Саъдди нахсу беҳабар,
Давр - сенинг давринги, йўқ даври қамар.

³³ Парчам – байроқ.

Давр сенингдир, чунки Мусойи калим,
Бўлмоқ истарди замонингда муқим.

Чунки Мусо кўрди давринг равниқин,
Унда ул субҳи тажалли шавкатин.

360 Деди: ё Раб, не дами раҳмат эрур,
Ёрдуси кўзларга нур-талъат эрур.

Сен Мусони мавжи денгизга итар,
Ул чўкиб, Аҳмад замонидин чиқар.

Ул сабабдин, деди Хақ, бул кўрганинг,
Ул сабаб-хилват йўлига юрганинг.

Ул замондин бул замонга, муҳтарам,
Чўз оёрингни, узундир бул гилам.

Мен-кариммен, нонга этгум бандани,
Токи йиғлатгай тамаъ ул зиндани.

365 Она чимчийди гўдакнинг бурнини,
Уйғотиб, оқатга ундайди уни.

Ухламишди оч-наҳор дурдонаси,
Онанинг оғрийди икки сийнаси.

Кунту канзан раҳматан махфийятан,
Фабтаъасту умматан махдийятан²⁴.

Ҳар кароматким тилайдир сенда жон,
Ул намоён айламишдир, ул аён.

Даҳр аро синдирди бутларни талай,
Ул сабаб уммат бугун, ё Раб, дегай.

²⁴ Мен Хақнинг яширин хазинаси – раҳмати эдим. Хидоят йўли-
ни тутадиган умматимнинг раҳбари этиб сайландим.

370 Бўлмасайди ғайрати Аҳмад эваз,
Бўлгай эрдинг ул бобонгдек бутпараст.

Этмагайсен энди бутларга сужуд,
Уммати олдида ҳаққин эсда тут.

Шукр ила ҳар дамда ёд этгил ани,
Ботиний бутдин халос этсин сени.

Баски, бошинг этди бутлардин халос,
Энди сен этгил халос кўнгилини боз.

Сен вале дининг учун шукр этмадинг,
Ул бобонгдин сенга меросдир текин.

375 Бўлмагай кадри чу мерос келса мол,
Чекди жон Рустам, фароғат сурди Зол.

Йиғлатурмен, лек улуғдир раҳматим,
Бас, ўшал ичгай, симиргай неъматим.

Истагим йўқ эрса, этмасмен карам,
Соҳиби роҳат этармен, истасам.

Хуш йиғи раҳмат ила боғлиқ эрур,
Хуш йиғидин баҳри раҳмат мавжланур.

**ШАЙХ АҲМАД ХИЗРУЯ ҚАДДАСАЛЛОҲУ
СИРРАҲУЛ АЗИЗНИНГ ҚАРЗ БЕРГАНЛАРГА
ҲАҚ ИЛҲОМИ ИЛА ҲАЛВО СОТИБ ОЛГАНИ**

Бор эди бир шайх, доим вомдор³⁵,
Лек жавонмардликда машхур, номдор.

380 Қарз оларди неча минглаб ҳар куни,
Ҳарж этарди сўнг фақирларга уни.

³⁵ Вомдор - қарздор.

Қарз олиб ул, тикламишди хонақоҳ,
Молу жонни шунга этмишди адо.

Қарзини Ҳақ айламишди кўп нигун,
Айлагандек Ҳақ Халилга қумни ун.

Деди Пайғамбарки, бозорлар аро,
Қичқириб икки малак айлар дуо.

Эй Худойим, дерки, берганларга бер,
Берма мумсикларга равнақ, айла ер.

385 Хуллас, ул шайх жонни инфоқ айлади³⁶,
Бошини қурбони Халлоқ айлади.

Тутди ўзни тигга Исмоил каби,
Бўғзига шамшир қадалди, кесмади.

Бас, шаҳидлар зиндадирлар, хушнафас,
Сен баданга боқма чун оташпараст...

Ҳақ ўзи бермиш магар жони бақо,
Жонлари билмас надир ранжу шақо...

Шайхким йилларча бундоқ айлади,
Қарз олиб, мардумга инфоқ айлади.

390 Ул уруғлар экди то рўзи ажал,
Токи бўлгай ул замон мири ажал³⁷.

Битди шайхнинг умри бир кун, хулласи,
Бошига етди ажалнинг шарпаси.

Қарз берганлар келишди, бўлди жамъ,
Ўртада шайх эрди, мисли нурли шамъ.

³⁶ Инфоқ - бағишламоқ,

³⁷ Ажал – улуг, улугвор.

Қарз берганлар эди маъюс, карахт,
Дарди дилларга қўшилмиш эрди дард.

Шайх деди: бўлманг ёмон уйларга ёр,
Йўқ эмишми Тангрида тўрт юз динар?

395 Бир бола кичқирди, «Халво!» деб шу дам,
Йўқки халво балки тилло деб шу дам.

Шайх ишорат этди ходимга: югур,
Бори халвони харид айлаб, кетур.

Токи қарз бергувчилар халво есин,
Менга аччиқ боқмасин, ширин, десин.

Ташқарига чопди хизматкор шу зум,
Зар бериб, халво харид этмоқ учун.

Сўрди: халво нархи қанча бўлгуси?
Деди: бергил нимдинар, ол ҳаммасин.

400 Деди: бергум нимдинар, олгум хама,
Сўфилардин бундан ортиқ истама.

Қўйди сўнг шайх олдига халвони ул,
Эмди кўр шайх сиррини, фикр айлагил.

Шайх ишорат этди: мехмонлар, олинг,
Бул табарругу ҳалолдир, еб қолинг.

То бўшалгунча табак турди бола,
Сўнг беринг ақчамни, деб сўрди бола.

Шайх дедиким, менда йўқдир бир дирам,
Қарзга ботганмен, йўлим - сўйи адам.

405 Ўртаниб халвочи, ўзни тиглади,
Ерга отди бўш табакни, йиглади.

Йиглабон, афсус ила дерди бола,
Кошки синсайди оёғим бир йўла.

Бул тарафга ҳеч қачон келмас эдим,
Бул эшикка рўбарў бўлмас эдим...

Сўфилар ҳар дам очофат, ялмоғуз,
Итюрәқдирлар, ва лекин тулки юз.

Барчаси - яхши, ёмону хайру шар,
Ул бола атрофига тўпландилар.

410 Шайхга юзланди бола: шайхи замон,
Ўлдурур устам мени, қўймас омон.

Ғар қуруқ борсам-чи, билгаймен ани,
Ул менинг жонимни олгай, майлими?

Барча қарз бергувчилар ҳам турмайин,
Шайх сари юзландилар: бул не ўйин?

Қарз олиб, кетмоққа ўзни шайладинг,
Шул ўзи етмасми, боз зулм айладинг.

Шомгача ҳалвочи йиглаб-сиқтади,
Шайх унга қайрилиб бир боқмади.

415 Соқит этмишди ўзидин ғалвани,
Ой каби тутмишди юзга пардани.

Ул азал-ла хуш, ажал-ла шодком,
Тингламас ҳар неки дерса хосу ом.

Унгаким, жони куларкан мисли қанд,
Халқ агар бужмайтса афтин, не писанд.

Улки, жони бўса олмиш кўзидин,
Борму парвойи фалак қутқусидин.

Тунда ой балқиб, сочаркан нури пок,
Хурса итлар гоҳ-гоҳида, не бок.

- 420 Ит бажо айлади итлик шевасин,
Ой эса сочгай жаҳонга шуъласин.

Ҳар киши айлайди ўз бурчин адо,
Хору хас деб сувни тарк этмас сафс.

Хору хас кетгай сув узра хас мисол,
Сув эса бўлгай яна оби зилол.

Мустафо Ойни бўлаклайдир, ажаб,
Ифтиро сўйлар аламдин Абу Лаҳаб³⁸.

Ул Масихо зинда айлар мурдани,
Ўртаниб, юлгай яхудий саблани³⁹.

- 425 Ит саси етгайму асло Ойга то,
Ул ахир Ойдир, магар хоси Илоҳ.

Май ичар шоҳ сув бўйида то сахар,
Сувдаги қурбақалардин беҳабар.

Ул жамоа бергай эрди пулни чанд,
Ҳиммати шайх ул сахони этди банд.

Бермади ҳеч ким жужукқа бир нима,
Бўйла бил Пир қудратини, кам дема.

Шом номозига яқин эрканда вақт,
Кирди хизматчи, қўлида бир табақ.

- 430 Молу ҳол соҳиби бўлмиш бир киши
Совға этмишди, ажаб дунё иши.

³⁸ Абу Лаҳаб – ислом душмани, ҳазрат Пайгамбарнинг қариндоши.

³⁹ Сабла – мўйлов.

Совғаким, тўрт юз динор ҳам бор эди,
Бир қоғозда ним динор ҳам бор эди.

Кирди хизматчи авайлаб совғани,
Шайхининг олдига сўнг кўйди ани.

Олдилар ўртукни, четга сурдилар,
Шайх каромат айламишди, кўрдилар.

Шул замон оху фиғон чекди ҳама:
Шайху шоҳлар пири, айтгил бул нима?

435 Бул нечук сирдир, не султонлик эрур?
Не улуғлик бу, не сирдонлик эрур?

Бизни авф эт, билмадик биз, кўп йўла,
Етказиб озор паришон сўз ила.

Биз - сўқирлармиз, асо урганда, бас,
Етказибмиз неча қандилга шикаст.

Биз-батанг карлар, эшитмай бир хитоб,
Бехуда сўз сўйладик, бердик жавоб.

Бизга ибрат бўлмади Мусо сўзи,
Ул Хизр юзланди, саргайди юзи.

440 Кўкка кўз тикканда ҳар гал, нури пок,
Юксалиб, айлар эди осмонни чок.

Кўп ҳамоқат этди сочқон қурмагур,
Кўзларингта кўзларин ўхатди ул.

Шайх дедиким, ул ҳама гуфтори қол,
Сизга маъзурдир баса, этдим ҳалол.

Сирри улким, истадим Ҳақдин нисор,
Роҳи рост кўрсатди Ҳақ-парвардигор.

Ул динорким, оз эди, ноқис эди,
Лек бола кўз ёшига боис эди.

445 Тўкмаса кўз ёши ул ҳалвофуруш,
Баҳри раҳматга магар тушмасди жўш.

Кўзларингдир - ул бола, сен анлагил,
Истасанг мақсадга етмоқ, йиғлагил.

Истасан ул хилъатинг этгай насиб,
Кўзларингдин ёш оқизгил, эй ҳабиб.

БИРОВ, КЎП ЙИҒЛАМА, КЎР БЎЛАСАН, ДЕБ ЗОХИДНИ ҚЎРҚИТГАНИ

Сўйлади зоҳидга дўсти бир маҳал:
Йиғлама кўп, кўзга етгайдир халал.

Деди зоҳид: иккидир қаршимда ҳол,
Ёки кўргум, ёки кўрмасмен жамол.

450 Кўзларим Ҳақ нуруни кўрса, не ғам,
Икки кўзим унга қурбон бўлса, кам.

Ҳақни гар кўрмас эса, кўз эрмас ул,
Бир ёмон кўздирки, кўр бўлсин, сўқир.

Чекма ғам кўзларни деб, Исо сенинг,
Чапга юрма, кўз берилмиш сенга ўнг.

Сен-ла Исойи руҳинг ҳозир эрур,
Сен тила нусратки, ул носир эрур.

Лек суяклар бирла тўлган тан ила,
Ҳар замон Исони кўнглин тирнама.

455 Бўйла аблаҳдирки, бўлмиш достон,
Яхшиларга зикрини этдик баён.

Роҳати танни Исодин сўрмагил,
Коми Фиръавн Мусодин сўрмагил.

Сен яшаш деб жонни куйдирмоқдасан,
Айш кам бўлмас, эсанг даргоҳда сен.

Бул бадан жонингга бир хиргоҳ эрур,
Еки Нуҳнинг кемасига ўхшаюр.

Турк соғ бўлса, топар хиргоҳини,
Топса гар жондин азиз даргоҳини.

ИСО АЛАЙҲИССАЛОМ ДУО ЎҚИБ, СУЯКЛАРГА ЖОН КИРИТГАНИ ҚИССАСИНИНГ ДАВОМИ

460 Устухонга сўйлади Ҳақ номини,
Бир йигит кўп даъфа сўрмишди буни.

Хукми Яздон етди ул жонсизга то,
Берди суврат, этди сўнгра жон ато.

Бир қаро шер кўзгалиб, қад ростлади,
Ул йигитни босди, янчиб ташлади.

Бошини узди, этиб қийноққа дуч,
Боши ёнғоқ эрди, лек бемағз, пуч.

Мағзи бўлсайди, қолиб боши анинг,
Ем бўлур эрди тани - лоши анинг.

465 Сўрди Исо: мунчалар этдинг шитоб?
Деди: ул кўнглингга солди изтироб.

Сўрди: нечун ичмадинг сен қонини?
Деди Шер: амр этмамиш қисмат буни.

Эй неча инсонки чун шери жаён,
Ўлжасин ташлар-да тарк айлар жаҳон.

Қисмати тирноқча, лекин ҳирси тоғ,
Тангри олдида юзи йўқдир бироқ.

Эйки бизга айлаган дунёни рост,
Бизни бул шармандалиқдин эт халос.

470 Домга тортма кўрсатиб ризқ васлини,
Ҳар неким бор эрса, кўрсат аслини.

Деди Арслон: эй Масихо, бу шикор,
Эрди холис азбаройи эътибор.

Даҳр аро бор эрса ризқим-емишим,
Мурдалар олдида не эрди ишим?

Бул жазосидир анингким, ичса сув,
Булгатар эшшак мисоли сувни у.

Билса сув қадрин агарда ул эшак,
Бош кўярди, пой эмас, бешгубҳа-шак.

475 Улки ул зот - бўйла пайгамбар эрур,
Оби ҳайвон мири, жонпарвар эрур.

Олдида ўлгай киши, амр этса ул,
Эй амир, ичган сувимиз зинда қил.

Нафс итинг ўлдир, биродар, қўлни юв,
Ул сенинг жонингга душмандир, адув.

Ул суяқлар бошига тупрок, ўшал,
Жон тутарда итга бермишлар халал.

Эрмасан ит, устухон-ла не ишинг?
Гар зулукмассан, нечун қон сўрмишинг?

480 Ул нечук кўздир, сўқир, зорманда ул,
Имтиҳонларда нукул шарманда ул.

Боққи, янглишдир гумонлар гоҳ-гоҳ,
Гар гумон кўр эрса, бу қандоқ бало?

Ёш тўқарсен бошқалар деб, кўз, нечук?
Кел, ўзинг-чун бир нафас кўз ёши тўқ.

Йиғласа кўк, сабзалар яшноқ эрур,
Шам агар ёш тўкса, равшанроқ эрур.

Йиғлаганларнинг мудом бўл ҳамроҳи,
Чунки кимса йиғлаёлмас сен каби.

485 Йиғлагайлар баски фоний деб магар,
Воҳки, ул лаъли бақодин беҳабар.

Дилда тақлид банди бордир, тўққини,
Йиғлабон, кўз ёши бирлан юв уни.

Тақлид ул, ҳар яхшилиқнинг офати,
Гарчи кўзга гоҳи тоғдек савлати.

Гар сўқир чин паҳлавондир, қаҳри зўр,
Аслида бир халта гўшт, чун кўзи кўр.

Қилданам ингичка гоҳо сўзлари,
Боши ул сўздин хабарсиздир вале.

490 Ўз сўзидин маст бўлиб юргай, бироқ,
Чин шаробдин олису майдин йироқ.

Бир ариқдирким, сира окмайди сув,
Ўзи ичмас, бошқаларга бермас у.

Унда бир оби зилол топмас қарор,
Йўқ яна лабташна, сув ичмоққа зор.

Най каби гар нолаю зори қилур,
Ўзни дебмас, ўзгалар - чун ингранур.

Навхагар бўлса муқаллид, истама,
Чунки бундайлар муродидир таъма.

- 495 Навхагар сўйлар ҳадиси сўзнок,
Қайда ул дилсўзу доман чок-чок.

Ул муҳақик, бул муқаллид, ўйла то,
Ул бири - Довуд, бири - эрмиш садо.

Ул бирининг манбаи - ўтлуғ кўнгил,
Бул бирининг шевасин тақлид дегил.

Сўзига алданма, сўз айтса ҳазин,
Бор бар гов асту бар гардун ҳанин⁴⁰.

Ул муқаллид ҳам топар хайру савоб,
Навхагарга ҳам етар рўзи ҳисоб.

- 500 Кофиру мўмин Худо дерларку, ҳай,
Ўртада лекин тафовут бор талай.

Ул гадо гарчи Худо дер нон учун,
Муттақий жондин Худо дер, жон учун.

Айтганин гар айласайди ул гадо,
Мунча паст тушмасди нон деб ул адо.

Нон учун ким Ҳақ дейишни кўрса эп,
Ул эшак, мусҳаф ташир сомонни деб.

Кўнглидин гар чиқса эрди айтгани,
Зарра-зарра сочилур эрди тани.

- 505 Исми Шайтон, сеҳргарлик шарти ул,
Сен эсанг Ҳақ деб қўлингда сийқа пул.

⁴⁰ Халқ мақоли мазмуни: юкни тортувчи ҳўкизу арава гижир-лаб, нола чекади...

БИР ДЕХҚОН ҚОРОНҒУДА ХҶКИЗ ДЕБ АРСЛОННИ СИЛАБ СИЙПАҒАНИ

Қўйди деҳқон хўкизин охурига,
Шер еди, ётди хўкизнинг ўрнига.

Тунда деҳқон кирди оғилга, магар,
Молидин олмоқчи эрди ул хабар.

Шер уза сурди дамо дам дастини,
Сийпади шернинг баланду пастини.

Шер деди: жиндак ёруғ бўлса оғил,
Ваҳму кўрқувдин ҳамон ўлгайди ул.

510 Унча нодонким, силаб-сийпар мени,
Шерману хўкиз гумон айлар мени.

Хақ таоло дер: аё мағрур кўр,
Тинглабой исмимни, дув сочилди Тур.

Ки Лав анзално китобан лилжабал,
Лансадаъ сумм анқатаъ сумм артахал⁴¹.

Гар мен билсайди Уҳуд тоғи, чун,
Чашма-чашма кўксидин оққайди хун.

Ота-онангдан эшитгансан буни,
Англамай, хотирга битгансан буни.

515 Айлама тақлид, магар воқиф ўзинг,
Лутфидин бир бенишон хотиф ўзинг.

Тингла энди қиссаи таҳдидни сен,
Англагил то офати тақлидни сен.

⁴¹ Чунки китобни тоққа индирсак, тоғ парчаланарди, кўзго-
либ, ўридан кўчарди... Қуръони Карим. Ҳашр сураси 21-оятга
ишорат.

СҮФИЛАР МАЖЛИСИ САМОЪ ТУЗМОҚ УЧУН БИР МУСОФИРНИНГ ЭШАГИНИ СОТИШГАНИ

Бир тунаб ўтмоққа азми хонақоҳ
Бўлди бир кун бир йўловчи бенаво.

Эшшагин элтиб, оғилга бойлади,
Ем-хашак, сув берди, сийпаб сийлади.

Эҳтиёт этди неча айлаб сабот,
Лек қазо келса не этгай эҳтиёт?

520 Ўлтирарди бир неча сўфий фақир,
Қода фақру ан яъи куфран юбир⁴².

Англай олгунгму, аё сен, тўқ киши,
Не ўйинлар кўрсатур очлик иши?

Ул гуруҳ сакраб ҳамоно турдилар,
Бир қарор айлаб, оғилга юрдилар.

Ул Расули Холиқу Халлоқ, Эгам,
Чорасиз қолсанг, ўлакса е, деган.

Сотдилар эшакни, шай айлаб шу чоғ -
Нон, таом бирла неча бир шамчироғ.

525 Оҳ, бугун бир айш этурмиз, деб чунон,
Солдилар сўнгра улар шовқин-сурон.

Ғам машаққат бўлди, фориг ётмадик,
Роса уч кундирки бир туз тотмадик.

Биз магар одам эмасму, бизда ҳам
Бир ажиб айшу тараб бўлгай бу дам.

⁴² Камбағаллик, йўқчилик охир оқибат заволга етаклайди, куф-га бошлайди (Ҳадис).

Ботилу битмас уругни экдилар,
Улки жон эрмасди, жон деб билдилар.

Ул мусофир йўл босиб эрди йирок,
Хорғин эрди, кўрди нозу иштиёк.

530 Кўргузуб меҳру карам, лутфу ниёз,
Ул - азиз меҳмон, булар - меҳмоннавоз;

Базм этурмиз, базмимиз андоқ бўлур,
Гар бугун айш этмасак, қандоқ бўлур.

Еб - ичиб, нуқлу наво нўш этдилар,
Сўнг кўнгилларни яна хуш этдилар.

Турдилар рақси самога саф қатор,
Шифтга ўрлаб учди ердин чанг губор.

Рақс этиб, ўзларни ҳар ён урдилар,
Ергаю деворга соқол сурдилар.

535 Сийламас сўфини ҳаргиз рўзгор,
Ул сабабдин сўфи эрмиш хору зор.

Бор яна бир ўзга сўфи, нури Ҳақ-юргай
Бирла тўқ юргай, гадоликдин йирок.

Сўфилар ичра ўшал мингдан бири,
Бошқа сўфилар - унинг пайровлари.

Чун самоъ битди, бириси ўлтириб,
Бир тарона бошлади, қарсак уриб.

Ўрганарди, оҳига йўқ эрди шак,
Хониши: «Эшшак йўқолди! Вой, эшшак!»

540 Ер тепиб, ул жумла ўйнар эрдилар,
Қарс уриб, «Эшшак йўқолди!» дердилар.

Йўлчи ҳам жўр бўлди хонишга ҳамон,
Солди ул «Эшшак йўқолди!» деб сурон.

Тонггача айшу фароғат қилдилар,
Харй хўш айтиб, кейин тарқалдилар.

Хонақоҳ бўш қолди, сўфий ҳам чунон
Қоқди лаш-лушни, йиғиб, этди тугун.

Хужрадин чикди сафар азм этгали,
Йўл босиб, ҳамроҳларига етгали.

545 Кўз солиб ҳар ёнга, бир пас турди ул,
Сўнг ўшал оғил томонга юрди ул.

Лек эшшак йўқ эрди... Хизматкор, бали,
Балки этмишдир уни сув бергали.

Келди хизматкор... Аё эшшак қани?
Деди ул: менмас, ўзингдин сўр ани.

Деди: эшшакни оғилга бойладим,
Мен сени унга муаккил айладим.

Баҳсни қўй, қўйгил бу жанжал, қутқуни,
Ул омонат эрди, бас, қайтар уни.

550 Мен эшшакни сенга топширдим, сенга,
Берганимни қайтариб бергил менга.

Ўз сўзида ул Расули Ҳақ - Эгам,
Олганингни қайтариб бергил, деган.

Келмасанг инсофга, билгил, бегумон,
Қозига судраб этурмен шул замон.

Деди ул шўрликки, мен ожиз эдим,
Сўфилар кўп эрди, мен ёлғиз эдим.

Ким мушукларга ишонгай гўшту ёғ?
Кимки бовар этса, аҳволи чатоқ.

555 Юзта оч олдида - бир бурда тушук,
Юзта ит олдида - пажмурда мушук.

Сўфи деди: майли, шундоқ бўлди гап,
Ул гуруҳ элтди эшакни тортқилаб,

Сен нечун менга ҳамоно етмадинг,
Кирдикорни менга маълум этмадинг?

Кутқарар эрдим, етарди қувватим,
Ундираддим ё эшакнинг қийматин.

Кутқарардим неча юз тадбир қилиб,
Эмдиким, шумлар кетишди тарқалиб.

560 Кимни айблаи, кимни судрай қозига?
Мунча гам солдинг бировнинг бошига.

Сен сабаб бўлдингки, айблаимен сени,
Не сабабдин этмадинг огоҳ мени?

Деди ул: валлоҳки, келдим неча бор,
Айттали не бўлди қору кирдикор.

Ҳар сафар кўрдим, солардингиз чунон
«Вой, эшак!... Эпшак йўқолди!...» деб сурон.

Ўйладимки, Хўжамиз воқиф эрур,
Бул қазога рози ул, ориф эрур.

565 Деди: ул жумла келиб кўнглимга хуш,
Завқу шавқ ичра йўқотдим ақлу хуш.

Лаънату лаънат дегум тақлидга то,
Тақлид айлаб, ўз-ўзим этдим адо.

Ким дегай ул аҳли беҳосил дуруст,
Сувга чўккан - бўлмас Иброҳимга дўст.

Ул жамоат завқи чун урмиш эди,
Акси завқи дилда кўзғолмиш эди.

Акси аҳбобинг базе бўлсин гўзал,
Мавжидин сен сипқориб ич ҳар маҳал.

570 Акси аввал урса, тақлид бил ани,
Гар паёпай эрса, таҳқиқ бил ани.

Таҳқиқ аҳли дўсту аҳбоб бирла юр,
Тут садафни, бўлмагунча қатра дур.

Кўзларинг, ақлинг, қулоғинг тоза тут,
Таъма тошин парчала, отгил, унут.

Балки, сўфи айламиш эрди тамаъ,
Қочмиш эрди ақлидин нурилламаъ.

Тамаи лут, тамаи завқи самоъ,
Айламишди ақлини жондин жудо.

575 Ойна бўлсайди суқли, тамагар,
Бир мунофиқ бўлгай эрди ул магар.

Гар тарозуда эрусса ҳирси мол,
Ҳеч қачон этгайму эрди васфи ҳол?

Умматига ҳар набий деди: аё,
Музди пайғом истамасмен мутлақо.

Мен - далилмен, сизга Оллоҳ - муштари,
Хизматимни биру борим сийлади.

Хизматимнинг муздидир ул васли ёр,
Бу - Бакр гарчи юборди қирқ ҳазор.

580 Қирқ минги музд бўлолмас зарра ҳам,
Қайда мунчок, қайда ул дурри Адам.

Бир ҳикоят сўйлайин, сен тинглагил,
Тамаъ қандоқ қул этар, сен англагил.

Тамаъ бирлан тил тугук. Алкан бўлур,
Тамали кўнгил қачон равшан бўлур?

Кўзлари ўнгида доим жоҳу зар,
Кўзда ўсган қилга ўхшар ул магар.

Ҳақ ила маст кимса мисли Тур бўлур,
Қайрилиб боқмас бисотга, хур бўлур.

585 Кимки Ҳаққа маҳрами дийдор эмиш,
Унга шул борлиқ-жаҳон мурдор эмиш.

Сўфиким маст эрди, балки гўр эди,
Хирсига ул банда эрди, кўр эди.

Юз ҳикоят сўйлагил, кўр бандани,
Бир калом кирмас қулоғига анинг.

ҚОЗИНИНГ ОДАМЛАРИ БИР МУФЛИСНИ СУДРАБ, ШАҲАР АЙЛАНТИРГАНИ

Бор эди бир муфлиси бехонумон,
Банди зиндон эрди, нафси кўп ёмон.

Ғайр нонин ерди, ноинсоф эди,
Тамаси тоғ эрди, Қўҳи Қоф эди.

590 Бир киши олса қўлига бурда нон,
Ул келиб шерик бўларди шул замон.

Кимгаким Ҳақ даъвати арзон эрур,
Бир гадодир ул, агар султон эрур.

Ул фақир инсофни этди зери по,
Бўлди зиндон дўзаҳу кони бало.

Қай тарафга борма, излаб роҳатинг,
Шул тараф келгай изингдин офатинг.

Бир хазина борму ул дом бўлмагай,
Гўрдин ўзга ерда ором бўлмагай.

595 Бул жаҳон зиндони ичра, ўйла, бир -
Гўша борму бўлмаган даққул ҳасир⁴³.

Кир ўшал сичқон инига, унда сен -
Бир куни очкўз мушукка ўлжасен.

Одамийнинг улфати эрмиш хаёл,
Гар хаёли хуш эрур, соҳибжамол.

Гар хаёл хушдан эмас, нохушдан ул,
Мум каби битгай эриб оташдан ул.

Ҳам илонлар, ҳам чаёнлар ичра то
Хуш хаёлот сенга эш этса Худо.

600 Ул илону ул чаён мунис бўлур,
Ул хаёлинг - кимёи мис бўлур.

Хуш хаёл бирла сабр ширин эмиш,
Эрк хаёли ҳаммадан афзун эмиш.

Эрк хаёли зимнида иймон эрур,
Бўш эса иймон, кўнгил вайрон эрур.

Сабру иймонинг эрур бошга кулах,
Хайсу ло сабра фало иймона лаҳ⁴⁴.

⁴³ Даққул ҳасир - бу ерда: топталмаган, оёқ ости бўлмаган маъносида.

⁴⁴ «Иймонга нисбатан сабр гавданинг боши кабидир» (Ҳадис).

Деди Пайгамбар: эваз имкони йўқ,
Кимда сабр йўқдир, демак иймони йўқ⁴⁵.

605 Ул бировдирким. Магар наздингда мор,
Лек бировнинг наздида - ширин нигор.

Этса акс кофир хаёли сенда гар,
Бошқада мўмин хаёли акс этар.

Битта шахс кўзга кўрингай инчинун,
Гоҳ тўлин ойдир назарда, гоҳи тун.

Ярми мўминдир магар, ярми габр,
Ярмиси ҳирсу ҳаво ярми сабр.

Деди Яздонинг: фаминкум мўминун,
Боз: «минкум кофирун» габри куҳун⁴⁶.

610 Бир ҳўкиздир, ярми эрмиш тим қаро,
Ярми ойдирким, ярақлар тун аро.

Кўрса ул ярмин бировлар, рад этар,
Кўрса бул ярмин бировлар, мадҳ этар.

Оғалар наздида Юсуф эрди - қул,
Лек отоси наздида ҳур эрди ул.

Зоҳирий кўз - бадхаёл, кўргай ёмон,
Ботиний кўзлар кўрур кўздин ниҳон.

Зоҳирий кўздир у кўзнинг кўлкаси,
Ул не кўрса, кўрганин бул кўргуси.

615 Сен маконсен, асл жойинг - ломакон,
Бул дўконни ташла, очгил ул дўкон.

⁴⁵ Сабри бўлмаганнинг иймони бўлмас.

⁴⁶ Тангри: «Сиздан-да мўмин киши бор... Сиздан-да кофир, кекса оташпараст бор» деди.

Олти ёққа бормагил, излаб нажот,
Олти эшик бор, бири айлайди мот.

ЗИНДОН АҲЛИ ҚОЗИ ВАКИЛИГА МУФЛИС ДАСТИДАН ШИКОЯТ ЭТИШГАНИ

Бор эди қози вакил, идрокманд,
Аҳли зиндон келди унга арз билан:

Қозига биздан салом айт, сўйла чун,
Бизга озор етказур бир марди дун.

Доимо зиндонда ётмоқдир иши,
Ялқову мечкай, касофат бир киши.

620 Пашшадек ҳар онга ҳозирдир мудом,
Бе такаллуф, бесадову бесалом.

Бир қозон ошни тушургай, бўлди, бас,
Деб неча қичқирма, кардек индамас.

Суфрага ўлтирса очкўз, муттаҳам,
Бошқаларга қолмагай бир луқма ҳам.

Луқмага қўл чўзса ул дўзах емиш,
Хужжати улким, Худойим, енг, демиш.

Зулмини уч йил чекармиз, дод, дод,
Зилли Мавлоно мудом бўлгай ҳаёт.

625 Ёки зиндонни юҳо тарк айласин,
Ё тайин эт унга айру луқмасин.

Сен туфайли жумла эл топмиш халос,
Раҳм қил, алмустағосул - мустағос⁴⁷.

⁴⁷ Раҳм этгувчи, додингга етгувчи.

Қозига борди вакили дилпазир,
Сўйлади бу мажарони бирма-бир.

Қози муфлисни чақирди ёнига,
Солди кенгаш маҳраму аъёнига.

Охири қилди хулоса, бул турур:
Ул шикоят айлаганлар ҳақ эрур.

630 Деди: ҳой, зиндонни сен тарк айлагил,
Маскан айлаб ўз уйингни шайлагил.

Деди муфлис: банда қурбонинг сенинг,
Жаннатимдир тийра зиндонинг сенинг.

Ҳайдасанг, зиндонни тарк этсам, ҳамон,
Мен фақирликдин ўлурмен шул замон.

Дедиким иблисга ўхшаб, эй салом,
Рабби андирни ало явмил - қиём⁴⁸.

Қўй, жаҳон зиндони ичра мен турай,
Токи душманзодаларни ўлдирай.

635 Кимда гар бир қуввати иймон эса,
Илқида бир бурда ёҳуд нон эса,

Мен олай тортиб ва ё алдов ила,
Қолсин ул ҳасратда афсус, оҳ ила.

Гоҳ фақирлик бирла таҳдид айлайн,
Зулфу ҳолни кўзларига бойлайн.

Қуввати иймон бу ерда кам эрур,
Бори ҳам бир итни ҳайдаб, ҳам эрур.

⁴⁸ Мени қиёмат кунига қадар соғ-омон қўй. Қуръони Карим, Аъроф сураси, 14-15 оятларга ишорат.

Ул намозу рўза, йўқсуллик ила,
Келган ҳар завқ борки, кетгай бир йўла.

- 640 Астаъийзуллоҳи мин шайтониҳи,
Қад ҳалакна оҳ мин тугёниҳи⁴⁹.

Битта ит минглаб кишига бас келур,
Эшигига борса ким, яғмо бўлур.

Ким сени аврар совутмоқ қасдида,
Иблис ул, изғийди теринг остида.

Келмаса сувратда, келгай чун хаёл,
Ул хаёлинг сенга келтиргай вубол.

Гоҳ хаёли фаржаҳу гоҳи дўкон⁵⁰,
Гоҳ хаёли илму гоҳи хонумон.

- 645 Кел, ўқи ло ҳавла сен иймон ила,
Тил ила эрмаски, сидқи жон ила.

Деди қози: муфлис эрсанг, эт намо,
Деди: бунга аҳли зиндондир гувоҳ.

Дедиким, нечук гувоҳ бўлгай улар,
Бас, қочарлар сендану йиглайдилар?

Сендир истарлар чу бўлмоқни халос,
Сўзлари бўлмас гувоҳликка асос.

Жумла аҳли маҳкама деди: аё,
Пасткашу қашшоқлигига биз гувоҳ.

- 650 Сўрди қози: айтингиз, не кимса ул?
Деди барча: муфлису нокаста ул.

⁴⁹ Унинг шайтонлигидан қўрқиб, Оллоҳга ёлбораман, унинг ёмонлиги дастидан адо бўлдим.

⁵⁰ Фаржаҳ - сайру саёҳат.

Деди қозиким, шаҳар айлантинринг,
Исмин айтиб, элни огоҳлантинринг.

Жарчилар ҳар бир қадамда: бул гадо-
Баттарин муфлис, дея чексин нидо.

Насяга унга биров мол сотмасин,
Қарз бериб, ранжу аламга ботмасин.

Алданиб, даъво этарса кимда ким,
Мен уни зиндонга этмасмен ҳукм.

655 Ул қадар муфлислиги собит эрур,
Ҳеч вақоси йўқлиги равшан турур.

Одамий ҳам ҳибси дунё ичрадир,
То аён бўлғайки, ул - зору фақир.

Муфлиси Иблисни ул Яздонимиз,
Бўйла фош этди, далил - Қуръонимиз.

Ки адуву муфлису маккор ўша,
Бўлма ширкат, золиму агёр ўша.

Унга ширкат айласанг, келгай зарар,
Улки муфлис, сенга не етгай самар⁵¹.

660 Бор эди бир курд ўтинчи, найласин,
Олдилар қўлдин жабрлаб тевасин.

Йиғлади курд, баски фарёд айлади,
Берди пул, маъмурни дилшод айлади.

Теваси етганда қўлдан, туш эди,
Шомгача чекди фиғон, наф этмади.

⁵¹ Қуръони Карим, Ал-исро сураси, 62-64 оятларга ишорат.

Тевага муфлисни ортмоқлаб ҳамон,
Курд пиёда, бўлдилар йўлга равон.

Қўйма-қўй, мавзе ва мавзе юрдилар,
Бор шаҳарга жар солиб, қичқирдилар.

665 Хар улуғ ҳаммом, улуғ бозоргоҳ -
Олдида мардум анга солди нигоҳ.

Ўн мунодий кўп баланд овоз ила³²,
Турку курд, румий ва тозий бир йўла -

Дедилар: муфлис бул, ҳеч нарчасиз,
Бул гадога бир мири қарз бермангиз.

Зохиру ботинда йўқдир ҳаббаси,
Аҳли муфлиснинг дагою даббаси³³.

Ул ила ошночиликни кам қилинг,
Ҳўкиз опкелса, ипин маҳкам қилинг.

670 Тортсангиз ҳукмига бул пажмурдани,
Банди зиндон этмагаймен мурдани.

Бул ширинсўздир, вале тўймас томоқ,
Қўйлаги янги, тўни - йиртиқ ямоқ.

Макр учун кийса агар ул жомани,
Ҳийладир, домига тортгай ҳаммани.

Урса ҳикмат ҳарфини гар ноҳаким,
Ҳуллаҳойи орият бил, эй ҳаким³⁴.

Ўғри кийсин минг либоси афзалин,
Қўлга тушган чоғда кесгайлар қўлин.

³² Мунодий - жарчи.

³³ Ҳабба - бир дона дон. Дагою дабба - макмар ва бекарор.

³⁴ Ҳуллаҳойи орият - сохта кийим-кечак.

- 675 Тушди муфлис тевадин хуфтонда, боқ,
Курд дедиким, манзилим гоят йироқ,
Кун бўйи тевамни миндинг, эй фалон,
Арпадин кечдим, бир оз бергил сомон.
Деди муфлис: кун бўйи юрдик нечун?
Эс-хушинг қолмабти, ажрабсен бутун.
Кимлигим, муфлислигим бонги магар,
Етди ул осмонгаву сен - беҳабар.
Бас, қулоғингни тўсибдур тамаъ - хом,
Кўру кўр айлабди ҳатто, эй ғулом.
- 680 Муфлис ул, муфлисдир ул, деб учди ун,
Тинглади тошлар, кесаклар ҳам бугун.
Ҳар кишиким унга ҳарчанд сўйлади,
Тевачи лекин тамахни қўймади.
Кўз, қулоғида магар муҳри Худо,
Шул сабаб на суврат унда, на садо⁵⁵.
Кўзларингга етказур Холиқ магар,
Ҳам жамолу ҳам камолидин асар.
Истаса, етгай қулоғингга улуш,
Ҳам самову ҳам башорат, ҳам хуруш.
- 685 Борлиқ олам чораву тадбир ила,
Чорасизсен, очмаса ул панжара.
Беҳабардирсен магар ҳозир ҳамон,
Эҳтиёж тушганда Ҳақ айлар аён.

⁵⁵ Куръони Карим, Бақара сураси, 7-оятга ишорат.

Деди Пайгамбарки, ул Қодир Эгам,
Дардни берди, берди лек дармонни ҳам.

Етмагай дардинга дармони анинг,
Етмагунча амру фармони анинг.

Кўзни тикки, қайда, деб ул ломакон,
Чун шаҳидий жонга кўз тиккансимон.

690 Бежихатдин бул жаҳон пайдо эрур,
Билким, ул жойсизлик ичра жо эрур.

Бор ўшал йўқлик сари, фоний эсанг,
Толиби Раб бўл, раббоний эсанг.

Оқибат бормоқ ерингдир, ул адам,
Бул жаҳон - кетмоқ ерингдир, бешу кам.

Баски, Тангри санъати йўқлик эрур,
Борлиқ олам қиймати арзон турур.

Бизга ўргат сўз-суханларким, дақиқ,
То ўшал раҳмингни келтирсин, рафиқ.

695 Гар дуо сендин, ижобат сендадир,
Муддао сендин, маҳобат сендадир.

Гар хато айтсам, хатойим ўнгла сан,
Ўнглаувчим, эйки султони сухан.

Кимиё бор сенда, тадбил этгасен,
Қайда қон ирмоғи бор, Нил этгасен.

Инчинун мийночилик коринг сенинг,
Бул ажиб иксир-да асроринг сенинг.

Сув ила тупроқни ҳамдам айладинг,
Лой қориб, сўнг нақши Одам айладинг.

- 700 Нисбатин бердинг яна, жуфтини ҳам,
Неча минг андиша, шодлик бирла гам.
- Баъзиларни аҳли роз этдинг яна,
Шодлигу гамдин халос этдинг яна.
- Асли наслидин халос топмиш ўшал,
Хар хунукни унга этмишсан гўзал.
- Хар не махсусдир, ўшал рад айлагай,
Хар не пинҳон эрса, маснад айлагай.
- Ишқи пайдо эрса, маъшуқи ниҳон,
Фитнадин ёр четда, ул-банди жаҳон.
- 705 Қўй буни, тарк айла ишқи сувратий,
Бўлма суврат бирла юзнинг улфати.
- Маъшуқа сувратга сизмайдир, инон,
Истагил ишқ бул жаҳон ё ул жаҳон.
- Ошиқи суврат эсанг, чиққанда жон,
Сен нечук тарк айлагайсен ул замон?
- Суврати ўрнида не тилсим эрур?
Ошиқо, кўз очки, маъшуқ ким эрур?
- Маъшуқа улдирки, гар ёғдуси бор,
Ошиқ улдирким, магар туйғуси бор.
- 710 Ул вафоқим, ишқни афзун айлагай,
Бас, нетиб шаклин дигаргун айлагай?
- Тушди чун деворга хуршид партави,
Боққи, девор олди офтобдин ани.
- Сен нечун деворга дил бердинг, салим,
Топгил офтобингни, офтобинг муқим.

Эйки ўз ақлига кўнгил бойлаган,
Бутпарастдин ўзни устун ўйлаган.

Партави ақлинг чу ҳиссинг устида,
Сохта бир олтин миснинг устида.

715 Худди зарҳалдир башарда хушчиroy,
Йўқса, ул эшшак бўлурди хойнахой.

Ул фаришта бўлди чун шайтони дун,
Сохта эрди ундаги кўрку фусун.

Андак-андак олдилар ундан жамол,
Андак-андак сарғайиб сўлди ниҳол.

Кел, ўқи, «Нуъаммру нунаксу»ни бил⁵⁶,
Дил талаб қил, устухонга берма дил.

Ки жамоли бил абад, боқий эрур,
Оби ҳайвон унга чун соқий эрур.

720 Ҳам ўзи сувдир, ўзи соқий магар,
Синса тилсим, ул учовлон бирлашар.

Ул бирини сенга англлатмас қиёс,
Бандалик эт, жожу кимхоношинос,

Сендаги маъни - шаклдир, орият⁵⁷,
Шодланиб дерсангки, уйғун, қофият.

Маъни ул бўлғайки, ундирсин сени,
Элтмасин сувратга дўндирсин сени.

Маъни улмас, кўр қилиб, кар этса ул,
Кимсани сувратга навкар этса ул.

⁵⁶ «Яшатганимизнинг куч-қувватини камайтирамиз» оятин ўқи...

⁵⁷ Орият-бу ерда «сохта», «ясама» маъносида.

- 725 Кўрга қисматдир хаёли гамфизо,
Кўзга роҳатдир хаёлоту фано.
- Харфи Қуръонга гирифтор, кўр, сўқим,
Кўрмайин эшшакни, тиккасен тўқим.
- Кўр эмас эрсан, қидир эшшакни, бас,
Кўй тўқимни, тикма сен, полонпараст⁵⁸.
- Гар эшак бор эрса, бор полон сенга,
Жонни топсанг гар, топилгай нон сенга.
- Эшшак ул - дўкону мол, сармойдир,
Дурри қалбинг - юз баданга мойдир.
- 730 Сен эшакни мин яланг, эй булфузул,
Бўйла минмиш эрди эшшакни Расул.
- Аннабийю қад ракиб муъравриё
Ваннабийю қийла софар мошиё⁵⁹.
- Ул эшак - нафсингни маҳкам бойлагил,
Юк ташишдан қочмасин, амр айлагил.
- Сабр юкин ортиб, неча йилларни кез:
Хоҳ йигирма, хоҳи ўттиз, хоҳи юз.
- Ҳеч киши ғайри гуноҳин чекмагай,
Йиғмагай ҳосилни, токи экмагай.
- 735 Таъма хомдир, емагил хом, эй ўғил,
Хом емак инсонга иллат келтирур.
- Ул фалоний топди ганжи ногаҳон,
Менда на ганжу бисоту на дўкон.

⁵⁸ Полонпараст - тўқимпараст.

⁵⁹ Пайгамбар эшакни гоҳида яланг минган, гоҳида яёв юрган...

Бахт иш бул ону ул нодир эрур,
Ишла сен, то ишга тан қодир эрур.

Касби коринг ганж йўлин тўсгайму ҳеч,
Ишла, ул келгай изингдин эрта-кеч.

Бўлмагил ҳаргиз гирифтори «агар»,
Демагил ҳеч: бўйла этсайдим магар.

740 Ул «агар»ни ул Расули бовифоқ,
Айлади маън, чунки келтиргай нифоқ⁶⁰.

Кўр мунофиқни агар, деб берди жон,
Ул «агар»нинг ҳосили - оху фиғон.

МАСАЛ

Бир ғарибе хона изларди шитоб,
Дўсти унга топди уй, бузгун хароб.

Деди: уйнинг шифти бўлсайди агар,
Иккимиз қўшни бўлардик, ҳой, жигар.

Хотининг тинчирди бўлмасди зада,
Ҳужра бўлсайди агарда ўртада.

745 Деди: дўстга қўшнилик мақбул эрур,
Лек «агар»дин уй қуриш мушкул эрур.

Аҳли дунё кўнглига хушлик тилар,
Кўнглихушлик излаб, оташда улар.

Толиби зардир тамом олам эли,
Зар нима, нозар нима, билмас вале.

⁶⁰ «Ҳар ишда тараддуддан сақланинг, чунки тарддуд шайтон-га йўл очар» (Ҳадис).

- Асл солмиш ноаслга жимжима,
Гар маҳактошинг йўқ эрса, танлама.
- Гар маҳактошингни топсанг, танла, ҳов,
Ёки бир донога ўзни эт гаров.
- 750 Ул маҳак жонингдадирким, ўйласанг,
Чиқма йўлга якка, йўлни билмасанг.
- Бонги Шайтон - мисли бонги ошно,
Ошно тортгай сени сўйи фано.
- Бонг уриб, чорлайди: кел, эй карвон,
Бундадир йўл, бунда манзилдир, нишон.
- Ҳар кишининг исмин айтиб, эй фалон,
Кел бери, дер ул, вале бермас омон.
- Кимки борса, қаршилар шери бало:
Умр зое, йўл машаққат, кун қаро.
- 755 Бонги Шайтонинг нима, не эрмиш у?
Мол дерман, жоҳ дерман, обрў.
- Ўз ичингдандир - ўшал овозлар,
Кес уларни, то етишгай розлар.
- Ҳақ дегил, шайтонни кўйдир эрта-кеч,
Солма ул наргис кўзинг калхатга ҳеч.
- Субҳи козиб не, не содиқ субҳидам?
Бил шароб ранги, қадаҳ рангини ҳам.
- Етти рангни бори кўргайсен кушод,
Бошқа кўз бергай сенга сабру сабот.
- 760 Кўз солиб сен бошқа бир ранг кўргасен,
Унда тош ўрнида гавҳар кўргасен.

Не эмиш гавхар, чу дунё бўлгасен,
Офтоби чархипаймо бўлгасен.

Ишла, ул ишхонаким кўздин ниҳон,
Сўнгра бор ишхонага, улдир аён.

Иш деган ишловчи жонга парда чин,
Ишдин ўзга жойга кўрмоғинг қийин.

Кимки иш жойидадир, омил эрур,
Кимки ишдан четдадир, гофил эрур.

765 Кир ўшал ишхонага, улдир адам,
Токи кўргил сунни ҳам, сонени ҳам⁶¹.

Бўйла бир иш жойи бул, равшанназар,
Равшан эрмас, тийра ўзга гўшалар.

Фиръавн борлиқни кўргайди нукул,
Кўр эди аслида борлиқ бирла ул.

Истади этса қадарга макру фан,
Хайдамоқ бўлди қазони қопқадан.

Лек қазо кулди у малъун ҳолига,
Решханд айлаб унинг аҳволига⁶².

770 Неча минг мурракни кесди бегуноҳ,
Токи қайтгай деб ўшал ҳукми илоҳ.

Келмагай деб то ўшал Мусо набий,
Неча минг жонларни қурбон айлади.

Улки қон тўқди, туғилди лек Мусо,
Ё Худо, деб олди илкига асо.

⁶¹ Яъни, санъатни ҳам, санъаткорни ҳам бир жойда кўр.

⁶² Решханд – мийида кулиш.

Кўрса эрди не эмиш ул лоязол⁶³,
Лол қолиб, этмасди зарра эҳтиёл⁶⁴.

Қирди ул авлодни шахру кўйида,
Лек Мусо эрди унинг ўз уйида.

775 Бўйла баднафс эрди, танпарвар эди,
Барчадин бирдек гумон айлар эди.

Барча бирдек наздида душман эди,
Душмани қаттоли лекин тан эди.

Ул-Фиръавн эрдию Мусо-тани,
Ташқари чиқмоқ бўларди: ёв қани?

Тан уйида ўлтириб ул нозанин,
Нафси айларди дамодам қахру кийн.

ТУХМАТ ИЛА ОНАСИНИ ЎЛДИРГАННИ МАРДУМ МАЛОМАТ ЭТГАНИ

Биттаси кўйди аносин ўлдириб,
Ҳам чекиб ханжар ва ҳамда мушт уриб.

780 Ким биров дедики, шунча молмидинг,
Оналик ҳаққинг эсингга олмадинг.

Онани ўлдирдинг айлаб хору зор,
Ул сента не қилди, айт, эй нобакор?

Дедиким, ул кўп ёмон иш қилди, ҳой,
Айбини тупроқдин ўзга ёпмагай.

Деди: ўлдирсанг эди ул кимсасин,
Деди: ҳар кун ўлдирардим биттасин...

⁶³ Лоязол – безавол.

⁶⁴ Эҳтиёл – макру ҳийла.

Ўлдириб, мен тўкмадим халқ қонини,
Жонин олдим, олмадим эл жонини...

785 . Нафсинг ул бир онадир, бехосият,
Келгай иллат, келмагай лек офият.

Бор, уни ўлдир, уни деб ҳар нафас,
Айлагайсен бир азиз жонига қасд.

Бас, уни деб тангу тордир турмушинг,
Халқ ила, холиқ ила жангдир ишинг.

Нафсни ўлдирдинг, қозондинг эътибор,
Душманинг йўқ энди, хавфсиздир диёр.

Ғар бировлар этса бунга иштибоҳ,
Ўзгадир деб анбиёву авлиё.

790 . Нафсин ўлдирмишди ул зотлар бари,
Бас, нечун бор эрди деб душманлари?

Тут қулоғинг, эй талабгори савоб,
Мен берай бул шакку шубҳанга жавоб.

Аҳли мункир душман эрди ўзига,
Тиг чекарди ўзгалар деб, кўксига.

Душман ул бўлгайки, қасди жон қилур,
Душман эрмас улки, жонин қон қилур.

Шабпарак эрмас адуви офтоб,
Ўз-ўзига душман ул, киймиш ҳижоб.

795 . Ул адо бўлгай қуёшдин эрта-кеч,
Нафрати офтобни ўлдиргайму ҳеч?

Душман улдирки, келур ундан азоб,
Монеъ бўлгай лаъл яратса офтоб.

Монедурлар ўзларига ул гурух,
Неча пайгамбар нуридин юз буриб.

Фард кишининг кўзини тутгайму халқ?
Ўз кўзини кўру каж этгайму халқ⁶⁵.

Хинду кул гўёки қахру кийн қилур,
Хўжасини қаргаб, ўзни ўлдирур.

800 Юзтубан отгай ўзини томдин ул,
Хўжага этган зиёни бори шул.

Хаста тушса не, табибнинг қасдига?
Ёш бола устоз адибнинг қасдига?

Ўзларига ўзлари душман улар,
Ақлу жоннинг йўлини тўсгувчилар.

Кирчилар офтобга этгайму араз?
Ё балиқлар сувга қилгайму гараз?

Сен фикр қил, унда ким топгай зиён?
Ким бўлди шўрлик, қаробахт, нотаваон?

805 Гар эсанг Хақдин бир оз ҳусни сўник,
Бўлмагил боз устига хулқи хунук.

Бормагил тошлоққа, кафшинг йиртмагил,
Икки шох бас, тўртта орзу этмагил.

Мен фалонийдин нечун камман, дема,
Қўй ҳасадни, пасту-бадбахтман, дема⁶⁶.

Ул ҳасад - нуқсону айбу шарр эрур,
Жумла илатдин ўшал баттар эрур.

⁶⁵ Каж - қийшиқ.

⁶⁶ Пастахтар - толеи паст.

Ул палид тарк этди камтарликни то,
Ўзни этди юз балога мубтало.

810 Деди: юргаймен фақат устун бўлиб,
Қайда устунлик, йиқилди хун бўлиб.

Бу - Жаҳл этди Муҳаммадга ҳасад,
Ўзини ундан баланд олди фақат.

Бул - Ҳаким эрди, чу бўлди Бу - Жаҳл,
Эй басо, аҳли ҳасаддир ноаҳил.

Бул жаҳонда излабон зебо ҳусн,
Англадим мен, яхши хулқ-аъло ҳусн.

Анбиёни восита этмишди Ҳақ,
То кўрингай деб ҳасадлар элда нақд.

815 Ҳеч киши Ҳақдин магар ор этмагай,
Ҳеч диёрда бўйла бир кор этмагай.

Анбиёни ўзидек билса киши,
Бас, ҳасад айлар, ҳасад бўлгай киши.

Чун муқаррар бўлди: бузрукдир Расул,
Айласа унга ҳасад, бўлмас қабул.

Ҳар даврда қойим ўлгайдир вали,
То қиёмат бул давом этгай вале⁶⁷.

Кимда бўлса яхши хулқ, топгай нажот,
Ким кўнгил овораси, майдонда мот.

⁶⁷ «Ҳар даврда умматимнинг хайрлилари - беш юз кишидир. Абдол-қирқ киши... На бу беш юз киши камаяр, на бу қирқ киши. Қирқидан бири ўлса, Оллоҳ беш юз кишидан бирини танлаб, унинг ўрнига қўяр. Улар андоқ кишиларки, ўзларига зулм этгани кечириб, ўзларига ёмонлик қилганларга яхшилиқ қилурлар. Оллоҳнинг берганига рози бўлиб яшарлар» (Ҳадис).

- 820 Ҳозирру қойим имомдир ул валий,
 Хоҳ эрур насли Умар ул, хоҳ Али.
- Маҳдию ходи ўшалдир, эй ўғил,
 Ҳам ниҳон, ҳам ўлтирур қаршингда ул.
- Ул маъгар нуру хирад, Жабрил эрур,
 Ул ва.ли, ундан ками - қандил эрур.
- Ундані ҳам пасти - чароғдон бўлгуси,
 Нур ттарашда бўйла имкон бўлгуси.
- Етти юзта парда чекмиш нури Ҳақ,
 Етти юзта мартаба бул, қатма-қат.
- 825 Ҳар қавмга парда ортида мақом,
 Саф-саф тургайлар унда, то имом.
- Сўнги саф аҳли паришон юзлари,
 Нурга боқмаслар, заифдир кўзлари.
- Ундан олдинги қатор бермас шу тоб
 Ундан олдинги қатор нурига тоб.
- Гар ёруғлик нашъайи аввал эрур,
 Лек ўшал ранжу гами аҳвал эрур.
- Кўз ғиллайлик аста-аста кам бўлур,
 Бир куни денгиз анга маскан бўлур.
- 830 Ўтки ул олтин, темирни эритар,
 Олма, беҳига нечук таъсир этар?
- Олма, беҳи пишмаган, ғўр эрса, бас,
 Унга бас жиндақ ҳарорат, ўт эмас.
- Лек ҳароратдин темирга на сафо?
 Унга лозим улки, оташ - аждаҳо.

Ул фақир тортгай машаққат муттасил,
Зарбу оташ ичра мамнун, қип-қизил.

Пардадир оташга ул бевосита,
То кирар оташга ул беробита.

835 Бошқалар то этмагунча сувни шай,
Ўт ила бир дам мулоқот этмагай.

Восита улким, қозондир, товадир,
Восита юрмоққа пойафзал эрур.

Бир макон лозимки, унда ул ҳаво,
Сувга етказсин ҳароратдин даво.

Бас, фақир улдирки, бевоситадир,
Шулъаларга борлиғи - робитадир.

Баски, олим кўнгли улдир, чунки тан,
Дилни айлаб восита, ўйлайди фан.

840 Бўлмаса дил, тан не билгай гуфтуғу,
Топмаса дил, тан не билгай жустужу.

Гар темир ўтга назаргоҳ ҳар нафас,
Дил-назаргоҳи Худодир, тан эмас.

Аслини сўрсанг, кўнгил ҳам тан эрур,
Ул дили соҳиб - асл маъдан эрур.

Боз мисолу шарҳ истар бул калом,
Кўрқамен лек, чалғигаи ундан авом.

Яхшилиқдин чиқмагай ғашлик, дедим,
Не десам, бас, беҳушу беҳуд эдим.

845 Эгри кафш қийшиқ оёққа мос эрур,
Ким гадо эрса, эшикка термулур.

ПОДШО ЯНГИ СОТИБ ОЛГАН ИККИ ҚУЛНИ ҚАНДАЙ ИМТИХОН ЭТГАНИ

Подшо арзонга олди икки қул,
Биттаси-ла бир нафас сўзлашди ул.

Қул эди зийракдилу ширинжавоб,
Тонг эмас, шаккар дудокдин шаккароб.

Одамий пинҳон эрур тил остида,
Тил мисоли пардадир жон устида.

Пардани ел сурса, этгил эътибор,
Сирри сахни хона бўлгай ошкор.

850 Хонада гавҳармидир ё галла-дон?
Ганжи зарму, ул илонму, ё чаён?

Ёки унда ёнма-ён ганжу илон,
Қайда зар эрса, илондир посбон.

Ўйламасдан бўйла сўзлар айтди ул,
Ўйлаб айтолмас ани беш юзта қул.

Сўйлади, чун ботини дарё эди,
Жумла дарё гавҳари гўё эди.

Нури гавҳар товланиб, тобон эди,
Ҳаққу ботил ажралиб, фурқон эди.

855 Нури фурқон айламишдир бизга то
Зарра-зарра ҳаққу ботилни жудо.

Нури гавҳар сингса кўзларга шу тоб,
Ҳам савол биздан бўларди, ҳам жавоб.

Кўзни қиссанг, қўш кўрингай кўзга ой,
Бўйладир қинғир саволинг, ҳойнаҳой.

Кўз очиб, боққил, кўрингай моҳитоб,
Моҳитоб бўлгай саволингга жавоб.

Ўнглагил фикрингни, ташла чин назар,
Англагил, фикринг - ўшал нури гуҳар.

860 Ҳар жавоб боргай қулоқдин - сўйи дил,
Кўз дегай: алданма, мендан тинглагил.

Гар қулоқ - даллола, кўз - аҳли висол,
Кўзда ҳол акси, қулоқ - асҳоби қол.

Гар қулоқ тингларса, ўзгаргай сифот,
Кўз аён кўрганда кўр табдили зот.⁶⁸

Бўлди оташ сенга чун илмул яқин,
Бўл пишиқрок, бунда манзил этмагин.

Ёнмасанг то йўқ сенга айнул яқин,
Кел яқин, масканни оташ айлагин.

865 Ҳар қулоқ ҳам кўрса, ул кўздир ҳамон,
Йўқса, сўз қолгай қулоқда бегумон.

Бул суҳан сўнгсиз, ҳамоно ортга қайт,
Подшо қуллар била не қилди, айт.

ПОДШО У ҚУЛЛАРДАН БИРИНИ БИР ЕРГА ЖЎНАТГАНИ ВА БОШҚАСИДАН У ҚУЛНИНГ ҲОЛИНИ СЎРАГАНИ

Подшо кўрдик, қулча унга эл,
Бошқасига ул ишорат этди:кел.

Қулча деб айтдим, кичикка ўтмагай,
Она, улчам, деб сира камситмагай.

⁶⁸ Табдил - ўзгариш, эвришиш.

Бошқа кул чун келди шоҳ олдиға то,
Эрди ул-сассиқ оғиз, дандон қаро.

870 Гарчи шоҳ нохуш эди рафторидин,
Сўрди, билмоқ истади асроридин.

Деди: бул шаклу шамойил, бул даҳон
Сенда борким, бас, узоқроқ тут макон.

Хат ёзиб, сўзлашса, бўлгай иш тайин,
Ўлтириб бир ерда гаплашмоқ қийин.

Бул оғизга бир илож топгунча то,
Сен-ҳабибсен, биз-табиби бериё.

Бургаси бор деб гилам ёқмас киши,
Бўйла эрса кул, нечун боқмас киши?

875 Ўлтириб, нақл айлагил аччиқ-чучук,
То кўрайлик суврати ақлинг нечук.

Ул закий кулга деди: ҳаммомга бор,
Унда сен ўбдон чўмил, бўл бегубор.

Сўнг деди нохушга: зийраксен жуда,
Битга кулмас, юзтадирсен аслида.

Хўжатош айтганча эрмассен, аё,
Ул ҳасаддин этди номингни қаро⁶⁹.

Ул дедиким, ўғридирсен, баттарин,
Муттаҳам, номард, чунондирсен, чунин.

880 Кул дедиким, не демиш ул чин демиш,
Даҳр аро рост сўзлагувчи ул эмиш.

⁶⁹ Хўжатош - эшик оғо.

Ростгўйлик - хилқати жонида, бас,
Неки сўзлар эрса ул ўтрук эмас.

Тўғри сўз айтмишки, нотўғри демам,
Муттаҳам дерман ўзимни, муттаҳам.

Эҳтимолки ул кўрар айбимни то,
Мен кўролмасмен вале, эй подшо.

Хар киши кўрсайди ўз айбин аён,
Ўзни ул ислоҳ этарди хар замон.

885 Халқ ўзидин беҳабардир, эй падар,
Ўзни эрмас, ўзгани айблайдилар.

Мен кўролмасмен юзимни, эй шамон,
Сен мению мен сени кўргум ҳамон.

Ул кишиким, ўз юзини кўргай ул,
Нури поки эл аро афзун эрур.

Ўлса бир кун, кўргани боқий қолур,
Ул назарким эрди Халлоқий, қолур.

Нури ҳиссий эрмас ул нурил ҳаёт,
Ўз юзин кўз ўнгида кўргай кушод.

890 Деди подшо: сен-да айбин сўйлагил,
Сўйлагил, чун сўйлади айбингни ул.

То аён бўлгай, менга ғамхор ўзинг,
Кадхудойи мулки омилкор ўзинг.

Деди: шоҳим, айлагум айбини фош,
Гарчи ул сенга мулозим - Хўжатош.

Айбидир - меҳру вафо, одамлиги,
Айбидир - сидку зако, ҳамдамлиги.

- Камтарин айби: жавонмард, бокарам,
Бир жавонмарддирки, бергай жонни ҳам.
- 895 Тангри юз минг жонни бергай, жон деса,
Не жавонмард ул, буни гар кўрмаса.
- Кўрса эрди, жонга жон тиккаймиди,
Битга жон деб шунча гам чеккаймиди.
- Сув бўйида сувга ким бўлгай бахил,
Гар бахиллик этса, сувни кўрмас ул.
- Деди Пайгамбарки, билсин ҳар киши,
Химмату меҳру сахо эрса иши.
- Ул Қиёмат чоғи омад ўнг бўлиб,
Бергани қайтар ўзига ўн бўлиб.
- 900 Ул эвазни бори кўрганлар - жумард,
Ул эваздин билмагай кўркувни мард.
- Ул эвазни кўрмаган нокас эрур,
Дур кўриб денгизда гаввос шодланур.
- Бас, жаҳонда бўлмасин ҳеч ким бахил,
Ҳеч киши кирмас ўйинга бедалил.
- Бас, сахо кўздин келур, қўлдин эмас,
Кўрмаганларнинг иши бўлди абас.
- Бор яна бир айби - худбин эрмас ул,
Айбни дерса, ўзгалардин дермас ул.
- 905 Ўзни айблар, ўздин ул айлар гумон,
Ҳамма яхши, дер ва лекин мен ёмон:
- Деди шох: ҳаддин оширма мадҳи ёр,
Мадҳ этарсен ўзни сен беихтиёр.

Балки, қаттиқ имтиҳон этгум уни,
Бош эғиб қолма уятдин бир куни.

ҚУЛНИНГ, ДЎСТИМ СИДҚУ ВАФОЛИ, БУНГА ИШОНЧИМ КОМИЛ, ДЕБ ҚАСАМ ИЧГАНИ

Деди: йўк, валлоҳу биллоҳил азим,
Моликил мулку ба раҳмону раҳим⁷⁰.

Ул Худойимки юбормиш анбиё,
Эҳтиёжсиз эрди фазли кибриё.

- 910 Олди ул Парвардигор хоки залил,
Шаҳсуворларни яратди ул жалил.

Аҳли ҳокийни мусаффо айлади,
Аҳли афлокийдин авло айлади.

Олди оташ, нури шаффоф этди ул,
Шуълалар борким барин порлатди ул.

Урди сўнг жонларга чакмоқ меҳридин,
Топди Одам маърифат ул нурдин.

Сўнгра одам илкидин Шис олди нур,
Нур олиб, унга халифа бўлди ул.

- 915 Нуҳ ўшал гавҳардин олди шуълалар,
Баҳр аро ёғдирди инжу жолалар.

Жони Иброҳимда яшнаб шуъладек,
Фоз юриб кирди оловга, беҳадик.

Мавжу нур кўрди чу Исмоил уни,
Кирди ул, ханжарга тутди буйнини.

⁷⁰ Валлоҳу биллоҳил азим, мулк эгаси раҳмону раҳим Оллоҳга онт ичамен.

Жони Довуд ҳам у нурдин яшнади,
Илкида мумдек, темирлар юмшади.

Чун Сулаймон бўлди васли ҳамдами,
Амрида бўлди тамом деу пари.

920 Кечди Яъқуб ул қозоннинг кўйидин,
Кўзи равшан тортди ўғли бўйидин.

Юсуфи мохрў кўриб ул офтоб,
Бўлди бедор, этгали таъбири хоб.

Ул асо Мусо қўлидин ичди сув,
Ямламай Фиръавн мулкин ютди у.

Норвон кўйди Исо нур мавжига,
Чикди сўнг тўртинчи осмон авжига.

Чун Муҳаммад топди ул мулки наим,
Ойни у иккига бўлди тенг ярим.

925 Ул Абубакр ояти тавфиқ бўлиб,
Бўйла шохга соҳибу сиддиқ бўлиб.

Ул Умар шайдои ул маъшук бўлиб,
Хаққу ботил билгичи, форуқ бўлиб.

Кўрди Усмон ул аённи, айн бўлиб,
Икки нур соҳиби - Зиннурайн бўлиб⁷¹.

Инжулар сочди юзидин Муртазо,
Бўлди жон водийсида Шери Худо.

Чун Жунайдга етди ул кучдин мадад.
Етди унга бир мақоми беадад.

⁷¹ Зиннурайн-икки нур соҳиби. Халифа Усмон Ҳазрат Пайгамбар (с.а.в.)нинг Рукайя ва Умму Кулсум деган қизларига уйлангани учун шундоқ деб аталган.

- 930 Боязид топди унинг кифтига йўл,
Олди Қутбул - орифин номини ул.
- Каржий эрди эшигида соқчи, бас,
Бўлди ишқ ноиби, раббоний нафас.
- Сурди Адҳам отини ул ёнга шод,
Бўлди ул султони султонони дод⁷².
- Ҳам Шақийқ ул йўлда захмат чекди гар,
Бўлди Хуршидрўй ҳам олмосназар.
- Неча юз минг подшоларким ниҳон,
Сарфароздирлар у талъатдин ҳамон.
- 935 Ҳақ уларнинг номини пинҳон тутар,
Йўқса, ҳар йўқсул гадо такрор этар.
- Нур ҳақи, ул аҳли нуроний ҳақи,
Баҳр аро мисли балиқдек ўйнақи.
- Баҳри жон дейми уни ё жони баҳр,
Лойиқ эрмас, янги ном лозим магар.
- Ул ҳақи, ҳам улки, ундан келди бул,
Унга нисбат мағз-мағз ҳам пўст эрур.
- Сўзласам гар, Хўжатошга не сифат,
Бул сўзимдин бўлгай ул юз бор зиёд.
- 940 Васфин айларманки, ул андоқ надим,
Хоҳ инонгил, хоҳ инонма, эй карим.
- Шоҳ деди: энди ўзингдин ҳам гапир,
Бас, етар: ул бўйлаю шул бўйладир.

⁷² Султонони дод – адолатли султонлар.

Ул недир боринг ва ҳосил этганинг,
Бизга гавҳар деб топиб келтирганинг?

Сўнги дамда бул ҳисинг ботил бўлур,
Нури жонингдин мадад ҳосил бўлур.

Қабр аро кўзларни тупроқ тўлдиран,
Бўлса гар жонингда нур, равшан қилар.

945 Қўл-оёғинг сочиларкан ул замон,
Парру болинг борму парвоз этса жон?

Жони ҳайвонийки унда йўқ бўлур,
Ўрнига ул жони боқий ўлтурур.

Шурти улким, яхшилиқ қилмоқ керак,
Яхшилиқни бунда келтирмоқ керак.

Жавҳаринг-инсонми, эшшакми, кучук?
Ул аразлар битса, элтгайсен нечук?⁷³

Ул аразларким, намозу рўза то,
Чунки ло ябқо замонайн интифо?⁷⁴

950 Элтмагайсен ул аразларни, бали,
Покланур жавҳар маразлардин вале.

Покланур жавҳар, тамом кетгай араз,
Худди парҳез бирла битгандай мараз.

Жаҳд ила парҳез бўлур жавҳармисол,
Аччиқ оғзинг таъми бўлгай мисли бол.

Бок, қаро тупроқдин унгай сумбула,
Соч мойи этгай сочингни силсила.

⁷³ Араз – бу ерда: нарсанинг аслига мос келмаган зоҳирий ало-
мати.

⁷⁴ Араз икки замонда бўлмас, бир онлидир.

Бир араз эрди никох, топди фано,
Келди фарзанд жавҳари, шул муддао.

955 Тева бирлан отни жуфтлашдир араз,
Ул иковдин жавҳар олмоқдир гараз.

Боғ экиб, бўстон яратмоқдир араз,
Боғ униб, гул очса бўстон, шул гараз.

Гар араз - кимё-ла эрсанг бир вужуд,
Жавҳари кимёни олсанг, қўлда тут.

Кўзгуга сайқал - араз эрмиш, шаҳо,
Ул аразнинг ҳосили - жавҳар, сафо.

Демагил: ишлар, амаллар айладим,
Бизга кўрсат, не самарлар айладинг.

960 Қўй бу мақтов, ул аразнинг доясин,
Сўйма қурбонликка эчки соясин.

Деди: шоҳим, гар қунут йўқ, ақл йўқ⁷⁵,
Йўқ, десанг гар, ул аразга нақл йўқ.

Қулга бу сўздин паришонлик талай,
Гар араз кетса, у қайтиб келмагай.

Гар аразга бўлмаса нақлу хашр,
Феъл бўлурди ботилу аҳвол фашр⁷⁶.

Бул аразлар бошқа рангдин сув ичар,
Неки фоний, бошқа борлиққа кўчар.

965 Ҳар неким бор, шакли бор лойик, равон,
Ҳар сурувга унга мос бир қўйчивон.

⁷⁵ Қунут – хокисорлик, маъносизлик, умидсизлик.

⁷⁶ Аразлар бир бошқа шаклга кирмасайди, янгидан тугилма-сайди, иш юришмасди, сўзлар бўш-бехуда кетарди.

Хар араз машҳарда бир сувратдадир,
Хар аразнинг суврати навбатдадир.

Боқ ўзинга, йўқмиди сенда араз?
Жуфт ила жуфтлашганингдин не ғараз?

Боқ ўшал уй, хонаву кошонага,
Ул муҳандис сўйлаган афсонага.

Ки, фалон уй бизга ғоят хуш эрур,
Саҳни, шифти, эшиги дилкаш эрур.

970 Баски, қурмишлар уни андишадин,
Келтириб олат, сутунни бешадин.

Недир аслида ўшалким пешадир,
Ул хаёлдир, ул араз, андишадир.

Сен жаҳон ажзойига боқ бегараз,
Ҳаммасини ҳосил этмишдир араз.

Авалло келгай фикр, сўнгра амал,
Бўйла қурмиш мулки дунёни азал.

Мева аввал фикру кўнгилда битар,
Сўнг оғочда ўзни ул зоҳир этар.

975 Бир амал қилдинг, кўчат экдинг, бари -
Ўқидинг аввалги ҳарфни охири.

Баргу шоҳу илдизи - аввал эмиш,
Бул ҳама ул мева деб мурсал эмиш.

Баски, ул бош - мағзи ул афлок эрур,
Охири, боқ, Хўжайи лавлок эрур⁷⁷.

⁷⁷ Лавлака - сен бўлмасанг... Оллоҳи Каримнинг Ҳазрати Муҳаммад /С.А.В./га «Сен бўлмасанг, кўкларни яратмасдим» деганига ишорат.

Нақли эъроз - бул ҳама баҳсу мақол,
Нақли эъроз - бул ҳама шеру шағол.

Жумла олам ҳам араз эрмишди то,
Худди шу маънода келмиш «Ҳал ато...»⁷⁸.

980 Бу аразлар манбаи недир? Шакл,
Бу шакллар манбаи недир? Фикр.

Бул жаҳон - фикрат, юбормиш Ақли Кулл,
Ақл чун шоҳ эрса, сувратлар - Расул.

Олами аввал - жаҳони имтиҳон,
Олами соний - жазойи беомон.

Гар қулинг, шоҳо, жиноят айлағай,
Ул араз занжиру зиндон шайлағай.

Гар қулинг шойиста бир хизмат қилур,
Ул араз - эғнида бир хилъат бўлур.

985 Ул араз жавҳарга нисбат - қуш, тухум,
Ул биридин-бул бириси, ўйлаким.

Шоҳ деди: айтганларинг тўғри магар,
Кўрмадим лекин жавоҳирдан асар.

Деди: сир тутғай жавоҳирни хирад,
Токи ғайб ўлғай жаҳони неку бад.

Бўлса гар пайдо ул ашколи фикр,
Кофиру мўмин баса айлар зикр.

Ғайб эмас, ул ошкор ўлсайди гар,
Куфру дин ошкор-аён турсайди гар.

⁷⁸ Қуръони Карим, Инсон сурасининг биринчи ояти «Ҳал ато» деб бошланади, шунга ишорат.

- 990 Кайда бўлгай эрди бут ё бутпараст?
Кимса бўлмасди муаммо ичра, бас.
- Бул жаҳон бўлгайди бир машҳар-адо,
Ким қилурди тонгла машҳарда хато?
- Шоҳ деди: Ҳақ гарчи ошкор этмади,
Аҳли хослардин вале беркитмади.
- Ўйлаким, домимга тушса бир амир,
Бошқалар билмас, вале билгай вазир.
- Ҳақ сазо деб менга этди ошкор
Бир амалларким, шаклда юз ҳазор.
- 995 Бир нишонин бергил, англаб менга зуд,
Ойни мендин беркитолмайди булут.
- Деди: воқифсен, аён бўлди менга,
Ул саволдин не эрур мақсад сенга?
- Шоҳ деди: Ҳақнинг жаҳондин мақсади,
Билганин ошкор аён этмоқ эди.
- Этмагунча ошкор илми абад,
Сунмади дунёга ранжи талқу дард.
- Яхшилик ёки ёмонлик этмайин,
Бир нафас дунёда турмоғинг қийин.
- 1000 Бул - талабдир, бул - тақозойи жаҳон,
Токи бўлгай ёширин сирринг аён.
- Ип учин тортиб туруркан дамба-дам,
Тан- ўрам ҳеч осуда тургаймикан?
- Товланарсен, покланарсен боб-боб,
Сен учун осуда турмоқ минг азоб.

Ул жаҳону бул жаҳон тукқай абад,
Хар сабаб - она, асар - фарзанд, валад.

Гар асар ҳам туғса, бўлғай ул сабаб,
Сўнг келур ундин асарлар, бир ажаб.

- 1005 Бул сабаблар ҳар наслнинг ҳамдами,
Кўз керак лекин уларни кўргали.

Шоҳ етиб шул ерга, сўзни бурмади,
Бир нишон кўрдими ёхуд кўрмади?

Эҳтимолким шоҳ кўргандир, бале,
Сўйламоққа бизга рухсат йўқ вале.

Қайтди ҳаммомдин шу онда ул гулом,
Чорлади ёнига ул шоҳи киром.

Деди: неъматлар насиб этсин эгам,
Бир латиф, оҳанграбосен мунча ҳам.

- 1010 Эй дариго, бўлмаса эрди шу он
Ул сифатлар сендаким, айтмиш фалон.

Шод бўлур энди юзингни кўрса ким,
Фахр этарди сен била ўлтурса ким.

Қул дедиким, сўйлагил, эй подшо,
Мен ҳақимда не деди ул бедаво?

Деди: аввал васфи рўйинг этди мард,
Ошкоро гар давосен, хуфя дард.

Дўстининг не деганин этди-да гўш,
Қайнади қул, баҳри қаҳри урди жўш.

- 1015 Қип-қизарди, сочди кўпик оғзидин,
Таъна дашномни оширди ҳаддидин.

Дедиким, ул менга дўсту ёр эди,
Йўқчилик кўйида итдек хор эди.

Ҳажбини этди дамодам чун жарас⁷⁹,
Шоҳ бармогин лабига босди: бас.

Деди: айлаб имтиҳон, билдим ҳамон;
Сенда жон сассиғу ул сассиқ даҳон.

Жони бадбўй, бас, узокроқ тур, сенга -
Ул амир бўлгайки, ул маъмур сенга.

1020 Бор ҳадис, ҳар неки тасбиҳи риё -
Сабзадир гулханда ўсган, эй киё.

Кимки хушсуврат, вале феъли ёмон,
Тегмагай мўлжалга ўқи ҳечқачон.

Кимки сувратда ҳақиру нопазир,
Феъли яхши эрса, хушдир, жонпазир.

Суврати зоҳир фано бўлгай, инон,
Олами маъни ва лекин жовидон.

Кўзанинг нақшига термулдинг узок,
Боқмагил нақшига, энди сувга боқ.

1025 Суврат изларсен, агар гофил эсанг,
Гавҳар изларсен, агар оқил эсанг.

Бул садафлар каттадир ёхуд кичик,
Барчаси жон денгизи ичра тирик.

Ҳар садафда бўлмагай лекин гуҳар,
Оч кўзингни, ҳар кўнгилга сол назар.

⁷⁹ Жарас - кўнгирик.

Унда не бор, бунда не бор, уйлагин,
Чунки камёбдир ўшал дурри самин.

Тоғни кўргил, оз эмас устида юк,
Лаъл-гавҳардин магар минг бор буюк.

1030 Кўл-оёғинг, соч-соқолинг аслида,
Каттадир кўп кўз-қароғинг олдида.

Махфий эрмас сенга лек ҳарфи тамиз,
Барча аъзолар ичинда кўз азиз.

Тушса гар кўнгилга бир андиша чун,
Юз жаҳон бир зумда бўлгай сарнигун.

Жисми султон суврат ичра бир эрур,
Ортида юз минг кўшин ҳозир эрур.

Лек ўшал султонда юргай аслида,
Биргина махфий фикрнинг остида.

1035 Боқки, бир андиша бирла қанча эл
Сочилибдур ер юзига мисли сел.

Халқ-буюк, андиша-мўъжаздир, бали,
Бор жаҳонни қамрамиш, олмиш вале.

Не амал бор ҳар ҳунар, ҳар пешадин
Барчаси қойим ўшал андишадин.

Кўшқу айвонлар, шаҳарлар барчаси,
Тоғлару даштлар, наҳрлар барчаси,

Хам замину баҳри офтоб бу фалак
Унга боғлиқ мисли дарёю самак⁸⁰.

⁸⁰ Самак – балиқ.

- 1040 Сен кўрарсен барчасин, эй кўзи кўр,
Тан - Сулаймон сенга, ул андиша - мўр⁸¹.

Кўзларинг ўнгида нечун бул тарийк,
Турланур: андиша - сичқон, тоғ-айиқ?

Сенга олам-олами ҳавли азим,
Кўк, булут, чакмоқ бари солгай ваҳим.

Олами фикратдин, эйки телба хар⁸²,
Тош каби гофил эурсен, беҳабар.

Ақлу идрокдин тамом бебахрасен
Одам эрмассан, хўтиксан - куррасен⁸³.

- 1045 Сояни шахс ўйлаурсен, телба наҳс,
Бир ўйинчокдир магар олдингда шахс.

Шошмагил, бир кун ўшал фикру хаёл,
Беҳижоб очгай жаҳонда парру бол⁸⁴.

Бир уюм жундек тўзиб тоғлар ҳамон,
Қолмагай иссиқ-совуқ ердин нишон.

На само қолгай, на юлдуз, на вужуд,
Бир Худойи воҳиду ҳайи вадуд...

Келди бир афсона, ул ёлғонми-чин,
Кел, ҳақиқатни чароғон айласин.

САРОЙ АҲЛИНИНГ ХОС ҚУЛГА ҲАСАД ЭТИШГАНИ

- 1050 Бор эди шоҳнинг суюкли, хос қули,
Аҳли хос ичра баланд эъзоз қули.

⁸¹ Мўр - чумоли.

⁸² Хар - эшак.

⁸³ Курра - хўтик.

⁸⁴ Парру бол - қанот.

Қирқ амирнинг тўни эрди тўнлиги,
Ўн вазирнинг иззати - афзунлиги.

Бахту иқболи баланд эрди чунон,
Ул Аёзу шоҳ - Маҳмуди замон.

Руҳи подшо руҳига пайванд эди,
Танга эш бўлмасдан олдин банд эди.

Ишдир ул тансиэ ҳувайдо бўлгани,
Қўй, керакмас сўнгра пайдо бўлгани.

1055 Ҳақ ўшал ориф эрур, аҳвал эмас⁸⁵,
Кўзлари илкин экинлар узра, бас.

Экдилар бугдойму ёки арпа-дон,
Кўзлари унда қуру-тун посбон.

Қорнида не бўлса тун тукқай шуни,
Макру ҳийла тўхтатолмайди уни.

Ҳийлайи зебову хушни найласин,
Улки кўргай бошида Ҳақ ҳийласин.

Ўз ичида дом қурмиш улки, боқ,
На ўзи қолгай саломат, на тузоқ.

1060 Гар қўқаргай ё тўкилгай юз гиёҳ,
Оқибат унгай, не амр этмиш илоҳ.

Бас, экин устига эққайлар экин,
Битмас ул, аввалгиси қолгай лекин.

Чунки пок, комил эди аввалгиси,
Айниган, фосиқ уруғди сўнггиси.

⁸⁵ Аҳвал - гилай.

Этма дўст олдида тадбир, ўйла бир,
Тадбиринг гарчи унинг тадбиридир.

Юксалур иш, эрса гар Ҳақдин йўруғ,
Оқибат унгай ўшал тўнғич уруғ.

1065 Ҳар не эксанг, дўст учун экил уни,
Баски, ошиқсен ўзинг, дўст тутқуни.

Ўғри нафсинг ёнида айланмагил,
Ҳақ иши эрмасни қўй тарк айлагил.

Эсда тутким, рўзи дин пайдо бўлур⁸⁶,
Ул замон тун ўгриси расво бўлур.

Не ўмармиш, неки солмиш қўйнига,
Ортилур бир-бир ўшал кун бўйнига.

Жам бўлур юз минг ақллар, боқ, ҳали,
Доми Ҳақдин ўзга бир дом қурғали.

1070 Ўйлашарким, тўрлари зўр, бешикаст,
Не эмиш лекин шамол олдида хас?

Сен сўрарсен, бас, тирикликдин не суд?
Фойда бордир бу саволингда, унуд⁸⁷.

Гар саволингда йўқ эрса фойда,
Тингламоқ ҳам беҳуда, бефойда.

Гар саволинг фойдали эрса, фалон,
Бас, нечун бефойда бўлсин бул жаҳон?

Бир жиҳатдин бул жаҳон бефойдадир,
Бир жиҳатдин ул - жаҳони фойдадир.

⁸⁶ Рўзи дин - қиёмат куни.

⁸⁷ Унуд - қайсар.

1075 Сенга фойда - балки менга фойдасиз,
Тут ўшал фойдангни маҳкам, бурма юз.

Хусни Юсуф эрди оламга фарах,
Лек туғушганларга эрди ҳеч нима.

Хониши Довудки чун маҳбуб эди,
Диллари карларга бонги чўп эди.

Нил суви гар эрди кавсардин фузун,
Мункиру маҳрумга сувмас, эрди хун.

Гарчи мўминга шаҳодатдир - ҳаёт,
Лек мунофиққа ўлимдир ул, мамот.

1080 Сўйлагил, недир жаҳонда неъмате,
Ки ўшандин маҳрум эрмас уммате?

Хўкизу эшакка шаккар не эмиш,
Ҳар тирик жонга тайиндир бир емиш.

Гар емишга ўзгаси озим турур,
Унга панде айламоқ лозим турур.

Хасталиқдин ул кесак ейдир нукул,
Ҳам кесакни нон дебон ўйлайди ул.

Ул асл нонни фаромуш айламиш,
Нон дебон балки кесакни сайламиш.

1085 Севмас ул шарбатни, заққумни суяр,
Заҳру заққумдин магар лаззат туяр.

Асли инсон озуғи - нури Худо,
Унга ҳайвоний емишлар нораво.

Лек залолатга йўликди бул кўнгил,
Кеча-кундуз луқма бўлди обу гил⁸⁸.

Юз сарик, суздир оёқлар, дил заиф,
Қайдадир йўл-йўл самовий нур, ҳариф⁸⁹.

Хос қуллар озуғи ул, давлати,
Йўқ оғиз бирлан қошиқнинг ҳожати.

1090 Кўкда офтоб неъматидир - нури Арш,
Хосиду шайтонга озук-дуди фарш.

Амри ризқ этди шаҳид аҳлига Ҳақ,
Ул емишга на оғиз бор, на табақ.

Дўсту ёрдин дил ғизолар айлағай,
Илми асрордин сафолар айлағай.

Суврати одам мисоли косадир,
Кўз кўриб ул маънини, ҳассосадир.

Ҳар яқиндин тотинурсен бир нима,
Ҳар қариндошдин олурсен бир нима.

1095 Бўлса юлдузга магар юлдуз яқин,
Ул яқинликдин туғилғай бир чақин.

Эр билан хотун қовушганда - башар,
Тош ила темир сўғишганда - шарар⁹⁰.

Ерга ёғса ёмғиру найсонлар,
Мева бўлғай ҳам гулу райҳонлар.

Сабзаларга термулиб, одам келур,
Шодланур ул, бегаму ҳуррам келур.

⁸⁸ Обу гил - сув ва тупроқ.

⁸⁹ Қуръони Карим, Ва -з-зорийёт сураси, 7-оятга ишорат.

⁹⁰ Шарар - ўт, учкун

Шоду хуррамликка етса жонимиз,
Орта бошлар химмату эҳсонимиз.

- 1100 Оғзимизда ўнганур таъм бирла тот,
Иштаҳа ортиб, бўлур завқинг зиёд.
- Юз қизиллик жисм аро хундан келур,
Қонга талъат - шамси гулгундан келур.
- Ол, қизил ранг барча рангдин яхшидир,
Ул қуёш ранги, қуёшнинг нақшидир.
- Бир замон ерга яқинлашса Зуҳал,
Шўрланиб, экин экилмас ҳеч маҳал.
- Бергуси фил қувватини иттифоқ,
Биргадир шайтон ила аҳли нифоқ.
- 1105 Бул маъоний - тўққизинчи кўк нурим,
Қолгани - тоқу турум, тоқу турум⁹¹.
- Халқ учун тоқу турумдир орият,
Амр учун тоқу турумдир моҳият.
- Эл шуни истаб баса хорлик чекар,
Хорлик ичра ул умидворлик чекар.
- Неча кунлик мартаба деб ул куюк,
Бўйинини ингичка этмиш мисли дук.
- Мен томонга нега келмаслар, нечун?
Мен ахир порлоқ қуёшман эл учун.
- 1110 Қоп-қаро бурждир қуёшнинг шарқи, боқ,
Бизнинг офтоб неча машриқдин йироқ.

⁹¹ Тоқу турум - дабдаба.

Машриқи ул нисбати зарротидир,
Чиқмаган ҳам, ботмаган ҳам зотидир.

Зарралармиз чун унинг ортида биз,
Икки олам ичра улдир соясиз.

Боз Шамс кўйида сайронмен, ажаб,
Бунга Шамснинг шуъласи эрмиш сабаб⁹².

Ул қуёш тукқай сабаблар саф-басаф,
Ҳам сабабларни этар ул бартараф.

1115 Неча юз минг бор умид уздим магар -
Мен қуёшдин, бунга ким бовар этар?

Мен кўнгил уздим қуёшдин, во дариг?
Ҳеч кўнгил узгайму дарёдин балиқ?

Ноумид қолсам агарда, англа сан,
Бул-да ул офтоб ишидир, эй Ҳасан⁹³.

Айрилур санъат ва санъаткор нечук,
Айрилур борлиқдин улки бор, нечук?

Жумла борлиқ шу чаманда, йўқ шак,
Хоҳ буроқу този бўлсин, хоҳ эшак.

1120 Кўрмагай ўтлоқни кўр отлар бироқ,
Шул сабабли равзадин юргай йироқ

Кимки мавжни ўзга дарёда кўрар,
Янги меҳробга дамо-дам юз бурар.

Тотли денгиздин тахир сув ичмиш ул,
Ул тахир сувдин эмишдир кўзи кўр.

⁹² Бу ерда яна Шамс Табризий кўзда тутилмоқда.

⁹³ Ҳасан - Хусомиддин Чалабий

Денгиз айтур: кўр сувимдин ич ўзинг,
Ичсанг ўнг кўл бирла, очгай ул кўзинг.

Бунда ўнг кўл ўнг гумон ўрнида ул,
Ҳар неким яхши-ёмонни ул билур.

- 1125 Найзаким тутмиш сени, билгай аниқ;
Типпа-тиксан гоҳида, гоҳи синиқ.

Баски, Шамс кўйида андоқ гам едик,
Йўқса, у кўзларни биз очгай эдик.

Эй Зиёулҳақ Хусомиддин, югур,
Ул ҳасадчи кўзларига дору сур.

Тез амал этгувчи бўлсин, тўтиё,
Тунни, зулматни ёрувчи кибриё.

Доруким, таъсири бир зумда етиб,
Ногирон кўзлар очилсин ярқ этиб.

- 1130 Жумла кўр кўзларни оч, қолсин ҳусуд⁹⁴,
Бир ҳусудким, ор этар андин жухуд.

Мен ҳасадчи бўлганимда, бош эгиб,
Жон магар берсанг, турардим жон чекиб.

Ул-ҳасадчи, унчаким беорлиги,
Ранжитур кўнглин қуёшнинг борлиги.

Бедаводир ул сўқирнинг дарди, ох,
Маскани зулмат ҳамиша, қаъри чоҳ.

Ул азал офтобига, истар завол,
Истаги бўлгайму? Бўлмоғи маҳол.

⁹⁴ Хусуд - ҳасадчи.

- 1135 Лочин ул бўлғайки, қайтса шохга ул,
Кўрдир ул лочин, йўқотса шохга йўл.
Йўл йўқотди, тушди ул вайронага,
Кулбаи вайрона - бойқушхонага.
Ул тамом нур эрди, бас, нури ризо,
Лек кўзин кўр қилди сарҳанги қазо.
Кум сочиб, йўлдин адаштирди уни,
Шул йиқиқ, вайронага сурди уни.
Эмди бойқушлар чўқурлар бошини,
Юлқишиб, кўздин тўқурлар ёшини.
- 1140 Валвала тушди чу бойқушлар аро:
Жойимиздин бизни этмоқчи жудо!
Худди қишлоқ итларидек ташланиб,
Тортқилашди, тўндин айрилди ғариб.
Деди Лочин: мунча хор этманг мани,
Бахш этармен сизга юз вайронани.
Зарра майлим йўқ харобот кўйига,
Қайтамен, кўрқманг, шаҳаншоҳ сўйига.
Ўзни ўлдирманг, аё чўғзларки, мен -
Бунда қолмасмен, ватанга қайтамен.
- 1145 Сизга хушдир шул харобот, чўғз эли,
Менга маскандир - шаҳаншоҳнинг кўли.
Деди бир бойқушки, ул макр айлагай,
Макр этиб ул, юртимиздин ҳайдагай.
Макр ила бор хонамизни олгай ул,
Манзили вайронамизда қолгай ул.

Ўзни ул тўқ кўрсатур андоқ, ва лек,
Аслида очдир, харисдир ўлгудек.

Шинни деб балчиқни ейди, кўр ани,
Рўпара этма айиққа думбани.

- 1150 Шоҳнию шоҳ илкин айтиб, лоф урур,
Биз, сулаймонларни йўлдан оздирур.

Шоҳ ила ҳамжинс не, ҳамдам дема,
Зарра ақлинг бўлса, зарра тинглама.

Кўрсатур шоҳ жинси, вазир жинсидак,
Холвага сассиқ саримсоқ не керак?

Дерки ул султони хос излар мени,
Макру феълу фан этиб, сўйлар буни.

Бул сўзи - сафсаттадирким, нопазир,
Лофи хомдир, балки дому ҳийладир.

- 1155 Кимки бовар этса, ул охирда мот,
Шоҳга шул ордона қушдин не мурод?

Энг кичик бойқуш уни абгор этар,
Шоҳга ундан не мадақкорлик етар?

Деди лочин: етса менга бир шикаст,
Шоҳ газаб айлайди, шафқат айламас.

Чуғз не эрмиш? Гар бирор лочин ҳаво
Айлабон, жонимга етказса жафо.

Шоҳ уриб лочинни, андоқ қон қилур,
Балки лочин бошидин хирмон қилур.

- 1160 Подшолик ҳиммати - посбон менга,
Қайга борсам, шоҳ ўзи қалқон менга.

Шоҳ хаёлига хаёлим бастадир,
Ул хаёлимсиз шаҳаншоҳ хастадир.

Шоҳ мени гоҳи учирса кўкка лек,
Авжи дилларга етармен шуъладек.

Мен учармен мисли ою офтоб,
Йиртибон кўк пардасини боб-боб.

Ақлу ҳушлар равшанидир фикратим,
Осмоннинг фикратидир - фитратим.

1165 Гарчи лочинмен, менга ҳайрон хумо,
Қайданам билсин мени бойқуш-гадо.

Мен сабаб зиндонни шоҳ ёд айламиш,
Неча минг маҳбусни озод айламиш.

Бир дамим чуғзларга дамсоз айламиш,
Бир дамим чуғзларни ҳам боз айламиш⁹⁵.

Бахтлидир чуғз, кўрди парвозимни ул,
Бахти кулди, англади розимни ул.

Ташланинг менга, яна дамсоз бўлинг,
Гарчи бойқушсиз, пича шахбоз бўлинг.

1170 Улки эрмишдир шаҳаншоҳга ҳабиб,
Борса гар бир ерга бўлгайму ғариб?

Кимсаким, дардига шоҳ этмиш даво,
Най бўлур ҳасратли, бўлмас бенаво.

Молики мулкмен, эмасмен муфлиси,
Чалгай ул таблимни подшонинг ўзи⁹⁶.

⁹⁵ Боз - лочин.

⁹⁶ Табл - ноғора.

Ҳар нафас таблим садоси - Иржаъи⁹⁷,
Ҳақ гувоҳимдир, не қилгай муддаи.

Шоҳ жинсидин эмасмен, мен йироқ,
Ул тажалли этди, нур олдим бироқ.

1175 Жинсиятни ҳосил этмас шаклу зот,
Сувда тупроқ жинсидин, дейди набот⁹⁸.

Ел магар ўт жинсидандир, ўтга жон,
Май-табиат жинсидандир ҳар қачон.

Жинсимиз эрмас агарчи жинси шоҳ,
Лек унинг сиймосида топдик фано.

Биз фано топдик, вале ул қолди фард,
От туёғи олдида мен мисли гард.

Хоку тупроқ бўлди жону излари,
Хок уза, боқсанг, туёғи излари.

1180 Хоки пойи бўл, тўлиб бардошига,
Тож бўлурсен аҳли саркаш бошига.

Сизни ҳеч чалғитмагай шаклим, юзим,
Сипқоринг аввал шаробим, сўнг сўзим.

Сурат инсонни адаштирди нуқул,
Этди қасд суратга, урди Ҳақни ул.

Жону тан пайваста гарчи эрта-кеч,
Танга жону жонга тан ўхшарму ҳеч?

Кўз чарофинг чарву ёгингда аён,
Дил нурунги ул қатра қонингда ниҳон.

⁹⁷ Куръони Карим, Фажр сураси, 27-30 оятларга ишора.

⁹⁸ Набот - ўт, ўлан.

- 1185 Дилда шодлик жам, жигарда ғам эрур,
Ақлу хуш бошингда мисли шам эрур.
- Бу таалуқлар не боисдан, нечун?
Ақлу хуш билмоққа ожиздир, забун.
- Кулли жон қўл солди жузвнинг бўйнига,
Жузви жон дур олди, солди қўйнига.
- Жузви жон қўйнига солган дур ила,
Бўлди Марямдек Масихға ҳомила.
- Ул Масихмас, хўл-қуруқ кезмиш йироқ,
Бир Масихдирким масоҳат ичра тоқ.
- 1190 Жони жондин баски ҳосил бўлди жон,
Бўйла жондин ҳам бўлур ҳомил жаҳон.
- Бул жаҳондин боз шўру шар келур,
Бўйла машҳардин яна машҳар келур.
- То қиёмат сўйласам шарҳини то,
Бул қиёмат шарҳи ҳеч бўлмас адо.
- Бул сухан «Ё Раб!» сўзи пайғомидир,
Харфлар - ширин нафаснинг домидир.
- Бас, нечун «Ё, Раб!» демас ул бандаси,
Етса гар «Ё, Раб!»га Ҳақ лаббайкаси.
- 1195 Бор лаббайк, тингламоқ имкони йўқ,
Таъмини жон бирла тотгайсен тўлиқ.

ЧАНҚАГАН КИШИНИНГ ДЕВОР БОШИДА ТУРИБ, СУВГА КЕСАК ОТГАНИ

Сув бўйида эрди девори баланд,
Ул девор устида ташна - дарманд.

Сув йўлин тўсгувчи ул девор эди,
У ғариб лабташна, сувга зор эди.

Сувга бир гишт отди ташна ногаҳон,
Сув садоси кўкка юксалди шу он.

Эрди ул ёрнинг хитобидек лазиз,
Хуш эди шўрликка чун оби майиз.

1200 Сув садосидин бўлиб сархушу маст,
Гишт кўпорди, отди сувга басма-бас.

Бонг уриб, сув сўрди: айтгил эй башар,
Тош отарсен мунча, борму бир самар?

Ташна дерким, фойдаси бор, севгилим,
Бул ҳунардин энди чекмасмен кўлим.

Фойдаси улдирки, бунда мен хароб,
Мен харобга ул - жарангоси рубоб.

Сув садоси - бонги Исрофил эрур,
Тиргизур ҳатто ўлик жонларни ул.

1205 Гулдирос ул, мисли айёми баҳор,
Гулдираб, боғларни этгай лолазор.

Ёки дарвешларга - аёми закот,
Ёки маҳбусларга - пайғоми нажот.

Ё дами Райҳон, Яман гул бўйига -
Йўғрилиб келмиш Муҳаммад сўйига.

Ёки атри Аҳмади шурсал эрур,
Аҳли осийга шафоат келтирур.

Ёки ул мушки Юсуфдирким, латиф,
Баҳра олгай Яъқуби зору заиф.

- 1210 Фойдаси улдирки, тош отган сайин
Энгашиб мен, сувга бўлгаймен яқин.
Ўйлаким, бир гишт қўпорсам ҳар сафар,
Сув сари остимда девор пастлашар.
Чўкса девор, бул яқинликка далол,
Кетса девор, ўрнига келгай висол.
Сажда этмоқ - гишт қўпормоқ расмидир,
Бул яқинлашмоққа жоним азмидур.
Токи бул девор баланддир бул қадар,
Бош эгишга баски монелик этар.
- 1215 Бош эголмасмен сенга, оби ҳаёт,
Топмагунча шу тани хокдин нажот.
Кимки девор устида сувсоқ, унут,
Ул отар тошу кесакни сувга зуд.
Кимки сув шарросига ошуфта, бас,
Ирғитар тошларни сувга, чарчамас.
Сув садоси бирла мастдир ул хароб,
Тинглагай бегона ёлғиз бир шалоп.
Бахтлидир улким, йигитлик бурчини,
Мугтанним билгай, бажаргай бурчини.
- 1220 Чунки ул айёмда бир қудрат бўлур,
Сихҳату ғайратга эш қувват бўлур.
Ул йигитлик даври боғдир, тоза-тар,
Бедарифосиз баче бергай самар.
Қуввати шаҳват булоғи кўп равон,
Тан дарахти гуркирар чун арғувон.

Хоналар ораста, шифтлар кўп баланд
Йўқ лузум пардоз, бўёққа зарра ҳам.

Бахтлидир ул, ишни дўндирса тайин,
Кексаликдин қомати ҳам бўлмайин.

- 1225 Кексалик тупроғи шўрдир, ўйлаким,
Шўрлаган тупроқда унгайму экин?

Куч суви, шаҳват суви бўлмиш адо,
Фойда йўқ сендин бировга мутлақо.

Хурпайиб қошлар, ўсиқдир, тасқара,
Ешланиб боққан ўшал кўзлар хира.

Юз ажин узра ажин, ранглар уник,
Тил гализ, таъм бетамиз, тишлар синик.

Қош қорайган, тан майибу, йўл йироқ,
Алхусус, корхона вайрон, иш чатоқ.

- 1230 Ҳам ёмон феъл илдизи маҳкам бўлиб,
Ҳам уни юлмоққа қуват кам бўлиб.

ВОЛИЙНИНГ ЙЎЛ ЎРТАСИГА ТИКАН ЭККАН КИШИГА, ТИКАНЛАРНИ ЮЛ, ДЕБ АМР ЭТГАНИ

Бор эди бир кимса қайсар, хушсухан,
Экди нақ йўл ўртасига ул тикан.

Эл маломат этди, парво қилмади,
Юл, деди, экканларингни, юлмади.

Ҳар нафас экканлари афзун бўлиб,
Халқ оёғи тирналиб, пурхун бўлиб.

Йиртилиб тўнлар тикандин эл аро,
Захмидин дарвеш оёғида яро.

- 1235 Оқибат амр этди ҳоким: юл уни,
Деди: юлгаймен насиб этган куни.

Ваъда берди эрта-кеч деб ул фақат,
Ул тиканлар ўсдилар гўё дарахт.

Деди ҳоким бир куни: эй ваъдабоз
Амримиз этгил, баҳона этма боз.

Деди: ал-айём ё ҳам байнано,
Деди: ажжал лотумотил дайнано⁹⁹.

Сенки дерсан: эртага ё индини,
Эрта-индинлар дегучи бил шуни:

- 1240 Ул тиканлар бу арода шох ёяр,
Ул тикан юлгувчи лекин қартаяр.

Ул тиканлар яшнагайлар авж олиб,
Ул тикан юлгувчи қувватдин қолиб.

Ул тиканлар буй чўзурлар гуркираб,
Ул тикан юлгувчи қолгай қовжираб.

Ул ўсаркан, сен тўзарсен, англагил,
Бас, етар фурсатни қўлдан бермагил...

Ҳар ёмон феълинг ўзинга бир тикан,
Санчилиб пойингга, абгор айлаган.

- 1245 Ўз феълингдин хастаю бемор ўзинг,
Ҳисдан айру, нафсга хизматкор ўзинг.

⁹⁹ Ул киши: олдимиёда ҳали неча кунлар бор, амаки, деди...
Ҳоким: тез бўл, амримни бажар, бошқа чўзма, деди.

Хаста хулқинг ўзгаларни ҳар сафар
Хастаҳол айлар, вале сен беҳабар.

Ул яродин беҳабардирсен шу тоб,
Ҳам ўзинг, ҳам ўзгаларга ул-азоб.

Ол қўлингга болтани мардонавор,
Ё Али, деб банди Хайбарни қўпор.

Ё кўриштиргил чечакни хор ила,
Маҳрам эт оташни нури ёр ила.

1250 Нури чулғаб олгай ул норинг тамом,
Васли этгай гулшан ул хоринг тамом.

Сен-мисоли дўзах, ул-мўмин эрур,
Мўмин ўт сўндирмоғи мумкин эрур.

Мустафо сўзи бу: мўминга қараб
Ёлборур эрмиш жаҳаннам қалтираб:

Яхшидир бундан жадаллаб ўтганинг,
Оташимни сўндирар нуринг сенинг.

Норни сўндирган нури мўмин эрур,
Йўқса зид, зид мавҳи номумкин эрур.

1255 Нури оташ зид эмиш маҳшар куни,
Қаҳр уни майдонга сурмиш, лутф буни.

Истасанг банд шарри оташ йўлига,
Оби раҳмат сеп оловнинг кўнглига.

Оби раҳмат чашмаси мўмин эрур,
Оби кавсар ул руҳи муҳсин эрур.

Чап бериб нафсинг нукул ундан қочар,
Чунки ул сувдан, сен оташдан магар.

Ўт қочар сувдин, чу имкон айлагай,
Чунки сув оташни вайрон айлагай.

- 1260 Хиссу фикринг ул ҳама оташ эрур,
Шайх ҳиссу фикри - нури хуш эрур.

Қатра-қатра томса гар оташга ул,
Тонг эмас, «жиз-жиз» садолар тарқалуғ

Ул сабони тинглабон де: марғу дард,
Токи нафсинг дўзахи сўнсин абад.

Ёқмагай токи гулистонингни ул,
Ёндириб то адлу эҳсонингни ул.

Сўнгра унда неки эксанг, ул битар,
Лолаву насрин униб, сумбул битар.

- 1265 Йўлга чикдик, лек ўшал йўл қайдадир?
Хўжа, шошма, йўлимиз не жойдадир?

Биз шуни айтмоқчи эрдик, эй кўнги,
Отинг оқсоқ, манзилинг олис, шошил.

Кечди йил, энди зироат бўлмагай,
Юз қароликдин бир ўзга унмагай.

Тушди қурт илдизга, нетгайсен уни?
Юлқибон, оташга отгайсен уни.

Эй йўловчи, кундузинг шом бўлди, юр,
Чоҳ сари оғмоқда офтоби умр.

- 1270 Қолган ул уч-тўрт кунингни шайлагил,
Яхшиликка сен уни харж айлагил.

Қўлда ул уч-тўрт уруғ қолмиш, холос,
Эк уларни, этгай умрингни дарос.

Ўчмасин ёнган чирогинг то шу тоб,
Сен пиликни созла, сўнг ёғ қуй шитоб.

Эртага қолдирма, эрта ўтди кўп,
Фурсатинг ўтмай, яна бўлмоғи хўп.

Тингла пандим, тан тириклик бандида,
Эскидин кеч, эрса кўнглинг янгида.

1275 Лабларинг юм, зар тўла кафтингни оч,
Зиқналикни қўй, сахога бер ривож.

Тарки шаҳват, тарки лаззатдир - сахо,
Чўкса шаҳватга киши, бўлгай адо.

Ул саходир-навдайи сарви бихиш¹⁰⁰.
Кўп таасуф, кетса қўлдин бўйла иш.

Урватул вусқо эрур тарки ҳаво¹⁰¹,
Бул бутог элтгай сени сўйи само.

Ул сахо кўкка кўтаргай, эй кўнгил,
Бир куни элтгай сени аслингга ул.

1280 Сен-Юсуфдирсен, шу олам мисли чох,
Ип эса сабру чидам, амри илоҳ.

Юсуфо, ип тушди чоҳга, бандни еч,
Ушла, гофил қолма, кундуз бўлди кеч.

Ҳамдулиллоҳки, шу ипни солдилар,
Фазл ила раҳматни бирга қордилар.

¹⁰⁰ «Саховат-жаннат дарахтидир. Новадалари дунё узра таралиб турар. Унинг бутогига ёпишган кишини ул жаннатга элтар. Нокаслик-жаҳаннам оғочидир. Шохлари дунё узра таралиб турар. Унинг шохига осилган кишини ул жаҳаннамга улоқтирар» /Хадис/.

¹⁰¹ Урватул вусқо- мустаҳкам ҳалқа... Қуръони Карим, Бақара сураси, 256-оятга ишорат.

Кўргил унда олами жони жаид,
Олами, бас, ошкору нопадид¹⁰².

Бул жаҳон йўқдир, кўрингай бор бўлиб,
Ул жаҳон бордир, ётур пинҳон бўлиб.

1285 Ел эсиб, тупроқни елдин кўзгатар,
Еру кўкда чангу тўзон ўйнатар.

Чанг кўрингай ишвалию жилвали,
Ел кўринмас, ишни қилган ул вале.

Қум ўйинчоқдир шамол илкида бот,
Аслида елдир ўшал - олий нажод.

Сенку тупроқ, кўрганинг тупроқ неча,
Елни кўрса кўзларинг, ул бошқача.

От билур аслида от аҳволини,
Лек суворий ҳам суворий ҳолини.

1290 Ҳис кўзи - от эрса, нури Ҳақ - савор,
Бечавандоз отми, ёлғиз оти бор.

Баски шундоқ, айла отни тарбият,
Йўқса, ул подшо этар отингни рад.

От кўзига шоҳ кўзи раҳбар эрур,
Кўзларига кўзлари музтар эрур.

Ўт ила яйлов кўрур от кўзи, чун,
Чорласанг ҳар ерга дерки: йўқ, нечун?

Нури Ҳақким нури ҳисга мингашур,
Қайда Ҳақ, деб жон нуқул манзил ошур.

¹⁰² Нопадид - кўринмас.

1295 От суворийсиз не билгай роҳни,
Шоҳ билур йўлни, улуғ шохроҳни.

Хис сари юргилки, ул марғуб эрур,
Хисга ул нури шараф соҳиб эрур.

Нури Ҳақдин нури хис гул-гул эрур,
Нурун аъло нур, дегони шул эрур.

Нури хис тортар шу ер-майдон сари,
Нури Ҳақ тортар вале осмон сари.

Ҳиссиёт дунёси паст олам эрур,
Нури Ҳақ-дарёву хис-шабнам эрур.

1300 Нури Ҳақдин бахраманд эрса киши,
Кўрсатур ширин сўзи, қилган иши.

Нури ҳиссий нозик эрмас ул, дағал,
Кўз қаросида ниҳондир ҳар маҳал.

Нури ҳисниким баче кўрмоқ гумон,
Нури динни кўз ила кўрмоқ қаён?

Нури ҳиску бўйла махфий жон аро,
Бас, ниҳон бўлмасму ул нури сафо.

Бул жаҳон хосдир, учиргай боди ғайб,
Гоҳи етгай зарбу гоҳ имдоди ғайб.

1305 Гоҳ баланд айлар ани, гоҳида паст,
Гоҳи дармон етказур, гоҳи шикаст.

Гоҳи сургай ўнганга, гоҳи сўл томон,
Гоҳи гулшан айлагай, гоҳи тикон.

Қўл кўринмайдир, қалам, хат ошкор,
От чопар, лек кўзга ташланмас савор.

Тиғи парронлар учар, йўқдир камон,
Жон магар пайдову пинҳон жони жон.

Ўқни синдирма, у тийри шоҳ эрур,
Шоҳ камондин ўқ узиб, огоҳ эрур.

- 1310 Мо рамайта из рамайта, деди Ҳақ¹⁰³,
Ҳақ ишидир барча ишларга сабақ.

Ўқнимас, қаҳрингни синдир, ташла, чун,
Хашму қаҳринг наздида сут мисли хун.

Ўқни ўпгил ҳам уни подшога элт,
Тийри хунолудни шоҳга тақдим эт.

Улки пайдо-ожизу иллатли ул,
Улки нопайдо-басе қудратли ул.

Биз-шикорлармиз, вале овловчи ким?
Тўпи човгонмиз, басе човгончи ким?

- 1315 Йиртибон, такрор тикувчи қайдадир?
Ўт ёқувчи, ўргатувчи қайдадир?

Истаса, кофирни ул содиқ этар,
Истаса, зоҳидни ҳам зиндиқ этар.

Баски мухлас ул, хатар ичра мудом¹⁰⁴,
Бўлмагунча ўзидин холис тамом.

Йўлда ул, йўлда қароқчи беадад,
Жон омондир Ҳақ паноҳида фақат.

Кўзгуйи холисмас ул, мухлас эрур,
То ҳануз ов қилмамиш, муқнас эрур¹⁰⁵.

¹⁰³ Отдинг, аммо сен отмадинг...

¹⁰⁴ Мухлас – тоза.

¹⁰⁵ Муқнас – овланган, тузоққа тушган.

1320 Тоза эрса, мухлас эрса бегумон,
Илкидин Ҳақ тутса, топгай ул омон.

Ойна бўлгайму бошқатдин темир?
Ёки дон ҳолига қайтгайму хамир?

Ё узум ғура мақом бўлгайму ҳеч?
Мева пишса, қайта хом бўлгайму ҳеч?

Пишгилу ўзгарма ҳеч, манзур бўл,
Сен чу Бурҳони Муҳаққиқ, нур бўл¹⁰⁶.

Кимса ўздин кечса, ул бурҳон бўлур,
Банда-қулмас энди, шох, султон бўлур.

1325 Истасанг кўрмоқни гар, келгил буён,
Кўрсатур сенга Салоҳиддин аён¹⁰⁷.

Қайси кўзим олди нур дунёсидин,
Кўрди фақр сиррин кўзи, сиймосидин.

Шайх амал айлайди олатсиз, чу Ҳақ,
Ҳам муридларга берар сўзсиз сабақ.

Дил унинг илкида мумдир, нарму ром,
Мухрини чеккай гаҳи нанг, гоҳи ном.

Мум уза муҳри - узукнинг нақшидир,
Лек узукнинг нақши кимнинг нақшидир?

1330 Боғлидир заргар хаёли, фикри-ла,
Ҳалқаси бир-бирга боғли, силсила.

¹⁰⁶ Бурҳони Муҳаққиқ - Султонул Уламонинг халифаси, Жалолиддин Румийнинг шайхи, Саид Бурҳониддин Термизий.

¹⁰⁷ Салоҳиддин - Бурҳониддин Термизийнинг халифаси, Маवलло уни Шамс Табризидан сўнг ўзига халифа, издошларига шайх қилиб кўтарган.

Ул кўнгил тоғида бонг ургувчи ким?
Гоҳ садоларга тўлиқдир, гоҳи жим.

Қайда эрса ул азиз устоди жон -
Бонги кўнгил тоғида бўлсин омон.

Тоғ бор, овозни тўлқин айлағай,
Тоғ бор, юз карра афзун айлағай.

Тоғда юз очгай ўшал овозу қол,
Неча юз минг чашмаи оби зилол.

1335 Бул мурувват кетса тоғдин, дун бўлур,
Ул замон кўзларда ёшлар хун бўлур.

Ул шаҳаншоҳи ҳумоюн наъл келиб,
Тури Сино бошдин-охир лаъл келиб.

Топди тоғнинг узву узви ақлу жон,
Тошданам каммизми бизлар, эй фалон?

На бу жондин чашмага қайноқ етар,
На баданга сабза тун, япроқ етар.

Унда на ул бонги олийдин садо,
На ўшал соқий зилолидин сафо.

1340 Қайда ул куч, теша ё кетмон ила,
Бўйла тоғниким кўпорса бир йўла.

Балки парча тошлар узра ой тўлур,
Балки ул ой бирла топгай йўлни ул.

Чун қиёмат тоғни талқон айлабон,
Бошимизга соясин солгай қачон?

Ул қиёматдин дема бул кам эрур,
Ул жароҳат эрса, бул малҳам эрур.

Кимки малхам кўрди, бас, эмин ўшал,
Хар ёмонким кўрди хусн, муҳсин ўшал.

- 1345 Бахтлидир ул эрса хубларга ҳабиб,
Не таасуф, жуфти гар эрса ҳариф.

Ул ўлик нон жонга дармон бўлди ул,
Бас, тирилди, нон эмас, жон бўлди ул.

Ул ўтин эрди, ҳарифи нор бўлиб,
Тийраликдин бўлди пок, анвор бўлиб.

Мурда эшшак тушса туз конига гар,
Қолмас эшшаклик, ўликликдин асар.

Сабгатуллоҳ - хум дема, Ху ранги ул,
Хумга тушган ранг ҳама якранг бўлур.

- 1350 Чик, десанг гар, хумга тушган эрса ким,
Қийнама, дейди, хумим бул - ўз хумим.

Мен-ўшалмен, хум-аналҳақ сўзи ул,
Ранги оташ, лек темирнинг ўзи ул.

Ул темирким, ўлди оташ васлида,
Лоф урар оташли, сустандир аслида.

Зар ўшал маъданни тарк айлаб ҳамон
Мен - оловдирмен, деб айтар безабон.

Бўлди оташ таъбидин ул мухташам,
Дер нукул: мен энди оташ бўлмишам.

- 1355 Мен-оловдирмен, олов, айтгум сенга,
Шубҳа қилсанг, кел, қўлингни ур менга.

Мен - оловмен иштибоҳинг бўлса, бас,
Юзларимга сур юзингни бир нафас.

Одамий олса Худодин нур агар,
Қошида жумла халойиқ бош эгар.

Жонида йўқ эрса зарра шубҳа-шак,
Сажда этгайлар ўшанга чун малак.

Ўт дема, темир дема, юмгил лабинг,
Бўйла ташбиҳ этса кимса, кулмагин.

1360 Қўйма денгизга оёгинг, кам гапир,
Етсанг ул соҳилга ногоҳ, жим ўтир.

Гарчи мендек юзтада йўқ тоби баҳр,
Кўрқмагаймен гар эсам гарқоби баҳр.

Жону ақлим, бас, фидо бўлсин анга,
Хунбаҳойимни ўшал берди менга.

Гар оёгим юрса, кетганча кетиб,
Гар оёгим толса, кетгаймен чўкиб.

Бедаб ҳозир, у йўқдин яхшидир,
Ҳалқа қийшиқ, лек эшикка бахшидир.

1365 Эй тани олуда, кездинг тинмайин,
Пок бўлолмассен ҳовузга кирмайин.

Ким ҳовуздин айру тушса, бул фироқ,
Йўқ, ҳовузданмас, тамизликдин йироқ.

Бул ҳовузнинг поклигин поёни йўқ,
Лек баданларда бунинг имкони йўқ.

Бул кўнгил ҳам бир ҳовуздир, белгили,
Ҳам унинг дарё сари бордир йўли.

Поклигинга баски лозимдир мадад,
Йўқса, харж айларда кам бўлгай адад.

1370 Сув демиш олудага: бағримга кир,
Сувга ул олуда: сендан мен хижил.

Сув демиш: сувсиз хижолат кетмагай,
Сувсиз ул олудалик ҳам ўтмагай.

Гар ўшал олуда сувдин тортинур,
«Ал-хаёу ямнаъул имон» келур¹⁰⁸.

Бўлди дил тан ҳавзида чиркин бадан,
Лек кўнгиллар ҳавзида покланди тан.

Эй ўгил, дил ҳавзидан айлан магар,
Тушмагил тан ҳавзига, эттил ҳазар.

1375. Баҳри тан баҳри кўнгилнинг кўшниси,
Лек кўшилмас, айру-айру тургуси¹⁰⁹.

Тўғридирсен, эғридирсен, айнима,
Туш кўнгил ҳавзига тикка, чалғима.

Шоҳлар олдида жонга юз хатар,
Соҳиби ҳиммат вале хизмат этар.

Шоҳ ширинроқдир магар шаккардан ҳам,
Жонки ширин эрса, хушдир ундан ҳам.

Эй маломатгў, менинг кўксимни ўй,
Эй маломатжў, мени ҳолимга қўй.

1380 Баски, жоним бир ўчоқким, хуш эрур,
Ҳарқачон боқсанг, тўла оташ эур.

Ишқ ўчоқдир, ул-да ёққай эрта-кеч,
Ёқмаса, ёндирмаса, ўчоқми ҳеч?

¹⁰⁸ «Хаё – имонга тўсиқдир...» Яъни, илм олишда тортинчоқлик зиён келтиради...

¹⁰⁹ Қуръони Карим, Раҳмон сураси, 20-оятга ишорат.

Барги бeбарглик бўлди сeнга барг¹¹⁰,
Жони боқийга эришдинг, кетди марг.

Ғам магар этмиш севинчингни баланд,
Равзаи жонинг безанди гул билан.

Бошқаларга хавф эса, ул менга тин,
Сув қуши денгиздин олгай қувватин.

1385 Мен яна девонадирмен, эй табиб,
Мен яна савдойидирмен, эё хабиб.

То урибсен занжириггни менга чун,
Бўйлаким, ҳар ҳалқасида бир жунун.

Бўлди савдойи фунуним ўзгача,
Ҳар нафас келган жунуним ўзгача.

Бас, жунун эрмиш фунун-зарбулмасал,
Солди занжирга мени мири ажал.

Ончунон девоналик юз берди, тут,
Ки ҳама девоналар бергай ўтут...

**ДЎСТЛАРИ ЗУННУНИ МИСРИЙ, РАҲМАТУЛ
ЛОҲИ АЛАЙҲНИНГ АҲВОЛИНИ СЎРАМОҚ
УЧУН ШИФОХОНАГА БОРИШГАНИ**

1390 Бўйла савдо тушди Зуннун бошига,
Жам бўлиб келди жунунлар қошига.

Шўри андоқ ошди то фавқи фалак,
Сачради андин жигарларга намак.

Мақтама шўрингни мунча, шўра хок,
Боқ, не эрмиш шўриши ул аҳли пок.

¹¹⁰ «Озуқсизлик озиги сeнга озик бўлди»

Лек жунуни кун сайин ортар эди,
Эл соқолин куйдириб, ўртар эди.

Куйдираркан ўти эл соқолини,
Солдилар бир тийра зиндонга ани.

1395 Гарчи бу йўлдин баче келгай авом,
Йўқ иложким, тўхта, деб тортсанг лижом.

Бор яна шоҳларда халқдин хавфи жон,
Ул гуруҳ кўрди ва шоҳлар бенишон.

Хукм агарда ҳукми ул риндон бўлур,
Боқки, Зуннун маҳбуси зиндон бўлур.

От миниб, ёлғиз борур шоҳи азим,
Чун жужуқлар илкида дурри ятим.

Дур недир, ул қатрада дарё нихон,
Заррадириким, унда жо офтоби жон.

1400 Офтоб бир зарра кўрсатди ўзин,
Андак-андак сўнгра ул очгай юзин.

Зарралар унда тамом мавҳ бўлдилар,
Олам аҳли маст бўлиб, савҳ бўлдилар.

Чун қаламким тушса ғаддор дастига,
Шубҳасиз, Мансур борур дор остига.

Бас, ёмонлар илкида қору киё,
Лозим ўлгай яқтулун ал-анбиё¹¹¹.

Анбиёга деди аҳли роҳи гум:
Аз сафа инно татайбарно бикум¹¹².

¹¹¹ Яқтулун ал-анбиё – пайгамбарларни ўлдириш.

¹¹² Биз сиздан юз ўгириб, бахтсизликка юзланамиз.

- 1405 Жаҳли тарсонларни кўр, истар омон,
 Ў Худоданким, осилмиш бир замон.
- Чун уларнинг фикрича, осмиш жуҳуд,
 Ким анга бергай омонликдин умид?
- Бас, улардин шоҳ кўнгли хун бўлур,
 «Исмату ва анта фиҳим» чун бўлур¹¹³.
- Зар ила заргарга солгайлар хатар,
 Дафъа-дафъа хоину қаллоблар.
- Бок, Юсуфларким ёмонлардин қочар,
 Хублар оташлар ичра юз очар.
- 1410 Макр ила Юсуф ўшал чоҳ ичрадир,
 Хам ҳасаддин бўриларга ўлжадир.
- Юсуфи Мисрийни не қилди ҳасад
 Бўридек ташланди, тиргалди ҳасад.
- Ўйлабон Юсуфни Яъқуби ҳалим,
 Хар замон кўнглида эрди хавфу бийм.
- Бўри йўқ эрди Юсуф атрофида,
 Лек ҳасад ўзди ёмонлик бобида.
- Тишлади андоқ, ваз узри лабик,
 Хам деди: инно заҳабно настабик¹¹⁴.
- 1415 Эрса юз минг бўри, бўйла макри йўқ,
 Оқибат расволик отгай унга ўқ.
- Қанча ҳосид бор, қиёмат палласи,
 Бўри шаклига кирурлар барчаси.

¹¹³ «Сен уларнинг ичидансан» дегани нима бўлади?

¹¹⁴ «Биз уни кийимларимиз ёнида қолдирган эдик...»

Ҳар харомхўрким, емиш очкўз бўлиб,
Ўрнидан тургай юҳо тўнғиз бўлиб.

Ҳар зинокор жисми айнаб, дудланиб,
Ҳар шаробхўр оғзи бижғиб, ҳидланиб.

Не омонлик эрса дилларда ниҳон,
Бўлгай ул машҳар куни ошкор-аён.

1420 Сирли ўрмондир вужуди одамий,
Ул вужуддин сен ҳазар эт хар даме.

Жисмимизда неча минглаб гургу хук¹¹⁵,
Солиҳу носолиҳу хубу хунук.

Қайси феъл устун эса, сарвар ўшал,
Зар зиёдроқ эрса мисдин, зар ўшал.

Сийратингда не амал голиб эрур,
Ул шаклда турмоғинг вожиб эрур.

Бир замон оч бўридек бўлгай башар,
Бир замон Юсуфдир ул, зебо қамар.

1425 Ўтгай ҳар дам сийналардин-сийналар
Сирли йўл бирла салоҳу кийналар.

Қимсадин ҳўкиз, эшшакка ҳам гаҳи,
Ўтгай инсон санъати, донолиги.

Ул асов тулпор бўлиб инсонга ром,
Эчки рақс этгай, айиқ бергай салом.

Одамийга ит ҳавас айлаб нукул,
Овчи бўлди ёки бир пойлоқчи ул.

¹¹⁵ Гургу хук - бўри ва тўнғиз.

Урди асҳоб акси феъли-хўйига,
Гарчи итдир, юрди Аллоҳ кўйига.

1430 Тонг эмас, кўксингда кўзғолгай фақат,
Гоҳи деғу гоҳ малак, гоҳ дому дад¹¹⁶.

Ул ажаб ўрмондин ўзга бир макон, -
Сийналар домига йўл бордир ниҳон.

Бор яна кўксингда жон маржони ул,
Итдан ҳам баттар ўшал жонингни юл.

Чунки юлгайсен бaсе дурри латиф,
Чунки олгайсен бaсе бори шариф¹¹⁷.

МУРИДЛАР ЗУНУННИНГ ЖИННИ ЭМАСЛИГИ, БАЛКИ ЎЗИНИ ЖИННИЛИККА СОЛГАНИНИ ТУШУНИШГАНИ

Дўстлари зиндон сари йўл олдилар,
Ўйланиб, фикру хаёлга толдилар.

1435 Ул атай қилмишми ё ҳикмат эрур?
Чунки динда қиблаву оят эрур.

Мисли дарё ақли бор, дармон анга,
Бас, жунун бергай нечук фармон анга?

Ҳошакаллоҳ ул камоли, жоҳини,
Не булут ёпгай мунаввар моҳини?

Ул авом шарри-ла маскун хонадир,
Ул ақллар макридин девонадир.

Танпараст, худбин ақлдин айлаб ор,
Айламишдир ўзни чун девонавор.

¹¹⁶ Дому дад – уй ҳайвонлари ва ваҳший ҳайвонлар.

¹¹⁷ Бори шариф – шарафли юк.

1440 Ул демиш: занжирда сақланг эрта-кеч,
Қамчиланг, лекин, нечун, деб сўрманг ҳеч.

Қамчи зарби бирла топгаймен ҳаёт,
Бир замонлар мурда топгандек нажот¹¹⁸.

Қамчи захми бирла мамнун, хуш бўлай,
Жон кириб жисмимга то дилкаш бўлай.

Ул ҳўкиз сурни-ла ургач, топди жон,
Мис эди ул, бўлди чун олтин ҳамон.

Мурда турди, сўйлади асрорни,
Сўйлади ул қотили хунхорни.

1445 Деди: ишни бул жамоат қилдилар,
Кесдилар бўйнимни, жисмим тилдилар.

Ўлдирилса гар ўшал жисми гарон,
Бас, тирилгай жумла асрор шул замон.

Жони кўргай ул бихишту норни,
Билгай ул филжумла сир-асрорни.

Кўрсатур ул неча хункор девни ҳам,
Ошкор айлаб хидеву ревни ҳам.

Бас, сигир сўймоқ эрур шарти тарийқ,
Қамчидин киргай базе жонинг, рафиқ.

1450 Нафс-ҳўкиздир, кўймагил, ўлдир шитоб,
Жон кириб, елкангга тегсин офтоб.

¹¹⁸ Қуръони Карим, Бақара сураси, 67-73-оятларга ишорат.

- Унда махзан борки, ул махзан эрур,
Унда бор, борликқа ул душман эрур.
- 1475 Хўжайи Лукмонди сиртдан хўжадек,
Қул эди ул аслида Лукмонга лек.
- Бул ғариб дунёда бўйла кас эди,
Кўзлари ўнгида гавҳар хас эди.
- Ҳар биёбонга Муфозеҳ ном бўлиб¹²⁰,
Ном ақлларга тузоғу дом бўлиб.
- Ҳар гуруҳ эғнида айру тўн бўлар,
Тўнига боқиб, дегайлар ким бўлар.
- Бир гуруҳ айлар сазойиш зухдини,
Нур керак, этса намойиш зухдини.
- 1480 Нур керак покиза, бетақлиду гул,
Сўз, амалсиз ошкоро бўлсин ул.
- Киргай ул кўнгилга ёлғиз ақл ила,
Сўз-нақлга боғланиб қолмас сира.
- Бандалардир, хоси алломул-ғуюб,
Бул ёруғ оламда жосус ул-қулуб¹²¹.
- Ҳар кўнгил мулкига кирса бир хаёл,
Бас, аён бўлғай аларга сирри ҳол.
- Борму чумчуқ жисмида бир қатра қон,
Улки, лочин ақлидин эрмиш ниҳон?
- 1485 Улки, Ху асрори бирла аржуманд,
Махлуқот асрори унга не писанд?

¹²⁰ Муфозеҳ - нажотгоҳ, қутулиш ери.

¹²¹ Алломул ғуюб - ғайбни билгувчи.

Жосус ул қулуб - кўнгиллар жосуси.

Улки, кўк-афлок сари рафтори бор,
Ерда юрмоққа нечук душвори бор?

Бўлди Довуд илкида мумдек темир,
Олса мум илкига ул, қандоқ бўлур?

Эрди Лукмон қул шаклли хўжадек,
Қуллиги зоҳирда, чун дебочадек.

Хўжа бир бегона жойга борса гар,
Ўз гуломига либосин кийгизар.

1490 Ўзи лек қул жомасин кийгай тамом,
Ўз қулини ўзига айлар имом.

Дерки, туш олдинга, ортингдин борай,
Кимлигимдин кимса огоҳ бўлмагай.

Дерки, эй қул, тўрга чиқ, тутгил макон,
Мен эсам, пойгакда тургум бул замон.

Эт ҳақорат, сўк мени, дашном қил,
Эътиборе, эҳтироме қилмагил.

Хизматингдир хизматим тарк айласанг,
То этай ғурбат-ла бўйла хийла фан.

1495 Хўжаларким, бўйла қуллуқ қилдилар,
Хўжа эрмас, ўзни қул деб билдилар.

Кўзлари тўк, бандага ёр эрдилар,
Ҳар нафас хизматга тайёр эрдилар.

Боқ бу қуллар ҳолигаким, кўрди эп,
Кўрсатурлар ўзни ҳар дам хўжа деб.

Хўжаларнинг йўли-ўксуклик фақат,
Нафсга қуллардин келур қуллик фақат.

Бас, ул оламдин бул оламга чунон
Таъбиятлар акси бордир ҳар замон.

1500 Баски Лукмон хўжаси махдум эди,
Унга бул ҳоли ниҳон маълум эди.

Роз билурди, йўл босарди илгари,
Маслаҳатчи эрди унга раҳбари.

Кулни озод айламишди, лек нукул
Истаги - Лукмонни хурсанд этса ул.

Лек ўшал Лукмон муроди эрди то,
Қолса пинҳон сирри бул шери фато.

Не ажаб, сирни ёмондин асрасанг,
Бул ажаб, сирни ўзингга айтмасанг.

1505 Ишни пинҳон тут ўзингдин ҳар куни,
Сақлагайсен то ёмон кўздин уни.

Ўзни ур дому тузоққа, сўз дема,
Гоҳ ўзингдин ҳам ўғирла бир нима.

Жисмидин пайконни олмоқ қасдида,
Хастага афюн берурлар аслида.

Бок, ажал ҳам жисму жонинг оғритур,
Банд этиб оғриққа, сўнгра жон олур.

Сен нечук фикр айла ёхуд айлама,
Ёширин сендин олурлар бир нима.

1510 Сен нечук андиша этма ул замон,
Ўғри киргай хонага, қўймас омон.

Ул ила машғул бўлким, яхшидир,
Қолгани ўғрига сийлов, бахшидир.

Юклари дарёга тушган савдогар,
Энг асл ашёга илдам қўл чўзар.

Бас юкинг дарёга тушмишдир шу тоб,
Яхшисин тутмоққа сен ҳам қил шитоб.

ИМТИҲОН ҚИЛУВЧИЛАР ОЛДИДА ЛУҚМОН ФАЗЛУ ДОНОЛИГИНИНГ НАМОЁН БЎЛИШИ

Келса овқат хўжа дастурхонига,
Хўжа чорлар эрди қулни ёнига.

1515 Токи Луқмон урмагунча унга қўл,
Қўлни ҳеч урмас эрди овқатга ул.

Ундан ортганни ошарди завқ ила,
Емаса Луқмон, емасди ул сира.

Ёки ерди бедилу беиштаҳо,
Унга пайванд эрди ул беинтиҳо.

Бок, қовун келтирди кимдир армуғон,
Чорлади қошига Луқмонни ҳамон.

Кесди сўнг, Луқмонга берди бир тилим,
Еди Луқмон, деди: шаккардин ширин.

1520 Чўзди Луқмонга хўжа иккинчисин,
Аста-аста ўну ўн еттинчисин.

Бир тилик қолганда, деди: менга тан,
Еб кўрай-чи, чинданам ширинмикан?

Унча рағбат бирла Луқмон ердиким,
Иштаҳо, рағбат сезарди кўрса ким.

Хўжа чун урди қовунга оғзини,
Аччиғи ёндирди, бўғди бўғзини.

- Кетди ўздин, ётди ҳушсиз бир замон,
Сўнг деди Лукмонга: эй жону жаҳон,
- 1525 Сен нечук нўш айладингким, захр эмиш,
Лутф этиб билдинг аниким, қаҳр эмиш.
- Вой, нечук сабру таҳаммул бўлди бу,
Ё магар жонингга душмансен, адув?
- Сен нечун бир хийла роҳин тутмадинг?
Ё узр, деб бир баҳона этмадинг?
- Деди: неъматбахш қўлингдин, эй ҳақим,
Тотлию тансиқ таомлар кўп едим.
- Бир сафар аччиқ есам, офатми ул?
Баски, ширин ўрнида этдим қабул.
- 1530 Узву узвим ичра инъоминг сенинг,
Борлигим ул донаву доминг сенинг.
- Битта аччиқдин агар фарёду дод,
Айласам, бошимга тупроқ шул захот.
- Қўлларинг шахду шакарбахшдир чунон,
Тегса, аччиқлар йўқолгайдир ҳамон.
- Улки аччиқ, ишқ ила ширин бўлур,
Улки мисдир, ишқ ила заррин бўлур.
- Ишқ ила лой узра найсон бўлгуси,
Ишқ ила дард узра дармон бўлгуси.
- 1535 Мурдалар ҳам зинда бўлгай ишқ ила,
Шоҳлар кул, банда бўлгай ишқ ила.
- Баски, севги бўйла бир дониш эрур,
Бесамар бул тахтга қандоқ ўлтирур?

Айт, қачон ноқис билимдин келди ул,
Келса гар, жонсиз жисмга бўлди ул.

Гар жисмда кўрса ул ранг жилвасин,
Шул замоно илғагай маҳбуб сасин.

Илми ноқис улки, фарқни билмагай,
Чақнаса чақмоқ, қуёш деб ўйлагай.

- 1540 Айтди ноқисни чу малъун деб Расул,
Бор эди таъвилда нуқсонни укул¹²².

Улки ноқис тан эрур, марҳум раҳм,
Ногиронга жоиз эрмас лаъну захм.

Нафс-ақл эрмиш, мудом ранжуру зор,
Бойси лаънат, жудоликка дучор.

Ул хирад такмилининг поёни йўқ,
Бул бадан такмилининг имкони йўқ.

Ул фиръавиликда куфр айёмидин
Чиқди майдонга ақл нуқсонидин.

- 1545 Лек бадан нуқсонига келди фараж¹²³,
Дер Набий: мо ала-л аъмо хараж¹²⁴.

Кўкда чақмоқ бир нафасдир, бевафо,
Сен уни боқий дема, эй бесафо.

Боқ, кулар бир кимсанинг ҳолига ул,
Кимсаким, чақмоққа бермишдир кўнгил.

¹²² Таъвил – баён қилиш, шарҳлаш, изоҳлаш.

Укул – ақл.

¹²³ Фараж - қутулиш, нажот топиш.

¹²⁴ Кўзи ожизларга айблов йўқ... Қуръони Карим, Фатҳ сура-
си, 17-оятга ишорат.

Беҳисобдир чархи дун сахнида нур,
Ғарбу Шарқда нури ноёб ким эрур?

Кўкда чақмоқ кўз қамаштирғай фақат,
Нури боқий сенга ансори абад¹²⁵.

1550 Баҳр узра, кўпиклар узра от суриш,
Ёки чақмоқ шуъласида хат кўриш -

Оқибатдин беҳабар бўлмоқ эрур,
Ақлу кўнғил устидин кулмоқ эрур.

Оқибатбинлик ул - ақлий хосият,
Нафс ўлур ақл ўлса ғар беоқибат.

Нафсга мағлуб бўлди, чун нафс бўлди ул,
Муштарий - моти Зухал, наҳс бўлди ул¹²⁶.

Бўйла наҳслардин нигоҳинг уз жадал,
Ул амаллар соҳибига сол назар.

1555 Улки, кўрғай тошқину тушкунни ҳам,
Ул ёмондин яхшига очмиш лаҳам.

Улки солғай ҳар нафас бир турфа ҳол,
Зиддият пайдо этиб, берғай завол.

Хавф соларкан сенга ул зотил-шамол,
Лаззати зотил ямин юржи-р-рижол¹²⁷.

Токи бордир кўш қанотинг, уч баланд,
Бир қанотли қуш сира учғаймикан?

¹²⁵ Ансор - ёрдамчи.

¹²⁶ Муштарий моти Зухал-Зухалга мағлуб Муштарий.

¹²⁷ Сени сўл томонга буриш хавфи тугилганда, сен ўнг томон лаззатини берар деб умидланасан... Қуръони Карим, Каҳф сура-си, 17-18 оятларга ишорат.

Ёки амр эт, жим қолай, басдир калом,
Ё изн бергил, сўзим сўзлай тамом.

1560 Ё уни, ёхуд буни дерсан, буюр,
Ким билурки, муддаойинг не эрур?

Жони Иброҳим керак нур баҳрида,
Кўргали жаннатни оташ бағрида,

Халқадек эшикда турмай михланиб,
Поя-поя кўкка чиқсин юксалиб.

Сакрасин етти фалакдин чун Халил,
Ло ухиббул-офилин, деб айтсин ул¹²⁸.

Ул жаҳони тан сени алдар холос,
Улмасанг то хирсу шаҳватдин халос.

САРОЙ АҲЛИНИНГ ХОС МАҲРАМГА ҲАСАД ЭТГАНИ ҲИКОЯСИНИНГ ОХИРИ

1565 Қиссаким, бир қулга этмишлар ҳасад,
Шоҳга хос маҳрам эди, султонхирад.

Сўз чиқиб сўздин, йироқ тушди калом,
Энди кел, бул сўзни этгаймиз тамом.

Борбони мулк кўриб иқболу бахт,
Билгаму ул дарахт не, бул дарахт?

Ул дарахтнинг меваси аччиқ, тахир,
Бул дарахтнинг меваси ширин, шифил.

Бас, нечук этсин баробар тарбият,
Кўзларига зоҳир эрса оқибат?

¹²⁸ Мен ботганларни (сўнган нурларни) севмайман.

- 1570 Бир текисдирлар магар солсанг назар,
Эътибор аслида сон эрмас, самар.
- Шайхким, соҳиби нуриллоҳ эди,
Бошу охирдин бaсе огоҳ эди.
- Юмди¹ охирбин кўзин ул баҳри Ҳақ¹²⁹,
Очди сўнгра бергали бир-бир сабақ.
- Ул оғочлар шум ҳасадхўр эрдилар
Асли тубан, манглайи шўр эрдилар.
- Шум ҳасад бирла чекиб дарду фироқ,
Ёширин шайлардилар макру тузоқ.
- 1575 То ғуломи хосга ханжар урсалар¹³⁰,
Илдизин қирқиб, ародин сурсалар.
- Бас, нечук бўлгай, у руҳан шоҳ эди,
Соябони бошида - Оллоҳ эди.
- Барча сирни шоҳ турар эрди кўриб,
Балки Рубобий каби жим ўлтириб¹³¹.
- Ишларин таъқиб этарди кун сайин,
Шум кулоллар бирла ўйнарди ўйин.
- Макру бедод бирла қавми ҳийламанд,
Тош тувакка, дерди, шоҳни жойласам.
- 1580 Подшоҳким, ул азиму бекарон,
Тош тувакка жо бўлурму, эй фалон?
- Шоҳ йўлига тўр кўйишга тушдилар,
Тўр кўйишни шоҳдин ўрганмишдилар.

¹²⁹ Охирбин – ишнинг оқибатини кўрувчи.

¹³⁰ Ғулом - қул.

¹³¹ Абубакр Рубобий – Мавлоно Жалолиддин Румий замон-дошларидан, машхур созанда, кам гаплиги билан танилган.

Наҳс шогирд улки, етмай додига,
Қарши чиққай бир куни устодига.

Ул нечук устодки, устоди жаҳон,
Олдида бирдек ҳувайдою ниҳон.

Кўзларида сирри нуриллоҳ эди,
Хар жиҳатдин воқифу огоҳ эди.

- 1585 Шогирд эрса, шоҳи кўзига бу дам,
Парда тутмиш эрди, эски бир гилам.

Пардадин бирмас, очилмиш юз даҳон,
Юзта туйнук унга кулгайдир бу он.

Шунда ул шогирдга устод дер: аё,
Итдан ҳам паст, сенда борму ҳеч ҳаё?

Эмди сен номимни устод тутмагил,
Балки бир шогирд ҳисобла, кўркўнгил.

Зарра миннат билмагай жони равон,
Боққи, беминнат окур оби равон.

- 1590 Бас, дилим бахтингга бир қўрғон эрур,
Ким бузар қўрғонни, айт, эй ношукур.

Ўйлама, макримни билмас деб сира,
Қалб ила қалбнинг ароси-панжара.

Хар сафа кўргай аён фикрингни ул,
Бирма-бир сўйлаб турар зикрингни ул.

Қилмишинг солмас юзингга зарра ҳам,
Не десанг, кулгай, дегай: хўш, муҳтарам.

Кулмас ул макру тузоғингга, ғалат,
Ул сенинг ҳолингга кулгайдир фақат.

1595 Бас, макрга бўлгуси айранг жазо,
Косани ул кўзага - шулдир сазо.

Бўлса сендин рози, мамнун кулса ул,
Балки, сен боис очилмиш неча гул.

Эрса сендин рози, этса иш-амал,
Бас, қуёш бошидадир буржи ҳамал.

Яшнагай борлиқ табиат, гулбаҳор,
Жам бўлиб завқу шукуху сабззор.

Неча юз минг булбулу қумри наво -
Чекса, тўлгайдир жаҳони бенаво.

1600 Кўрдинг ўз руҳинг қорайган рангини,
Кўрмадинг лек подшоҳнинг қаҳрини.

Шоҳ қуёши гар этар эрса итоб,
Ул қорайтиргай юзингни, чун китоб.

Ул Аторуд баргидир бул жонимиз,
Оқ қароликлар бари-мезонимиз.

Боз битгай амрини қирмиз, яшил,
Токи руҳлар яшнагай, чун тозагул.

Бас, яшил қирмизни ёзгай гулбаҳор,
Кўкдаги тиру камондек ошкор.

**ҲУДҲУД КЕЛТИРГАН МАКТУБНИ ЎҚИБ,
БИЛҚИС СУЛАЙМОН ПАЙҒАМБАРГА
МУҲАББАТ БОҒЛАГАНИ**

1605 Неча минг раҳмат ўшал Билқисга то,
Юзта эрнинг ақлини бермиш Худо.

Худхуд унга нома келтирди ҳамон,
Шоҳ Сулаймондин неча ҳарфу баён.

Кўз югуртди номага, бўлди асир,
Бокмади элчига ул хору ҳақир.

Қуш кўзида жони анқо кўрди ул,
Қуш дилида мавжи дарё кўрди ул.

Ақлу туйғу икки ранг тилсим эрур,
Чун Муҳаммад, бу Жаҳл, жанглар қилур.

- 1610 Аҳли кофир деди: Аҳмад бир башар¹³²,
Кўрмади этганда ин шаққул қамар.

Хис кўзига соч тупроқ дамба-дам,
Ул сенинг ақлингга ёв, динингга ҳам.

Хис кўзини Тангри, кўртахлит, деди,
Бутпараст ул, яъни бизга зид, деди.

Кўрди ул кўпикни, лек дарёнимас,
Кўрди ул ҳозирни, лек фардонимас¹³³.

Гарчи кўз ўнгида ул Қодир Хўжа,
Кўрмас ул ганжи зиёни заррача.

- 1615 Зарра келтиргай ул офтобдин паём,
Заррага сўнг офтоб бўлгай гулом.

Қатра эрса баҳри ваҳдатдин сафир,
Етти денгиз қатрага бўлгай асир.

Бир ҳовуч тупроқ агар чолок анга,
Бош эгар кўк узра кўк, афлок анга.

¹³² Қуръони Карим, Аъроф сураси, 188-оятга ишорат.

¹³³ Фардо-эрта, эртаги кун.

Хоки Одам эрди ул чолоки Ҳақ,
Олдида индирди бош амлоки Ҳақ.

«Ас-самоун шаққат» эрмиш, ул не гап?
Кўк ёрилса, очилур асрори ғайб.

1620 Кум деган сув остига чўккай шитоб,
Кумни кўргил, аршдин ошгайдир шу тоб.

Ул латофатдирки, эрмас сувдан ул,
Ул-атойи мабдаи ваҳҳоб эрур.

Истаса, елни жиловлар, норни,
Гулдин афзал айлагай ул хорни.

Ҳоким ул, бас, яфъалуллоҳ мояшо¹³⁴,
Дард бериб, дардларга бергайдир даво.

Ўт ила елни пасайтир истаса,
Дард ила ранжни камайтир, истаса.

1625 Еру сувни кўкка нозир айлагай,
Кўк йўлин юрмоққа қозир айлагай.

Улки ўз фармонига соҳиб эди,
Боқди хокийга, қанотинг ёз, деди¹³⁵.

Дедиким оташга, бор, иблис бўл,
Етти қат ер остида, талбис бўл¹³⁶.

Одабий, чиқ кўкка, Шуҳо устига¹³⁷,
Иблиси оташ, жўна, ер остига.

¹³⁴ Яфъалуллоҳ мояшо – Оллоҳ не тиласа, шуни қилади.

¹³⁵ Хокий – тупроқдан яратилган, яъни, одам.

¹³⁶ Талбис – макру ҳийла.

¹³⁷ Шуҳо – юлдуз.

Чор таъбмас, илллати авло эмас¹³⁸,
Мен тасарруф бирла бандмен ҳар нафас.

1630 Бор ишим беайб эрур ҳам мустақим,
Бир сабаб-ла боғли эрмас қисматим.

Одатим туздимки, бузгаймен гаҳи,
Чанг-ғуборни ерга босгаймен гаҳи.

Дерман ул денгизга гоҳ: пурнор бўл,
Дерман оташга гаҳи: гулзор бўл.

Тоққа дерман: тўзгайсен мисли жун,
Кўкка дерман: ерга туш, эй чархи дун.

Эй куёш, дерман, қўшилгил ойга зуд,
Ой ила офтобни этгум қўш булут.

1635 Истасам, хуршид булоғи хушк бўлур,
Хун булоғи амримиздин мушк бўлур.

Ою офтоб - қўш ҳўкиздирлар, қаро,
Қўш ҳўкизни қўшга қўшмишдир илоҳ.

БИР ФАЙЛАСУФ «БУЛОҚЛАРНИ ҚУРИТАР МИЗ...» ОЯТИНИ ЭШИТИБ, УНИ ИНКОР ЭТГАНИ

Бир киши Қуръон ўқир эрди нуқул,
Ояти Маъукумни такрорларди ул¹³⁹.

Тангри дерди: сувни пинҳон айлагум,
Чашмалар кўксига тупроқ жойлагум.

¹³⁸ Чор таъ-тўрт табиат: қуруқлик, намлик, исиклик, совуқлик.

Илллати авло - илк сабаб.

¹³⁹ Маъукум гавра - Булоқларни қуритармиз...

Мендин ўзга ким буни билгай яна?
Чашмаларни сувга тўлдиргай яна?

- 1640 Фалсафий мантикийи мустаҳон¹⁴⁰,
Сўйи мактабдин ўтарди бул замон.

Танглади оятни, боқди беписанд,
Сувни топгаймиз, деди, кетмон билан.

Белкурак, ойболта келгай бизга қўл,
Жаҳд-жадал айлаб, очармиз сувга йўл.

Ухлади ул, уйқусида шери зўр,
Урди зарб, икки кўзини этди кўр.

Деди сўнг: кўрсат кучинг, эй беҳабар,
Қазилу икки кўзингдин нур чиқар.

- 1645 Эртаси уйғонди хору хас бўлиб,
Икки кўзи кўр бўлиб, кўрмас бўлиб.

Тавба айлаб, йигласайди ул яна,
Кўзларига қайтар эрди нур яна.

Лек истигфор мудом ҳозир эмас,
Тавба ҳам ҳар кимсага мойил эмас.

Ножўя аъмоли кўп эрди жуда,
Тавба йўлин боғламишди кўнглида.

Тош бўлиб қотганди кўнгли, сидқи йўк,
Тавба ул тошга нечук экин уруғ?

- 1650 Қайда ул Шуайбки, этса бир дуо,
Ул дуо тоғларни тупроқ этса то.

¹⁴⁰ Фалсафийи, мантикийи мустаҳон – Мантиққа суянувчи
файласуф.

Кўрқди чиндан, эътиқод этди Халил,
Мумкин ўлди улки, номумкин, чигил.

Ул Муқавқиским, Расулни сийлади,
Қақраган чўлларни гулзор айлади¹⁴¹.

Ул киши гар терс туриб, инкор этар,
Зар бўлиб мис, сулҳ урушга юз тутар.

Ул кишимас, сап-сарик зардоб магар,
Тоза тупроқни этар тошу шағал.

1655 Ҳар кўнгилга сажда ҳам дастур эмас,
Музди раҳмат қисми ҳар муздур эмас¹⁴².

Тут ўзингни, этмагил журму гуноҳ,
Тавба этсам гар, топармен деб паноҳ.

Ҳонну танни тавбадин ёқмоқ керак,
Тавбага шарт ул, булут, чақмоқ керак.

Ўт керакдир, сув керакдир мевага,
Абру барқ вожиб эрур бул шевага.

Токи сел ёғдирмаса кўздин киши,
Ҳеч сўнарму қаҳру таҳдид оташи.

1660 Ҳеч унарму сабзаи завқи висол?
Ҳеч оқарму чашмаи оби зилол?

Роз сўйларму гулистону чаман?
Аҳд бойларму бинафша, ёсуман?

Қўл очиб қандоқ чинор этгай дуо?
Дов-дарахт мавжига тўлгайму ҳаво?

¹⁴¹ Муқавқис-Рим императори томонидан тайинланган Миср ҳоқими. У ҳазрат Пайгамбаримиз /с.а.в./ юборган элчиларни из-зат-эҳтиром ила қарши олган эди.

¹⁴² Музд-иш ҳақи, муздур – ишчи.

- Майсалар енгини силкиб ҳар наҳор,
Атру ранг сочгайму айёми баҳор?
- Лола ўз рухсорини этгайму хун?
Гунча зар сочмоққа очгайму тугун?
- 1665 Қайда булбул гулни орзу айлагай?
Қайда ул кумрики, ку-ку айлагай?
- Қайда ул лайлак нукул «лак-лак» дебон,
Лак эмас, бор мулк сенинг, дер, эй фалон.
- Ҳам қачон асрорини ер кўрсатур?
Бўлгай ул осмон мисол бўстон мунир?
- Қайданам келгай бу янглиғ ҳуллалар,
Гар мурувват этмасайди куллалар?
- Ул латофатларки, шоҳиддин нишон,
Ул аломатларки, обиддин нишон.
- 1670 Кўрса шоҳдин бир нишон, ул яйрагай,
Кўрмаса шоҳдин нишон, уйғонмагай.
- Ул кишининг руҳи ҳангоми аласт,
Рабни кўрди, бўлди чун беҳушу маст.
- Май ичиб юрган билур май атрини,
Ичмаса май, қайда билгай қадрини?
- Чунки ҳикмат ул, адашган тевадир,
Совчидир ё, подшога элтадир.
- Уйқуда гоҳи кўрарсен хушлиқо,
Ваъда бергай, бир нишон айлар санго.
- 1675 Дерки, бул келмиш муродингдин нишон,
Эртага келгай ҳузурингга, инон.

Бир нишони, отда келгай ул учиб,
Бир нишони, бағрига босгай кучиб.

Бир нишони, солланиб аршингда ул,
Термулиб хандон урар қаршингда ул.

Бир нишони улки, изҳор айлама,
Қўрганинг тушдин бировга сўйлама.

Волиди Яҳёга келмишди нишон,
Сўйлама уч кунча, юр деб безабон.

1680 Уч кеча сўз очма ҳеч, хомуш ўтир,
Бул нишондирким, сенга Яҳё келур.

Сўзлама уч кунгача, чурқ этма, кут,
Мақсадинг рўёбига элтар сукут.

Бул нишонни тутмагил тил устида,
Бул сухани асра кўнгил остида.

Бир нишонким, тавсифи шахду шакар,
Бир нишонмас, юз нишондир ул магар.

Бир нишондирким, нишони мулки шох,
Сенки изларсен уни, бергай илох.

1685 Сен уни деб ўрганиб тунлар дароз,
Ҳам саҳаргоҳларда чекгайсен ниёз.

Бўлмаса ул, тимқоронғудир кунинг,
Дук мисол ингичка тортгай гарданинг.

Неча боринг эрса, сен этдинг закот,
Покбозларнинг закотидек бисот.

Бор бисотинг, уйку-ором, ранги рўй,
Бош фидо қилдинг ва бўлдинг мисли мўй.

- Неча бир оташда ёндинг мисли уд,
Неча бир тигларга ҳам солдинг човут.
- 1690 Бўйла бир бечораликлар, сони йўк,
Феъли ушшоқдир, магар поёни йўк.
- Не ширин тушларни кўрдинг, кечди тун,
Не умидлар ичра балқиб, келди кун.
- Ўнгу сўлга кўз солурсен кўргани,
Ул нишонлар, ул аломатлар қани?
- Титрабон япроқ мисоли бул замон,
Борму, дерсан, ул нишондан бир нишон?
- Сўнг чопарсен кўчаю бозор аро,
Ё йўқотмишсен бузогингни, аё?
- 1695 Сўрсалар, хўжа, надир бу қилмишинг?
Не йўқотдинг, мунча чоп-чопдир ишинг?
- Сен дегайсен: хайр, деб мен жонхалак,
Билмасин ҳеч ким буни мендин бўлак.
- Сўйласам, топган нишоним фавт ўлур,
Гар нишон фавт ўлса, вақти мавт ўлур.
- Термуларсен, ўтса бир марди савор,
Ул сенга дер: боқма кўп девонавор.
- Сен дегайсенким, йўқотдим соҳибим,
Соҳибим излашга тушганмен бугун.
- 1700 Давлатинг бўлсин зиёда, эй йигит,
Раҳм қил, ишқ аҳлини маъзур тут.
- Гар талаб этсанг, сенга тушгай назар,
Излаган топгай, дебон келмиш хабар.

Ногахон келгай суворий, некбахт,
Ул сени бағрига босгайдир фақат.

Хушдан ажрайсен, қадрдонинг қани?
Бехабар ул: шум, мунофик, дер сени.

Билмагай ул, шўриши савдо нечун?
Не нишон деб ўртанурсен, ким учун?

1705 Кимки кўргай, ҳаққи эрмиш ул нишон,
Ўзгаларга зоҳир эрмас ҳеч қачон.

Ҳар замон ундан нишон келгай сенга,
Тонг эмас, жонингга жон келгай сенга.

Сувга дуч келгай балиқ, ҳоли хароб,
Ул нишонлар - тилка оётул-китоб.

Ул нишонлар соҳибидир - анбиё,
Хоси ул жондир, карамга ошно.

Бул сухан кемтик магар, сен айла бут,
Менда кўнгил йўқ, мени маъзур тут.

1710 Зарралар сонига етгайму киши?
Ошиқ улким, бошидин учгай ҳуши.

Боғда япроқни санармен битталаб,
Каклигу зогни санармен битталаб.

Гарчи сизмаслар ҳисобга, шунда ҳам,
Мен санай, то тўғри қўйсинлар кадам.

Наҳси Қайвону Саъди Муштарий,
Сен сана, тавсифга сизмаслар бари.

Лек уларни шарҳи ҳол этмоқ зарур,
Англантиб, фойда-зиёни не эрур.

- 1715 Токи маълум ўлгай осори казо,
Саъду наҳс, аҳлига не эрмиш сазо?
- Кимга толе эрса кўкда Муштарий,
Бахтиёр ул, бахту толе сарвари.
- Кимга толе эрса кўк ичра Зухал,
Эҳтиёт бўлмоғи лозим ҳар маҳал.
- Юлдузинг, десам, Зухал исторани,
Оташи куйдиргай ул бечорани.
- Узқуроллоҳ - берди дастур шоҳимиз,
Бизни оташда кўриб, нур шоҳимиз.
- 1720 Зикрингиздин, деди, покдирмен, сафо,
Бўйла бир тасвир муносибмас манго.
- Ул кишиким, масти тасвиру хаёл,
Зотимиз унга топилмоғи маҳол.
- Зикри жисмона агар ноқис эрур,
Зикри шоҳона вале холис эрур.
- Деса ким: подшоҳимиз жавлоҳ эмас,
Мадҳ эмас бул, ул магар огоҳ эмас.
- МУСО АЛАЙҲИССАЛОМ ЧЎПОН
МУНОЖОТИНИ ИНКОР ЭТГАНИ**
- Бир чўпонга учради йўлда Мусо,
Дерди ҳар дам: ё илоху ё илоҳ!
- 1725 Қайдасен, айт, сенга мен навкар бўлай,
Чоринг булса, ямаб, чокар бўлай.
- Мен ювай тўнингни, чолворингни ҳам,
Битларингни ўлдирай, эй муҳташам.

Сут берай ҳам қўл-оёғингни силай,
Ухласанг, кўрпа-тўшакни шай қилай.

Сенга қурбон эчкию тойим менинг,
Эҳтимол ёдингда ҳой-ҳойим менинг.

Шул йўсин беҳуда сўйларкан чўпон,
Сўрди Мусо: кимга сўйларсен бу он?

1730 Деди: улким, барчамиз бор этди ул,
Ер ила осмонни пойдор этди ул.

Деди Мусо: бўлди, бас, мудбир ўзинг,
Муслим ўлмасдин туриб, кофир ўзинг.

Бу не сўз эрмиш, не куфру не залил?
Пахта тик оғзингга, бошқа очмагил.

Бўйи куфрингким, жаҳонни чулғади,
Куфринг ул диннинг либосин булғади.

Чорику пойтоба хосдир сенга то,
Бул жиҳатлар офтобга не раво?

1735 Бул суҳанни этма сен, тийгил тилинг,
Ўт келур бошингга, куйдиргай элинг.

Келмиш ул оташ, йўқ эрса, дуд надир?
Жон қорайди, ул руҳи мардуд надир?

Сен билурсен, Ҳаққи ул довар эрур,
Пойма-пой сўзингга ким бовар қилур?

Беҳирад дўст бўйла душманлик этар,
Ҳақ таоло бўйла хизматни нетар?

Покламас номимни тасбиҳ сўзлари,
Дур мисоли покланурлар ўзлари.

Боқмагаймиз тилга ёхуд қолга биз,
Кўз солодурмиз кўнгилга, ҳолга биз¹⁴⁷.

Майлига, боғланмасин ул тил била,
Лекин ул пайваста бўлсин дил била.

1765 Чун кўнгил - жавҳар эмишдир, сўз-араз,
Ул араз-ўткинчи, жавҳардир-ғараз.

Неча бул алфозу измору мажоз -
Ўтида ёнгил, дегаймен, ён, холос¹⁴⁸.

Жонни ёндир ишқ ила, гавҳарни ёқ,
Сарбасар фикру иборатларни ёқ.

Ё Мусо, ул аҳли одоб ўзгадир,
Сўхта жонлар - ўзга бир боб, ўзгадир.

Шамъ завқин сўр магар парвонадин,
Ким хирож олгай йиқик, вайронадин?

1770 Гар хато деркан, хатога йўймагил,
Қонга гарқ бўлган шаҳидни ювамагил.

Бўйла қонким, сувдин ул аъло эрур,
Юз савобдин бул хато авло эрур.

Каъба ичра билки расми қибла йўқ,
Кўрқмагай гаввос, оёқда чилла йўқ¹⁴⁹.

¹⁴⁷ «Дарҳақиқат Оллоҳ сизнинг юзингизга, ишингизга, молин-
гизга боқмас, балки кўнглингизга, кўнгил ичидаги ниятингизга
боқар». /Хадис/.

¹⁴⁸ Измор - киноя.

¹⁴⁹ Чилла-камоннинг ипи.

Кимки сармастдир, бўлолмас қуловуз¹⁵⁰,
Тўни йиртиққа ямоқдин очма сўз.

Миллати ишқ барча динлардин жудо,
Аҳли ишққа миллату маҳзаб - Худо.

1775 Муҳри йўқса, лаълу ёқут пок эмас,
Ишқ ғам дарёсида ғамнок эмас.

ЧЎПОНДИН УЗР СЎРАГИЛ, ДЕБ МУСО АЛАЙҲИССАЛОМГА ВАҲИЙ КЕЛГАНИ

Сўнгра Ҳақ ул неча сирни сирлича,
Сўйлади Мусога, англатди пича.

Сўз, суханларким, кўнгилга келдилар,
Сўзламоқ, кўрмоқ баче қотилдилар.

Неча беҳуш юрди, ё ҳушёрсифат,
Неча бор учди азалдин - то абад.

Бундан ортиқ шарҳ ножоиз турур,
Ушбу шарҳким воқиф айлар, бас эрур.

1780 Ақлу ҳушларни кўпоргай, сўйласам,
Ғар ёзар бўлсам уни, сингай қалам.

Чун Мусога етди Оллоҳдин итоб,
Турди ул, чўпон сари юрди шитоб.

Ул Ғарибдин бир нишона излади,
Ҳоки пойи қайдадир, деб бўзлади.

Мардуми шўрида босган ҳар қадам -
Айрудир, кўзга чалингай дамба-дам.

¹⁵⁰ Қуловуз - етакчи.

Бир қадамни филга ўхшаб босса гар,
Бир қадамни рух каби қийшиқ босар¹⁵¹.

1785 Гоҳи тўлқиндек туриб, солгай сурон,
Гоҳ балиқдек сувда ул сузгай равон.

Гоҳи тупроқларга ёзгай ҳолини,
Ромчидек қум узра очгай фолини.

Оқибат топди чўпонни, ўпди ер,
Дедиким, дастур етишди, мужда бер.

Ҳеч маҳал одобу тартиб излама,
Ул қабулдир - неки сўзла, сўзлама.

Куфринг ул-дин эрса, дининг-нури жон,
Сен омонсенким, омондир бул жаҳон.

1790 Эй муофи яфъалуллоҳ мо яш¹⁵²,
Сен кўнгилни тилга келтир доимо.

Дедиким, кетдим йироқ бул ишда мен,
Хуни дил ичра магар огуштамен.

Мен чу Садри - Мунтаҳодин ўтмишам¹⁵³,
Неча юз минг йил йироққа кетмишам.

Қамчи урдинг, ўйла, отим сачради,
Сачрабон, авжи фалақдин сакради.

Бўлди Носут - олами Лохутга жам¹⁵⁴,
Офарин ул қўлга, ул қувватга ҳам.

1795 Ҳар нечук сўздин йироқ ҳолим менинг,
Булки дерман, эрмас аҳволим менинг.

¹⁵¹ Шатранж ўйинида фил ва рухнинг юришига ишорат.

¹⁵² «Оллоҳ истаганин қилади» сўзи ила нажот топган киши.

¹⁵³ Сидратул-Мунтаҳо- сўнги чегара оғочи.

¹⁵⁴ Олами Носут - кўзга кўринадиган дунё.

Кўзгуда суврат кўрингай сенга, бас,
Сувратинг ул, суврати ойинамас.

Найчи пуфлаб найни, чалгайдир наво,
Бул наво найнинг навосиму аё?

Ҳаққа ҳамд айтарда ҳамдингни ҳамон
Ноқис ул чўпон сўзи деб қил гумон.

Нисбатан ҳамдинг агарчи яхшидир,
Ҳаққа нисбат ноқис ул, дилбахшидир.

1800 Неча бор парда ародин қалқиди,
Бор, дебон айтганларинг ул йўқ эди.

Бўлса гар зикринг қабул, раҳмат эрур,
Истиҳозага намоз рухсат эрур¹⁸⁸.

Ул намоз хунга беланмишдир чунун,
Зикринг ул ташбихга ботмиш инчинун.

Қон-палиддирким, ювилгай сув ила,
Ботини инсон најосатга тўла.

Бўлмаса гар лутфи Ҳақ парвардигор,
Ботининг бўлмас тамизу бегубор.

1805 Кош, сужуд чогида юз бурсанг эди,
Маънийи «Субҳона Рабб» билсанг эди.

Эй сужудим чун вужудим носазо,
Мендаким бордир ёмонлик, бер жазо.

Бул заминда ҳилми Ҳақдин бор асар,
Сургай ахлатни, баса бергай самар.

¹⁸⁸ Истиҳоза - ҳайз қонидан фарқли қон кўрган хотин.

Айбимиз бор эрди, бир-бир ёпди ул,
Айбимиз ўрнида боғлар очди гул.

Кофир ул кўргайки, хору хас эрур,
Жисми тупроқдин ҳақиру паст эрур.

1810 Ул вужуддин гул ва мева унмагай,
Бир фасод унгай, вале ўксинмагай.

Дерки, қолдим отрда мен, ҳолим хароб,
Ҳасрато ё лайтано кунту туроб¹⁵⁶.

Кошки ётсайдим басте тупроқ бўлиб,
Худди тупроқдек уруғлар ундириб.

Йўлга тушдим, имтиҳон этди мени,
Йўл юриб, охира топгоним қани?

Шул сабаб майлини тупроқ тортадир,
Йўл юрар бўлса магар, не ортадир?

1815 Юзни орта бургани ул ҳирсу-ноз,
Бизни йўлга бургани - сидқу ниёз.

Ўсмоқ истаркан магар ерда гиёҳ,
Бўй чўзиб, шўх талпиниб, қучгай зиё.

Ерга лекин бошини эгса, ҳамон,
Сўлгай ул, ҳам қовжираб, бўлгай хазон.

Майли ружинг - гумбази аъло эрур,
Чун борар еринг ўшал дунё эрур.

¹⁵⁶ Кошки мен тупроқ бўлсайдим.

Бош агар бўлсанг, тилаб рўйи замин,
Офило, Ҳақ лоюҳиббул-офилин¹⁵⁷.

**МУСО АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ҲАҚ ТАОЛОДИН
НЕГА ЗОЛИМЛАРНИНГ ҚЎЛИ БАЛАНД
КЕЛАДИ, ДЕБ САВОЛ СЎРАГАНИ**

1820 Деди Мусо: эй карими корсоз,
Бир нафас зикринг менга - умри дароз.

Нақш кўрдим эгри, лойдин эрди ул,
Чун малойик, эътироз этди кўнгил.

Муддао не, лойга нақш чекмоқ нечун?
Лойга чун тухми фасод экмoқ нечун?

Зулм деган оташни ёндирмоқ нега?
Масжиду обидга ўт урмоқ нега?

Бир таваллою тилак, хоҳишни деб,
Қонли кўз ёшларни тошдирмоқми эп?

1825 Эътимод айтарки, жим, хомуш бўл,
Ҳирси рўйинг дер: кўпиргил, жўш бўл.

Мен билармен, бул тамом ҳикмат турур,
Мақсадим лекин аён кўрмоқ эрур.

Очдинг ул сирринг малакларга, Эгам,
Шарбатингдан энди тутгил менга ҳам.

Сен уларга нури Одамни аён -
Арза этдинг, бўлди мушкуллар баён.

¹⁵⁷ Иброҳим Халилуллоҳ ой ва қуёшнинг ботаётганин кўргач, уларнинг Худо эмаслигини тушунди ва деди: «Ло уҳибб ул-офилин» - Мен ботадиган нурларни севмайман. Мавлавий айтмоқчи: Худо ҳам, «офил», яъни ботадиган бандаларни севмайди. Банда юксакларга интилмоғи лозим.

Ҳашринг айтурмиш ўлим - марг сиррини,
Мевалар сўйлар магар барг сирини.

- 1830 Сирри хуну нутфа - Одам ҳусни ул,
Ҳар неким кўп эрса-бир кун кам бўлур.

Ёзмоқ истар кимса, ювгай лавҳни ул,
Сўнгра лавҳ устига солгай ҳарфни ул.

Қон қилур Ҳақ бўйла дилафгорни,
Сўнгра кўнгилга ёзар асрорни.

Лавҳни ювган чоғда ўйла, бир куни,
Эҳтимолки, дафтар этгайлар уни.

Пойдеворин ул кўпормасдан бурун,
Бошда бузгайлар иморатни бутун.

- 1835 Боқ, киши оби зилолга етгуча,
Ерни ковлаб, тупроқ уйгайдир неча.

Суннат этганда гўдаклар йиғлагай,
Чунки маъноси не эрмиш, билмагай.

Эр киши бергай вале ҳажжомга пул¹⁵⁸,
Меҳру эъзоз кўрсатур ханжарга ул.

Юк ила ҳаммол югургайдир нукул,
Бошқалардин қизганур юкларни ул.

Аҳли ҳаммол жанг қилурлар юк учун,
Кўр, уларнинг ижтиҳоди инчунин.

- 1840 Чунки меҳнат сўнггида роҳат келур,
Бошда аччиқ эрса, сўнг неъмат келур.

¹⁵⁸ Ҳажом - қон олувчи.

Хуффатил-жанна бимакрухотино,
Хуффатин-нейрону мин шахвотино¹⁵⁹.

Ўт учун ёш новда эрмиш хуш ўтин,
Ўтда ёнган - оби Кавсарга яқин.

Кимки зиндон ичрадир, кулфат чекар,
Ул жазойи луқмаву шахват чекар.

Кимки бир қаср ичрадир, давлат аро,
Ўзни кўргай меҳнату заҳмат аро.

1845 Сийму зар ичра кўрарсен кимсани,
Ишда сабр этгувчи, собир бил ани.

Кўз кўраркан, бесабаб кўргай нукул,
Хисга ботгансен, сабабини тинглагил.

Мулки борлиқдин агар хориж эса,
Чин сабаблар мансабин кўргай ўша.

Бесабаб унга аён бўлгай, аё,
Чашмаи ул мўъжизоти авлиё.

Бир сабабким, ҳам табибдир, ҳам алил,
Бир сабабким, ҳам чароғдир, ҳам фатил¹⁶⁰.

1850 Кечалар мою пиликни янгила,
Лек қиёс этма уни офтоб ила.

Бор, шувояинг шайла хона, шифт учун,
Шифти гардунга шувоклойинг нечун?

Оҳким, дилдоримиз гамсўз бўлиб,
Кечди ул хилват туни кундуз бўлиб.

¹⁵⁹ Жаннат биз истамаган нарсалар ила, жаҳаннам эса шахват ила қуршалган.

¹⁶⁰ Алил - касал. Фалил - пилик.

Кундуз эрмас, тунда кўргил моҳни,
Дарди дил бирла қидир дилхоҳни.

Тарки Исо айладинг, эшшак, дединг,
Чунки эшшакдек аросатда эдинг.

1855 Толеи Исоку илму маърифат,
Толеи эшшак эмас, эй харсифат.

Ханграса эшшак, дилингни гам тутар,
Чунки эшшак ул, эшаклик амр этар.

Сен дегил Исони, эшшакни дема,
Туйгуни ақлингга сарвар айлама.

Таъбни кўйгил, йиғласин ул зор-зор,
Ундан олгил, айла жонингга нисор.

Неча йилларки ўзинг эшшакка қул,
Кимки қулдир, эргашур эшшакка ул.

1860 Мустафоқим «Аххарухунна» демиш¹⁶¹,
Нафсни кўйгил, ақл ила олдинга туш.

Бўлди чун эшшакмижоз бул ақли паст,
Фикру зикри - бир ҳовуч ўт бўлса бас.

Дил мижозин олди Исо эшшаги,
Олди оқиллар мақомин ул дағи.

Чунки голиб эрди ақл, эшшак - заиф,
Бир сўлақмон минса, ул эшшак майиб.

Ул заиф ақлиндин, эй эшшакбаҳо,
Бул эшак пажмурда бўлмиш аждаҳо.

¹⁶¹ «Нафсни ақлу рухдин сўнг кўйинг» (Хадис).

- 1865 Сен эсанг Исо туфайли хастадил,
Ул ўзи сижхат берур, сен қўймагил.
- Эй нечукдирсен, Исойи серранж,
Бул жаҳонда аждаҳосиз борму ганж.
- Эй Исо, ағёр ила ҳолинг нечук?
Эй Юсуф, маккор ила ҳолинг нечук?
- Куну тун шу қавми деб сен беҳузур,
Куну тунлардек мададкори умр.
- Оҳ, яна сафрочилар этмиш ҳунар,
Не бўлур сафродин ҳосил - дардисар.
- 1870 Айла сен, не айласа хуршиди Шарқ,
Шум мунофиқликни ёндир, бер сабақ.
- Сен-асал, биз-сиркамиз дунёда чун,
Даф этар сафрони ул сиркангабин.
- Сирка солдик мунча биз, қавми захир,
Сен асал сол, ҳимматинг кам тутмагил.
- Қўлимиздин шул келур, келгони шул,
Кўзга бир қумзарра тушса, кўр қилур.
- Сенданам келгай магар қўҳли азиз,
Сен туфайли неча бир ночиз-чиз¹⁶².
- 1875 Воҳки, золимлар ўтидин дил кабоб,
Йўлга сол қавмимни, деб этдинг хитоб.
- Уд эрурсен, солсалар оташга гар,
Бул жаҳонга атри райҳон тарқалар.

¹⁶² Қўҳли азиз - ноёб сурма,
Ночиз - нарса эмас. Чиз - нарса.

Уд эурсен, ёнса, атри кам эмас,
Рух эурсен, лек асири гам эмас.

Уд ёнур, еллар совурган кул бўлур,
Ел нетар, гар аслида нур бўлса ул.

Эй ўзинг ул осмон оро сафо,
Эй жафойинг бизга - эъзозу вафо.

1880 Гоҳи жоҳилдин вафо етгай, бироқ,
Чўзма қўл, оқил жафоси яхшироқ.

Меҳри жоҳилдин, чу Пайгамбар демиш,
Келса оқилдин адоват, хуб эмиш.

БИР АМИР ОҒЗИГА ИЛОН КИРГАН КИМСАНИ РАНЖИТГАНИ

Бир киши ухлаб ётарди, ногаҳон,
Келдию оғзига кирди бир илон.

Кўрди бу ҳолни суворий, оҳ, деди,
Жаҳд ила қўл чўзди, лекин кеч эди.

Оқил эрди ул, фаросатга тўла,
Тепди ухлоқни бир-икки зарб ила.

1885 Тушди кимдир деб шу жоним қасдига,
Қочди ул шўрлик дарахтнинг остига.

Ерда сочилмиш чирик олма эди,
Келди-да, ургувчи қистаб, е, деди.

Унчалар қистаб едирди дамба-дам,
Егани ҳаттоки чиқди оғзидан.

Эй амир, деб солди фарёд ул, нега,
Жабр этарсен мунча, не қилдим сенга?

Гар эса жонимга қасдинг, чўзма кўп,
Ур қилич бўйнимгаю қонимни тўк.

1890 Сенга дуч келдим не шум соатда мен,
Кўрмаганлар бахтлидир, офатда мен.

Бежиноят, бегуноҳ, бебешу кам,
Айламас мулҳид-да бундоқ бир ситам¹⁶³.

Сўзласам, қонлар келур оғзимдан ул,
Эй Худойим, бер жозосин, қўймагил.

Ул дуойи бад этарди ҳар замон,
Лек амир ҳайдаб қуварди беомон.

Қамчи зарбидин оёғи чалкашиб,
Ур чопарди, гоҳи юзтубан тушиб.

1895 Ҳорғин эрди, усти-боши дабдала,
Юз, оёғи бори тирналган, яра.

Кечгача шундоқ югурди, ҳар тугул,
Кўнгли айнаб, бошлади қусмоққа ул.

Қусди бир-бир не емиш яхши-ёмон,
Қусқи бирлан оғзидин чиқди илон.

Ул кўрар эркан илонни, борди-да,
Ўпди ер, қувгучи одам олдида.

Қоп-қора машъум илонга кўз солиб,
Тортди енгил, кетди дарди тарқалиб.

1900 Деди: Жаброили пуррахмат ўзинг,
Ё Худойимдин валийнеъмат ўзинг.

¹⁶³ Мулҳид – динда бўлмаган нарсаларни динга қўшишга ҳаракат қилувчи, ботил эътиқод эгаси.

Не муборак лаҳзада кўрдим сени,
Мен ўлик эрдим, тирилтирдим мени.

Оналардек сен менга оғуш очиб,
Мен эсам сендан чу эшшакдек қочиб.

Ул қочаркан, эшшак эркони сабаб,
Бул қуваркан, хотамитойдир ажаб.

Танти ул, суду зиён деб бормагай,
Қўрқадир: эшшакни бўри ёрмагай.

1905 Бахтиёрдир келса гар кўйингга ким,
Кирса ногоҳ сўнгра ул кўйингга ким.

Эйки айлар руҳи пок мадҳинг жуда,
Сўйладим мен сенга жаҳли беҳуда.

Эй хўжам, эй подшоҳим, эй амир,
Мен эмас, жаҳлим эди ул, сен кечир.

Билсам эрди, мен қараб тургаймидим,
Шунчалар беҳуда лоф ургаймидим.

Раҳмат айтардим сенга, эй хушвисол,
Зарра англатсанг недир аслида ҳол.

1910 Лек асл ҳолдин мента бир сўз демай,
Бошим узра қамчи ёғдирдинг талай.

Ки бошимни ақлу ҳуш тарк айлади,
Ақлу ҳуш аслида ул камроқ эди.

Авф қил, эй хушрўю хубкор,
Бўлди чун жаҳлу жунуним устивор.

Деди: этсайдим ишора, ул замон,
Ёрилиб ўтинг, ўлардинг бегумон.

Айласайдим гар илон авсофини,
Ваҳму қўрқув нобуд айларди сени.

1915 Мустафо айтмишки, этсайдим хабар,
Жонингизга жо қабоҳатдин агар.

Сиз келиб бир беомон қўрқувга дуч,
Қолмас эрди сизда рағбат бирла куч.

Кўнглингизга на бирор майли ниёз,
Жисмингизда на қути рўза, намоз.

Чун мушук олдида бир сичқон мисол,
Бўри ўтрусида қўйдек бемажол.

На бирор ҳийла қоларди, на равиш,
Ул сабаб жоиз гапирмай, жим туриш¹⁶⁴.

1920 Мен-да Рубобийга ўхшаб жим турай,
Еки Довуддек темирга қўл урай.

Ул муҳол эрди, қўлим ҳол айлагай,
Беқанот кушга пару бол айлагай.

Чун «Яд Аллоҳ фавқа айдиҳим» эмиш¹⁶⁵,
Илкимизни Ҳақ ўзи илким, демиш.

Баски, Ҳақ бермиш бу янглиғ бизга қўл,
Кам эмас, етти фалақдин ошди ул.

Мен фалак сахнида кўрсатдим ҳунар,
Сен ўқи ул шарҳи иншаққул қамар¹⁶⁶.

¹⁶⁴ «Билганимни билсайдингиз, оз кулиб, кўп йиғлардингиз, еган-ичганингиз татимасди...» (Ҳадис).

¹⁶⁵ «Оллоҳнинг қўли уларнинг қўллари устидадир». Қуръони Карим, Фатҳ сураси, 10-оятга ишорат.

¹⁶⁶ Қуръони Карим, Қамар сураси, 1-оятга ишорат.

- 1925 Бас, ақллар заъфидин келмиш бало,
 Шарҳи қудрат нотавонга не раво?
- Уйғониб, сен доғи англарсен шитоб,
 Битди сўз, валлоҳи аълам биссавоб.
- На емоқ, юрмоққа ҳолинг бор эди,
 Қайд қилишга не мажолинг бор эди.
- Тинглар эрдим мен ҳақоратларни жим,
 «Рабби яссир»ни ўқирдим бетиним¹⁶⁷.
- Гар сабабдин сўйласам, мамну эди,
 Тарк этар бўлсам сени, қайғу эди.
- 1930 Ҳар замон дердим бўлиб дардим фузун:
 Ихди қавми иннаҳум ло яъламун¹⁶⁸.
- Саждалар айларди ул тортгувчи ранж,
 Эй юзинг менга баса иқболу ганж.
- Берсин ул хайринг Худойим, эй шариф,
 Баски, шукронанг дейишга мен заиф.
- Ҳақ ўзи шукринг десин, эй пешво,
 Менда не тил бор демоққа, не наво.
- Бўйладир оқил киши душманлиги,
 Заҳри ҳам жон нашъаси, хурсандлиги.
- 1935 Лек нодон дўстлиги - ранжу залол,
 Бул ҳикоят бунга бўлғай бир мисол.

¹⁶⁷ Рабби яссир-Тангрим, ўзинг асрагил.

¹⁶⁸ Қавминни тўғри йўлга бошла, чунки улар билишмайди.

ВИР ОДАМ АЙИҚНИНГ ХУШОМАДИГА УЧИБ, УНДАН САДОҚАТ КУТГАНИ

Аждаҳо тортди айиқни комига,
Шермард етди айиқ фарёдига.

Қайда мазлумлар чекар бўлса фиғон,
Шермардлар унда ҳозирдир ҳамон.

Ётса мазлум доди, турмаслар қараб,
Раҳмати Ҳақдек чопарлар ул тараф.

Бул жаҳоннинг устуну қозиклари,
Хасталикларнинг ҳақим-ҳозиқлари.

1940 Маҳзи меҳру шафқату раҳмат улар,
Ҳақ каби бенуқсу беиллат улар¹⁶⁹.

Сўр, нечун сенга бу иш, оворалик?
Дерки, севмасмен гаму бечоралик.

Меҳрибонликдир - шикори шермард,
Излагай доду, магар юзланса дард.

Қайда дард эрса, даво юргай у ён,
Қай нишаб ер эрса, сув боргай у ён.

Оби раҳмат сори энгаш, паст бўл,
Ич майи раҳматни чанқаб, маст бўл.

1945 Раҳмат ичра неча раҳмат бор, ўғил,
Битта раҳматга қаноат қилмағил.

Чархни олгил сен оёқ остига то,
Тингла, юксакдин келур бонги само.

¹⁶⁹ Қуръони Карим, Анбиё сураси, 23-оятга ишорат.

Ол кулоқдин ваҳму васвос пахтасин,
Кўк видоси то кулоқда янграсин.

Ол кўзингдан ҳам ҳасад нуқсонини,
Токи кўргил ғайб сарвистонини.

Покласанг бурнинг, думогинг, хуш эди,
Унга киргай мушки Рухуллоҳ ҳиди.

1950 Қолмасин таъбингда сафродин асар,
Токи тотгайсен шу дунёдин шакар.

Мард бўлиб кўрсат жаҳонга бўйлар,
Мардлар эргаши синга, хубрўйлар,

Тан тиконин жон оёғидин сугур,
Анжуманда токи жавлон этсин ул.

Бухл занжирин кўлинг, бўйнингдан ол,
Чарх аро бахтинг сенга очгай висол.

Лутф сари парвозга йўқса чоралик,
Чорагарга арз қил бечоралик.

1955 Зорию афгон - улуғ сармоядир,
Кулли раҳматдир, улуғвор доядир.

Доя кутгай қанчалар, кутгай она,
Не маҳалда йиғлар эркан деб бола.

Тангри Хақ ул иккисин бор этди чун,
Бола йиглаб, она сут берсин учун.

Деди: удъуллоҳ, йигла, ўкси-да¹⁷⁰,
Сут тошиб кетсин анонинг кўксида.

¹⁷⁰ Удъуллоҳ - Оллоҳ, деб чорлангиз... Қуръони Карим, Ал-Исро, 110-оятга ишорат

Ел солар ҳой-ҳуйки, сут сочгай булут,
Бир нафас, дер, тин олиб, дардинг унут.

1960 Фис-самоғи ризқукум, деб қанчалар¹⁷¹
Тингладинг, ерга ёпишдинг мунчалар?

Ваҳму новмидлик эрур овози гул,
Элтгай ул чўнқирга, то қаъри суқул.

Ҳар нидоким, жазб этиб, тортар баланд,
Унга шул хизматни чун ортар баланд.

Ҳар нидоким, қўзғатур ҳирсингни ул,
Бўри уввоси - ҳалокатга далил.

Ул баландликда макон эрмас макон,
Ул баландликнинг макони - ақлу жон.

1965 Ҳар сабаб маҳсулдин устунроқ эрур,
Ўтдин устунроқ магар тошу темир.

Бир кишиким - бир кишининг бошида,
Ўлтурур сувратда лекин қошида.

Гар яқин ўлтирса бошлиққа - шараф,
Гар узоқроқ эрса ундан-мустваҳф¹⁷².

Тош, темирким, пешқадам, собиқ улар,
Ишда устунликка ҳам лойиқ улар.

Ўт-оловким бошлагай мақсад сари,
Шул сабаб юргай улардан илгари.

1970 Тош, темир аввал эса, поён олов,
Тош, темир тан эрса, танга жон олов.

¹⁷¹ Фис самоғи ризқукум-Ризқимиз осмондадир.

¹⁷² Мустваҳф - хор, зътиборсиз.

Гар замонда ўт-олов охир келур,
Лек сифатда тош, темирдин афзал ул.

Гар замонда новда-аввал, мева-сўнг,
Эътиборда новда-шоҳдин мева ўнг.

Чунки мақсад ҳар оғочдин бир самар,
Бас, самар авал эрур, охир шажар¹⁷³.

Ул айиққим-аждаҳонинг тутқуни,
Шермард келди, халос этди уни.

1975 Хийлаву мардлик шу онда келди кўл,
Аждаҳони авради, ўлдирди ул.

Аждаҳода куч зиёда, хийла йўқ,
Хийланг узра хийла бордур, кўп улуғ.

Кўрдинг хийлангни, қани, олдинга юр,
Ул тарафга юрки, сенга сас келур.

Неки қилмиш ул, баланддадир тамом,
Сен баландларга кўзингни тик мудом.

Кўкка боқмоқ кўзга бахш этгай зиё,
Лек қамаштиргай кўзингни аввало.

1980 Кўзларингни нурга, рўшноликка бур,
Бўлма хуффош, кунни, рўшноликни кўр.

Оқибатбинлик эрур нуринг сенинг,
Сўнг ҳақиқатдир магар гўринг сенинг.

Юз ўйин кўрган билур олдинни, бас,
Бир ўйин кўрганга асло ўхшамас.

¹⁷³ Шажар – дарахт.

Бир ўйинни билди, мағрур бўлди ул,
Кечди устоздин, тақаббур бўлди ул.

Сомирийким, мен ҳунарлимен, демиш,
Ул Мусодин юз буриб, мункир эмиш.

1985 Лек ҳунарни ундан ўрганмиш эди,
Ўрганиб, охирда ул бундоқ деди.

Шунда Мусо бир ўйин кўрсатдиким,
Ҳам ўйин ул, ҳам ўйинчи бўлди гум.

Эй басо бордир билимлар, қошидин,
Истаса сарварлик, ажрар бошидин.

Истасанг бошга омонлик, пой бўл,
Қутб паноҳин изла, соҳиб рой бўл.

Гарчи шохсен, ўзни устун ўйлама,
Гар асалдирсен, ширинроқмен, дема.

1990 Фикри-жондир, тан эрур фикринг сенинг,
Нақди-кондир, сийқадир нақдинг сенинг

Ул-ўзингсен, излабон, кир кўйига,
Бир кабутардек учиб бор сўйига.

Элга хизмат истамассен, чун айиқ,
Аждаҳо комига тушмоғинг аниқ.

Балки бир устод қутқаргай сени,
Хавф-хатарлардин нари сургай сени.

Гар кучинг йўқ эрса, йиғла, тирна юз,
Кўр эсанг, йўлбошчи келса, бурма юз.

1995 Сен айиқдан ҳам тубандирсен наҳот,
Боқ, айиқ фарёд чекиб, топди наҳот.

Тош кўнгилларни, Худойим, мум қил,
Ноламизни сен хушу мархум қил.

КЎР ТИЛАНЧИНИНГ, МЕНДА ИККИ КЎРЛИК БОР ДЕГАНИ

Бор эди бир кўр тиланчи, ал-омон,
Икки кўрлик менда, дерди, бегумон.

Икки карра раҳм этинг, аҳли замон,
Икки кўрлик бирла юргаймен ҳамон.

Дедилар: бир бора кўрсен, эмди ул,
Не эмиш иккинчи кўрлик, сўйлагил.

2000 Деди: овозим хунук, нохуш наво,
Кўрлик устига бу ҳам дарду бало.

Шул хунук овозда менга ғам эрур,
Шум овоздин халқ меҳри кам эрур.

Шум овозим баски қай ерга етар,
Унда ул қаҳру ғаму кийн уйғотар.

Раҳм этиб, сиз малҳами ранж айлангиз,
Бўйла бир ноганжмен, ганж айлангиз.

Хушлабон нохуш овозин бу гила,
Эл боқиб унга баса шафқат ила.

2005 Ўнглади алқисса, айтиб розини,
Бул кўнгил овози ул овозини.

Ул, кўнгил овозиким нохуш эрур,
Бир эмас, уч карра кўрлик эш эрур.

Лекин ул ваҳҳоб, саховатпешалар
Не ажаб, бошига соя солсалар.

Кўр овози хушу мазлум бўлди-ку,
Тош кўнгиллар юмшади, мум бўлди-ку.

Нолаи кофир хунукдир ҳам шақиқ,
Ул сабаб ўтмас ижобатга, рафиқ.

2010 «Ихсау» деди хунук овозга, бас¹⁷⁴,
Халқ хуни этмишди ул кўппакни маст.

Ул айиқ оҳики раҳматкаш эрур,
Оҳинг ундан кам эса, нохуш эрур.

Бўрилик этдинг магар Юсуфга ёқ
Беғуноҳ қонини ичгансен, аёқ

Тавба қилгил, еганинг қайд айлагил,
Гар яранг эскирган эрса, доғлагил.

АЙИҚҚА ИШОНГАН НОДОН ХИКОЯСИНИНГ ДАВОМИ

Шермардким урди жавлон, чекди тиг,
Аждаҳодин, бас, халос топди айиқ.

2015 Қаҳф асҳоби ити янглиғ малул,
Шермардга бир мулозим бўлди ул.

Лек мусулмонни йиқитди хасталик,
Ул айиқ айлар эди дилбасталик.

Бир киши кўрди ва сўрди: ҳол нечук?
Чун айиқ ёнингда, бул аҳвол нечук?

Шермард бор гапни бир-бир сўйлади,
Ул киши, берма айиққа дил, деди.

¹⁷⁴ Ихсау – Йўқол, даф бўл!..

- Дўсти нодон гарра душмандин ёмон,
Чорасин топ, хайда ёнингдин ҳамон.
- 2020 Деди: сўйларсен ҳасад айлаб буни,
Сен айиқни кўрма, кўргил меҳрини.
- Деди: нодон меҳри ул алдоқчидир,
Ул меҳрдин бул ҳасад кўп яхшидир.
- Сен сўзим олгил кулокқа, хайдагил,
Сенга ҳамжинс эрмас ул, фикр айлагил.
- Деди: бор, қолма ишингдин, эй ҳасуд,
Деди: шул эрди ишим, йўқ сенда суд.
- Мен айиқдин кам эмасмен, эй шариф,
Қув айиқни, мен бўлай шерик, ҳариф.
- 2025 Титратур кўнглимни кўркув, ўйласам,
Бул айиқ-ла босма ўрмонга қадам.
- Бежиз эрмас кўнглим ичра печу тоб,
Нури Ҳақдир ул, эмас даъвою лоф.
- Мўмину янзур бинуриллоҳ ўзим¹⁷³,
Қоч бул оташгоҳ макондин, ол сўзим.
- Шунча жон куйдирди, гапга кирмади,
Бадгумонлик қилди, йўлга юрмади.
- Қўл узатмиш эрди, ундан чекди қўл,
Баски, оқил дўст эмассен, деди ул.
- 2030 Деди: мен ерман ғамимни, сен ема,
Ўзгалар гўл, мен билимдонмен, дема.

¹⁷³ Мўмин Оллоҳнинг нури ила кўради. Ҳадис.

Деди: сенга душман эрмасмен, инон,
Ол сўзимни, йўқса топгайсен зиён.

Деди: уйқум келди, энди бор, жўна,
Деди: дўст айтур бу сўзни, сен уна.

Ухласанг, оқил паноҳин танлагил,
Дўсти соҳибдил паноҳин сайлагил.

Бадгумон бўлди, чу мундоқ кечди сўз,
Жаҳл этиб, ул меҳрибондин бурди юз.

2035 Деди: менга қасди бор, хуний магар,
Тамаъ этгувчи гадо, туний магар.

Дўстлари бирлан магар бай бойламиш,
Мени кўрқитмоқни мақсад айламиш.

Ичқора эрди, шу боисдин ҳамон,
Келмади кўнглига яхши бир гумон.

Ул айиққа кўнгли бирлан унс эмиш,
Унс не эрмиш, балки битта жинс эмиш.

Ит эмишким, бўйла тухмат этди бот,
Бас, айиқни билди аҳли меҳру дод.

**МУСО АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ БУЗОҚҚА
СИҒИНГАН КИШИДАН, ЭЙ СЕНИНГ
ЭС-ХАЁЛИНГ ҚАЕРДА ЭДИ, ДЕБ СЎРАГАНИ**

204 Деди Мусо: сенки, эй, масти хаёл,
Эй асири ҳам шаҳоват, ҳам залол¹⁷⁶.

Шунча бурҳонларки кўрсатдим сенга,
Юз гумон бирлан вале боқдинг менга.

¹⁷⁶ Шаҳоват - гумроҳлик.
Залол - пасткашлик, тубанлик.

Гарчи юз минг муъжиза этдим аён,
Сенда авжланди хаёл, ошди гумон.

Ул хаёлу васваса банд этдиким,
Бўлди ҳеч олдингда пайгамбарлигим.

Кеч дебон, денгизни бўлдим рўй-рост,
Фиръавн бедодидин бўлдинг халос.

2045 Сенга қирқ йил инди кўклардин таом,
Оқди тошлар бағридин оби равон.

Неча бир иссиқ-совуқ дам бўлмади,
Лек сенинг ваҳминг сира кам бўлмади.

Ул бузоққим, жоду бирлан солди дод,
Сен, Худойим, деб топиндинг шул захот.

Сел ювиб кетди ваҳим-зорингни ул,
Уйқу гарқ этди магар борингни ул.

Бадгумоне бўлмадинг, эй бағри тош,
Не сабаб кўйдинг сигир пойига бош?

2050 Не сабабдин макри бор деб билмадинг?
Сехри бор, деб бир гумоне қилмадинг?

Ким бўлибди сомирий, шум, бедаво,
То жаҳон аҳлига бергай ул Худо?

Макрига учдинг вале яқдил бўлиб,
Барча ул мушкулларинг отил бўлиб/

Ул хўкиз тақдир сенга, гар урса лф,
Мен Расули Ҳақ десам, юз ихтило.

Ул хўкизга сажда қилдинг оқибат
Бўлди ақлинг сомарий сеҳрига сад.

- 2055 Кўз юмиб дединг керакмас Зулжалол,
Бул ишинг - айна жаҳолатдир, залол.
- Ел кўтарсин бўйла ақлу ҳушни то,
Сен каби жоҳилни ўлдирмоқ авло.
- Не деди тилло ҳўкиз маъраб сенга?
Шунча нодон айлади рағбат анга.
- Мен ажаб ишлар аён этдим баса,
Лек қабул этмайди Ҳақни ҳар касе.
- Жазб этар ботилни ҳар нав ботиле,
Хуш ёқар отилга ҳар не отиле.
- 2060 Жинс ҳамиша талпиниб, жинсига хеш,
Нарра шер бирлан ҳўкиз бўлгайму эш?
- Бўри хушларму сира Юсуфни ул?
Макр этиб, Юсуфни ерман, дер нукул.
- Бўриликни қўйса гар, маҳрам бўлар,
Қаҳф ити янглиғ бани одам бўлар.
- Етди ул Аҳмад тарафдин атру бў,
Деди Сиддик: пок сиймо атри бу.
- Эрмас эрди Бу-Жаҳл асҳоби дард,
Кўрди юз шаққул қамарни, этди рад.
- 2065 Дардманднинг тоси томдин тушди, бас,
Биз яширдик, бўлди ошкор шул нафас.
- Улки жоҳил аҳлидир, дарддин йироқ,
Кўрса ҳам неча ишонмайдир бироқ.
- Бир тиниқ ойна эрмиш соф кўнгил,
Кўрсатур яхши-ёмон сувратни ул.

**НАСИХАТЧИ АЙИҚҚА КҰНГИЛ БОҒЛАГАН
КИШИГА НАСИХАТ ЭТИБ, СҰЗИ ЕРДА
ҚОЛГАЧ, УНИ ТАРК ЭТГАНИ**

Ул мусулмон билди бас қилмоқни эп,
Йўлга тушди ҳар нафас, ло ҳавла, деб.

Деди: боз айлар эсам жаҳду жидол,
Кўнглида ортар яна куфру хаёл.

2070 Бас, насиҳат йўли боғлиқ, бастадир,
Амри аъроз анҳуму пайвастадир.¹⁷⁷

Дору орттирса агар дардингни , бас,
Қисса айт толибга, такрор эт Абас.¹⁷⁸

Кўр киши ул ҳақталабдир, англагил,
Бир фақир деб сен уни ранжитмагил.

Ўргатурсен жумла меҳтарга давом,
Ўрганур деб жумла сарвардин авом.

Аҳмадо, сўзингни тинглар неча қавм,
Сарвари пешвоси хушдир сенга ҳам.

2075 Ёр бўлурлар бир гўзал динга, туташ,
Ҳам араб тобе уларга, ҳам ҳабаш.

Етгай ул диннинг то Басра ҳам Табук,
Чунки ан-носу ало дийнил-мулук.¹⁷⁹

Ул сабаб ул кўзи ожиз талпиниб,
Келса, ундан юз ўгирдинг оғриниб.

¹⁷⁷ Иш «Улардан воз кеч» амрига туташди..

¹⁷⁸ Куръони карим, Абаса сураси, 1-4-оятларга ишорат.

¹⁷⁹ Инсонлар ўз подшолари динида бўладилар.

Ки шу асно фурсатим зик, ҳар қалай
Сен яқин дўстим, сенга фурсат талай.

Тонг маҳал келдинг, келарсен гал ила,
Бул насиҳатни демасмен жаҳл ила.

2080 Аҳмадо, Ҳақ наздида шул бир зарир,
Унчадирким, ҳеч неча шоҳу вазир.

Улки «Ан-носу маодин» эсга ол,
Мингга маъдан ичра бир авлоси бор.

Лаълу ёқут улки маъдан нақшидир,
Неча юз мингларча мисдан яхшидир.

Аҳмадо, йўқ молу мулкдин бунда суд,
Ишқ керак кўнгилга, оташ, дарду дуд.

Кўзи ожиз келди равшан дил билан,
Сен эшикни ёпма, бергил унга панд.

2085 Икки-уч аблаҳ магар мункир эса,
Кони қандсен, ким ишонгай талх деса.

Не эмиш ул неча аблаҳнинг сўзи,
Сен учун бергай шаҳодат Ҳақ ўзи.

Деди Аҳмад: қайди олам истамам,
Ҳақ ўзи шоҳид, гувоҳимдир, не гам.

Шабпарақ дерса, қўёшдир менга бош,
Бул далилдирким, ўшал эрмас қўёш.

Шабпарақлар нафрати бўлгай далил,
Ки, манам-хуршиди тобону жалил.

2090 Тушса сассиқ курт гулобойга магар,
Бул далил бўлгай, гулобиймас ўшал.¹⁸⁰

Сохта пул эрса харидори маҳак,
Ул маҳакмас, унга бордир шубҳа-шак.

Ўғрининг хоҳиши ҳардам тун, қаро,
Тун эмас, кундуз эрурмен даҳр аро.

Менки галвирман, элайдирмен мудом,
Дони ўтгай, ажралиб чору сомон.

Ажратурмен ун ила кепакни ҳам,
Ажратурмен жон ила сувратни ҳам.

2095 Мен жаҳонда мисли мезони Худо,
Оғиру енгилни айлармен жудо.

Бир бузоқ молларга худди тангридак,
Не азиз эшакка - ем бирлан хўрак.

Мен бузоқмасмен - хўкизларга азиз,
Мен тиканмас - тевааларга хуш, лазиз.

Менга жавр этдим, деб ўйлар ул нукул,
Ойинамдин гард-ғуборни ювди ул...

БИР ЖИННИ ЖОЛИНУСТА ХУШОМАДЛАР ҚИЛГАНИ ВА БУНДАН ЖОЛИНУС ҚЎРҚУВГА ТУШГАНИ

Деди Жолинус дўст-асҳобига,
Ки, фалон доруни ҳозирланг менга.

2100 Деди дўстлардин бири: эй зуфунун,
Сўрганнинг ул дору-доруйи жунун.

¹⁸⁰ Гулобий - нокнинг бир тури.

Ақлу хуш бошингда, дору не эди?
Деди: бир девона менга учради.

Хуш боқиб юзимга, сўнгра туртди ул,
Мушт уриб бурнумга, енгим йиртди ул.

Унга ҳамжинс бўлмасайдим мен агар,
Менга ул кўрсатмас эрди бул хунар.

Унга ҳамжинс бўлмасам, кўргаймиди?
Кул кўтаргай эрди ул, ургаймиди?

2105 Икки шахс юзлашса, йўқдир шубҳа-шак,
Ўртада бордир муроди муштарақ.

Куш учар ҳамжинси бирлан ул фақат,
Сухбати ножинс магар гўру лаҳад.

БИР ҚУШНИНГ БОШҚА ТУРГА МАНСУБ ҚУШ ИЛА УЧГАНИ САБАБИ

Ул ҳаким дедики, кўрдим дафъатан,
Зоғ учради кўкда бир лайлак билан.

Мен, таажжуб ичра қолдим ул замон,
Изладим боиси бирликка нишон.

Мен яқинроқдин боқиб ҳайрону данг,
Кўрдим ул ҳар иккисин оқсоғу ланг.

2110 Хуллас, ул лочин баланд парвоз этиб,
Ердаги қузғунга эш бўлгай нетиб?

Ул бири - хуршиди иллийин эрур,
Бул бири - бойқуш, қуши сажжин эрур.

Ул бири - ёрқин, мусаффо нур магар,
Бул бири - безбет, тиланчи, кўр магар.

Ул бири - ойдирки, талъат ичрадир,
Бул бири - қуртдирки, ахлат ичрадир.

Ул бири - Юсуфруху Исонафас,
Бул бири - бўри, эшақдир, бошқамас.

- 2115 Ул бири - кўк узра, излар ломакон,
Бул бири - итхонани айлар макон.

Маънавий тил бирла сассиқ қуртта гул,
Дерки, эй бадбўй, насиба сенга шул.

Сенки гулшандин қочарсен бегумон,
Бул-ўшал гулшан камолидин нишон.

Файратим бошингда ҳозирдир, бироқ,
Хору хас, кўрсатма юзни, кет йироқ.

Бир гумон лекин хаёлимга келар,
Сен менга хешу табордирсен магар?

- 2120 Кўп ярашгай кумри, булбулга чаман,
Сенки сассиқ, сенга ахлатдир - ватан.

Ҳақ мени ул мунча пок этди, сафо,
Бас, палидни менга кўргайму раво?

Бор эди шум томирим, ул деди: кеч,
Ул томир эмди етарму менга ҳеч?

Бир нишон одамга улдирким, азал
Бор малойиклар келиб, бош эгдилар.

Бир нишон улдирки, шайтону билис,
Эгмади бош, деди: шоҳдирмен, раис.

- 2125 Лек ўшал иблис-да индирсайди бош,
Бўлмас эрди одамий, бул кўзу қош.

Ҳам малаклар саждаси - мезон анга,
Ҳам адувнинг ҳийласи - бурҳон анга.

Ҳам малак шукрони бўлгай бир гувоҳ,
Ҳам кучук куфрони бўлгай бир гувоҳ.

Бул сухан билмас ниҳоя, ортга қайт,
Ул айиқ не қилди ул одамга, айт.

АЙИҚҚА ИШОНГАН ОДАМ ҲИКОЯСИНИНГ ОХИРИ

Одам ухларди, суриб тун наъшасин,
Ул айиқ эрса қўрирди пашшасин.

2130 . Неча бор ул ҳайдабон, қувди нари,
Пашша келгай эрди боз, қувган сари.

Жаҳли чиқди, борди, тоғдин олди тош,
Тошки, янчилгай унинг остида бош.

Тош олиб ул қайтди дарҳол изига,
Пашша қўнмиш эрди одам юзига.

Ул тегиримон тошидек тошни айиқ,
Даст кўтарди, урди мўлжалга аниқ.

Ул кишининг боши янчилди тугал,
Жумла оламга ёйилди шул масал:

2135 . Меҳри нодон чун айиқнинг меҳридир,
Қаҳри меҳри эрса, меҳри қаҳридир.

Аҳди суздир, гар баландпарвоз эрур,
Ваъдаси кўндир, вафоси оз эрур.

Бовар этма, ул неча онт ичса ҳам,
Билмагай онту қасамни муттаҳам.

Бас, қасамсиз ҳам баса ёлгон сўзи,
Чин бўлурму аҳд ила паймон сўзи?

Нафси - подшодир унинг, ақли - асир,
Неча бир мусхафни ютмиш тўймагур.

2140 Ичмайин онт, макрини тузгай ҳамон,
Гар қасам ичса, уни бузгай ҳамон.

Нафсни онт арқони бирлан боғла, торт,
Ул яна ошуфта бўлгай ҳам зиёд.

Онт ила ҳокимни боғларсен, бироқ,
Бандни узгай ҳоким ул, қочгай йироқ.

Ургаи ул бошига боғу бандни ҳам,
Ургаи ул минг бир қасам-савгандни ҳам.

Сен «Ауфу билуқуд»дин қўлни юв,
«Ихфизу имонакум»ни билмас ул.¹⁸¹

2145 Ҳақ ила ким аҳду паймон айлагай,
Жонни тор айлаб, ўшанга бойлагай.

**МУҲАММАД АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ КАСАЛ
МАНД ДЎСТИНИ БОРИБ КЎРГАНИ ВА ИЁДАТ
ФЙДАЛАРИ БАЁНИДА**

Бор эди бир хўжа, бемор ўлди ул,
Озди, чун ингичка бир тор ўлди ул.

Мустафо борди, кўриб, ҳол сўргани,
Эрди ул лутфу карамлар маҳзани.

Кел, иёдат фойдасин айтай сенга,
Ерда қолмас, фойдаси қайтгай сенга.

¹⁸¹ Ауфу билуқуд - Аҳдингиз, берган сўзингизда туриг.
Ихфизу имонакум - Имонингизни ҳимоя қилинг.

- Фойдаси улдирки, ул шахси алил -
 Қутби пешводир ва ё шоҳи жалил.
- 2150 Балки пешвомас, сафар йўлдошидир,
 Шоҳ эмасдир, балки бир ўнбошидир.
- Сен унинг аҳволини сўрмоққа бор,
 Хоҳ яёв боргил у ёққа, хоҳ савор.
- Чун арода руҳафзо сўз бўлур,
 Бошда душман эрса, энди дўст бўлур.
- Бўлмаса дўст, кийнаси кам-кам бўлур,
 Лутфу эҳсон кийнага малҳам бўлур.
- Бас, яна кўп фойдаси бордир, ва лек,
 Сўзни чўзмоқ не керак, эй ёри нек.
- 2155 Сен жамоат дўсти бўл, лозим эса,
 Буттарош янглиғ ўзингга дўст яса:
- Гар улуг бўлса сафарда карвон,
 Йўлтўсарлар янчилур, топмас омон.
- Ўз ва кўнглинг кўр эмишдир, эй унуд,
 Сенга бирдекдир магар ўтинми, уд.
- Ганж бордир шу жаҳонда, чекма ранж,
 Борму бир вайрона, йўқким унда ганж?
- Учраса дарвеш йўлингда, қил штоб,
 Бир нишона излабон, этгил тавоф.
- 2160 Йўқса ботинбин кўзинг гар, эсда тут,
 Кони ганж эрмиш жаҳонда ҳар вужуд...

**ҲАҚ ТАОЛОДАН МУСО АЛАЙҲИССАЛОМГА
ХАСТА БЎЛДИМ ҲОЛИМНИ СЎРМАДИНГ,
ДЕБ ВАҲИЙ КЕЛГАНИ**

Етди Мусога Яратгандин итоб,
Эйки қўйнингда туғилмиш моҳитоб.

Нури Машриқ этганим ё кўрмадинг?
Хаста бўлдим, хаста ҳолим сурмадинг.

Деди: субҳоно, сенга етмас зиён,
Бул нечук рамзу ишорат, қил баён.

Боз Тангри дедиким, чекдим алам,
Сўрмадинг ҳолимни айлаб бир карам.

2165 Деди: Раббим, етмагай нуқсон сенга,
Етмагай ақлим, ўзинг англат менга.

Деди: хос бандамки бўлмишдир касал,
Ул эмас ул, мен эрурман, сол назар.

Ҳам унинг маъзурлиги - маъзурлитим,
Ҳам унинг ранжурлиги - ранжурлитим.

Гар десангким, ҳамнишин бўлсин Худо,
Бўл жаҳонда ҳамнишини авлиё.

2170 Авлиё даргоҳидин кетдингми, бас,
Сен адою жузвдирсен, кулл эмас.

Кимниким шайтон бу янглиғ оздирур,
Бошлабон доми балога, тўздирур.

Бир нафас кетсанг жамоатдин, ҳамон,
Макри шайтон деб буни бил бегумон.

БОҒБОННИНГ СЎФИ, ФАҚИҲ ВА АЛАВИЙНИ БИР-БИРИДАН АЖРАТГАНИ

Бокқа кирди боғбон, кўрди шу он,
Ҳозир эрди уч киши, ўғрисимон.

Сўфи бирлан, бир фақиҳу бир шариф,
Ҳар бирининг табъида шўхлик, фириб.

Деди: бордир юз далилу хужжатим,
Етмагай лек уч нафарга қувватим.

2175 Баски шундоқ эрса, қандоқ баҳс этай,
Мен уларни бир-биридин ажратай.

Қолдириб ёлғиз уларнинг ҳар бирин,
Сўнгра юлғаймен расо соқолларин.

Ҳийла бирлан йўлга солди сўфини,
Токи ул бирламчи даф этгай уни.

Сўфига ул: уйга боргил-да бу дам,
Дўсту аҳбоб пойига келтир гилам.

Сўфи кетгач, деди: эй аҳбобу ёр,
Сен фақиҳсен, ул шарифи номдор.

2180 Нон егаймиз амри фатвойинг била,
Юксалурмиз илми анвойинг била.

Бул кишим шаҳзодадирлар, подшо,
Вориси ул хонадони Мустафо.

Бас, нечук ул сўфи, ул мечкай, хасис,
Сизга бўлгай ҳамдаму ёри азиз?

Келса гар, қўйманг уни, ҳайдаб солинг,
Боғ аро бир ҳафта меҳмоним бўлинг.

Бог не эрмиш, жонни бергаймен ўзим,
Сиз - ҳаётим равшанимиз, ўнг кўзим.

2185 Васваса солди юракларга чунон,
Оҳким, дўстларни тарк этмоқ ёмон.

Сўфини даф этдилар ҳайдаб солиб,
Тушди богбон ортидин калтак олиб.

Деди: кўппак, кўлга тушгансен бу чоғ,
Сенму ул, боғимга кирган бесўроқ?

Раҳнамойинг ким - Жунайду ё Язид?
Қайси пиринг бўйла бермишдир ўғит?

Сўфини хилватаро ёлғиз кўриб,
Ерга қорди ул уриб, бошин ёриб.

2190 Деди сўфи: дўсту аҳбоб, кўз тутинг,
Энди навбат сизга етгайдир, кутинг.

Қўйдингиз исмишни сиз ағёр, бас,
Бул қабихдек мен вале ағёр эмас.

Ичганимни сиз-да ичгайсиз чунун,
Ичгай ул шарбатни ҳар олчоғу дун.

Бул жаҳон тоғдир, киши не айтадир,
Айтгани тоғдин ўзига қайтадир.

Қайтди богбон боғига, ўйлаб пича,
Тузди бир режа, баҳона ўзгача.

2195 Эй шарифим, деди, бизнинг уйга бор,
Биз учун тушликка юпқа интизор.

Бор эшикка ҳам чақир Қаймозни,
Юпқа нон бирлан кетургил розни.

Йўлга солди ул шарифни, ўйла бир,
Сен фақиҳсен, деди, доно, беназир.

Ўзни ул порсо санайди мунчалар,
Онаси расволик этмиш қанчалар.

Эр киши хотинга бўлсин эҳтиёт,
Айлама ноқис ақлга эътимод.

2200 Топилур ул дўсту аҳбобинг каби,
Асли - наслим ё Али, дер, ё Набой.

Ким ҳаромий эрса, маҳсули зино,
Аҳли Раббонийга солгай иштибоҳ.

Боши айланган киши ўйлар магар,
Бошимас атрофида уй чарх урар.

Бўйла бир сафсата сотди булфузул,
Шубҳалардин холи лек насли Расул.

Насли муртад эрди боғбон, эрдими?
Йўқса, эр шаънига шундоқ дермиди?

2205 Сўйлабон афсун фақиҳга дамба-дам,
Тушди ул сўнгра шарифнинг ортидин.

Деди: эй елгангда кутку босими,
Ўғрилиқ - пайгамбар меросими?

Шерга ўхшайдир магар шербачча ҳам,
Мустафога сенми зурёд, муттаҳам?

Этди ул ишни шарифга ул кажи,¹⁸²
Неки этмишди Алига хорижи.

¹⁸² Кажи - қингир.

Бўйла жабр этмишди, ўйла, ул Расул -
Хонадонига Язиддек деуу гул.

- 2210 Бас, шариф ҳолини этди ул забун,
Деди: сувдин биз-да кечдик инчунин.

Эй фақиҳ, сен энди майдон ичра тоқ,
Дойрадек қорнингга ейдирсен таёқ.

Майлига, дўст тутмагил, ҳамдам дема,
Лек мени ул золимингдин кам дема.

Бердинг ул соҳибғаразга сен мени,
Гўлу нодонсен, чу дўст дерсан ани.

Қайтди боғбон, деди: эй нодон фақиҳ,
Сен фақиҳлар ичра олчоқсен дағи.

- 2215 Боққа киргансенку, эй даврон шуми,
Боз яна дерсанки, кирсам, майлиму?

Ё «Васит»да борму шундоқ бир вароқ?
Ё «Муҳит»дин бўйлаким олдинг сабоқ?¹⁸³

Деди боғбонга фақиҳ: тортинма, ур,
Дўстдин айрилган жазоси шул эрур.

ПАЙҒАМБАР АЛАЙҲИССАЛОМ БИР БЕМОР ҲОЛИНИ СЎРАГАНИ ҲИКОЯСИНИНГ ДАВОМИ

Бул иёдат азбаройи силадир,¹⁸⁴
Юз муҳаббатдин ўшал ҳосиладир.

¹⁸³ «Васит» - Муҳаммад Ғаззолий китоби. «Муҳит» - Муҳаммад Сарахсий қаламига мансуб китоб.

¹⁸⁴ Сила - инъом, мукофот.

Чун Расул борган эди ҳол сўргани,
Назъи жон ҳолида эрди кўргани.

2220 Авлиёдин гар йироқ тушсанг ҳамон,
Сен Худодин ҳам йироқдирсен чунон.

Дўстдин айрилмоқку бундоқ ғам эзур,
Шоҳдин айрилмоқ нечук мотам эзур.

Сен-да бир шоҳ соясини изла, топ,
Топ ўшал шоҳ соясида офтоб.

Йўлга чиқсанг, ушбу ният бирла юр,
Юрмасанг, бул нуктадин огоҳ ўтир.

**БИР ШАЙХНИНГ БОЯЗИДГА, МЕН - КАЪБА
МЕН, АТРОФИМДАН АЙЛАНИБ, МЕНИ ТАВОФ
ЭТ, ДЕГАНИ**

Макка сори ошиқарди Боязид,
Ҳаж ва умра эрди унга чин умид.

2225 Қай шаҳарниким кўрарди аввало,
Ул азизларни сўрарди аввало.

Сайр этиб, дерди: шаҳарда ким сахий?
Яъни арқони басирга муттақий?

Ҳақ демишким, қайга борсанг ҳақ ила,
Толиби мард бўл, эранларни тила.

Ганж изла, чунки бул суду зиён,
Йўлда қолгай, сен кетиб манзил томон.

Бугдой олмоққа киши қасд қилгуси,
Якка бугдоймас, сомон ҳам олгуси.

2230 Лек сомон экканда битмас гандуме,
Мардум изла, мардум изла, мардуме.¹⁸⁵

Хаж қилай деб Қазбага юргай киши,
Маккани ҳам бир йўла кўргай киши.

Дўст дебон меърожга чикди мўхтарам,
Аршни кўрди ул, малойикларни ҳам.

ҲИКОЯТ

Янги уй кўрди мурид, ёш эрди ул,
Уй муборак, деб уйига келди пир.

Келди шайх, кўрди иморатни ҳамон,
Айлади янги муридни имтиҳон.

2235 Панжаранг сенга нечун манзур? - деди,
Чунки ундан уйга тушгай нур, деди.

Деди: тўғри, лек ният қил биласос,
Шул тарафлардин келур бонги намоз.

Боязид йўллар босаркан, излади,
Бир Хизирдек муқтадони кўзлади.

Кўрди ул бир мўйсафидни, қадди дол,
Чехраси нур ичра, гуфтори мақол.

Кўзлари ожизди, кўнгли - осмон,
Тушда Хиндистонни кўрган филсимон.

2240 Кўзлари кўрмасди кўргай юз тараб,
Кўзлари кўрганда не кўргай, ажаб.

¹⁸⁵ Гандум - бугдой. Мардум - қорачуғ. Яъни, кўз қорачуғидек азиз бўлган инсонни изла, дейилмоқчи.

Не ажаблар уйқуда равшан бўлур,
Уйқу ичра дил ажиб равзан бўлур.¹⁸⁶

Улки бедорликда кўргай яхши туш,
Хоки пойин ўпки, ул ориф эмиш.

Олдида ўлтирди пирнинг, сўрди ҳол,
Кўрди дарвеш эрди ул, соҳиб аёл.¹⁸⁷

Сўрди: йўл бўлсин сенга, эй Боязид?
Қайси манзиллар сари элтар умид?

2245 Каъбага, деди, борурмен, ҳаж учун,
Сўрди: ақчанг борму, йўл харжинг нечук?

Деди: бордир икки юз танга пулим,
Эҳтиётдин тўнга тикканмен уни.

Деди: атрофимдин айлан етти бор,
Бул тавофи Каъбадин ҳам устивор.

Тангаларни менга бергил, эй жавод,
Ўйла, ҳаж қилдинг, насиб этди мурод.

Умра қилсанг, бул бақога етганинг,
Софланиб юрсанг, Сафога етганинг.¹⁸⁸

2250 Тангриким жонимни жон деб сайламиш,
Ўз уйидин ҳам зиёда айламиш.

Каъба гарчанд биру борнинг меҳр уйи,
Хилқати жоним - Худонинг сир уйи.

Каъбани қурмиш, вале йўқ шарпаси,
Кирмамиш кўнглимга Ҳақдин ўзгаси.

¹⁸⁶ Равзан - панжара.

¹⁸⁷ Соҳиб аёл - бола-чақаси кўп.

¹⁸⁸ Сафо - Каъбатуллоҳ яқинида жойлашган тепалик.

Мени кўрдинг, бул Худони кўрганинг,
Каъбанинг атрофидин ўргилганинг.

Бори умрим тоату ҳамди Худо,
Ҳақ менга ҳамдам, қачон бўлмиш жудо?

2255 Сенга кўзингни каттароқ оч, сол назар,
Нури Ҳақни ўзига олмиш башар.

Боязид ушбу ўғитни тинглади,
Нуқта-нуқта кўнглига жо айлади.

Шул туфайли бўлди андоқ муқтадо,
Етди ул охирдин - ул охирга то.

**ПАЙҒАМБАР АЛАЙҲИССАЛОМ ХАСТАНИ
КЎРИБ, УНИНГ ДУОДА ГУСТОҲЛИК
ҚИЛГАНИНИ ПАЙҚАГАНИ**

Кўрди Пайғамбар келиб беморни,
Хуш навозиш бирла дўсти горни.

Мурда эрди, зинда бўлди ул бу дам,
Янги жон топди, туғилди янгидам.

2260 Деди бемор: келди давроним менинг,
Ҳол сўриб, бошимга султоним менинг.

Менга сихҳат берди, берди офият,
Нек қадамдин етди бундоқ хосият.

Эй хўжаста ранжу тан беморлиги,
Эй муборак дарду тун бедорлиги.

Кексаликда айлабон лутфу карам,
Берди Ҳақ жонимга бундоқ бир алам.

Берди белогриқни Ҳақ, кўргил буни,
Тарк этармен энди тунлар уйқуни.

2265 Бўлсин уйғоқликка ёр деб афтидин,
Дардлар бахш этди менга лутфидин.

Бўйла дардким, шоҳ мурувват этдиким,
Таҳдидим остида дўзах қолди жим.

Ранж-ганж эрмишки, раҳмат ундадир,
Поклагай жонингни, ҳикмат шундадир.

Эй биродар, дардга ўзни бойламоқ,
Келса захмат, ранжу ғам, сабр айламоқ -

Чашмаи жондирки, ичган маст эрур,
Ул баланддин, барча ундан паст эрур.

2270 Ул баҳорлар куз, хазонлар ичрадир,
Ул хазон ичра баҳор осудадир.

Ғамга йўлдош бўлки, ёлғиз қолма боз,
Ул ажалдин сен тила умри дароз.

Деса нафсинг гар, бу нохушдир бари,
Тинглама, нафсинг ишидир тесқари.

Аксини қилғилки, жумла набиё,
Бўйла қилғил, деб сенга айлар нидо.

Ҳар бир ишда маслаҳат вожиб эрур,
То пушаймонлик кейин кам-кам бўлур.

2275 Анбиё гоҳ ҳийла-найранг кўрди эп,
Токи айлансин тегирмон тоши деб.

Нафс вале бор ишни вайрон истагай,
Элни гумроҳликда сарсон истагай.

Сўрди уммат: кенгашайлик ким била?
Анбиё дедики, кенгаш ақл ила.

Сўрди: келса ёш бола бирлан аёл?
Деди: йўқ равшан ақл бирлан қарор.

Майли, кенгаш сен улар бирлан, вале,
Не деса, айтганларин қил тескари.

2280 Нафс-хотин, балки хотиндин батар,
Эрса хотин - жузв, нафсдир - кулли шарр.

Майлига, нафсинг била қил машварат,
Йўлига юрма, хилофин эт фақат.

Гар буюрса сенга ул рўза, намоз,
Макру ҳийла шайлагай ул фитнасоз.

Машварат қил нафс ила сен бемалол,
Аксини этсанг, сенга келгай камол.

Юрма нафс хоҳишига, нафс куйига,
Бур юзингни дўсти содиқ сўйига.

2285 Чун ақллардин ақл қувват олар,
Найшакар ёнида ўсгай найшакар.

Менга нафс макр этди, нелар кўрмадим,
Неча бир тошларга бошни урмадим.

Ваъдалар бергай сенга ул басма-бас,
Ваъдаларга сўнг ўзи бергай шикаст.

Ҳақ магар умрингни юз йил шайлагай,
Нафс ҳар кун бир баҳона айлагай.

Ул совуқмас, ваъдани иссиқ қилур,
Қўлларингни жоду бирла боғлар ул.

- 2290 Кел, Зиёулҳақ Ҳусомиддин, аё,
 Бўлмасанг сен, бунда битмайдир гиёҳ.
- Ерга кўкдин пардалар инмиш бу дам,
 Бир кўнгилнинг нолаю фарёдидан.
- Ул қазодирким, қазо қилгай илож,
 Халқ ақли бунда қосир, ноилож.
- Бошда курт эрди, илон эрди, қаро,
 Йўлга тушгач, бўлди деғу аждаҳо.
- Аждаҳо ул бир асодир, бас, сенга,
 Эй Мусо жони асиру маст сенга.
- 2295 Ҳукми «Ҳузҳо, ло тахаф» бермиш Худо,¹⁸⁹
 То кўлингда аждаҳо бўлган асо.
- Кел, Яди Байзони кўрсат, подшо,
 Зим-зиё тун ортидин келсин сабоҳ.
- Ёнди дўзах, ургил унга дам-фусун,
 Эй даминг ҳар лаҳза дарёдин фузун.
- Баҳри макор ул, кўпиклар ўйнатур,
 Кони дўзах ул, ҳарорат кўрсатур.
- Ул кўрингай сенга майда, мухтасар,
 Қаҳру захринг дилда кўзгалсин магар.
- 2300 Беҳисоб лашкарга чун келганда дуч,
 Ул кўринмишди Набийга бир ҳовуч.
- Шул сабабдин ҳамла қилди беҳадик,
 Кўп кўринганда ҳужум этмасди лек.

¹⁸⁹ «Ол уни, кўрқма». Қуръони карим, Тоҳо сураси, 22-оятга ишорат.

Бул иноят эрди, йўқса ўксиниб,
Аҳмадо, қайтар эдинг кўнглинг синиб.

Бўйлаким кўрсатди ул майдон аро
Зохиру ботин савашларни Худо.

Олга юргай, токи ортга юрмагай,
Гар машаққат келса, юзни бурмагай.

2305 Ёвни кам кўрмоқ анга барҳақ эди,
Дўсти, ҳамроҳи, таянчи Ҳақ эди.

Ортида Ҳақ эрмас эрса, йўқ зафар,
Кўзига оқсоқ мушук ҳам шери нар.

Вой, агарки юзни бир кўргай киши,
Кибр ила майдон аро юргай киши.

Зулфиқор унга - синиқ бир найзадир,
Нарра шер-қурқоқ қуён янглиғ ҳақир.

Бўйла нодон тик юриб, бошлайди жанг,
Тўрга тушгай сўнг бўлиб аҳволи танг.

2310 Ўз оёғи бирла ул оташпараст,
Юргайу киргай олов қўйнига, бас.

Бир сомон чўпдек кўрингай ул ҳамон,
Пуф десанг, кўкларга учгай шул замон.

Лек кўпормидир баланд тоғларни ул,
Бор жаҳон йиғларса, ул кулгай нукул.

Неча юз Ибни Ануқни кўмди сув,
Гарчи кирсанг, чиқмагай тўпикқа у.

Кўзига қонлар кўрингай мушк бўлиб,
Кўзига дарё кўрингай хушк бўлиб.¹⁹⁰

2315 Фиръавн кўрди магар денгизни чўл,
Шер бўлиб денгиз сари от сурди ул.

Боқса бир пайт бошида дарё эмиш,
Фиръавнлар не замон бийно эмиш?

Кўзни бергувчи жаноби Ҳақ эрур,
Ҳақ қачон ул ҳамраҳи аҳмақ эрур?

Қандни кўргай, қанд эмас захри қутул,
Йўлни кўргай, йўлга бошлар бонги гул.

Эй фалак қўй фитнаи охир замон,
Чарх урурсен шунчаларким, бер омон.

2320 Қасди жон этгувчи бир ханжар ўзинг,
Балки хунолуд, ёвуз наштар ўзинг.

Эй фалак Ҳақ раҳмини кўр, айла раҳм,
Сен чумоли сийнасига солма захм.

Ҳақ учун, эй, улки бошингда турар,
Ҳақ учунким, ул сени айлантирар,

Бошқача эврил бир оз, эй чархи дун,
Бизни илдиэдин кўпормасдин бурун.

Ҳақ учунким, доядир офоқ аро,
Кўкимиз экмиш суву тупроқ аро.

2325 Улки бор этмиш сени софлик ила,
Сўнг ўзи кўксингда ёқмиш машғала.

¹⁹⁰ Хушк - курук, қуриган.

Унча маъмур, жовдон этмиш сени,
Дахрий ўйлайдир азалдин деб буни.

Шукр, билдик, чарх, оғозинг сенинг,
Анбиё шарҳ этди ул розинг сенинг.

Одамий билгайки, қайдин келмиш ул,
Маълум эрмас уйда ўргумчакка бул.

Бул нечук боғ-пашша билгайму учиб,
Қишда ўлгай ул баҳорда кўз очиб.

2330 Курт оғоч ичра турилгай сустҳол,
Ул магар билгайму не эрди ниҳол?

Унга равшан бўлса гар моҳияти,
Ақл бўлгай, гарчи қуртдир суврати.

Ақл аён айлади рангларни, бироқ,
Ул паридек неча фарсанглар йироқ.

Боқ, малақдин ҳам учар жойи баланд,
Сен чивин янглиғ учиб, тубандасан.

Гарчи кўкларни кезар ақлу хушинг,
Пастда санқийди вале тақлид қушинг.

2335 Илми тақлиддир вуболи жонимиз,
Ул омонатдир, наинки молимиз.

Бул хираддин жоҳил ўлмоқ яхшидир,
Бир йўла девона бўлмоқ яхшидир.

Қайда келса сенга фойда, ташла, қоч,
Ич захар, оби зилолни ерга соч.

Тинглама, муҳтож эмас мақтовга эр,
Суду сармоянгни муфлисларга бер.

Кеч омонликдин, хатарга ўзни ур,
Телбаю расво бўлиб оламда юр.

- 2340 Не эмиш ақли дурандеш, англадим,¹⁹¹
Оқибат девоналикни танладим.

САЙИДНИНГ «НЕГА ФОҲИШАГА УЙЛАН ДИНГ?» ДЕГАН САВОЛИГА ДАЛҚАКНИНГ УЗР АЙТГАНИ

Деди Далқакка кеча Саййид Ажал:
Фоҳиша олдинг, ажал топдинг магар,

Боисин сўйла, билайлик, эй тамиз,
Мастура хотин топайлик сенга биз.

Деди: тўққиз мастура олдим, аё,
Фоҳиша бўлди бари, бўлдим адо.

Сўнгра олдим фоҳиша, бемаърифат,
Токи кўргаймен, не бўлгай оқибат.

- 2345 Ақл ўргандим, басе ечдим тутун,
Энди шул оламда истармен жунун.

БИР КИШИ ЎЗИНИ ЖИННИЛИККА СОЛГАН БУЗРУКВОРНИ ҲИЙЛА БИЛАН ГАПГА СОЛГАНИ

Бир киши дедики, бордир мушкулум,
Маслаҳат солмоққа йўқдир оқилим,

Дедиларким унга, бизнинг шаҳр аро,
Бор бузруквор, вале мажнуннамо.

Ул қамишни от қилиб, ҳар ён чопар,
Улфати атрофида - ёш болалар.

¹⁹¹ Ақли дурандеш - узоқни кўрувчи ақл.

Соҳиби раъй, балки оташпора ул,
Осмон қадру баланд наззора ул.

- 2350 Қаррубийларга сафоси жон эмиш,¹⁹²
Жиннилик ичра вале пинҳон эмиш.

Ҳар нечук девоналикмас нурпош,
Сомирий янглиғ бузоққа эгма бош.

Гар валий пинҳонни ошкор айласа,
Неча юз минг ғайбу асрор сўйласа.

Фаҳму дониш бўлмаса сенда тайин,
Удни гўнгдаин ажроталмайсен, қийин.

Гар жунундин бир валий тўрлар тўқир,
Сен уни қайдин билурсен, эй сўқир?

- 2355 Сенга кўз бермиш имон кўргувчи, зўр,
Тош эмас, тош остида сарҳангни кўр.

Йўлга бошловчи назарларга гилам -
Тутсалар, кўрқма, Калиминг бор, не ғам?

Ул валий бергай валийга шухратин,
Кимни хуш кўрса, бағишлар ҳимматин.

Эрса савдойи жунуннинг тутқуни,
Сен хирад бирла билолмассен уни.

Кўр кишини ўғри қилса, ҳоли шул,
Билмагай ҳеч, ким эди шилгувчи ул.

- 2360 Билмагай, шилгувчи ул кимнинг қўли?
Унга етмиш не касофатнинг йўли?

¹⁹² Қаррубийлар - Оллоҳга яқин бўлган малаклар.

Қопса ит гар кўзи ожиз бандани,
Кўр нечук билгай ўшал даррандани.

БИР ИТНИНГ КЎЗИ ОЖИЗ ГАДОГА ТАШЛАНГАНИ

Бир куни ўтди эшикдин бир гадо,
Унга ит ташланди, чун шери ваго.

Ит этар ҳар ерда дарвешни хароб,
Ой эса босган изин айлар тавоб.

Ташланиб ит, кўрга таҳдид айлади,
Кўрқди дарвеш, итга таъзим айлади.

2365 Дедиким, эй мири сайд, шери шикор,
Қонтўкар панжангни сен елкамдан ол.

Дедиким, эшшак думин ҳам бир ҳаким,
Бир заруратдин демишди: ё карим.

Бўйла дарвеш ҳам кучукни, шер, демиш,
Мен каби бечора сенга не емиш?

Бошқалар овлайди саҳроларда гўр,¹⁹³
Сенга ўлжа кўчада ожизу кўр.

Дўстларинг саҳро кезиб, гўр излагай,
Сенга ўхшашлар вале кўр излагай.

2370 Гар қирон итлар тушар гўр қасдига,
Нотавон итлар тушар кўр қасдига.

Ётса ов илмига ит, қолмас залол,
Айлар ул даштлар аро сайди ҳалол.

¹⁹³ Гўр - ёввойи эшшак.

Итки доно бўлса, ул чолоки захф,¹⁹⁴
Итки ориф ўлса, ул асҳоби Каҳф.

Ким амири сайд эмиш ул, ит билур,
Эй Худо, билгувчи нуриг не эрур?

Дема: кўр билмас, кўролмас кўз била,
Кўр билмас, чунки мастдир жаҳл ила.

2375 Кўр магар ожиз эмасдир ердин ҳам,
Хасмбин бўлди замин Ҳақ фазлидин.¹⁹⁵

Кўрди Мусо партавин, тутди уни,
Билди Қорун кимлигин, ютди уни.

Ул ҳалок этди залолат хайлини,
Англади «Эй ер, сувинг ют» амрини.¹⁹⁶

Еру сув бирлан ҳаво, оташ, шарар,
Бизни билмас, гарчи Ҳақдин бохабар.

Гар улардин биз хабардормиз, бале,
Тангри - Ҳақдин беҳабардирмиз вале.

2380 Ложарам ашфақна минҳо ҳаммаси
Ёндашиб ҳайвонга, битди ваҳмаси.¹⁹⁷

Дедиларким, бизга нохуш бул ҳаёт,
Ки ҳаёт халқ бирла, Ҳақ бирлан мамот.

Халқдин айрилган киши бўлгай етим,
Ҳаққа етмоқ-чун кўнгилни тут салим.

¹⁹⁴ Ҳақ йўлини илдам босиб ўтадиган кимсани «чолоки захф» дейишади.

¹⁹⁵ Хасмбин - душманни кўрувчи.

¹⁹⁶ Қуръони карим, Худ сураси, 44-оятта ишорат.

¹⁹⁷ Хуллас, уларнинг барчаси Тенгри омонатини кўтаришдан кўрқдилар, фақат ҳайвонлар билан аралашгач, кўркувлари босилди.

Кўр кишига ўғри гар бедод эгар,
Кўр не айлар - нолаю фарёд эгар.

Токи айтмас эркан ул: мен ўғримен,
Торкилаб олдим тўнингни тўғри мен.

2385 Кўр қаёқдан ҳам билур ул кимсани,
Чунки нурсиз кўзалари кўрмас уни.

Баски, ўғри тилга кирди, тут ҳамон,
Не ўмарган эрса, кўрсатсин нишон.

Сен жиҳоди акбар айла, токи ул,
Сўйласин, неларни олмишдир нукул.

Аввало олмиш кўзингдин сурмани,
Улки кўзинг равшанидир, ол уни.

Тан либосини йўқотмишдир дилинг,
Ол уни ҳам, бўлсин ҳикмат ҳосилинг.

2390 Кўр кўнгил кўзи, қулоғи бор магар,
Топмагай лек ўғри шайтондин асар.

Сен буни аҳли кўнгилдин сўрки, ул;
Тошу тупроқдир халойиқ, сўрмагил.

Маслаҳат сўргувчи келди, илтимос,
Эй бола сувратли, деди, сўйла роз.

Ул деди: эшиқ ёпиқдир, боз эмас,¹⁹⁸
Ортга қайт, бул кун баёни роз эмас.

Гар маконда топсам эрди ломакон,
Худди шайхлардек қураб эрдим дўкон.

¹⁹⁸ Боз эмас - очиқ эмас.

МАСТ БЎЛИБ, ЕРДА ЁТГАН КИШИНИ МУХТАСИБ ЗИНДОНГА БУЮРГАНИ

- 2395 Мухтасиб тун ярмида ўнглаб иши,
 Кўрди, девор остида ётмиш киши.
- Сўрди: не ичдинг, магарким бўзадин?
 Маст деди: ҳар неки ичдим, кўзадин.
- Мухтасиб деди: уни эт ошкор,
 Кўзадин ичдим, деди, ҳар неки бор.
- Сен аниқроқ айт, деди, не эрди ул?
 Маст дедиким, кўзада махфий эзур.
- Тўхтади ул ҳам саволу ҳам жавоб,
 Мухтасиб балчиққа ботмишди шу тоб.
- 2400 Ул дедики, менга «ох» де бир нафас,
 Бир нафас «хув-хув» дея жим қолди маст.
- Деди: «ох» ургил, менга «хув» дема сен,
 Деди: мен кайф ичра, сен ғам ичра сен.
- «Ох» уриш ул - дарду бедодлик била,
 «Хув» дейиш ул - нашъаву шодлик била.
- Мухтасиб дедики, бас, бул гапни қўй,
 Менга гап ўргатма, бул матлабни қўй.
- Маст деди: кетсанг йўлингга, яхшидир,
 Мухтасиб деди: қани, зиндонга юр.
- 2405 Маст дедиким, торт қўлинг оворадин,
 Не тиларсен мен каби бечорадин?
- Менда қувват бўлса эрди, эй фалон,
 Йўл юриб, уйимга етгайдим ҳамон.

Бўлса эрди ақлу имконим менинг,
Шай каби бўлгайди дўконим менинг.

МАСЛАҲАТ СЎРАГУВЧИ БУЗРУКВОРНИ ИККИНЧИ БОР ГАПГА СОЛГАНИ

Деди ул толибки, охир бир замон,
Эй суворий, отни сургил биз томон.

От суриб келди, деди ул: тез гапир,
Чунки отим кўп асов, ёввойидир.

2410 Тепмасин ул, тепса, шунда билгасен
Не саволинг бор, кетургил тилга сен.

Сўргувчи ул бир саволни кўзлади,
Этмади журъат ва ёлгон сўзлади.

Деди: шул кўйдин тилайдирмен хотин,
Маслаҳат бер, сўйла менга лойигин.

Деди: уч турлик хотин билгай жаҳон,
Иккиси - ранждир, бири - ганжи равон.

Ул бириси, ўйлаким, буткул сенинг,
Ул бири - ярми сенинг, ярми унинг.

2415 Ул бири эрса тамом бегонадир,
Ташла, кетгилким, ўшал ордонадир.

Энди қочгил, деди, отим тепмасин,
Ногаҳон жисмингни абгор этмасин.

Болакайлар сори шайх от сурди зуд,
Ортидин қичқирди ҳай-ҳайлаб йигит.

Деди: қайтгил, менга айтгил сирини,
Сўйла уч турлик хотин тафсирини.

Шайх қайтди, деди: эрса бикри хос,
Қиз эса ул, топгасен ғамдин халос.

2420 Яرمىси сенга тегиш ул - бевадир,
Ул тамом бегона - ўзга шевадир.

Ўзадирким, ўзадин фарзанди бор,
Сенгамас, фарзандга этгай эътибор.

Энди қоч отдинки, життак отмасин,
Манглайингни наъли хуншор этмасин.

Шайх от сурди тагин майдонига,
Болақайларни чақирди ёнига.

Боз бонг урди сўроқчи ул: аё,
Бир саволим бор яна, шоҳи киё!

2525 Келди шайх, деди: гапир зудлик била,
Олди комптогимни бир бебош бола.

Деди: эй шох, сенда бу ақлу адаб,
Бўйла бир девоналик ҳам, не ажаб.

Ақли Куллдирсен магар, этгил баён,
Нега бўлдинг сен жунун ичра ниҳон?

Дедиким, шаҳримда авбош кимсалар,
Мен ғарибни қози қилмоқ бўлдилар.

Йўқ, десам, йўқ, дедилар, бул сенга тан,
Борму сендек даҳр аро соҳиби фан?

2430 Бас, сенинг борингда юрт ичра тамом,
Хукм этмоқлик бировларга - ҳаром.

Йўқ шариат ичра ҳам дастур, аё,
Сендин афзунроқни этсак пешво.

Шул сабаб девона бўлдим ул замон,
Аслида лекин ўшандоқмен ҳамон.

Ақлу нақлим - ганжу мен - вайронамен,
Ганжни ошкор айласам, девонамен.

Кимки ул девонамас, девонадир,
Ёнида посбони, тарки хонадир.

2435 Донишим жавҳар магар, эрмас араз,
Йўқ унинг олдида мақсад ё гараз.

Кони қанддирмен, шакармен, ҳар куни,
Мен ўзим ҳосил қилиб, ерман уни.

Илми тақлид бирла таълимдир ўшал,
Ки эшитганлар ёниб, фарёд этар.

Ул - емишдир, йўқки кўнгил равшани,
Толибидек илми дарёйи дани.

Толиби илмдирки, илми ому хос,
Этмагай одамни оламдин халос.

2440 Худди бир сичқон каби тешгай тешик,
Нурни кўргач, илкидин чиққай эшик.

Йўли элтмас нурли бир манзил сари,
Шул сабаб зулматда қолмиш манзили.

Тангри унга болу пар берса агар,
Балки қушдек кўкка ул парвоз этар.

Лек қанотсиз эрса, бўлгай зери хок,
Унга бир армон бўлиб қолгай Самок,¹⁹⁹

Сўздаги илм жонлимас, бежон бўлур,
Унга бир толиб юзи армон бўлур.

2445 Гарчи баҳс асносида ул-илми ком,
Бир харидор бўлмаса, ўлгай тамом.

Муштарий менга Худодир, Раббано,
Бошлагай юксакка «Аллоҳ аштаро».²⁰⁰

Хунбаҳойимдир жамоли Зулжалол,
Хунбаҳойим ерман, ул менга ҳалол.

Бул харидорларга кўнгил тўлмагай,
Бир ҳовуч тупроқ харидор бўлмагай.

Ема сен тупроқни, тупроқ олмагил,
Кимки тупроқ ер, унинг ранги захил.

2450 Сен егил қалбларни, бўлгил навқирон,
Нур тараб тургил мисоли аргувон.

Бизга ҳад эрмас бу ҳиммат, эй Худо,
Ул сенинг лутфинг эрур, сенга сазо.

Бизни биздин сен харид эт, эй Халил,
Оч ниқобинг, пардамизни очмагил.

Шул палид нафсдин ҳалос эт, сур нари,
Устухонларга қадалди ханжари.

Бизда бул банду боғичлар қатма-қат,
Еч уларни, эй шаҳи бетожу тахт.

¹⁹⁹ Самок, Самак - қоиғотда балиқ буржи.

²⁰⁰ Аллоҳ аштаро - Оллоҳ сотиб олди. Қуръони карим, Тавба сураси, 111-оятта ишора.

2455 Бизда бул кулфларки бордир мунчалар,
Ким очарди, очмаса фазлинг магар?

Юзни бурдик сенга, истаб нур юзинг,
Бизга биздин ҳам яқинроқсен ўзинг.

Бул дуо ҳам бизга лутфинг эрта-кеч,
Йўқса шул гулханда гул ўсгайму ҳеч?

Қону эт ичра яратдинг фахму онг,
Ёлғиз икромингдин эрса бул, не тонг.

Икки равшан нуқтадин нури равон,
Шуъласи тушса, ёришгай осмон.

2460 Парча гўштнинг номи тилдирким, нукул,
Оқизур дарёи ҳикматларни ул.

Сўнг кулоқларга етурлар, сўнгра хуш
Жон гулистонига, унда ақлу хуш.

Гулшани жон шохроҳидир йўли,
Дахраро боғу чаманлардир гули.

Асли ул сарчашмаи хушдир, уқи,
Зуд «Таҳарри таҳтиҳал - анҳор» ўқи.²⁰¹

ПАЙҒАМБАР АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ ХАСТАГА ЭТГАН НАСИҲАТИ ДАВОМИ

Деди Пайғамбар боқиб беморга,
Ул иёдат чоғи дўсти зорга:

2465 Ё ўринсиз бир дуое дебмидинг?
Ё ўқимсиз бир таоме ебмидинг?

²⁰¹ Яъни, остидан дарёлар оқиб тургувчи жаннат ҳақидаги оят-ни ўқи, дейилмоқчи.

Эслагил сен, не дуо эрди ўшал?
Нафс тузогига илингансен магар?

Дедиким, ёдимда йўқдир, химмате
Етса сендин, эслагум ул соате.

Нур бахш этди юракдин Мустафо,
Хастанинг ёдига тушди ул дуо.

(Чунки барқ урди Расолат шуъласи,
Келди хотирга йўқотган нарсаси).²⁰²

Кўчди дилдан дилга нури меҳрибон,
Хакни ботилдин айирди шул замон.

2470 Дедиким, ёдимга тушди, эй Расул,
Ул дуоким, айладим мен билфузул.

Чун гирифтори гуноҳ бўлган эдим,
Наъша чекмоққа ружу қилган эдим.

Сен эсанг огоҳ этардинг ҳар замон,
Ҳар гуноҳга бир азоб бўлгай, дебон.

Чорасиз эрдимки, чорам-уф эди,
Банд маҳкам, чун очилмас кулф эди.

На мақоми сабру на қочмоққа йўл,
На умиди тавба, на қўлловчи қўл.

2475 Мен у шўрлик Ҳоруту Марутсимон,
Оҳ чекиб дердим, Худойи меҳрибон.

Ҳоруту Морутки қайғу ютдилар,
Чоҳи Бобил ичра маскан тутдилар.

²⁰² Бу қўшимча байт Николсон тайёрлаган нарсҳда мавжуд.

То азоби охират бўлгай расан,
Гарчи оқил эрдилар, соҳир ва шан.

Яхши иш бўлдики, бордир бунда суд,
Ўт-оловдин яхшироқдир ранжи дуд.

Ул жаҳон ранжу азоби печ-печ,
Бул жаҳон ранжи унинг олдида ҳеч.

2480 Эй на хушким, ул жиҳод айлар мудом,
Ўз танига зулму дод айлар мудом.

Ул жаҳон ранжидан излаб махласе,²⁰³
Бул жаҳонда ўзни ул қийнар баче.

Мен дедим: ё Рабки, менга ул азоб,
Ул аламини бул жаҳонда бер шитоб.

Токи ул оламда роҳат берсин ул,
Шу тилак бирлан эшик қоқдим нуқул.

Баски, менга Хақ юборди ранжини,
Ранж ила жоним йўқотди тинчини.

2485 Зикру авродим унутдим мен тамом,
Ким эрурмен, не эмиш яхши-ёмон.

Етмасайди гар атир бўйинг сенинг,
Кўрмасайдим шул азиз рўйинг сенинг.

Мен ўлардим балки банди зор бўлиб,
Сен етишдинг мунису гамхор бўлиб.

Деди: ҳай-ҳай, бул дуони қилмагил,
Ўз-ўзингни илдизингдин юлмагил.

²⁰³ Махлас - кутулиш, нажот.

Эй чумоли, сенда не қувватки, сен,
Ўйламай, устингга тоғлар ортасен?

2490 Деди: тавба қилдим, эй шоҳим менинг,
Бошқа бўлмас бўйла бир лофим менинг.

Бул жаҳон-сахрою чўлдир, сен - Мусо,
Журм этиб, бўлдик шу чўлга мубтало.

Қавми Мусо йўл босиб, кўп юрдилар,
Боқдилар, аввал қадамда эрдилар.

Неча йиллар йўл босармиз кун-туни,
Биз ҳамон аввалги манзил тутқуни.

Гар Мусо биздин ризо бўлсайди ул,
Чўл аро бизга очилгай эрди йўл.

2495 Биздин ул безор бўлсайди тамом,
Неъматин ёғдирмас эрди осмон.

Чашмалар тошлар аро қийнармиди?
Нашъасин жонларга бахш айлармиди?

Нон эмас, оташ ёзарди кўкдан ул,
Бизни бул манзилда айлар эрди кул.

Кўрди Мусо, бизда мундоқ кирдикор,
Гоҳи душман бўлди, гоҳи дўсту ёр.

Қаҳри бирла бизга оташ урди гар,
Меҳри-ла бўлди балоларга сипар.

2500 Қаҳри бир бўлганда меҳри бўлди юз,
Бул сенинг лутфинг туфайли, эй азиз.

Мадҳ этиш не бўлди чехрангга қараб,
Мен Мусодин сўз очурмен ул сабаб.

Лек Мусо бўлгайму эрди зарра шод,
Этсалар исмин сенинг олдингда ёд?

Аҳдимий буздик ҳазормас, юз ҳазор,
Сен вале аҳдингда собит, устувор.

Аҳдимиз - хосдир, шамолларда забун,
Аҳдинг ул юзларча тоғдин ҳам метин.

2505 Ҳаққи ул қувватки, эй султонимиз,
Дардимизга бер ўзинг дармонимиз.

Ўзни кўрдик, балки расволикни ҳам,
Имтиҳон этма яна, эй мўҳтарам.

Шафқат айла, эй карими меҳрибон,
Биздаги шармандаликни эт ниҳон.

Сенда чексиз ҳам жамолу ҳам камол,
Бизда ҳам беҳад вале журму залол.

Бир ҳовуч ножинс этар кори лаим,
Сен ўзинг лутфинг ила ёп, эй карим,

2510 Тўнимиздин бир қатим-тор қолди, бас,
Шаҳримиздан битта девор қолди, бас.

Албақия, албақия, эй ҳадив,²⁰⁴
Токи хурсанд бўлмагай шайтону дев.

Биз учунмас, ул азиз лутфинг учун,
Йўлдан озганларга сен этдинг чунун.

Қудратинг бўлди аён, раҳм айлагил,
Неча раҳминг лаҳм ила шаҳм айлагил.

²⁰⁴ Эй улутлар улуғи, қолганини қўриқла...

- Бўлса гар қаҳрингга боис бул дуо,
Сен ўзинг ўргат дуойинг, меҳтаро.
- 2515 Одам ул чикди биҳиштдин, лек боз
Кирди йўлга, бўлди иблисдин халос.
- Одамийдин ул лаин ўтгайму ҳеч?
Одамий-ла ўйнаса, ютгайму ҳеч?
- Дарҳақиқат нафъи одамдир ҳама,
Лаънати ҳосид эрур ул дамдама.
- Бирни кўрди, юз ўйинни кўрмади,
Ўз ўйини йикди, бошга чирмади.
- Ўзгалар айвонига ўт урди ул,
Лекин ўз айвони буткул бўлди кул.
- 2520 Дев кўзинким тавқи лаънат бойламиш,
Бошқаларга макру бедод айламиш.
- Ўзига урди ул этган макру рев,
Бўлди Одам сўнг унинг девига дев.
- Лаънат ул бўлгайки, кажбин айлагай,
Ҳосиду худбину пуркин айлагай.
- Билмагай ул, ҳар неким этгай ёмон,
Оқибат қайтгай ўзига бегумон.
- Кўргай ул жумла ўйинларни билакс,
Мот бўлур охирда, олгай кори акс.
- 2525 Ўзининг шу пучлигин билсайди ул,
Дарди қандоқ кучлигин билсайди ул.
- Кўзгалурди кўксида бир ўзга дард,
Воз кечар эрди ниқобдин оқибат.

Она жисми ёнмагунча дард ила,
Йўл тополмайди чиқишга ҳомила.

Бул омонат-дил аро сармоядир,
Бул насиҳатлар мисоли доядир.

Доя дерки, бул хотинда дард йўқ,
Дард йўқ эрса, туғишга шарт йўқ.

2530 Улки бедарддир-қароқси, йўлтўсар,
Дардсиз айтгандек «Анал, ҳақ» деб магар.

Вақтида айтсанг, «анал...» раҳмат эрур,
Бевақт айтар эсанг, ул лаънат эрур.

Мансури Ҳалложга раҳмат бўлди ул,
Фиръавн бошига лаънат бўлди ул.

Қичқирар эрса агар бевақт хўроз,
Чораси-бошини узмоқдир, халос.

Бошин узмоқ-нафсни ўлдирмоқ демак,
Нафсни ўзалиқдин нари сурмоқ демак.

2535 Буйла узгайлар чаённинг нишини,
Солмагай токи ўлим ташвишини.

Гар захарли тишдин айрилса илон,
Учрамас тош зарбига, юргай осон.

Ўлдирур нафсингни ёлғиз зилли пир,²⁰⁵
Нафскуш пирнинг этогин ушлагил.

Ушла маҳкамроққи, бул тавфиқи Ҳу,
Бас, ўзи қувват берар жонингга у.

²⁰⁵ Зилли пир - пирнинг сояси.

«Морамайта из рамайта» рост бил,²⁰⁶
Жон эрурким, жон бағишлар жонга ул.

2540 Ул-қўлинг тутгувчидир, элтгувчи ҳам,
Дамба-дам ундан умид қил, дамба-дам.

Ғам ема, тутдим этакни кеч, дема,
Кеч қолиб ҳам тутганинг шул-ҳар нима.

Ғар уни маҳкам тутарсен, раҳматинг,
Бир нафас кўздин қочирмас хазратинг.

Ғар тиларсен шарҳи бул васлу вало,
Диққат айлаб сен ўкигил Ваз-Зуҳо.²⁰⁷

Неки келмиш-Тенгридир, дерсан, бале,
Бул унинг фазлини ўқситмас вале.

2545 Кўрсатур кўрку камолини бу ҳам,
Мен мисол айтай сенга, эй муҳташам.

Икки хил нақш чекса наққоши расо,
Бири соф эрса, бириси бесафо.

Нақши Юсуф чекса ҳуру хушсифат,
Нақши иблисларни чекса зишту бад.

Икки нақш ҳам жилва айлаб борлигин,
Кўрсатур наққош санъаткорлигин.

Ғар хунук чизмоқ бўлиб сургай қалам,
Бор хунукликларни айлар унда жам.

2550 Ки камоли дониши пайдо бўлур,
Кимки мункир бунга, ул расво бўлур.

²⁰⁶ «Отдинг, аммо сен отмадинг...»

²⁰⁷ Қуръони карим, Ваз-Зуҳо сураси қўзда тutilмоқда.

Ул хунукни айламас ноқису кам,
Ҳақ яратмиш кофиру мўминни ҳам.

Куфру иймон шул сабаб шоҳид эрур,
Иккинчи ҳам Тангрига сожид эрур.²⁰⁸

Лек фақат мўмин тилаб, сожид мудом,
Ҳақ ризосини сўраб, қосид мудом.

Ўзни гар Яздонпараст, дейди габир,
Лек унинг мақсад, муроди бошқадир.

2555 Улки, султоний иморат айлагай,
Сўнгра даъвойи аморат айлагай.²⁰⁹

Мулк учун ул гарчи исёнлар қилур,
Қалъа охир қалъайи султон бўлур.

Мўмин эрса қалаъни подшоҳ учун, -
Маъмур айлайди, наинки жоҳ учун.

Ул хунук дейдики, шоҳим, не ажаб,
Ҳар нечук яхши-ёмонга сен сабаб.

Ул гўзал дерки, шаҳи ҳусну баҳо,
Айбларимдин покланиб, бўлдим сафо.

**ПАЙҒАМБАР АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ
ХАСТАГА ВАСИЯТ
ЭТИБ, ДУО ЎРГАТГАНИ**

2560 Шунда ўргатди Набий беморга:
Айттил: эй Ҳақ, чора қил душворга.

²⁰⁸ Сожид - сажда қилувчи.

²⁰⁹ Аморат - амирлик, подшолик.

Отино фидори дунёно хасан,
Отино фидори уқбоно хасан.²¹⁰

Йўлимизни боғу бўстон қил, латиф,
Чун борар манзил ўзингсен, эй шариф.

Ахли мўмин дерки, айтинг, эй малак,
Дўзах ул эрмасми роҳи муштарак?

Мўмину кофир бари этгай гузор,
Кўрмадик аммо бу йўлда дуду нор.²¹¹

2565 Бундадир жаннат - омонлик маскани,
Лек қани дўзах - гузаргоҳи дани?

Ул малаклар дерки, шул йўл устида
Бир яшил боғ кўрдингизким, осуда.

Дўзах эрди ул, сиёсат ери нақд,
Сизга юз очди чу бўстони дарахт.

Чунки сиз ул дўзахий нафс ўтини,
Оташи габр, фитнажўй нафс ўтини.

Жаҳд этиб Ҳақ йўлида, сўндирдингиз
Бир мусаффо шуълага дўндирдингиз.

2570 Оташи шахватки, сарсон айлади,
Бўлди тақво сабзаси, нури ҳуди.²¹²

Оташи қаҳр ҳилм бўлди шул сабаб,
Зулмати жаҳл илм бўлди шул сабаб.

²¹⁰ Шу дунёмизда ҳам бизга яхшилик, гўзаллик бер, охиратда ҳам бизга яхшилик, гўзаллик насиб айла... Қуръони карим, Бақара сураси, 201-оятга ишорат.

²¹¹ Дуду нор - тутун ва олов.

²¹² Ҳуди - ҳидоят.

Оташи хирс эди, абгор бўлди ул,
Ул ҳасад дашт эрди, гулзор бўлди ул.

Бўйлаким, бул жумла оташларни сиз,
Ҳақ йўлида битталаб сўндирдингиз.

Нафси норийни сўлим боғ этдингиз,
Саҳнага тухми вафолар экдингиз.

2575 Боғ аро зикру само бўлбуллари,
Сайрашурлар, масту хандондир бари.

Даъвати Ҳақни ижобат қилдингиз,
Нафс - дўзах ўтига сув урдингиз.

Сиз туфайли дўзах ул, оташ ҳаво
Сабза бўлди, гулшани баргу наво.

Эй ўтил, эҳсон этарсен, не келар?
Лутфу эҳсону савоби мўътабар.

Сиз эмасму биз, чу қурбоний, деган?
Аҳли боқий эрмасу фоний деган?

2580 Биз агар қаллошу гар девонамиз,²¹³
Масти ул соқию ул паймонамиз.

Бош эгармиз амрининг ҳар сатрига,
Шул ширин жонни кўярмиз ўртага.

Дўст хаёли дилда эркан барқарор,
Биз анга чокар эрурмиз, жонсипор.

Қайдаким шамъи бало ёндирдилар,
Унда ошиқ жонини куйдирдилар.

²¹³ Қаллош - айш-ишратчи.

Аҳли ишққим, маскуни ул хонадир,
Ёр васли шаъмига парвонадир.

- 2585 Эй кўнгул, бор ергақим, равшан сенга
Гар балолар келса, ул жавшан сенга.²¹⁴

Қилмишингни баски хуш тутгай улар,
Ҳам сени жон ичра жо этгай улар.

Чун сени жонлар аро жо айлабон,
Бода қуйгайлар магар, жом айлабон.

Ол уларнинг жони ичра хона-жой,
Сен фалакни масқан эт, эй нурли ой.

Чун Аторуд дилни осгайлар сенга,
Неча бир сирларни сочгайлар сенга.

- 2590 Ақраболар бирла бўл овора сен,
Ойга ёндашгил, магар моҳпарасен.

Жузв, Кулдин айрилиб қочмоқ надир?
Ул мухолифларга сир очмоқ надир?

Жинсни кўрқим, навъ бўлмиш оқибат,
Айбни кўрқим, айн бўлмиш оқибат.

Бир хотиндек ишвагар сен, беҳирад,
Ишва, ёлгондин қачон келмиш мадад?

Истагинг чучмал хушомаддир, фириб,
Сен юлиб, қўйнингга солгайсен ҳа деб.

- 2595 Улки шоҳ дошноми, лутфи, бахшидир,
Сенга гумроҳ таърифидин яхшидир.

²¹⁴ Жавшан - совут.

Соя бил бошга жумард иқболини,
Тотма сен, гар берса номард болини.

Давлату хилъат, келур шоҳдин фақат,
Қўлласа ул, жонга айлангай жасад.

Қайда кўрсанг бир фақирни сен магар,
Ўйлаким, устозидин қочмиш ўшал.

Бўйла юрмоқликни истайдир дили,
Чунки кўрдир кўнгли ул, беҳосили.

2600 Юрса эрди пиру устоз сўзига,
Наф келарди аҳлига ҳам ўзига.

Кимки устоздин қочаркан, яхши бил,
Қочгай устози эмас, давлатдин ул.

Тан учун касб айладинг, чекдинг ниёз,
Энди дининг деб машаққат чек бир оз.

Бул жаҳон ичра бадавлатсен, гани,
Лек кетар чоғида топгонинг қани?

Бир ҳунар касб этки, келса охират,
Қўлласин жонингни, топгил махфират.

2605 Ул жаҳон ҳам шаҳру бозору ҳунар,
Ўйлама, ёлғиз шу дунёда унар.

Ҳақ таоло деди: бул касби жаҳон,
Ул жаҳон олдида эрмақдир чунон.

Ўспиринлар ўйнашар гурпаклашиб,
Катталардек суҳбат айлаб, сўйлашиб.

Ул ўйин асноси қургайлар дўкон.
Фойдаси йўқ, лек қизиқ кечгай замон.

Кун кечиб, оқшом қорайгач, ноилож,
Уйга қайтарлар улар чарчоғу оч.

2610 Бул жаҳон ҳам бир ўйингоҳдир улуғ,
Қайтасен тан ҳорғину чўнтак қурук.

Касби дин ишқдирки, жазби ёширин;
Нури Ҳақни дилга олмоқ, эй ҳарун.²¹⁵

Касби фоний этмоқ истар нафси хас,
Касби хас этдинг намунча, бўлди, бас.

Нафси хас истар эса касби шариф,
Унга макру ҳийла бўлгайдир радиф.

ИБЛИС «ТУР, НАМОЗ ВАҚТИ БЎЛДИ» ДЕБ МУОВИЯНИ УЙҒОТГАНИ»²¹⁶

Бор ривоятким, Муовия аласт,
Қаср аро бир гўшада ухларди маст.

2615 Неча эшик борки, боғланмиш эди,
Ташрифи мардумдин ул толмиш эди.

Ногаҳон уйғотди кимдир, деди, тур,
Кўз очаркан, бўлди кўздин ғойиб ул.

Ичкари кирмоққа кимга ҳад эди?
Ким ўшалким, соҳиби журъат эди?

Кезди, айланди қасрни шул замон,
То топай деб ул ниҳонийдин нишон.

Кўрди эшик ортида бир кимсани,
Юзига тутмишди ул дарпардани.

²¹⁵ Ҳарун - ўжар, қайсар.

²¹⁶ Муовия - Умивийлар давлатининг асосчиси, Ҳазрат Алининг ўғли имом Ҳасандан сўнг халифалик тахтини эгаллаган.

2620 Деди: кимсен унда, исминг сўйлагин,
Деди: бул-мен, яъни Шайтони лаин.

Сўрди: буздинг не учун уйқумни, ит?
Ростин айтгил, сўйлама ёлғону зид.

ИБЛИС ЯШИРИНГАН ҲОЛДА БАҲОНАЛАР ТЎҚИБ, МУОВИЯНИНГ ҲОВРИДАН ТУШИРГА- НИ ВА МУОВИЯНИНГ УНГА ЖАВОБ АЙТГАНИ

Деди: хангоми намоз, турмоқ керак,
Шул замон масжид сари юрмоқ керак.

Ажжалут тоъот қаблал фавт, демиш,
Мустафонинг бул сўзи ҳикмат эмиш.²¹⁷

Дедиким, йўқ, бул эмасдир муддао,
Ки хайрли ишга бўлсанг раҳнамо

2625 Ўғриким уйга пушиб кирган эса,
Сунг туриб, мен уйга посбонмен, деса.

Мен нечук бовар этай, айлай жавоб,
Ўғри ул билгайму ҳеч хайру савоб?

ИБЛИСНИНГ МУОВИЯГА ЖАВОБ БЕРГАНИ

Деди: ўтмишда малак ўтмиш эдик,
Жон ила тоат йўлин тутмиш эдик.

Биз-да ул йўл хайлига маҳрам эдик,
Биз-да ул Арш аҳлига ҳамдам эдик.

Ул ният кўнгилдадир, ўтгайму ҳеч?
Ул муҳаббат дилдадир, кетгайму ҳеч?

²¹⁷ «Вақтидан кечиктирмай, ибодатингизни қилинг».

2630 Рум сари юргил ва ё боргил Хўтан,
Тарк этарму дилни ҳеч ҳуббул ватан?

Биз-да ул майдин ичаркан, маст эдик,
Биз-да ул остонага пайваст эдик.

Нофимизни исми-ла кесмишдилар,²¹⁸
Жонимизга ишқини экишдилар.

Яхши кунлар рўзи айлаб рўзгор,
Оби раҳматдин ичирмиш гулбахор.

Ул эмасму фазли бирла сийлаган,
Бизни йўқлик мулкидин бор айлаган?

2635 Эй басо этди навозиш мунчалар,
Биз ризо боғида кездик қанчалар.

Раҳмат илкин бошимизга қўйди ул,
Лутфини сўнг қалбимизга қўйди ул.

Мен гўдак эрканда, ожиз бир кўзи,
Бешигим устида ким эрди? Ўзи.

Қайси кўкракдин симирдим сус фақат?
Ким мени ўстирди, қилди тарбият?

Феълу хўй сут бирла кирмиш ул замон,
Ул менинг жисмимни тарк этгай қачон?

2640 Гар итоб айларса дарёйи карам,
Ҳеч бўлурму баста дарёйи карам?

Бергани зар эрди, лутфи бегубор,
Қаҳри ул-зар устига қўнган губор.

²¹⁸ Ноф - киндик.

Мулки оламни яратди лутфидин,
Зарраларга зеб бериб офтобидин.

Қаҳр этиб гар солса бошингга фироқ,
Васли қадрини билурсен яхшироқ.

Ул фироқ жонингни айлар гўшмол,
Токи бил деб қадри айёми висол.

2645 Бул-да Пайгамбар сўзиким Ҳақ демиш:
Халқ яратдим, муддао эҳсон эмиш.

Халқ яратдимки, бунинг маъноси шул
То татиб кўрсин ширин болимдир ул.

Манфаат деб мен уни бор этмадим,
Ким яланғочдир, яқосин йиртмадим.

Неча айём гарчи қувғунмен ўзим,
Меҳрибон сиймосида қолди кўзим.

Бўйла юздин бўйла қаҳр келмиш, ажаб,
Ҳамма ҳайрон бунга, не эрмиш сабаб?

2650 Мен демасмен ул сабаб ҳодис эрур,
Ҳодис ул ҳодисга бир боис эрур.

Кўз тикармен лутфи содиққа давом,
Ҳар нечук ҳодисни отгаймен тамом.

Сажда тарк этдим ҳасад айлабки, бас,
Ул ҳасад-ишқдин, жухудликдин эмас.

Рашк, ҳасад кўнгилда кўзғолмоғи чин,
Ғайрилар гар эрса дўстга ҳамнишин.

Баски дўстлик шартидир рашки қашанг,
Акса урганда, дегандек, кўп яшанг.

2655 Нардида бор эрди ёлғиз бир ўйин,
Хақ ўзи амр этди менга: ўйнагин.

Ўйнадим ёлғиз ўйинни, не бало,
Айладим ўзни балога мубтало.

Хар балодин келди менга буйла тот,
Унга мотмен, унга мотмен, унга мот.

Олти ёқдин келса дунё ташвиши,
Бас, не айлаб ўзни қутқаргай киши?

Олти Куллдин олти жузв қочгай нетиб,
Хақ яратган бўлса гар қийшиқ этиб?

2660 Олти ёқдин оташ ичра қолса ул,
Олти ёқнинг хўжаси - Хақ қутқарур.

Гар куфрдир ёки иймондир ўзи,
Бул-ушал ҳазрат таолонинг бўзи.

МУОВИЯ ИБЛИСГА УНИНГ МАКРУ ХИЙЛАСИНИ ТАКРОР ЭСЛАТГАНИ

Ул амир дедики, сўзинг рост эрур,
Лек, сенинг ҳиссанг бу ишда оз эрур.

Қанча инсонлар дучор бўлди сенга,
Сен тешиб деворни, кирдинг газнага.

Ёндурурсен, оташингга чора йўқ,
Борму тун, дастингдин ул чилпора йўқ?

2665 Табъинг ул ёқмоғу этмоқдир хароб,
Ёқмасанг, ёндирмасанг, йўқ сенда тоб.

Хақ сени ёндиргувчи деб сайлади,
Ўғрилар хайлига устоз айлади.

Ҳақ ила айтиб-эшитдинг рўбарў,
Мен сенинг олдингда киммен, эй адув?

Илму дониш сенда ул-бонги сафир,²¹⁹
Ерга қўнғач, овчига бўлғай асир.

Неча юз минг қушни йўлдин урди ул,
Қўкдин индирди, тузоққа сурди ул.

2670 Қуш ҳавода тинглаб ул бонги сафир,
Ерга қўнғач овчига бўлғай асир.

Нух қавми кори сендин-навҳадир,
Дил кабобу сийна шарҳа-шарҳадир.²²⁰

Од қавмин елга бердинг бус-бутун,
Не азоблар ичра қолди, чекди хун.

Бўлди тошбўрон сендин қавми Лут,
Қоп-қора сувлар аро бўлди унут.

Сен сабаб Намруд ақли айнади,
Сен сабаб оламда фитна қайнади.

2675 Фиръавн эрди закий бир файласуф,
Сен сабаб кўр бўлди, жоҳил, бевукуф.

Бу-Лаҳаб ҳам бўйла ноаҳли бўлиб,
Бул-Ҳақим ҳам бўйла Бу-Жаҳли бўлиб.

Эйки бул шатранжда сурдинг отни сен,
Мот этиб минглаб туман устодни сен.

Эйки фарзинбанд ўйиндир мушқулинг,
Қуйдириб дилни, қаро айлаб дилинг.

²¹⁹ Сафир - овчиларнинг хуштаги, тилча.

²²⁰ Шарҳа-шарҳа - тилим-тилим.

Сен-макрлар денгизи, халқ-қатрадир,
Сен магар тогсен, Сулаймон-заррадир.

2680 Борму макрингдин нажот, эй мухтасим,
Ғарқи тўфонмиз илло ман усим.²²¹

Неча юлдуз беқарор касринг била,
Неча лашкар тору мор касринг била.

ИБЛИСНИНГ МУОВИЯГА ЯНА ЖАВОБ БЕРГАНИ

Деди Иблис: мен маҳакмен, ўйлаким,
Ким асл, ким ноасл, фарқ айлағум.

Амри Ҳақ-ла мен синов этгум, нечук,
Чинмудир ё қалбаки, шерму кучук?

Мен қачон қилдим ёмонни юз қаро?
Қийматин этдим муқаррар даҳр аро.

2685 Яқшиларга раҳнамо бўлғувчи мен,
Ғар қуруқ шох учраса, юлғувчи мен.

Бул алафни ўртага қўйдим нечун?
Ул не ҳайвондир, аён бўлсин учун.

Бўри тугса охудин, қил эътибор,
Бўрию охулигига шубҳа бор.

Олдига ўт қўйда, ташла устухон,
Сўнгра кўргил, талпинур ул қай томон?

Талпинур эрса суякка, итдир ул,
Ўтга талпинса магар, оху эрур.

²²¹ Мухтасим - душманлик этувчи. Илло ман усим - Тангри асраган кишидан ўзга.

2690 Қахру лутф оламда жуфтликдир магар,
Қўш жаҳон келгай ўшандин-хайру шарр.

Сен алаф ҳам устухонни шайлагил,
Нони нафсу нони жонни шайлагил.

Нафс физосин истаса абтар ўшал,²²²
Руҳ физосин истаса, сарвар ўшал.

Этса ул тан хизматин, эшшак магар,
Борса ул жон бахрига, топгай гуҳар.

Хайру шарр гар бир-бирига зид эрур,
Битта ипга боғланиб, мавжуд эрур.

2695 Анбиё ҳар лаҳза тоат айлагай,
Унга душман эрса шахват айлагай.

Мен нетиб яхшини этгаймен ёмон,
Ҳақ эмас, бир муддаиймен, вассалом.

Ё хунук этсам гўзални? Йўқ, абас,
Мен-фақат яхши-ёмонга кўзгу, бас.

Воҳ, қаро юз кўрсатур ул, деб, мени,
Ҳинду олди, урди тошга кўзгуни.

Ойина дедики, менда не гуноҳ?
Кимки соя солди менга, ул қаро.

2700 Ҳақ мени этмиш ўшал кўзгусимон,
Токи сўйлай, яхши кимдир, ким ёмон.

Мен-гувоҳмен, қайда ул зиндон, аё?
Аҳли зиндон мен эмасмен, Ҳақ гувоҳ.

²²² Абтар - думи кесилган, ноқис.

Кайда кўрсам бир ниҳоли мевадор,
Тарбият этгум анга мен доявор.

Учраса гар барги саргайган, курук,
Кўймагаймен, то кўпоргаймен тўлик.

Ул оғоч боғбонга дерки, эй фато,²²³
Не қилурсен, кечди мендин не хато?

2705 Боғбон дерки тагин болта уриб,
Айбинг улдирки, тамом қолдинг қуриб.

Ул оғоч дер: эгри эрмас, тўғриман,
Бас нечун беҳуда кесгайсен танам?

Боғбон дерки, магар кошкийди ул,
Эгри бўлсанг ҳамки бўлсайдинг яшил.

Сен тириклик сувига ботгай эдинг,
Ул тириклик шарбатин тотгай эдинг.

Паст эмишдир аслингу наслинг сенинг,
Бул чаманга хуш эмас васлинг сенинг.

2710 Эrsa эш ширинга ул аччиқ оғоч,
Аччиқ ул ширин бўлиб ёзгай кулоч.

МУОВИЯНИНГ ИБЛИСГА ЗАРДА ҚИЛГАНИ

Деди: эй муртад, далиллар сўзлама,
Мен сари йўл йўқ сенга, йўл излама.

Йўлтўсарсен, мен эсам тожир, ғариб,
Этмагаймен ул либосингни харид.

²²³ Эй фато - эй йигит.

Молим атрофида юрма, кет нари,
Кимсанинг молига сенму муштари?²²⁴

Муштари бўлмас қароқчи - роҳзан,
Муштари бўлса қароқчи, макру фан.

2715 Бул адув неларни этмиш муддао,
Сен ўзинг додимга етгил, эй Худо!

Мен тарафга урса бори бир нафас,
Бул қароқчи етгай ул мақсадга, бас.

МУОВИЯНИНГ ИБЛИСДАН ШИКОЯТ ҚИЛИБ, АЛЛОҲ ТАОЛОДИН МАДАД СЎРАГАНИ

Бул сўзи-кўзга тутундир, эй Илоҳ,
Тут қўлимни, бўлди кўз ўнгим сиёҳ.

Бас келолмасмен мен унга, ул Балис,
Унга овдир ҳар шарифу ҳар хасис.

Одам эрди алламул-асмоъ беги,
Қолди лол, тубсизди иғвонинг таги.

2720 Чун уни жаннат аро ўйнатди ул,
Бир балиқдек тутди, ерга отди ул.

Деди ул: инно заламно, йиғлади,
Чунки Иблис ҳийласи ҳадсиз эди.

Ҳар ҳадиси ичра битта шарр эрур,
Неча юз минг сеҳр яна музмар эрур.

Марди майдонларни боғлар шул нафас,
Эркагу хотинда ул қўзғар ҳавас.

Эй Билис, бир бедаво, дерлар, сени,
Ростин айтгил, нега уйғотдинг мени?

²²⁴ Муштари - харидор.

ИБЛИС ҰЗ МАКРУ ХИЙЛАСИНИ ТАКРОР БАЁН ЭТГАНИ

- 2725 Деди Иблис: кимки бўлса бадгумон,
Ул ишонмас сўзга, келтир юз нишон.
- Ақлини шубҳа-гумонлар тортадир,
Сен далил айтсанг, гумони ортадир.
- Сўз етиб унга, магар иллат бўлур,
Тиғи розий ўғрига олат бўлур.
- Бас, жавоб унга сукутдирким, сукун,
Чунки нодонларга сўз айтмоқ-жунун.
- Сенки мендин нолидинг Ҳаққа, салим,
Нолигил унданки, ул-нафси лаим.
- 2730 Сен магар ҳалво есанг, оғриқ бўлур,
Оғригай қорнинг, табъинг тирриқ бўлур.
- Кўрмайин ўздин гуноҳ, таблисни сен,²²⁵
Хўп сўкарсен бегуноҳ Иблисни сен -
- Ўзни сўк, Иблисни сўккайсен нега?
Тулкидек ўчсен ҳамиша думбага.
- Сен кўриб шудгорда ёғлиқ думбани,
Бир тузоқ бил, нега билмассен буни?
- Баски нафсинг чирмади, тўр айлади,
Ул кўзингни ҳам магар кўр айлади.
- 2735 Хуббукал ашёъи юъмийка юсим,
Нафсукассавадо жанат ло тахтасим.²²⁶

²²⁵ Таблис - макру хийла.

²²⁶ Севган нарсаларинг сени кўру кар этмиш, тубсиз нафсингдан эрур бу жинойт.

Айблама Иблисни, қингир билмагин,
Жонга тегди бул ёмонлик, ҳирсу кийн.

Қилмишимга мен пушаймонмен чунон,
Интизормен, кундузим келгай қачон?

Муттаҳам деб эл мени айблаиди, бас,
Муттаҳам деб ўзни лекин айбламас.

Бўри шўрлик оч эрур афтодаҳол,
Муттаҳам, дерлар, сурувларга завол.

- 2740 Ул заифликдин қимирлайди аранг,
Кўп емиш дерлар, юролмаиди, қаранг.

МУОВИЯ ИБЛИСДАН МАҚСАДИНИ ТАКРОР СЎРАГАНИ

Деди: сенга тўғрилиқ бергай нажот
Тўғрилиқ, ростликка чорлар адлу дод.

Рост сўзла, сўнгра панжамдан қутул,
Не писанд менга тузоғу макринг ул.

Сўрди Иблис: эй хаёл қурбони сен,
Не билурсен чин ила ёлгонни сен?

Деди: Пайгамбар менга бермиш нишон,
Чинни ёлгондин айиргай ул ҳамон.

- 2745 Ул демиш: ал-кизбу райбун фил-қулуб,
Ҳам демиш: ас-сидку туманина таруб.²²⁷

Макру ёлгон дилга солмас иштиёқ,
Мойга сув қўшганда ёнгайму чироқ?

²²⁷ «Ёлгон кўнгишларда бир шубҳа уйғотар, рост гап эса кўнгишларни тинчлантитар, роҳат-ором бағишлар» (Ҳадис).

Тўғри сўз, билсанг кўнгил оромидир,
Тўғрилиқлар-дил қушининг домидир.

Дил агарда хастаю оғриқ эса,
Билмагайдир не эмиш таъму маза.

Бас, соғайса, топса иллатдин салим,
Росту ёлғон тотига бўлғай алим.

2750 Хирси Одам этди буғдойга шуғул,
Сурди Одам кўнглидин соғлиқни ул.

Аврадинг Одамни чун, гўш айлади,
Заҳри қотилни ўшпал нўш айлади.

Билмади дону чаённи ул нафас,
Ақлини олмишди маст айлаб ҳавас.

Халқни маст этмиш ҳавою орзу ул,
Шул сабаб тинглайди достонинг нуқул,

Кимки тарк айлар эса майлу ҳаво,
Кўзлари сирларга бўлғай ошно.

ҚОЗИНИНГ ҚОЗИЛИҚДАН ШИКОЯТ ЭТГАНИ ВА НОИБНИНГ УНГА ЖАВОБ БЕРГАНИ

2755 Бир кишиким қози бўлди, йиғлади,
Ноиб унга, нега йиғларсен, деди.

Йиғламоқ эрмас, суюнмоқ онидир,
Хам муборакбод этиш имконидир.

Қози шунда чекди оҳ, сўнг дедиким,
Мен нетиб инсонга этгаймен ҳукм?

Бир-бирининг икки хасм воқиф эрур,
Қози шўрлик ўртада гофил турур.

Воқиф ўлмасдин бировнинг ҳолига,
Хукм этарми жони бирлан молига?

2760 Деди: ёлларда билим бор ҳам ғараз,
Сен чирогдирсен, вале воқиф эмас.

Сенда иллат йўқ, ғараз йўқ, эй гани,
Беғаразликдир сенга-кўз равшани.

Лек ғараз ул иккисин кўр айламиш,
Илмини иллат кўмиб, гўр айламиш.

Илллати йўқ эрса, жаҳл олим бўлур,
Илллати бор эрса, илм золим бўлур.

Пора-ришват олмасанг, кўргувчисен,
Пора олсанг, кўр бўлиб жоргувчисен.

2765 Мен ўшал нафсу хавони ҳайдадим,
Луқмайи шаҳватни инкор айладим.

Ўйлаким, кўнглимда йўқдир бир тамах,
Кўнглим айтур: рост нима, ёлгон нима.

МУОВИЯ ИБЛИСНИ ИҚРОР ЭТГАНИ

Мақсадинг не эрди, уйғотдинг нега?
Эйки бедорликка душман, айт менга.

Наша янглиф уйқуга солгувчи сен,
Ақлу ҳушни май каби олгувчи сен.

Тортамен чормихга худди, сўйлагил,
Мен билармен ростни, сен чалғитмагил.

2770 Ҳар кишидин мен талаб этгум шуни,
Айласин табъида не бўлса, уни.

Изламасмен сиркаю майдин шакар,
Лашкар этмасмен муханнасни магар.²²⁸

Ўтпарастдек, учраса бут суврати,
Мен демасмен: Ҳақдир ул ё ояти.

Мен тезакдин кутмагаймен бўйи мушк,
Ё ариқдин изламасмен чўби хушк.²²⁹

Баски шайтонлик этар Шайтонни ғайр,
Улки уйғотмиш мени, эрмас бахайр.

ИБЛИС ИЧИДАГИНИ РОСТ СЎЗЛАБ, МУОВИЯГА ИҚРОР БЎЛГАНИ

2775 Иблис ул гални чувалтмоқ истади,
Лек амир амр этди, айт, деб қистади.

Тиш аросидин дедиким, эй фалон,
Сени уйғотдим магар, тургил ҳамон.

Бор жамоат бирла қилгил деб намоз,
То имом бўлсин Набий-давлат фароз.

Сен намозни гар қазо қилсанг, аё,
Бул жаҳон бўлгайди сенга беэиё.

Икки кўзингдин оқарди ашк магар,
Кўзларинг бўлгайди икки машк магар.²³¹

2780 Ҳар киши тоатдин олса наъша, бас,
Бир нафас ҳам айру тушмоқ истамас.

Арзигаи ул дардга берсанг юз намоз,
Қайда ундоқ бир намозу ул ниёз?

²²⁸ Муханнас - хуваса.

²²⁹ Чўби хушк - қуруқ чўп.

²³⁰ Машк - қўй терисидан тикилган сув халта.

ЖАМОАТ НАМОЗИДАН КЕЧИККАН НАМОЗХОН ҲАСРАТИНИНГ ФАЗИЛАТИ

Бир киши масжидга кирди, ичкари,
Кўрдиким, мардум чиқарди ташқари.

Кўрдию мардумни, ундан учди қут,
Сўрди: не бўлди, чиқарсиз мунча зуд?

Бир киши дедиким, Пайғамбар намоз -
Айлади мардум-ла, ошқор этди роз.

2785 Қайга боргайсен бу дам, эй марди хом,
Баски, Пайғамбар демишдир: ассалом.

Ул киши ўртанди андоқ, ох, деди,
Оҳидин учди магарким қон ҳиди.

Бир киши дедиким, бер оҳинг менга,
Мен эсам бергум намозимни сенга.

Бердим оҳимни, деди, олдим намоз,
Оҳга ул бахшида этди юз ниёз.

Тунда ухларкан, деди бир ҳотифе:
Олганиг ул оби ҳайвондир, шифо.

2790 Шул туфайли эҳтиромким топди ул,
Жумла халқнинг тоати бўлди қабул.

ИБЛИС ЎЗ МАКРИГА ИҚРОР БЎЛГАНИ ҲИКОЯТИНИНГ ОХИРИ

Ул Азозил дедиким, эй мири род,²³¹
Энди мен макримни сўйлармен қушод.

²³¹ Мири род - мард амир.

Гар намозинг фавт ўлса, ул замон,
Ўрганардинг сен, чекар эрдинг фиғон.

Ул таассуф, ул фиғону ул ниёз,
Унчадирким, унга камдир юз намоз.

Ўйладим, кўрқдим-да, уйғотдим шу тоб,
Ёқмагай деб ул ёниқ оҳинг ҳижоб.

2795 Учмагай, дедим, фалакка оҳинг ул,
Очмагай, дедим, фиғонинг сенга йўл.

Мен ҳасад айлаб магар, этдим чунин,
Мен-адувдирмен, ишимдир макру кийн.

Деди: энди чин дединг, содиқ ўзинг,
Бўйла бир иқроғга ҳам лойиқ ўзинг.

Сендек ўргумчакка ёлғиз пашша ов,
Пашша эрмасмен, илашма, эй махов.

Қарчиғаймен, ўлжа қилса, шоҳ қилур,
Ўлжани мумсик гадолар не билур?

2800 Бор, йўлингдин қолма, пашша овлагил,
Пашшани айрон қозонга чорлагил.

Бундадир бол, деб чақирсанг ногаҳон,
Бол ўша айронга айлангай ҳамон.

Мени уйғотдинг магар, ул хоб эди,
Кема кўрсатдинг, ўшал гирдоб эди.

Гарчи хайр йўлида уйғотдинг мени,
Аслида сурдинг, нари отдинг мени.

**УЙ ЭГАСИ ЎҒРИНИ ТУТДИМ ДЕГАНДА
БИРОВНИНГ ЧАҚИРГАНИНИ ЭШИТИБ,
ҚЎЙИБ ЮБОРГАНИ**

Бўйла бир иш бўлди, яъни, бир одам,
Ўғри кўрди уйда, тушди ортидин.

2805 Қувди, уйни неча бор айлантириб,
Терга ботди, ҳансираб, чарчаб, хориб.

Ўғрини қувлаб, етишди бир замон,
Сакраса, бас, унга чанг солгай ҳамон.

Шунда кимдир унга қичқирди, аё,
Кел бу ёққа, бундадир кони бало!

Кайт йўлингдин, кел бу ёққа, холни кўр,
Тез келиб, бундоқ аянч аҳволни кўр!

Деди: унда бошқа ўғри бор магар,
Бормасам, бошимга солгай бир ҳатар.

2810 Этмагай то хотиним, ўғлимга даф,
Ўғрини бунда тутишдин борму наф?

Ул мусулмондирки, бундоқ қичқурур,
Бир бало бор, бормасам, кандоқ бўлур?

Хайрихоҳ деб, шул хаёлга учди ул,
Ўғрини қўйди ва йўлга тушди ул.

Эй биродар, деди, не бўлди, не гап?
Мунчалар фарёд чекарсен, не сабаб?

Деди кимса: бул оёқ изларга боқ,
Шул тарафга кетмиш ўғри-занталок.

- 2815 Бул оёқ изларни кўрдингми, хай?
Турма бунда, ортидин туш тўхтамай.
- Деди: аблах, менга бор сўзинг шуми?
Мен ахир тутган эдим-ку ўгрини.
- Сен туфайл қўйдим уни, тутган эдим,
Сен эшакни мек асл одам дедим.
- Сотма сафсата, сўзингнинг йўқ тузи,
Мен ўзин тутдимку, не эрмиш изи?
- Деди боз: ўгри изидир худди бул,
Рост дерман, чинлигига мен кафил.
- 2820 Деди: шумсен ёки нодон, жуфту тоқ,
Ўғридирсен, балки унга ҳамтовоқ.
- Мен қувиб тутган эдим ул ўгрини,
Сен изин топдинг-да, қутқардинг уни,
- Ўнгу сўл, дерсан, менинг йўқдир ишим,
Мен қувармен тикка, тутмоқ ташвишим.
- Марди маҳжуб сунъ кўрар, кўрмас сифот,
Чун кўринмайдир сифот аҳлига зот.
- Восил ўлган ғарқи зотдир, эй ўғил,
Бас, сифот сорига кўз солгайму ул?
- 2825 Бир кишиким сувга ғарқ эрса агар,
Ул нетиб сув рангига солгай назар?
- Бовужуд сувдин чиқишлик шарт эрур,
Шунда кўзга янги парда, ранг келур.
- Тоати омма - гуноҳи хос, бил,
Вуслати омма - ҳижоби хос, бил.

Шоҳ агар вазирни этса муҳтасиб,
Шоҳ унга душман, вале эрмас муҳиб.

Бир гуноҳ этмиш магарким ул вазир,
Бесабаб эрмас тағайюр, ўйла бир.

2830 Улки элда муҳтасибди аввало,
Бахти рўзи шул эди ал-ибтидо.

Улки аввал вазир эрди, бегумон,
Муҳтасиб бўлса - ёмонликдин нишон.

Кел, деди, олди ўзи остонадин,
Кет, деди, солди ўзи остонадин.

Бир гуноҳинг борки, бундоқ айлади,
Жаҳл ила дерсанки, қандоқ айлади?

Сўнг дегайсен: балки бу қисмат эди,
Кеча илкингда нечун давлат эди?

2835 Қисматинга болта урдинг жаҳл ила,
Қисматин асрайди мардлар аҳл ила.

МУНОФИҚЛАР ҚИССАСИ, УЛАРНИНГ МАСЖИДИ ЗИРОР ҚУРГАНИ

Беҳабар бўлма мунофиқ аҳлидин,
Бир ҳикоя тингла Қуръон нақлидин.

Чун Набийга қарши айлаб жуфту ток,
Ўйнамоқчи бўлдилар аҳли нифоқ.

Азбаройи иззи дини Аҳмадий,
Бир мачит қурсак, деди ул муртадий.

Бўйлаким қингир ўйинга турдилар,
Ўзларига айру масжид қурдилар.

- 2840 Фаршу шифту куббасин зеб айлабон,
Дедилар: келгай жамоат бул томон.
- Сўнг Набийга келдилар, бош эгдилар,
Тева янглиғ олдида тиз чўкдилар.
- Дедиларки, шафқат айла, эй Расул,
Янги масжидга қадам ранжида қил.
- Қутли этсин қутли ақдоминг сенинг,
То қиёмат бўлсин айёминг сенинг.
- Масжид ул-аҳли ҳақирлар масжиди,
Масжид ул-фақру фақирлар масжиди.
- 2845 Хар ғариб топсин у ерда хайр то,
Бўйла обод бўлсин ул хизматсаро.
- Дин шиори, даъватига тўлсин ул,
Дўсту ёр бирлан мунаввар бўлсин ул.
- Фурсатинг топгил-да, ташриф айла сен
Ишни кўргил, сўнгра таъриф айла сен.
- Қутла масжидни бориб, асҳобни ҳам,
Сен-тўлин ой, биз-қаро тунмиз бу дам.
- То жамолинг нурига тўлсин кеча,
Эй жамолинг нури офтоб нурича!
- 2850 Эй дариго, кошки бул сўзлар кушод,
Келса дилдан, ҳосил ўлсайди мурод.
- Сўзки ул, дилдан эмас, тилдан келур,
Ўйлаким, гулханда ўсган гул эрур.
- Сен йироқдин унга кўз сол, эй ўтил,
Этма парво, ўтмагай корингга ул.

Бевафолар лутфига лутф айлама,
Ул бузуқ кўприкни йўл деб ўйлама.

Кўйса ул кўприкка бир жоҳил қадам,
Сингай ул кўприк ва жоҳил пойи ҳам.

2855 Гар бирор майдонда лашкар лат емиш,
Бул магар уч-тўрт муҳаннисдан эмиш.

Сафда келгайлар юриб мардонавор,
Барча кўрганлар дегайлар: ёри гор.

Битта зарб бирлан қочурлар орқага,
Сен машаққатга қолурсен қайтага.

Бас, узундир бул, фаровон бўлмасин,
Мақсад ул не эрди, пинҳон бўлмасин.

**МУНОФИҚЛАРНИНГ ПАЙҒАМБАР
АЛАЙҲИССАЛОМНИ МАСЖИДИ ЗИРОРГА
ОЛИБ БОРИШГА ХАРАКАТ ЭТГАНЛАРИ**

Ул Расули Ҳаққа афсунлар ўқиб,
Боқдилар, не макру дostonлар тўқиб.

2860 Меҳрибон эрди, ҳалим эрди Расул,
Хуш табассум-ла, дуруст, дерди Расул.

Ул жамоат исмини ёд айлади,
Борғум ул масжидга, деб шод айлади.

Унга лекин бул ўйинлар хор эди,
Сутга тушган қил каби ошкор эди.

Қилни кўрмас эрди гўё ул латиф,
Сутни мақтар эрди оқ деб ул зариф.

Неча юз минг мўйи макру дамдама,
Домига тушганди унда эл ҳама.

- 2865 Рост демиш ул денгизи лутфу карам:
Сизга мушфикроқ эрурмен сизданам.
- Ўлтурурмен бир буюк ўт ёнида,
Оташи ўртар мени ҳар онда.
- Сиз учиб парвона янглиғ ўт сари,
Мен эсам сизни нукул ҳайдаб нари.
- Чун туриб бормоққа шайланди Расул,
Ҳақ садо берди: эшитма бонги гул.
- Ул ҳабислар макру хийла қурдилар,
Неча ёлғон сўз ила лоф урдилар.
- 2870 Баски топгайлар қароюзликда суд,
Хайри дин истарму тарсову жухуд?
- Чун жаҳаннам узра масжид тикдилар,
Тагри бирла ўйнамоқ аҳд этдилар.
- Муддао-ажралсин асҳоби Расул,
Фазли Ҳақ қадрини билгайму фузул?²³²
- Мулки шомдин бир жухудни келтириб
Ваъз ўқиркан, бор жухудлар оҳ уриб.
- Деди Пайгамбар: дуруст, лекин шу он
Бир газо йўлига бўлгаймиз равон.
- 2875 Бас, сафардин қайтибоқ бормоқчимиз,
Янги ул масжидни бир кўрмоқчимиз.
- Бўйла деб майдон сари бурди йўлин,
Қилди маккорларга ул ҳам бир ўйин.

²³² Фузул - беҳуда гапирувчи, гап сотувчи.

Баски ул жангу жадалдин қайтдилар,
Унга мазкур ваъдани эслатдилар.

Хақ дедиким, ё Набий, очиқ гапир,
Эт хиёнатларни фош, аччиқ гапир.

Деди Пайгамбар: аё қавми дағал,
Сиррингиз очмоққа энди келди гал.

2880 Сўйлади шунда уларнинг коридин,
Неча сўз айтиб сиру асроридин.

Аҳли қосид этдилар шовқин-сурон,
Хошалиллаҳ, ҳошалиллаҳ, деб ҳамон.

Хар мунофиқ борки, бир Қуръон кучиб,
Деди Пайгамбарга юз бир онт ичиб.

Ки унинг онти-имони, жаннати,
Лек қасам-алдоқчиларнинг одати.

Эгриларда йўқ садоқатдин нишон,
Ул бузар ичган қасамни ҳар замон.

2885 Тўғриларга йўқ лузум онт ичгани,
Бор уларнинг икки кўзи, равшани.

Аҳдни бузмоқ-аҳли нодон қилмиши,
Ҳифзи имону вафо-марднинг иши.

Деди Пайгамбарки, кимни рост билай,
Сизга ёхуд Ҳаққами бовар қилай?

Боз неча онту қасамлар ичди қавм,
Қўлларида Мусхафу лабларда савм.

Шул каломи Ҳаққа онт ўлсин, аё,
Қурдик ул масжидни биз бахри Худо.

2890 Хийлаву макр унда йўқдир, субҳу шом
Унда зикри сидқи ёрдир, вассалом.

Деди Пайгамбарки, овози Худо
Янграбон, бергай қулоғимга садо.

Мухр этмишдир қулоғингизни Ҳақ,
Шул сабабдин сизга етмас ул сабақ

Ҳақ овози менга келгай соф, зилол,
Қуйқа шарбатдин сузилган май мисол.

Бўйлаким Мусо юриб сўйи дарахт,
Тингламишди Ҳақни: эй масъуд-бахт!

2895 Сўнгра ул «Инни аналлоҳ!» юксалиб,
Ўт қўринмиш эрди унда авжланиб.

Бул ваҳийдин қавм ваҳимга тушдилар,
Кирдилар тилга, қасамлар ичдилар.

Ҳақ демишким, онт-қалқондир, сипар,
Эр киши қалқонни отгайму магар?

Баски, Пайгамбар баса воқиф эди,
Сўзларингиз хуб, вале ёлғон, деди.

**САҲОБАЛАРДАН БИРИНИНГ ПАЙГАМБАР
АЛАЙҲИССАЛОМ НЕГА АЙБЛАРНИ ЁПИШ
ЙЎЛИНИ ТУТМАЯПТИЛАР, ДЕГАН
АНДИШАГА БОРГАНИ**

Бир саҳоба ҳозир эрди ул замон,
Қўнглига андиша тушди, бир гумон.

2900 Деди: бунда кексалар бор, пурвиқор,
Нега пайгамбар этурлар шармсор?

Қайда шафқат, қайда андиша, ҳаё?
Неча минг айбларни ёпмиш анбиё.

Тавбалар қилди вале кўнглида зуд,
Эътирозим этмагай деб юзшувут.

Гар нифоқ аҳлига эш бўлса киши.
Ул мунофиқлар каби бўлгай иши.

Боз ялинди ичда, эй алломи сир,
Мен фақирни аҳли инкор этмагил.

2905 Чун кўзимдек эрмас илкимда дилим,
Эрса, айлардим уни мен юз тилим.

Ухлади, уйқусида бўлди аён,
Гўннга ботмиш эрди ул масжид тамом.

Масжид эрмас эрди ул, жойи табоҳ,²³³
Буркираб ҳар тошдин дуди сиёҳ.

Чирмаб олди ул тутун, бўғди уни,
Ҳаприқиб кўз очди, қувди уйқуни.

Йиғлади, мук тушди, этди илтижо:
Бул нишони мункиримдир, эй Худо!

2910 Буйла ҳилмдин зулм менга яхшироқ,²³⁴
Нури иймонимдин ул этмас йироқ.

Бок, не эрмиш кори ул аҳли мажоз,
Қатма-қат аччиқ эмиш ул, чун пиёз.

Ул биридин бул бириси юпқадир,
Аҳли содиқнинг иш бешубҳадир.

²³³ Табоҳ - хароб, ташландиқ жой.

²³⁴ Ҳилм - юмшоқлик.

Ул қавмким белга боглаб юз камар,
Масжиди Кубони йикмоқ бўлдилар.

Чун Хабашда бўйлаким асҳоби фил,
Каъба қурган эрди, Тангри этди қул.

2915 Каъбага қасд этди, истаб интиқом,
Холлари не кечганин сўйлар калом.

Дин аро ул юз қаролар бўйладир,
Ишлари - озору макру хийладир.

Хар саҳоба кўрди тушда бегумон,
Не эмишди масжид ул, сирри ниҳон.

Тушларин бир-бир баён айлар эсак,
Юз тутар эрди сафога аҳли шак.

Кўрқамен, ногоҳ очилгай розлари,
Нозанинларга ярашгай нозлари.

2920 Хукми шарр бетақлид этмишлар қабул
Бемаҳак ҳам олдилар нақд ақча-пул.

Илм-мўминнинг йўқотган моли, бас,
Ул билур не эрди моли, бошқамас.

БИР КИШИ ТУЯСИНИ ЙЎҚОТИВ, УНИ ИЗЛАГАНИ ҲИКОЯСИ

Ногаҳон теваанг йўқолса, изласанг,
Учраса бир кун, наҳот сен билмасанг?

Теваким огилда эрдим, узса ип,
Қочса бир ёққа, атарлар Зола деб.

Корвон келгай, мана, юк ортгали,
Тевалар бир сафда, теваанг йўқ вале.

2925 Сен чошиб ҳар ёққа, изларсен давом,
Кетди карвон, қош қорайди, қўнди шом.

Юкларинг йўл узра ким, хавф остида,
Сен чошиб қочқинчи теваиғ қасдида.

Кўрмадингизми, ёронлар, теваиғ,
Ул саҳарлаб доғда қолдирди мени.

Кимки айтур эрса теваидин нишон,
Мен суюнчи унга бергаймен ҳамон.

Ҳар кишидин сен кутарсен бир дарак,
Баъзиларга кулгидурсен, жонҳалак.

2930 Баъзилар айтурки, кетди бул тараф,
Ул қизил тева, магар сўйи алаф.

Баъзилар дерким, кулоқсиз эрди ул,
Баъзилар: устида гулдор эрди жул.

Баъзилар дер: кўр эмишди бир кўзи,
Бошқаси: туксиз ва яйдокди ўзи.

Азбаройи мужда деб юз бир нишон, -
Кўрсатурлар сенга, этгайлар баён.

МУҲОЛИФ МАЗҲАБЛАР ОРАСИДА ШУБҲА- ТАРАДДУД ИЧРА ҚОЛГАНДА УНДАН ҚУТУЛИШ ЙЎЛЛАРИ БАЁНИДА

Ҳар киши этганда арзи маърифат,
Олами ғайб зотига бергай сифат.

2935 Фалсафий бир ўзгача шарҳ айлагай,
Рад этиб ул кимчани, жарҳ айлагай.²³⁵

²³⁵ Жарҳ этимоқ - қораламоқ, ёмонламоқ.

Бошқаси эрса уларга тош отар,
Ўзгаси андоқ талоши жон этар.

Кўрсатиб йўл узра излардин нишон,
Хар бири дер: бизга манзил ул макон.

Аслида ул жумла чун огоҳ эмас,
Ҳақ эмас, лек ул ҳама гумроҳ эмас.

Бўлмаса ҳақ, бўлмагай ботил падид,²³⁶
Қалбаки пулни қилур нодон харид.

2940 Гар жаҳонда бўлмаса нақди равон,
Сийқа пулга ҳеч биров сотгайму нон?

Рост агар йўқ эрса, эгри не қилур?
Ўзига олгай жилони ростдан ул.

Тўғридир, деб гоҳ олурлар эгрини,
Қанд кўшиб гоҳо ичурлар оғуни.

Бўлмаса гар ёнида бугдойи, зуш,
Арпани қандоқ сотарди донфуруш?

Демаким, бул барчаси ботил эрур,
Ҳақ била ботил-да доми дил эрур.

2945 Дема, бул жумла хаёлдир ҳам залол,
Беҳақиқат эрмас оламда хаёл.

Ҳақ-қадр айёми, турларда ниҳон,
Жон ҳама тунларни этсин имтиҳон.

Барча тунлар ҳам қадр эрмаску, бас,
Барча тунлар ҳам қадрдин холимас.

²³⁶ Паидид - куринмоқ, аён бўлмоқ.

Жандапушлар ичра бордир бир хақир,
Қил синов, ҳақ эрса, маҳкам ушлагил.

Борму мўминлар аро бир кимса, то,
Қурсатур ҳеч ким, йигит ким, бехато.

2950 Бўлмаса дунёда нодир нарса гар,
Не қилурди аҳли тожир, савдогар?

Молни танлашда керакмасди кафил,
Ҳеч бўлурди-ким аҳил, ким ноаҳил.

Жумла гар ноқис, билимдин суд йўқ,
Жумла гар чўпдир, арода уд йўқ.

Кимки ҳамма Ҳақ деса, аҳмоқ турур,
Ким ҳама ноҳақ деса, бадбахт эрур.

Анбиё тожирлари кўп кўрди суд,
Рангу бў тожирлари - кўру кабуд.²³⁷

2955 Бир бисот янглиғ кўрингай гоҳ илон,
Кўзларингни каттароқ оч ҳар замон.

Кўзларингни тортмагай бул байъу суд,
Фиръавн не бўлди, не бўлди Самуд..

ҲАР НАРСАНИ ИМТИҲОН ҚИЛИБ КЎРГИЛ, ТОКИ УНДАГИ ХАЙРУ ЦАРР АЁН БЎЛГАЙ

Осмонким шунчалар зебову фар,
Ҳақ буюрмиш сенга: сумм аржиъ басар.²³⁸

²³⁷ Моҳиятта эга эмас, сувратта ёпишганлар кўр бўлиб, кўп зиён кўришди, дейилмоқчи.

²³⁸ Сумм аржиъ басар - қайта-қайта термулиб боқ. Қуръони карим, Мулк сураси, 3-4-оятларга ишорат.

Кўзларингга сизмагай ул кўшки нур,
Кўзларинг кўргайму унда бир қусур?

Бир боқиб қўйма, қоникма бир қараб,
Боқ анга такрор-такрор, изла айб.

2960 Шул қаро тупроқни билмоқ истасанг,
Қанча кўз ташлаб, тикилмоқлик писанд.

Лойқадин софу зилол сузмоқ учун
Қанчалар заҳмат чекармиз, қанча хун.

Имтиҳон айлайди бизни қиш, хазон,
Ёз-олов фасли, баҳор-мавсуми жон.

Еллару селлар, булутлар, барқлар,
То аён бўлгай арода фарқлар.

Токи шул тупроқ этгай бизга фош,
Не эрур қўйнида ул, гавҳарми, тош?

2965 Не ўмармиш гамли тупроқ, шул замин,
Ҳақ гуҳаргоҳи - қарам дарёсидин?

Миршаби тақдир дерки, рост гапир,
Не эди ул олганинг, айт бирма-бир.

Ўғри, яъни, хок дерки, ҳеч-ҳеч,
Миршаб ул қийноққа олгай печ-печ.

Лутф этиб гох, меҳр ошкор айлагай,
Қаҳр этиб гох, зулм такрор айлагай.

Токи бул қаҳру қарам, хавфу ражо,
Неча бир ишларни этгай жо-бажо.

2970 Ул баҳор, айёми-лутфи кибриё,
Ул хазонлар-хавфу таҳрири Худо.

Қиш-эса-бир маънавий чормих эмиш,
Ўғрига, бўлди, бекинма, чиқ, демиш.

Ул мужоҳид эрса бир дам хушкўнгил,
Бир нафас маъюс ул, нохуш кўнгил.

Сув ва тупроқдир шу жисму қонимиз,
Ўғридир, олгай зиёи жонимиз.

Тангри-Ҳақ иссиқ, совуғи ранжу дард,
Залворин ортмиш танингга, эй жумард.

29 5 Хавфу очлик, нуқсу беморлик бутун,
Зоҳир ўлмишлар шу ёлғиз жон учун.

Ул ваиду ваъдаларга ул сабаб,
Даҳр аро яхши-ёмонга шул сабаб.

Ҳаққу ботил ҳам уюлмиш ўртага,
Нақду ёлғон ҳам қўйилмиш ўртага.

Бас, маҳак лозим эрур Ҳақ сайлаган,
Сайлаган ул, ҳам синовлар айлаган.

Токи фош этсин бу тазвирларни ул,
Дастур этсин ушбу тадбирларни ул.

Она, сен сут бер Мусога аввало,
Сўнгра от дарёга, урмас ҳеч бало.

Ким аласт айёми ичгай бўйла сут,
Ул Мусодек сутни этмас ҳеч унут.

Гар десаиғ, билсин, таниб олсин сени,
Онажон, кўксингга қўйғил сен уни.

Қўй, татиб кўрсин у сутнинг маззасин,
Бедаволар олдида бош эгмасин.

ТУЯСИНИ ИЗЛАГАН КИШИ ҲАҚИДАГИ ҲИКОЯНИНГ ФОЙДАСИ БАЁНИДА

Ногаҳон теваңг йўқолди, эй фалон,
Ҳар киши теваңгдин айтар бир нишон.

2985 Билмагайсен, қайдадир теваңг, аё,
Лек билурсен, ул аломатлар хато.

Ул биров ҳам тева излайдир атай,
Теваси ногоҳ йўқолган кимсадай.

Дерки ул, тевам йўқолди, кимда ким
Топса, унга мужда бергум, сийлагум.

Шул йўсин ул сенга бир ҳамроҳ бўлур,
Тева деб шундоқ ўйинни ўйнар ул.

Гар десангким, эй, хатодир бул нишон,
Бул сўзингни ул-да такрорлар шу он.

2990 Тўғри сўз не, эгри сўз не, билмагай,
Айтганинг унга асодир, ҳар қалай.

Сенга чин сўз айтсалар ё чиннамо,
Сен ишонгайсен анга беиштибоҳ.

Ул сенга малҳам, шифойи жон бўлур,
Ранги рўю сижҳату дармон бўлур.

Кўзларинг равшан бўлиб, пойинг равон,
Жон кириб жисминга, авзойинг равон.

Рост, дегайсен, рост айтдинг, эй амин,
Бул аломатлар кўнгилга келди чин.

2995 Сўзларинг сўзлар далилларни кушод,
Бул-Баротдир менга, чун Қадри нажот.²³⁹

Сўнг дегайсен унга: бўлди йўлга туш,
Раҳнамойим бўл ўзинг, олдинга туш.

Баски, етказдинг думоққа бўйини,
Энди кўрсаттил макони, кўйини.

Улки, тева соҳиби эрмасди ул,
Тева излашдин муроди музд эрур.

Рост далиллар унга таъсир айламас,
Соҳиби тева ишончи унга бас.

3000 Ул сезарким, бежиз эрмас бул бари,
Ўртанишлар ичра бул ҳой-хуйлари.

Тевага йўқ эрди ҳаққи қўлча гар,
Ул-да бир тева йўқотмишди магар.

Ул тамаҳни парда, рўпўш айлабон,
Не йўқотмишди, фаромуш айлабон.

Қайга борса соҳиб ул йўлдош анга,
Бир тамах деб ҳамдаму дилдош анга.

Бўлса гар содиққа йўлдош козиб ул,
Ўйлаким, ёлғонни ногоҳ рост бўлур.

3005 Тева қочган дашту саҳро қўйнидан,
Тевасин ул ҳам топиб олгай бу дам.

Баски кўрди, эсга тушди теваси,
Битди ортиқ тамагарлик шеваси.

²³⁹ Қадри нажот - нажот кечаси.

Бир муқаллид эрди, энди ҳар тугул,
Тевасин кўрди, муҳаққиқ бўлди ул.

Шул нафас тарк этди ул йўлдошини,
Ул тарафга энди бурмас бошини.

Энди ёлғиз йўлчи билгай ўзни ул,
Энди тиккай тевасига кўзни ул.

3010 Содиқ ул дерки, менга дил бойладинг,
Не сабаб бўлди, мени тарк айладинг?

Ул дегайки, беақл, беуӣ эдим,
Бир тамаҳ деб мен хушомадгӯй эдим.

Сендин айрилдим магар тан бирла мен,
Сенга ҳамдардмен, кўнгилда биргамен.

Тева васфин сендин ўргандим ўзим,
Кўрди жоним тевани, тўйди кўзим,

Кўрмагунча бўлмас эрдим толиби,
Миски мағлуб бўлди, зардир голиби.

3015 Қилмишим чун бўлди тоат, минг шукур,
Ҳақ-ҳақиқат бўлди исбот, минг шукур.

Бир васила бўлди Ҳаққа ул ишим,
Энди сен солма юзимга қилмишим.

Толиб этмишди магар сидқинг сени,
Содиқ этди жаҳд ила жазимим мени.

Сидқ даъват этди, тушдинг йўлга сен,
Излабон, етдим вале сидқимга мен.

Мен экувдим ерга давлат тухмини,
Бесамар деб ўйлагандим мен уни.

- 3020 Бесамаp эpмас, кўкарди, ўсди то,
Экканим ҳар бир уруғдин юз гиёҳ.

Ўғри кирмиш уйга, излаб ақча, пул,
Кирмишу кўрмиш магар ўз уйи ул.

Эй совук, исикқа етдинг, соғ бўл,
Кўй дағалликни, бaсе юмшоқ бўл.

Икки эpмас, тева асли биттадир,
Сўз агар бир эpса, маъно мингтадир.

Сўзки маънога етолмас, норасон,
Деди Пайғамбарки: қад калла лисон.²⁴⁰
- 3025 Сўзни устиpлоб этмишлар ҳисоб,
Не қадлар билгай у чарху офтоб?

Чархким, андин фалак бир порадир,
Офтобидин куюш - бир заррадир.

ҲАР КИМСАДА БИР МАСЖИДИ ЗИРОП ФИТНАСИ БОРЛИГИ БАЁНИДА

- Чун аён бўлдики, масжид эpмас ул,
Хонайи макр эрди, балки доми гул.

Бас, Набий амр этдиким, вайрон қилинг,
Турмасин, то ер ила яксон қилинг.

Соҳиби масжидки бир нокас эди,
Ҳийла-найранг эрди кори, бас эди.
- 3030 Ўлжа деб қармоққа эт илсанг, аё,
Ҳийладир ул, бахшиш эpмас ё сахо.

²⁴⁰ Қад калла лисон - Тил тутилди.

Масжиди Кубо бўлак эрди тамом,
Зебу зийнатсиз эди ул шифту том.

Асради амри адолатлар уни,
Лек, йиқиб, ёндирди буткул ўзгани.

Не ҳақойиқларки бунда барқарор,
Лек уларнинг айру-айру фарқи бор.

На ҳаётига ҳаёти ўхшамас,
На мамотига мамоти ўхшамас.

3035 Қабри эрмас ул бирининг қабридай,
Ул жаҳон ҳолини қандоқ англатай?

Ур маҳак кўксингга сен, эй марди кор,
Қурмагил ҳеч масжиди аҳли Зирор.

Гар аяр эрсанг уларни, эртаси
Сен ўзингдирсан уларнинг биттаси.

БИР ҲИНДУ БОШҚА БИР ҲИНДУНИ КОЙИГАНИ, ЛЕКИН ЎЗ АЙБИДИН БЕХАБАР ЭКАНЛИГИ

Тўртта ҳиндуким мачитга келдилар,
Бош эгиб, тоатга машгул бўлдилар.

Ҳар бири айлаб ният, такбир адо,
Сидқ ила этди намозга ибтидо.

3040 Шул замон келди муаззин ҳам кириб,
Биттаси сўрди, азон айтдингму, деб.

Бошқаси шу онда танбих этди, ҳай,
Ки намоз пайтида сўз сўзланмагай.

Ўзгаси дедики, ҳай-ҳай, жим, сукут,
Ўзгага эрмас, ўзингга бер ўгит.

Шунда, ҳамдуллоҳ, деди тўртинчи ким,
Мен улар янглиғ намозим бузмадим.

Лек ҳама бирдек намозни буздилар,
Айбжўлар* буйла иш кўргиздилар.

3045 Яхшидир кўзни ўзингга солганинг,
Айтганинг - айбни ўзингга олганинг.

Чунки келгай ярми-айб дунёсидин,
Бошқа ярми эрса-гайб дунёсидин.

Ўн яро чиққан эса бошингга, бил,
Сур ўзинг малҳам, иложу чора қил.

Ул ярони айбла, унга дору ул,
Қайда дард юз берса, ҳамдардлик бўлур.

Йўқса айбинг, бунга эмин бўлма, оҳ,
Сенданам келгай ўшал айбу гуноҳ.

3050 Ло тахофу-Ҳақ таолодин калом,²⁴¹
Бас, нечун эмин у мағрурсен мудом.

Сурди Иблис неча хуш айёмини,
Бўлди расво, энди кўргил номини.

Бор жаҳонга мағруф эрди, ой анга,
Чапта кетди кори, энди вой анга.

Эмин эрмассен, ўзингни қистама,
Маълуму мағруф бўлишни истама.

Муйловинг сийрак, соқолинг йўқ экан,
Сен соқолсиз, деб бировга урма таън.

* Айбжўлар - айбсиазловчилар.

²⁴¹ Ло тахофу - эмин бўлма, хотиржамликка берилма... Куръонни карим, Аъроф сураси, 99-оятта ишорат.

3055 Оқибат не бўлди Иблис, боқ анга,
Тушди тубанликка, бул ибрат сенга.

Тушма тубанларга, берма пандини,
Заҳри қотил унга, сен ё қандини.

**ЎҒИЗЛАР БИРОВНИ ҚЎРҚИТМОҚ УЧУН
БОШҚА БИР КИШИНИ ЎЛДИРМОҚЧИ
БЎЛИШГАНИ**

Ул ўғиз туркларки, хунрез эрдилар,
Келдилар, қишлоққа ўзни урдилар.

Тутдилар қишлоқни икки каттасин,
Ўлдиришга жазм айлаб биттасин.

Солдилар бўйнига арқону каманд,
Деди: эй султону арқони баланд!

3060 Мен фақирни нега ўлдирмоқчисиз?
Нега бул кўксимга тиг урмоқчисиз?

Бас, буving не ҳикмату маъноси бор,
Мен-фақир дарвешмен, урёну зор.

Дедилар: кўрсин ажал савдосини
Шеригинг, берсин тамом тиллосини.

Деди: ул мендан-да йўқсилроқ эрур,
Дедилар: зангин кўринди бизга ул.

Дедиким, бирдек мақомда иккимиз,
Эҳтимол, шубҳа-гумонда иккимиз,

3065 Тиг чекинг унга, кўрай савдони мен,
Қўрқитинг андоқ, берай тиллони мен.

Бок, Худойим меҳру шафқат айлабон,
Чекимизга тушди шул охир замон.

Пешқадам улдирки, келмиш охирин,
Бор ҳадиским, охирун ас-собиқун.²⁴²

Эслагил Нух хайлию Худ қавмини,
Раҳм этиб, Ҳақ бизга кўрсатди ани.

То билайлик, не эмиш иқболимиз,
Акси эрса, не кечарди ҳолимиз.

АНБИЁ ВА АВЛИЁ АЛАЙҲИССАЛОМЛАР БОРЛИГИГА НОШУКУРЛИК ҚИЛГАН ХУДШАРАСТЛАР АҲВОЛИ БАЁНИДА

3070 Гар улар сўз очса, ул-айбу гуноҳ,
Сўзлагай чун тош кўнгил, жони сиёҳ.

Амри ҳаққа этма парво, деди ул,
Эртадин сўз очма асло, дейди ул.

Бил ганимат, дейди, бул дунёи дун,
Арзигаи нафсинга бўлсанг сарнигун.

Ул неча носих сўзини тинглама,
Ул неча солиҳ юзин сайр айлама.

Ақлу дилдан айру бўл, бегона бўл,
Макру ҳийла хайлига парвона бўл.

3075 Қўзи тўқларни қуруқ деб ўйлагай,
Ўзига душман, адув деб ўйлагай.

Бир нима олсанг, дегай, йўқсул, гадо,
Олмасанг, дер, ҳийла бу, макру дағо.

Таъмагар, дейди, яқинлашсанг агар,
Ул такаббур, дер йироқлашсанг магар.

²⁴² «Дунёга кейин келганлар жаннатга олдин кирурлар» (Ҳадис).

Гоҳ мунофиқвор дегайким, ҳол қани?
Оила боқмоққа менда мол қани?

Йўқ магарким бош қашинга фурсатим,
Дин ила машғул бўлишга соатим.

3080 Эй фалон, дер, эсла бизни гоҳ-гоҳ,
Бир куни биз ҳам бўлайлик авлиё.

Демаким, бул сўзни айтиб, уфлар ул,
Мудрабон айтур бу сўзни, ухлар ул.

Дерки, ёлғиз ташвишим-ҳовли-ҳарам,
Тер тўкиб ишлаб, ҳалол касб айларам.

Не ҳалол ул, гар эсанг аҳли залол?
Эй залол аҳли, сенинг қонинг ҳалол!

Чора Ҳақдин изла, лутдин излама,²⁴³
Чора диндан изла, бутдан излама.

3085 Сенга бермас сабр шул дунёи дун,
Сабр чун бергай у, ниъмал-моҳидун?²⁴⁴

Сенга бермас сабр ул нозу наим,
Бас, сабр бергайму Аллоҳи Карим?

Сенга бермас сабр бул поку палид,
Сабр берган Яратгандин умид?

Қайда ул гордин чиқиб келган Халил,
Ки, аё Парвардигорим, деса ул.

Икки мажлис кўрмагунча бешу кам,
Икки оламин кўришни истамам.

²⁴³ Лут-таом.

²⁴⁴ Ниъмал-моҳидун - ораста манзил.

3090 Гар муяссар бўлмаса васли Худо,
Нон есам, бўғзимда қолсин мутлақо.

Лукмадурму лукма ул дийдоримиз?
Сингмагай ул Ҳақ гулу гулзорисиз.

Эшшагу ҳўкиздан ўзга, ким магар,
Демайин Аллоҳ, таом еб, сув ичар?

Бўйла инсон бўлса, ҳайвондин ёмон,
Бир ёмон борму магар ондин ёмон?

Ҳийлаю макри адо этгай уни,
Рўзгори кечгаю битгай кунни.

3095 Фикри тўмтоқ, зехни ноқис, ақли сарф,
Умри охир, илқида йўқ бир алаф.

Десақим гар: бўйла қисмат ҳиссаси,
Бул-да ул нафси ҳавонинг қиссаси.

Десақим ул: Ҳақ-ғаффору раҳим,
Бул яна ул ҳийлайи нафси лаим.

Эйки сен, ғамлар чекарсен нон учун,
Ҳаққи ғаффор эрса, бул ваҳминг нечун?

БИР ҚАРИЯНИНГ ХАСТАЛИКДАН ТАБИБГА ШИКОЯТ ЭТГАНИ ВА ТАБИБНИНГ УНГА ЖАВОБ БЕРГАНИ

Кекса чол келди табибга бир ора,
Дедиким, фикрим заиф, ақлим хира.

3100 Кексаликдин, деди ул ҳозиқ ҳақим,
Чол деди: равшан эмасдир кўзларим.

Дедиким, бул кексаликдандир дағи,
Деди: қийнайдир мени бел оғриғи.

Кексаликдандир, деди ул, вассалом,
Деди: мушкулдир менга ҳазми таом.

Деди: бул ҳам кексаликдин, бошқамас,
Дедиким, гоҳо етишмайди нафас.

Деди: балли, кексайиб қолганда тан,
Неча юз иллат ёпишгай дафъатан.

3105 Деди: ахмоқ, шулми хиргойинг сенинг?
Илми тибдин шулми билгонинг сенинг?

Ноқис ақлинг бирла айла эътибор,
Қайдаким дард эрса, бир дармони бор.

Сен, эшак, ақлинг-да илминг қисқадир,
Бор бисотинг қисқаликдин нусхадир.

Дедиким, олтмишдин ошдинг, муҳтарам,
Кексаликдандир итобу қаҳринг ҳам.

Жумла ул авсофу ажзойинг битар,
Сабру бардошинг кўнгилни тарк этар.

3110 Бўйла инсон салга ҳайё-ҳайт қилур,
Томчи майга тоб беролмас, қайд қилур.

Ўзгадир ул пирким, Ҳақ бирла маст,
Кўнгли ичра бир ҳаёт бор, айнимас.

Суврати пир, сийрати ўғлон каби,
Ким десанг, айтай, валийдир ул, набий.

Тутмаса яхши-ёмон олдида қад,
Не писанд эрди уларга бул ҳасад?

Билмаса эрди улар илмул-яқин,
Ҳеч яқин келгайму эрди макру кийн?

П16

Маълум ўлса гар қиёматнинг иши,
Ўзни шамширга урарму бир киши?

Сенга боқса ул кулиб, эрмас чунон,
Ўнглида минг бир қиёматдир ниҳон.

Дўзаху жаннат анга аъзойи тан,
Хар неча фикр этма, андин ул баланд.

Фикру андишанг бари топгай фано,
Фикру андишангга сизмас, ул-Худо!

Хонада ким борлигин билсайдилар,
Балки кўпмасди эшикда галвалар.

3120

Телбалар масжидга таъзим айлагай,
Аҳли дилларга вале зулм айлагай.

Ул-мажоздир, бул-ҳақиқат, эй дали,
Масжид ул-орифу сарварлар дили.

Ўнглида масжид кўтаргай авлиё,
Саждагоҳдир элга, даргоҳи Худо.

То набий қалби аламга тўлмагай,
Тангри бир миллатни расво қилмагай.

Анбиё бирлан урушмоқ бўлдилар,
Анбиёни одамий деб билдилар.

3125

Сенда ҳам бордир улардан бир нишон,
Бас, дилингда нега қўрқув йўқ ҳамон?

Гар уларнинг хайлидансан, юз очиб,
Бул жаҳонда қайга боргайсан қочиб?

ЖУҲО ВА ОТАСИНИНГ ТОБУТИ ОЛДИГА ТУШИБ ЙИҒЛАГАН БОЛА ҚИССАСИ

Отаси тобути олдида равон,
Бир бола йиғлаб, чекар эрди фиғон.

Вой отам, вой, қайга элтгайлар сени?
Гўр деган бир жойга элтгайлар сени.

Тору зах бир хужрадирким ул лаҳад,
Остида йўқ парча бўрёю наMAT.

3130 На чароғ тунларда, на кундузда нон,
Бўлмагай тузу таомдин ҳам нишон.

На эшик бор унда, на чиқмоққа роҳ,
Қўшни ҳам йўқ сенга бўлгудек паноҳ.

Кўзларингким, эл ўпарди ҳар нафас,
Энди қолгай тийра зиндон ичра, бас.

Хонадир ул, қоп-қоронғу тору танг,
Бўйлаким, қолмас юзингда рўю ранг.

Ул қабони тавсиф айларди тўлиб,
Ўксиниб, кўз ёшлари маржон бўлиб.

3135 Деди Жуҳо: эй ота, валлоҳ, уни,
Бизнинг уйга элтишар, билдим шуни.

Отаси дедики, нодон бўлмагил,
Лек Жуҳо дедики, ота, тинглагил.

Ул аломатларки айтмиш ул ҳамон,
Бизнинг уйни кўрсатурлар бегумон.

На палосу на чароғу на таом,
На эшик кирмоққа, на бош узра том.

Бор вале инсонда ҳам бул белгилар,
Кўр, сўқирларга кўринмайдир улар.

- 3140 Дил уйи ҳам нурсиз ўлгай, беэиё,
Кирмаса гар офтоби кибриё.

Тангу тордир, ўйлаким, жони жуҳуд,
Билмагай ул завқи султони вадуд.

Тушмагай бундоқ кўнгилга офтоб,
Эшиги қулфлогоу айвони хароб.

Бўйла кўнгилдин сенга гўр яхшидир,
Ташла ул кўнгилни сен, тарк айлагил.

Сен тириклар наслидирсер, шўху шанг,
Сенга не ҳожат бу чўнқир, гўри танг?

- 3145 Сен Юсуфдирсен магар, офтоб юзинг,
Чиқ қоронғу гўшадин, кўрсат ўзинг.

Юнусинг пишди балиқ қорнида чун,
Ҳаққа йиғлаб, тасбиҳ айтгани учун.

Ҳаққа тасбиҳ айтмасайди ул неча,
Унда қолгай эрди дунё борича.

Айтди тасбиҳ Тангрига, топди халос,
Чунки тасбиҳ-ояти рўзи Аласт.²⁴⁵

Гар унутсанг, не эмиш тасбиҳи жон,
Сен уни тингла балиқлардин ҳамон.

- 3150 Кўрса ким Аллоҳни, аллоҳий ўшал,
Кўрса гар денгизни ким, моҳий ўшал.²⁴⁶

²⁴⁵ Ояти рўзи Аласт - Аласт кунининг далили.

²⁴⁶ Моҳий - балиқ.

Тан-балиқдир, бул жаҳон-дарё, руҳ -
Ул Юнусдир, кўрмамиш нури сабуҳ.²⁴⁷

Айтса тасбиҳ Тангрига, кучгай нажот,
Айтмаса, ем бўлгай ул, топгай мамот.

Жон-балиқлар бул азим дарёда кўп,
Ҳар замон тегрангда юргай тўп-туп.

Ўзни ургайлар сенга гоҳ безиён,
Оч кўзингни, токи кўргайсен аён.

3155 Кўз очиб ҳам гар уларни кўрмасанг,
Лоақал тасбиҳларини тингла сен.

Сабр қилмоқ-сенга тасбиҳ нақшидир,
Сабр қилгил, бўйла тасбиҳ яхшидир.

Йўқ бирор тасбиҳда андоқ бир дараж,²⁴⁸
Сабр қил, ас-сабру мифтоҳул-фараж.

Пулсиротдир сабр, сўнг жаннат макон,
Ўйла, ҳар яхшига бордир бир ёмон.

Сен қочарсен голибо айрилгали,
Ул ёмон яхшидин айрилмас вале.

3160 Сабр завқин не билурсен, шишадил,
Сабрдин мақсад ўшал нақши чигил.

Эр киши завқи-курашдир, карру фар,
Лек муханнас завқи-асбоби закар.

Дини ҳам шулдир, магарким зикри шул.
Белидин пастроқни ўйлар, фикри шул.

²⁴⁷ Нури сабуҳ - тонг нури.

²⁴⁸ Дараж - даража.

Боши майли кўкка етсин, кўркма ҳеч,
Ул тубанлик дарсин олгай эрта-кеч.

Тирмашиб юксакка, ўзни ўлдирад,
Белидин пастроққа лек от солдирад.

- 165 Гар гадолар туғ кўтарса кўркмагил,
Ул аламлар кўрсатур ризкингга йўл.

**БИР БОЛАНИНГ ЙИРИК ЖУССАЛИ
КИМСАДИН ҚЎРҚҚАНИ ВА УНИНГ, ЭЙ БОЛА,
ҚЎРҚМАГИЛ МЕН ЭРКАК ЭМАСМЕН ДЕГАНИ**

Учради бир кимса дев қомат ила,
Елғиз эрди, шул сабаб кўрқди бола.

Ул киши дедики, кўркма, савсанам,
Бир куни устимга чиққайсен манам.

Гарчи кўркинчмен, муханнасмен ва лек,
Мин менинг устимга, чоптир тевадек.

Баъзи инсонларда аҳвол инчунин,
Суврати-одам, ичи-деви лаин.

- 3170 Эй танинг барваста, чун Однинг тани,
Бир довулсен, ел уриб, ўйнар сени.

Тулки ҳам шишмон довулга алданиб,
Ўлжани олдирди, қолди тамшаниб.

Кўрди, довул ичра йўқдир ҳеч вақо,
Деди: бундан тўнғиз афзал мутлақо.

Етса довул бонги, қочгай тулкилар,
Чунки ул довулни бир оқил чалар.

БИР ОВЧИ ҚИССАСИ, УНИНГ ЎРМОНГА КЕЛАЁТГАН СУВОРИЙДАН ҚЎРҚҚАНИ

Бир суворийким келарди от суриб,
Ногаҳон ўрмон томонга бостириб.

3175 Кўрди овчи, неча тахмин айлади,
Қўрқди, ўқ бирлан камонни шайлади.

Лек суворий чекди фарёд: отма ўқ!
Мен заифдирмен, магар гавдам улук.

Гавда зўр, лекин жасорат менда кам,
Жангда ожизмен магар кампирданам.

Ул деди: яхшики тўхтатдинг мени,
Қўрққанымдан балки отгайдим сени.

Неча эрлар борки, топгайлар фано,
Эр эмаслар чунки жанг, майдон аро.

3180 Чун қўлингда тиғи Рустамдир магар,
Марди майдон бўлмасанг жонинг кетар.

Эй ўғил, жонинг сипар эт, бошни ҳам,
Бошдин айрилганга шоҳ айлар карам.

Ул силоҳинг-макру ҳийлангдир нукул,
Улки жонингдин, жабр жонингга ул.

Ҳийла айлаб, етмадинг сарватга сен,
Ҳийлани тарк айла, ет давлатга сен.

Макр айлаб, кўрмадинг бир зарра наф,
Қўй макрни энди, Тангри эт талаб.

3185 Гар муборакмас сенга бундоқ улум,
Содда, гўл бўл, майли, лекин бўлма шул

Чув малойик айт: ло илма лано,
Ё илоҳи ғайрама алламтано.²⁴⁹

БАДАВИЙ ҚОПГА ҚУМ ТЎЛДИРГАНИ ВА БИР ФАЙЛАСУФ УНИ МАЛОМАТ ЭТГАНИ

Бир аробий йўлга чикмишди нега?
Икки қоп юк ортмиш эрди тевага.

Ўзи юк устига ўлтирмиш эди.
Учради бир кимса, йўл бўлсин, деди.

Юртини сўрди, ширин сўз очди ул,
Сўз очиб, лутфу карамлар сочди ул.

3190 Ишга солди бас шакарғуфторлигин,
Сўрди ул қопларда нелар борлигин.

Дедиким, бир қоп тўла бугдой ила,
Ўзга қопда қум-ейилмас ул сира.

Сўрди: бугдой майли, қум ортдинг нечун?
Дедиким, бугдойга жуфт бўлсин учун.

Деди ул: бугдойни бўлсанг, бас эди,
Икки қопда юкласанг, сарбаст эди.

Мунча оғир тушмас эрди тевага,
Сўрди: эй доно ҳаким, айтгил менга,

3195 Мунчаким зехну заковат сенда бор,
Нега урэнсен, яёв, афтодаҳол?

Раҳми келди, ўйлади лутфу карам,
Тевасига балки миндирмоқни ҳам.

²⁴⁹ «Танграм, ўзинг билдирган билимлардан ўзга билимимиз йўқ». Қуръони карим, Бақара сураси, 32-оятга ишорат.

Деди унга: эй ҳақими нуктадон,
Холу аҳволингни бизга қил баён.

Шунчалар ақлинг ила сен, рост гапир
Эҳтимолки шохдирсен ё вазир?

Деди: буйла рутбалардин мен йироқ,
Сен менинг тўнимни кўр, ҳолимга боқ.

3200 Сўрди, қанча молу теваңг бор, дея,
Деди: менда на ҳўкиз бор, на туя.

Сўрди: борму сенда ашёву дўкон?
Деди: менда на дўкону на макон.

Бўлмаса, айт нақдина ақчангни сен,
Йўлда ёлғизсен, вале сўзга чечан.

Тонг эмас, кимёйи олам сендадир,
Ақлу донишдек гуҳар ҳам сендадир.

Деди: валлоҳ, йўқ бунингдек давлатим,
Бор бисотим-бир тўярлик овқатим.

3205 Бўйлаким афтода юргаймен басе,
Ким узатса нов, югургаймен басе.

Мендаги бул ҳикмату фазлу хунар,
Мен учун ёлғиз хаёлу дардисар.

Бас, араб дедики, ёндош юрма сен,
Тур йироқким, менга касринг урмасин.

Ҳикматингни англадим, шумлик эрур,
Элга офат, жонга маҳрумлик эрур.

Сен у ёққа, мен бу ёққа юз бурай,
Ёки туш олдинга, ортингдин юрай.

- 3210 Бир қопим бугдой-у бир қопимда қум,
Менга афзалдир, эмасмен аҳли шум.
- Гўллигим ҳам қутли гўлликдир дағи,
Ки дилим Ҳақ бирла, жоним муттақий.
- Ғар десанг бўлгум шақоватдин йироқ,
Бўл ҳамиша бўйла ҳикматдин йироқ.
- Ҳикмат ул бўлгайки, маҳсули хаёл,
Ҳикмат ул бўлгайки, нури Зулжалол.
- Ҳикмати дунё оширгай занну шак,²⁵⁰
Ҳикмати диний кўтаргай то фалак.
- 3215 Ул неча доноки, ҳеч инсофи йўқ,
Дерки, ул аввалгилардин биз улуг.
- Ҳийладир бори бажарган ишлари,
Жон чекиб этган адо қилмишлари.
- Сабру ийсору сахою нафсу жуд,
Елга бермишлар, дебон иксири суд.
- Фикр ул бўлгайки, очгай сента йўл,
Йўл ул бўлгайки, элтгай шоҳга ул.
- Шоҳ ул бўлгайки, асли шоҳ ўзи,
Лашкару олгинда эрмас юлдузи.
- 3220 Бўйла шоҳнинг мангу ёрдир омади,
Ҳамчу иззи мулку дини Аҳмади.

²⁵⁰ Занну шак - шубҳа, гумон.

**ИБРОҲИМ АДҲАМ ҚАДДАСАЛЛОҲУ РУҲАҲУЛ
АЗИЗНИНГ ДАРЁ БЎИДА КЎРСАТГАН
КАРОМАТИ**

Бул нақл Иброҳим Аҳмаддин келур,
Ўлтирур эрди лаби дарёда ул.

Хирқасини ул ямар эрди шу он,
Бир амир келди қошига ногаҳон.

Шайхга ихлосманд эди, мири киром,
Тушди отдин, бош эгиб берди салом.

Шайх кўлида игна эрди, хирқаси,
Ул амир кўрдию ўзгарди туси.

3225 Деди: подшоликни ул тарк айлади,
Бўйла йўқсулликка ўзни бойлади.

Етти иқлим мулкидин воз кечди, оҳ,
Энди ул-хирқа ямовчи бир гадо.

Шайхга ошкор бўлди бул андишаси,
Шайх-шер эрди, кўнгиллар-бешаси.²⁵¹

Ул кирар эрди кўнгилларга равон,
Махфий эрмас эрди асрори жаҳон.

Эй разил ўйларга борманг беҳуда,
Ҳазрати соҳиб кўнгиллар олдида.

3230 Аҳли танларга адабдир зоҳирий,
Ошкор эрмас уларга Ҳақ сирӣ.

Аҳли дилларга адабдир ботиний,
Бас, билурлар ҳар кўнгилнинг зотини.

²⁵¹ Беша - ўрмон.

Сен эсанг, кўрлар йигилган хонада,
Ўлтиурсен тўрдамас, остонада.

3235 Кўзи равшанларга тўнгсан, беадаб,
Хирсу шахват гулханига ўт қалаб.

Баски йўқдир сенда ул нури Худо,
Кўр, сўқирлар деб юзингга бир жило.

Кўзи равшан олдида тутгил рўмол,
Нозланиб тур шул йўсин, гандидахол.²⁵²

Игнасин шайх отди дарёга қараб,
Сўнг баланд овоз ила этди талаб.

Неча юз минглаб балиқлар, ҳаммаси,
Ҳар бирининг оғзида зар игнаси -

Бош кўтарди шунда Ҳақ дарёсидин,
Чун дегандек, ол бунинг аълосидин.

Шайх ул меҳмонга боқди: эй амир,
Мулки дил афзалму ё мулки ҳақир?

3240 Кўрганинг зохирда ёлғиз биттаси,
Юз очар ботинда аммо юзтаси.

Шаҳраро шоҳ келтирурлар боғдин,
Боғни келтирмоқ маҳол ул ёқдин.

Бўйла боғдирким, фалак япроғидир,
Балки ул-мағз, қолгани-пўстлоғдир.

Кўймасанг ул боғу бўстонга қадам,
Атрини олгил думоққа дамба-дам.

²⁵² Гандидахол - ҳидланган, бижриган.

Токи бошлаб, боғ томонга элтсин ул,
Кўзларингни бори равшан этсин ул.

- 3245 Деди Юсуф ибн Яъқуб, ул набий
Бўйлаким: ал-қу ала важиҳи аби.²⁵³

Бул атр васфида Аҳмад дерди шод
Доимо: қуррату айни фис-салот.²⁵⁴

Бир-бирига бешта ҳис пайваст эрур,
Бештаси ул битта илдиздан келур.

Ҳар бирида қуввати боқий мудом,
Ул бирига бул бири соқий мудом.

Ҳар нафас кўздин келур ишқи баланд,
Кўздаги ишқдин келур сидқи баланд.

- 3250 Сидқи дилдан туйгулар бедор бўлур,
Завқу шавқ сўнгра уларга ёр бўлур.

ОРИФНИНГ ҒАЙБНИ КЎРГУВЧИ НУР ИЛА МУНАВВАР БЎЛА БОШЛАГАНИ

Йўлда бир туйғу тугун очса магар,
Шу замон бўлғай мубаддал бошқалар.

Битта туйғу ғайбни кўрса, ул замон,
Ўзга ҳис-туйғуда ҳам бўлғай аён.

Битта қўй сакраб, арикдин ўтса, бас,
Бошқа қўйлар сакраб ўтгай басма-бас.

Туйғу-қўйлар сенга бергайлар сурур,
Сен уларни яшанаган яйловга сур.

²⁵³ «Шу қўйлақни элтиб, отамнинг кўзига сургил». Қуръони карим, Юсуф сураси, 93-оятга ишорат.

²⁵⁴ «Ҳар гал намоз ўқисам, кўзларим равшан тортади».

- 3255 Токи тўйсин турфа гул япрогига,
Йўл топиб борсин Ҳақойиқ боғига.
- Ҳар ҳисинг ҳисларга Пайғамбар бўлиб,
Бошласин жаннатга дарёдек тўлиб.
- Туйгулар сўйлар сенинг туйгунга роз,
Безабону беҳақиқат, бемажоз.
- Ул ҳақиқат қобили таъвил эрур,²⁵⁵
Бул таваҳҳум-мойи таҳйил эрур.
- Ул ҳақиқатким эрур айна аён,
Ўртада таъвилга бўлмас ҳеч макон.
- 3260 Туйгулар туйгунга таслим бўлса, бас,
Осмонлар сен-ла бўлгай, айрумас.
- Сўрсалар гар, соҳиби пўст ким турур?
Соҳиби мағз пўстга соҳиб эрур.
- Бир низо чиқса сомон устида гар,
Соҳиби бугдойга сен солгил назар.
- Бас, фалак-қобик, нури руҳ-мағз,
Ул аёндир, бул ниҳон, ошкор эмас.
- Жисм зоҳир эрса, жон махфий эрур,
Жисм енгга, жон қўлга ўхшаюр.
- 3265 Ақл эса руҳдан-да махфийроқ магар,
Жон сари йўлни шитоб туйғу топар.
- Ул қимирлар, сен кўриб дейсан: тирик,
Билмагайсен, майдами ақли, йирик?

²⁵⁵ Таъвил - баён қилмоқ, шарҳламоқ.

Лек ўшал ўзни сафарбар айласа,
Мисга ишлов берсаю зар айласа.

Иш уза илкини этса устувор,
Кўз солиб дерсанки, мундоқ ақли бор.

Лек ваҳий руҳ бунданам пинҳон эрур,
Чунки ғайбдин, бошқа оламдин келур.

3270 Ақли Аҳмад элдан эрмасди ниҳон,
Лек ваҳий руҳига тонг қолди жаҳон.

Ул ваҳий руҳ жунбуши мавзун бўлур,
Ақлу хуш англашга ожизлик қилур.

Гоҳ жунун дер, гоҳи хайрон, термулиб,
Англамас ул, токи ул бўлмай туриб.

Ул Хизирким, не амаллар қилмади,
Бул ажаб, Мусога маъқул бўлмади.

Номуносиб билди ул афъолини,
Чунки билмасди Хизирнинг ҳолини.

3275 Чунки ақли эрди айб излашга бақд,
Ул ақлдин не самар, эй аржуманд?

Илми тақлид касб айлаб ҳар куни,
Муштарий топилса сотгайлар уни.

Илми таҳқиққа харидор Ҳақ эрур,
Инчинун бозори авж, равнақ эрур.

Лаб юмиб, сархуш этар байъу шарии,
Муштари беҳадки, Аллоҳ аштари.²⁵⁶

²⁵⁶ Аллоҳ аштари - Аллоҳ сотиб олди. Қуръони карим, Таъ сурасининг 111-оятига ишорат.

Дарси Одамга фаришта муштари,
Махрам эрмас дарсига деуу пари.

- 3280 Одам, анбиъхум биасмо, бер сабак,²⁵⁷
Шарҳ эттил не эмиш асрори Ҳақ

Буйла одам борки, кўтахбин эрур,
Тусланиб ҳар лаҳза, бетамкин эрур.

Улки сичқондир, урур тупроққа бош,
Унга тупроқдир магар жойи маош.

Ҳар куни юрган йўли ҳам зери хок,²⁵⁸
Ҳар қачон тупроқни айлар чок-чок.

Луқмасин ер майдалаб ул дамба-дам,
Ҳожати вазнича бордир ақли ҳам.

- 3285 Чунки беҳожат Худованди гани
Бермагай бир кимсага бир нарсани.

Бўлмасайди ҳожати олам-замин,
Ҳеч яратмас эрди Раббулоламин.

Бўлмасайди ерда ҳожат устувор,
Тизмас эрди тоғни бундоқ пурвиқор.

Бўлмасайди эҳтиёж осмонга ҳам
Етти гардунни яратмасди Эгам.

Офтоб, ой бирла юлдузларки ул,
Эҳтиёж йўқ эрса, этмасди зухур.

- 3290 Баски, борлиққа каманд ҳожат эмиш,
Эрда ҳам ҳожатта мос олат эмиш.

²⁵⁷ «Одам, сен уларга исмларни ургат, сабоқ бер». Куръони карим, Бақара сураси, 31-оятта ишорат.

²⁵⁸ Зери хок - тупроқ ости.

Бас, ошир хожатни, эй мухтож, зуд,
То карам этгай ушал дарёйи жуд.

Кўр, гадоларким, балога мубтало,
Эҳтиёжни халққа айтарлар расо.

Кўрлигу шоллик ва беморлик ва дард,
Сўйланур, то шафқат этсин деб жумард.

Ким дегайким, менда бисёр молу хон,²⁵⁰
Лек емоққа нон сўрармен, эй фалон?

3295 Калламушга Ҳақ кўрар кўз бермамиш,
Чунки кўзга эҳтиёжи йўқ эмиш.

Тийра кўздир ул тириклик қасдида,
Не керак кўз унга тупроқ остида?

Ўғрилиққа чиққай ул ер узра бот,
Бўйла бўлгай, Тангри то бергай нажот.

Ҳақ нажот бергай ҳамоно қуш бўлур,
Чун малак авжи фалакка талпинур.

Ҳар нафасда этгай ул шукри Худо,
Мисли булбул хониш айлар боғ аро:

3300 Эй мени покликка даъват айлаган,
Эй менга дўзахни жаннат айлаган.

Баски, сендандир кўриш, кўз равшани,
Бул эшитмоқ ҳам ўзингдин, эй гани!

Маънининг ул бир жисмга дахли не?
Ёки ашённинг исмга дахли не?

²⁵⁰ Хон - дастурхон.

Маъни-бир қуш эрса, сўздир-ошиён,
Тан-ариқдин жон суви оққай равон,

Ул равондир, сен дегайсен:оқмас ул,
Ул югургай, сен дегайсен: ул турур.

3305 Бағридин сувлар оқизгай хоклар,
Оқмаса, қайдин келур хоршоклар?

Хас-хашокди фикру ўйинг, эй фалон,
Янги сувратларда келгай ҳар замон.

Фикру ўй ирмоғидин сув оқса, бас,
Хас-хашак бўлган билан, ул айнимас.

Лек ўшал сув узра келгайлар бари,
Ғайб боғи мевасин ўчоқлари.

Меванинг мағзини боғдин излагил,
Чунки сув ирмоққа ул боғдин келур.

3310 Кўрмасанг оби ҳаётни сен магар,
Боқ ариққа, сабзаларга сол назар.

Сув ариқда оқса гар тошқин бўлиб,
Пўсту қобиклар ўтар шошқин бўлиб.

Бул ариқда оқса сув жўшқин, равон,
Бўлмагай орифда ғамдин бир нишон.

Сув шитоб оқса ариқда, соз бўлур,
Сув бўлур сув, бошқа нарса оз бўлур.

БИР БЕГОНАНИНГ ШАЙХГА БЎХТОН АЙЛАГАНИ ВА ШАЙХ МУРИДИНИНГ УНГА ЖАВОБИ

Биттаси бир шайхга бўхтон қилди, бас,
Ки ёмондир, тўғри йўлга бошламас.

- 3315 Май ичар ул, қилмиши макру риё,
Бас, нетиб бўлгай муридга муқтадо?
- Баттаси деди: бу сўзни қотма сен,
Бир улуғ инсонга тошлар отма сен.
- Бўйла этма таърифу авсофни,
Булгама бундоқ зилоли софни.
- Этма бўҳтон унга, улким аҳли Ҳақ,
Бул-хаёлингдир сенинг, ағдар варақ.
- Бўлмаган гап, бўлса гар, эй мурғу хок,
Денгизи Қулзумга кўлмакдин не бок?
- 3320 Икки кўза сувга қатра - бир емиш,
Бир ҳовузча сувга томчи не эмиш?
- Этмас Иброҳимга ўт-оташ зиён,
Кимки Намруд эрса, оташ беомон.
- Нафс-Намруд эрса, ақлу жон-Халил,
Рух ичингда эрса, нафс олдингдадир.
- Йўлчига лозим ҳамиша раҳнамо,
Йўқса, ул йитгай, адашгай дашт аро.
- Восил ўлганларга кўр нури - тирик,
Йўл ила йўлбошчи унга не керак?
- 3325 Гар далилдин сўзласа марди висол,
Мақсад улким, англасин аҳли жидол.
- Чол гўдакни эркалаб, ти-ти, дегай,
Гарчи идроки жаҳонни қамрагай.
- Кам бўлиб қолгайму устози улуғ,
Гар алифда, деса ул, ҳеч нарса йўқ.

Сен гўдакка таълим истарсен, самар,
Ўз тилингин жилла кечгайсен, магар.

Сен унинг лафзида сўзларсен сухан,
Токи ўргансин у сендин илму фан.

3330 Халқ-гўдак, устозу пир ардогида,
Пир буни ўйлар насихат чоғида.

Шайх муриди деди ул бадхоҳга,
Куфр аро қолган ўшал гумроҳга.

Тиғи шамширға ўзингни урмагил,
Шоҳу султон бирла сен тортишмагил.

Ўйлаким, дарёга жаҳл этса ҳовуз,
Ўз-ўзин ул махв этгай шубҳасиз.

Ўйла дарёмаски ул, хор этсангиз,
Ҳар оғиз ўганда мурдор этсангиз.

3335 Ҳар куфрнинг чеки бор, поёни бор,
Шайх нури билмагай чеку канор.

Баски, ҳадсиз олдида маҳдуд ло,
Кулли шайъин ғайри важхуллоҳ фано.²⁶⁰

Қайда ҳозир эрса, куфр, иймон йўқ,
Ул-мағз, бул-иккиси-рангу қобик.

Жумла борлиқ унга парда эҳтимол,
Худди тос остида ёнган шам мисол.

Баски, ул бошга бу бош эрмиш хижоб,
Ҳам унинг олдида бул-кофир ҳисоб.

²⁶⁰ «Чексизлик олдида чекланган нарсалар йўқ демақдир, Аллоҳнинг зотидан ўзга барча нарсалар ўткинчидир». Қуръони карим, Қасос сураси, 88-оятга ишорат.

- 3340 Кофир ул гофил шайх иймонидин,
Беҳабардир мурда шайхнинг жонидин.
- Жон не эрмиш? Ул хабардорлик бутун,
Кимда бисёрдир хабар, жони фузун.
- Жонимиз афзун чу ҳайвон жонидин,
Бас, хабардорлик баланд бўлгонидин.
- Жонимиздин устувор жони малак,
Чун уларда йўқ ҳисси муштарак.
- Лек малакдин ҳам валий, соҳибқўнгил -
Жони устундирки, ҳайрон бўлмагил.
- 3345 Баски, одамни баланд деб билдилар,
Шул сабабдин унга сажда қилдилар.
- Ҳақ баланддин юз буриб, қайтармиди?
Сажда қилгил пастга деб айтармиди?
- Гул тиканлар олдида бўлгайму хор?
Бўйла этмас ҳеч қачон Парвардигор.
- Жонки афзун бўлди, кечди интиҳо,
Унга таслим бўлди олам мутлақо.
- Куш, балиқ, одам, пари бош эгдилар,
Чунки ул ортик, булар ким эрдилар.
- 3350 Игна келтирди балиқлар хирқага,
Жумла иплар тобедурлар игнага.

ИБРОҲИМ АДҲАМНИНГ ДАРЁ БЎЙИДАГИ ҚИССАСИ ДАВОМИ

Шайх амри қудратин кўрди амир,
Рухида бир важди ҳол этди зуҳур.

Ох, деди, билгай балиқлар пирни,
Суф менга, гар билмасам бул сирни.

Бас, балиқ билгайки, биз пирдин йироқ,
Бас, улар давлатга нойил, биз адоқ.

Сажда қилди, йигламоқни кўрди эп,
Телба бўлди, эшик очилгайму, деб.

3355 Эй ювиқсиз, ўз-ўзинга чекма сад,
Кимга этгайсен низо, кимга ҳасад.

Шер думи бирла сенга ўйнаш удум,
Тоҳ малойикларга айларсен хужум.

Яхшиларни сен ёмон деб айблама,
Бу тубанликдир, магар юксак дема.

Не ёмондир? Зарга муҳтож мис матоҳ,
Шайх кимдир? Ул - мухаммал кимиё.

Мисга урса кимиё, зар унмагай,
Мис туфайли кимиё мис бўлмагай.

3360 Ким ёмондир? Саркашу оташ амал,
Шайх кимдир? Айни дарйёи азал.

Қўрқадир сувдин оловлар эрта-кеч,
Сув магар кўрқарму ўт-оташдин ҳеч?

Ой юзидин доғ изларсен баче,
Равзадин янтоғ изларсен баче.

Эй биҳиштда излаган янтоқ, тикан,
Унда сендин ўзга янтоқ бормикан?

Лой чапларсен қуёшга ҳар нафас,
Ойдин изларсен нукул дарзу шикаст.

- 3365 Офтобким, нурига тўлмиш жаҳон,
Шабпарак деб ўзни этгайму ниҳон?
- Айблар пир раддин айб бўлдилар,
Айблар пир рашкидин ғайб бўлдилар.
- Ул узоқдин ҳам анису ёр бўл,
Тавба қил, хизматга сен тайёр бўл.
- Бир насим эсгай юзинга ул дама,
Оби раҳматни ҳасаддин бойлама.
- Ғар йироқ эрсанг, қимирлат жилла дум,
Ҳайсу мо кунтум фаваллу ваҷҳақум.²⁶¹
- 3370 Ғар эшак лойга йиқилса, ботса чун,
Ул қимирлар ўрнидин турмоқ учун.
- Ул оёқ чўзмас ва қўймас ерга бош,
Чунки билгай ул эмас жойи маош.
- Сен эшакдан ҳам магарки камминг,
То ҳамон лой ичрадирсен, чиқмадинг?
- Шул йўсин таъвилга руҳсат айлабон,
Шилга лойдин қўнгил узмассен ҳамон.
- Бул раво, дерсан, чу ожиз бандаман,
Ҳақ гуноҳини кечиб, айлар карам.
- 3375 Ул сўқир сиртлонга ўхшатгум сени,
Алданиб дермишки, кўрмаслар мени.
- Халқ дегайким, горда бир сиртлон йўқ,
Борлигига бир далил, бурҳон йўқ.

²⁶¹ «Қаерда бўлсангиз ҳам, у тарафга юз буринг». Қуръони карим, Бақара сураси, 114-оятга ишорат.

Беркитурлар сўнгра горнинг оғзини,
Ул ҳамон дермишки, кўрмаслар мени.

Кўрса эрди ёв, қараб тургаймиди,
Қайда ул сиртлон, дея сўргаймиди?

**БИРОВНИНГ, ТАНГРИ ТАОЛО МЕНИНГ
ГУНОҲЛАРИМГА БОҚМАЙДИ, ДЕБ ДАЪВО
ҚИЛГАНИ ВА ШУАЙБ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ
УНГА ЖАВОБ БЕРГАНИ**

Бир киши деди: эшиттил, эй Шуайб,
Бор менинг бўйнимда неча журму айб.

1380 Айладим бирмас, неча айбу гуноҳ,
Лек карам айлар, мени олмас Худо.

Ҳақ таолодан етишди бонги ғайб,
Тинглади ғайб сўзини ёлғиз Шуайб.

Ки деурсен, неча бор қилдим гуноҳ,
Лек каром айлар, мени олмас Илоҳ.

Аксини дерсан, аё ноқис ақл,
Йўл эмас, чўлдан юрарсен, синча қил.²⁶²

Неча бор олдим сени, сен беҳабар,
Бош-оёқ занжирга тушгансен магар.

3385 Ул каро зангинг сенинг, деги сиёҳ,²⁶³
Айламиш сиймойи кўнглингни қаро.

Кўнди занглар устига зангорлар,
Кўр бўлиб, кўрмас дилинг асрорлар.

²⁶² Синча қил - сивчиклаб боқ.

²⁶³ Деги сиёҳ - қора қозон.

Урса дуд тоза қозонга, ҳар тугул
Ташланур эрди ҳамоно кўзга ул.

Зидди бирлан ҳар неким пайдо эмиш,
Ул қаро оқ устида расво эмиш.

Ғар қорайтирса қозонни, урса дуд,
Сен назар солсанг, кўзинг илгарми зуд

3390 Ғар чилангар бир қаро занжий эрур,
Чехраси ранги-тутун ранги эрур.

Ғар чилангар румлик эрса, дуд аро,
Юэлари бўлгай ола-оқу қаро.

Бандаси билса, гуноҳ не эрмиш ул,
Ёлворар эрди Худойимга нуқул.

Ғар ёмонликни у пеша айлагай,
Ақлининг кўзига тупроқ жойлагай.

Этмаса тавба, гуноҳ ширин бўлур,
Ул гуноҳи кўнглида бедин бўлур.

3395 Ул пушаймонлар емас, ё Раб, демас,
Ойна қолгай қаро занг ичра, бас.

Ул темирни сўнгра ул занглар егай,
Ул гуҳарни сўнгра ул чанглар егай.

Оқ қороз узра қалам сурсанг магар,
Кўзга ташланган ҳамоно, сарбасар.

Лек қалам хат узра чекса янги хат,
Англамоқ душвор, юз бергай ғалат.

Чун сиёҳ узра сиёҳ тушгай баса,
Сўз бузилгай, маъни чалкашгай баса.

- 3400 Гар учинчи карра ёзсанг устидан,
Қоп-қародир устидан ҳам остидан.
- Баски чора-ул паноҳи чорагар,
Мис умиди: етса искирдин назар.
- Ёлвориб, Тангрига афғон айлагил,
Бедаво дардинга дармон айлагил.
- Суйлади Шуайб бу сўзни, тинглаб ул,
Қўнгли ичра жони яшнаб, очди гул.
- Жонига етди ваҳийи осмон,
Сўрди: олган эрса, борму бир нишон?
- 3405 Дедиким, ё Раб, мени қистайди ул,
Ўз жазосидин нишон истайди ул.
- Тангри дедики, бекитгум розини,
Лек очармен бир нишони хосини.
- Олганимдин бир нишона ушбу то:
Тоат айлар ул, этар савму дуо.
- Ул намоз этгай, закот бергай чунон,
Жон чекар, тўймас ва лекин завқи жон.
- Тоат айлаб, иш-амалдин тўймас ул,
Иш қилур, роҳатни аммо тўймас ул.
- 3410 Тоати яхшило маъноси қуруқ,
Писта-ёнроқ кўпу лекин мағзи йўқ.
- Завқ ила тоат этилса, ул-самар,
Мағз ила дона экилса, боғ унар.
- Мағзи йўқ эрса, данак бўлмас ниҳол,
Суврати бежон магарким бир хаёл.

БИР БЕГОНАНИНГ ШАЙХГА ТУХМАТ КИЛГАНИ ҚИССАСИНИНГ ДАВОМИ

Ул қабих тухматга бермишди ривож,
Эгри кўргайдир ҳамиша ақли кож.

Дерди: кўрдим шайхни, бир мажлис эди,
Ул чу тақводин йироқ, муфлис эди.

3415 Этмасанг бовар, магар этсанг гумон,
Тунда тургил, фисқини кўргил аён.

Тунда бошлаб борди дарча олдига,
Эй мурид, боққил, деди, шайх ҳолига.

Фисқу бедодини кўргил сен қараб,
Мустафо кундузу тунда Бу-Лаҳаб.

Кундуз Абдуллоҳ магарким унга ном,
Наузубиллоҳ, тунлари илкида жом.

Чинданам илкида жому май эди,
Ул мурид: пирим, бу не аҳвол, деди.

3420 Сен демишдиниг, жомга май деб қуйдиги,
Май эмас, аслида шайтон сийдиги.

Дедиким, жомим лабо-лабдир бу дам,
Бошқа нарса сифмагай бир қатра ҳам.

Қатра сифмас, яхшилаб бок, сол кўзинг,
Балки ёлғон сўзга алданган ўзинг.

Одатий май, одатий жом эрмас ул,
Эй мурид, шайхингни бундан холи бил.

Жому май-аслида шайхнинг борлиги,
Сифмагай унга лаин беорлиги.

0425 Нури Хақ бирла лабо-лаб тўлди ул,
Жоми тан синди ва лекин қолди нур.

Тушса ахлатга қуёш нури, не бок,
Нур бўлиб қолгай ҳамиша нури пок.

Мункир ўлган билмагай не дерканин,
Кел, ўзинг кўргил бунинг не эрканин.

Кўрди мурид, ангубини хос эди,²⁶⁴
Лолу ҳайрон қолди, душман панд еди.

Сўнг муридга юзланиб шайхи замон,
Деди: бизга май кетургил, эй фалон.

3430 Хастамен, оғриқ олур жонимни, бас,
Чун ўлар ҳолатга етдим бул нафас.

Гар зарурат эрса, ул мурдор-пок,
Лаънат ул мункиргаву бошига хок.

Шул замон майхонага борди мурид,
Хар неча хум эрса, бир-бир кўрди зуд.

Кўрди хумларни, вале май кўрмади,
Бол, асалдин жумла лиммо-лим эди.

Деди: эй риндлар, бу не ҳолу самар?
Кўрмадим хумларда мен майдин асар.

3435 Турдилар риндлар ва шайхга келдилар,
Йиғлашиб, атрофидин эврилдилар.

Дедиларким, эй шайхи мўътабар
Жумла майлар бўлди амрингдин асал.

²⁶⁴ Ангубини хос - ўзига хос асал.

Майни пок этдинг ҳаромдин, шафқат эт
Жонимизни ҳам ёмонликдин арит.

Ғар бутун оламини қон тутгай тамом,
Бандайи Ҳақ луқмаси бўлмас ҳаром.

**ОЙША РАЗИАЛЛОҲУ АНҲУНИНГ МУҲАММА,
АЛАЙҲИССАЛОМДАН, НЕГА ЖОЙНАМОЗ
ЁЗМАСДАН, ҲАР ЕРДА НАМОЗ ЎҚИЙСИЗ, ДЕБ
СЎРАГАНИ**

Деди Пайғамбарга Ойша ногаҳон;
Ё Расулиллоҳ, ошқору ниҳон,

3440 Истаган ҳар ерда айларсиз намоз,
Унда нопок кимсалар бўлмоғи рост.

Болалар ҳам ёш эканлар, норасид,
Булғатиб ҳар жойни, этгайлар палид.

Деди Пайғамбарки, сарварлар учун,
Тангри Ҳақ нопокни пок этмиш бутун.

Саждагоҳимни Худойи меҳрибон,
Айламиш пок-токи етти осмон.

Эҳтиёт бўл, этма шоҳларга ҳасад,
Йўқса, бир иблис бўлурсен то абад.

3445 Чун заҳар ичса улар, бўлгай шакар,
Сен шакар ичганда, ичганинг заҳар.

Ул бадал эрмиш, бадал-кори унинг,
Лутф эрур, нурдир баче нори унинг

Қуввати Ҳақ эрди ул Бобилда куч,
Йўқса, қуш филни ўлдиргайму ҳеч?

Неча куш етказди лашкарга шикаст,
Бул-да Хақдин бир салобат эрди, бас.

Васваса тушса кўнгилга, турмагил,
Бор, ўки ул сурайи асҳоби фил.

- 3450 Унга ҳамдам бўлсангу этсанг инод,
Кофир ўлгаймен, агар топсанг нажот...

БИР СИЧҚОН ТУЯНИНГ АРҚОНИДАН ТОРТИБ, ЎЗ-ЎЗИГА МАҒРУР БЎЛГАНИ

Тева арқонини маҳкам тишлабон,
Тортди сичқон, бўлдилар йўлга равон.

Кўрди унга эргашиб тева келур
Шер дебон ўзни тасаввур қилди ул.

Бул хаёл, андиша урди тевага,
Деди: шошма, кўрсатиб кўйгум сенга.

Келдилар сув бўйига ташлаб қадам,
Бўйла сувким, кўрқитур арслонни ҳам.

- 3455 Кўрди сичқон, сўнди азму ғайрати,
Сўрди тева: эй биёбон улфати,

Бул тараддуд, бўйла хайронлик надир?
Кўй қадам мардона, илдам сувга кир.

Раҳнамосен, мен келармен эргашиб,
Турма йўл устида бундоқ бош қашиб.

Деди: сув тўлқин ва тошқин бултарийқ,
Кўрқаман, мен унга чўккаймен, рафиқ.

Сув чуқурдир қанча, билгаймиз шу тоб,
Деди тева, кирди дарёга шитоб.

3460 Тиззадандир сув, деди, кўй бул ишинг,
Шунга шунча ваҳма айлаб, нолишинг.

Деди: сенга мўру менга аждаҳо,
Тизза бирлан тиззанинг фарқи расо.

Сув сенинг тиззангдин эрса, қил ишонч,
Ул менинг бошимдан ошгай юз қулоч.

Деди: густохликни тарк эт унда сен,
Токи ул оташда жонинг ёнмасин.

Катталиқни жумла сичқонларга қил,
Тевага мундоқ мулоқот этмагил.

3465 Тавба қилдим, деди ул, баҳри Худо,
Мени сувдин ўтказиб кўй, эй киё!

Раҳми келди теваинг сичқонга ул,
Хўп, деди, кел, ўрқачимга чиқ, ўтир.

Амри Ҳақдир менга сувдин ўтказиш,
Сенга ўхшаш мингта сичқон не эмиш.

Баски, Пайгамбар эмассен, ҳар сахар,
Ул қудукдан бул қудукқа қил сафар.

Шоҳ эмассен, бўл халойиқнинг тани,
Билмайин, денгизга сурма кемани.

3470 Очма дўкон, токи комил бўлмасанг,
Сен хамир ҳам бўлма, ҳосил бўлмасанг.

«Анситу»ни тинглабон, хомуш бўл,²⁶⁵
Чун забони Ҳақ эмассен, гўш бўл.

²⁶⁵ «Тингла, сўзлама» амрини эшит... Қуръони карим, Аъроф сураси, 204-оятгача ишорат.

Сўзласанг гар, айла истифсор, гапир,²⁰⁰
Сен шаҳаншоҳларга мискинвор гапир.

Кибру кийнинг чашмаси шаҳват эрур,
Бори шаҳватга суянч одат эрур.

Ул ёмон феъл эрса одат, бас сенга,
Қуй бу одатни, деган ёқмас сенга.

3475 Сенки гулхўрликка этгайсен ружу,
Кимки этгай эътироз, дерсан адув.

Бутпарастлар бутга сажда қилдилар,
Моне бўлганларни душман билдилар.

Курди Иблис ўзни танҳову баланд,
Боқди ул Одамга мункир кўз билан.

Мендин ортиқроқ, магар афзалми ул?
Сажда этгаймен нечук, сарварми ул?

Рухга сарварлик заҳардир бори, бас,
Ибтидосига агар тарёқ эмас.

3480 Қўркма, гар тоғда илону захри мор,
Захри бор эрса магар тарёғи бор.

Баски сарварлик дмумогинг тутдиким,
Кимки сўз қайтарса, билгайсен ганим.

Феълу хўйингга хилоф сўйлар касе,
Қийналар кўнглингда қўзғолгай басе.

Бас, дегайсен, бир балони ўйлагай,
Ул мени шогирду тобе айлагай.

²⁰⁰ Истифсор - сўрашмоқ.

Гар ёмон феъл айласа эрди сукут,
Бир хилоф сўздин магар чиқмасди ўт.

3485 Гар муҳолиф-ла мадоро айладинг,
Ўзни дилдору дилоро айладинг.

Ул ёмон феъл устивор эрса чунон,
Мўри шаҳват оқибат бўлгай илон.

Сен уни ўлдир чу аввал - ибтидо,
Бўлмасин токи илонинг аждаҳо.

Хар ким аммо мўр кўргай морини,
Сен валийдин сўр кўнгилнинг ҳолини.

Миски зар эрмас, ўзини мис демас,
Дилки шоҳ эрмас, ўзин муфлис демас.

3490 Хизмат эт иксирга чун мисвор сен,
Эй кўнгил, чек жаври ул дилдор сен.

Ким у дилдор? Аҳли кўнгилдир тамом,
Улки, қочгайлар жаҳондин субҳу шом.

Этма, бадном бандайи Аллоҳни
Ўғри, деб камроқ гапиргил шоҳни...

КЕМАДА ТУҲМАТГА УЧРАГАН БИР ДАРВЕШ КАРОМАТИ

Кемада бор эрди дарвеш, кони ганж,
Руҳига мардоналик эрди суянч.

Зар тўла ҳамён йўқолди ногаҳон,
Ул эса ухлаб ётарди бул замон.

3495 Иэлади ҳамёнини соҳиб дирам,
Уйқудан уйғотди ул дарвишни ҳам.

Дедиким, ҳамён йўқолди шу маҳал,
Хаммани кўрдик, етишди сенга гал.

Хирқани ечгил, ялангоч бўл ҳамон,
Қолмасин дилларда андишу гумон.

Деди: ё Раб, бул разиллар бўйла дер,
Бул куруқ тухматга фармонингни бер.

Кўнгилда кўзғолди дарду изтироб,
Неча юз минглаб балиқларким шу тоб -

3500 Бош кўтарди, сув бетига қалқиди,
Оғзида инжу, гуҳар, ёкут эди.

Неча юз минглаб балиқлар эрдиким,
Ҳар бирининг оғзида дурри ятим.

Ҳар бири-бир мамлакатнинг сарвати,
Ул илоҳий эрди, йўқди ширкати.

Олди неча дурри, ерга урди ул,
Сўнг ҳаво курсисига ўлтирди ул.

Подшо эрди магар тахт устида,
Ул баландда, кема эрди остида.

3505 Деди: сизга кема, менга Ҳақ ато,
Сизга ҳамроҳ бўлмагай ўғри, гадо.

Кимга наф бергай, кўрармиз, бул фироқ,
Ҳақ ила жуфтмен, вале сиздин йироқ.

Ўғри, деб ул менга тухмат айламас,
Бадгумонлик бирла гийбат айламас.

Кема аҳли чекди фарёд: эй ҳумом²⁶⁷,
Сенга қайдин етди бу олий мақом?

Бир фақирга, деди, тухмат этмадим,
Хаққа бир озору миннат этмадим.

3510 Шохларга таъзим этдим ҳар қачон,
Бўлмадим йўқсул фақирдин бадгумон.

Ул фақирларким, латифу хушнафас,
Ки улар эъзозига келмиш абас²⁶⁸.

Ул фақирдир, гарчи йўқмас нарсаси,
Хақдан ўзга йўқ вале бир кимсаси.

Мен нечук тухмат этармен, Хақ амин,
Бермиш унга етти осмон махзанин.

Муттаҳам ақли шарифмас, нафс эрур,
Муттаҳам нури латифмас, ҳис эрур.

3515 Нафс доим бадгумондир, ур уни,
Хужжату исбот киритмас ақлини.

Мўъжиза кўрса, ёришгай бир замон,
Сўнг дегайким, ул хаёл эрди, гумон.

Ул ҳақиқат эрса эрди аслида,
Бўлгай эрди банданинг кўз ўнгида.

Воҳ, кўрингайдир мудом покларга ул,
Лек кўринмас пасту нопокларга ул.

²⁶⁷ Ҳумом - бузруквор.

²⁶⁸ Қуръони каримнинг Абаса сураси кўзда тутилмоқда.

Ул ажаб этгай бу ишдин ору нанг,
Манзил ўлгайму товусга чохи танг? ²⁶⁹

3520 Демаким, мен гапни бисёр айладим,
Аслида юздан бирини сўйладим.

СЎФИЛАРНИНГ ШАЙХ ХУЗУРИДА КЎП ГАПИРГАН СЎФИ УСТИДАН ШИКОЯТ ЭТИШГАНИ

Сўфилар бир сўфига кийн қилдилар,
Арзи дод этмоққа шайхга келдилар.

Дедиларким, жонимизга ул-бало,
Жонимиз қутқар ўзинг, эй пешво.

Деди шайх: айбини сўйланг ошкор,
Дедиларким, уч қабоҳат феъли бор.

Жаврабон тинмас, агарда сўз деса,
Тўймагай асло, лаганлаб ош еса.

3525 Ухласа, худди ўлик, асҳоби Каҳф,
Таъналарни отдилар андоқ шигаб.

Юзланиб шайх деди унга: англагил,
Хар бир ишда ўртача йўл танлагил.

Бор ҳадис хайрул умур-авсотдин,
Манфаат бор муътадил ахлотдин.

Ошса хилт меъёридин бир ҳисса, бас,
Ўзгарур ҳол, танда юз бергай мараз.

Этма кўп дўстинга майлу марҳамат,
Айрилиқ тушгай арога оқибат.

²⁶⁹ Ору нанг-ору номус.

- 3530 Ул Мусо эрди Хизирга ёри нек,
Сўзлари меёридин ошди валек.
- Ул сабаб сўнди Хизирда иштиёқ,
Деди: боргил, бизга бул-ҳажру фироқ.²⁷⁰
- Сенки сергап, тур нари, қўйгил яқо,
Биз-ла эрсанг, кўр, соқов бўл мутлақо.
- Этмасанг, саркаш бўлиб, этсанг итоб,
Ўйлаким, сен биздин айрилдинг ҳисоб.
- Гар намозда бир тасодиф берса юз
Бор, таҳорат ол, ўзингни қил тамиз.
- 3535 Этмасанг, кетгай намозинг ўртаниб,
Ул кетар-да, сен қолурсен тебраниб.
- Сен ўзингга ташналар ёнига бор,
Дил сўзингга ташналар ёнига бор.
- Посбон ул, ухлаганларга тирак,
Лек балиқларга қўриқчи не керак?
- Тўни борлар кирчиларга кўз солур,
Лек яланғочларга зийнат-жилвадир.
- Сен яланғоч хайлига ёндошма ҳеч,
Ё улардек бўл яланғоч, тўнни еч.
- 3540 Гар улардек қип-яланғоч бўлмасанг,
Тўнни озроқ кий-да, тут авсатни сен.

ДАРВЕШНИНГ ШАЙХГА УЗР АЙТГАНИ

Ул фақирким сўйлади аҳволини,
Узрига эш этди арзи ҳолини.

²⁷⁰ Қуръони карим, Қаҳф сураси, 78-оятга ишора.

Берди ул шайхнинг саволига жавоб,
Чун Хизирдек сўзлари - хубу савоб.

Ул Хизр андоқ жавоб этмишдиким,
Кўнглига солмишди Аллоҳул алим.

Барча мушкуллар бўлиб ҳаллу ривож,
Неча мушкул эрса, топмишди илож.

3545 Бул равиш-дарвешга ҳам мерос эди,
Шайх савол берди, жавоблар айлади.

Деди: авсат-гарчи ул ҳикмат эрур,
Лек ўшал авсатда ҳам нисбат эрур.

Бир ариқ сув тевага сувмас магар,
Лек ўшал сичқонга чун баҳри Ҳазар.

Бир кишида тўртта нонга иштаҳо,
Икки ёхуд учта нон-авсат анго.

Тўртта нонни ерса, авсатдин узок,
Бандадир ул, нафси қўймишдир тузок.

3550 Ўнта нонга бўлса майли, рағбати,
Олти нон бўлгай магарким авсати.

Менда майлу эҳтиёж-элликта нон,
Олти нон сенга кифоя, эй фалон.

Сен намоз этсанг, намозинг ўн ракат,
Мен ўқиб беш юз, дегаймен: ё Аҳад!

Ул бировким Каъбага боргай яёв,
Ҳансираб, масжид боролмас бул биров.

Ул биров борким, бировга жон берар,
Ул биров жон таслим айлаб, нон берар.

3555 Авсат ўлгайму эса ул-беҳисоб,
Чунки бунда аввалу охир ҳисоб.

Аввалу охир керакдир ҳар қачон,
Шунда авсат сенга бўлғайдир аён.

Бениҳоят бўлса гар икки тараф,
Унда авсатни кўролмассан қараб.

Аввалу охирни кимса билмамиш,
Билган ул, лав кона лоҳулбаҳр, демиш.²⁷¹

Етти денгиз бирлашиб, этса мадад,
Етмагай ул, донишига йўқ адад.

3560 Боғу беша бўлса гар яксар қалам,
Ҳикмату иншоси бўлмас зарра кам.

Ул сиёҳу ул қалам фоний эрур,
Бул азиз сўзу суҳан боқий эрур.

Ҳолатим уйқуга ўхшайди гаҳи,
Уйқу деб ўйлайди неча гумраҳи.

Кўзларим уйқуда, дилмас уйқучан,
Ишсизу бекор дема, иш бирла банд.

Деди Пайғамбарки, айнойа таном,
Лояному қалби ан Раббуланом.²⁷²

3565 Сенда кўз уйғоғу дил ухлоқ эрур,
Менда кўз ухлоғу дил уйғоқ эрур.

Қалбим ичра бешта туйғу бор, кара,
Ҳисларимга икки олам-панжара.

²⁷¹ Денгизлар сиёҳ бўлса... Куръони карим, Лукмон сураси,
27-оятга ишорат.

²⁷² «Кўзларим ухлар, аммо қалбим ухламас, ҳамиша Раббимга
очиқдир».

Менга ўз заъфинг ила этма нигоҳ,
Сенга тун эрса, менга ул-чошгоҳ.

Сенга-зиндон, менга ул-бўстону боғ,
Менга дунё-иш ва ишга иштиёқ.

Сенга лой, балчиқ, эмиш ул, менга-гул,
Сенга мотам, менга-тўй, байрам нукул.

3570 Ўлтирурмен сен-ла сокин, шу маҳал,
Етти қат кўк узрадурмен, чун Зухал.

Хамнишининг мен эмас, соям эрур,
Фикру ўйлардин-баланд поям эрур.

Чунки мен ўйларни ортга ташладим,
Унданам юксакка ўзни бошладим.

Унда ҳокиммен, вале маҳкум эмас,
Хукм этар меъмор иморатларга, бас.

Жумла мардум-сахрайи андишадир,²⁷³
Ул сабаб маъюсу қайғу пешадир.

3575 Гоҳи этгаймен атай андиша мен,
Халқдин айрилмоқни айлаб пеша мен.

Менку қушмен қўқда, андишам-чивин,
Талпиниб ул, менга ҳеч етгаймикин?

Ерга тушмоқни кўрармен гоҳи эл,
Пойи синганлар етишсин менга деб.

Гар малол келса менга сифли-сифот,²⁷⁴
Қуш каби кўкларга ургаймен қанот.

²⁷³ Сахра-харсангтош, қоя.

²⁷⁴ Сифли-сифот-паст, тубан сифатлар.

Жуфт қанотим асли зотимдир, қадим,
Қуш қанот бойлаб, ўзимга тақмадим.

3580 Жаъфари Тайёр қанот-жория,
Жаъфари Таррор қаноти-ория.²⁷⁵

Тотмагунча бул фақат даъво бўлур,
Бул-улуғлар наздида маъно бўлур.

Лофу даъводир бу қузгунларга то,
Пашшага бирдек, қозон бўшми, тўло...

Луқма ул оғзингда гар дуру гуҳар,
Сен уни ютмоққа ул дам эт жадал.

Шубҳани даф этгали шайхи кабир,
Қусди бир дафъа, лаганга тўлди дур.

3585 Ақли ноқисларга этмишди баён,
Этмади бовар улар, этди аён.

Пок есанг, меъдангда бўлгай ул палид,
Қулфни ур нафсингга, пинҳон эт калит.

Луқма эрса кимга гар нури жалол,
Неки истарса, есин, бўлгай ҳалол.

ТЎҒРИЛИГИГА ЎЗИ ДАЛИЛ БЎЛГАН ДАЪВО

Улфати жоним эсанг, шул менга бас,
Айни маънодир сўзим, даъво эмас.

²⁷⁵ Жаъфари Тайёр - қаноти-доимий, абадий; Жаъфари Таррор-ясама омонат. Жаъфари Тайёр-Ҳазрати Алининг акаси, му сулмончиликни ўттиз иккинчи бўлиб қабул қилган, жангда қўли дан айрилиб, сўнг шахид бўлган. Пайгамбар алайҳиссалом, ме Жаъфарни жаннатда кўрдим, Аллоҳ унга қанот ато этмиш, де ганлар. Жаъфари Таррор-ўша даврда киссавурликда шухрат қозон ган машҳур ўғри.

Гар десамки, тунлари бошингда мен.
Кўрқмагил, мунис бўлиб қошингда мен...

3590 Ушбу даъволарда маъно бор, аё,
Ўз кишинг овози сенга ошно.

Иккиси-ул икки даъводир ва лек,
Иккисида маъни кўргай фаҳми нек.

Курби овози гувоҳлик айлагай,
Ул нафасни ёри наздик айлагай.

Лаззати овози бўлгайдир далил,
Ки азизингдир, эмас бегона ул.

Бунга қўйма жоҳилу ҳайронани,
Фарқ этолмас ошно, бегонани.

3595 Унга даъводир у гуфтори унинг,
Жаҳлидир ҳар лаҳза инкори унинг.

Лекин улким, кўнгли ичра нури бор,
Ул овозда маъни кўргай ошкор.

Ёки бир кимса арабча сўйласа,
Мен араб лисонини билгум, деса,

Шул арабча айтгани маъно эрур,
Гарчи ул шу дамда бир даъво эрур.

Ёки қоғоз бетига тортиб сиёҳ,
Ёзса котиб, мен-фалон котиб, дея.

3600 Ёзгани ул, ўйлаким, даъво бўлур,
Ҳам далили, шоҳиди маъно бўлур.

Ё деса сўфий: тушингда биттаси,
Келди сенга, елкада сажжодаси.

Мен эдим ул, эсладингми, ул махал
Сўйладим мен, не эмиш файзи назар.²⁷⁶

Тингла бул сўзни, дилингга айла жо,
Бул суханни эт ўзингга рахнамо.

Ул тушингни ёдга солгай бул сухан,
Юз очар мўъжиза сенга янгидан.

3605 Гарчи бул даъвога ўхшайдир, вале,
Бошдин ўтказган киши дейди: бале.

Илм-мўминнинг йўқолган молидир,
Ул ишонгай, ким уни ифшо қилур.

Баски, кўз ўнгида ул кўргач факат,
Бир гумон айларму ё этгай галат?

Чанқаган бир кимсага этсанг хитоб:
Ташнадирсен, ол қадаҳ ичтил шитоб!

Ҳеч дегайму, айтганинг даъво, малол,
Эйки даъво айлагувчи, кет йўқол.

3610 Ёки кўрсат бир гувоҳ, ҳужжат демас,
Айтганинг сувми магар, шарбат, демас.

Ё ано деса, нидо айлаб бу дам:
Мен онангмен, кел, эмизгум, эй болам.

Ул гўдак ҳужжат талаб айлармиди?
Ўзни бир ҳужжатга ул бойлармиди?

Ҳар дили умматда-Ҳақдин бир маза,
Рўйи, овози Набийдин-мўъжиза.

²⁷⁶ Файзи назар – сўфийлар таълимотида муршидининг мурид кўнгили ойинасига кўз солиши. Бу боқиш, бу назар мурид қалбида ишқ ва жазава уйғотган.

Ул Расулиллоҳ нидо солган замон,
Жони уммат сажда этмишдир ҳамон.

3615 Жон қўлоғи унга чун илҳақ эмиш.
Бул жаҳонда бўйла сасни туймамиш.

Ул ғариб тинглаб ул овози ғариб,
Ҳақ тилидин тинглагай: инни қариб.²⁷⁷

ЯҲЁ АЛАЙҲИССАЛОМ ОНА ҚОРНИДА ЭКАН, МАСИҲ АЛАЙҲИССАЛОМГА САЛОМ БЕРГАНИ

Келди ул Марямга Яҳё онаси,
Деди, чун қорнида эрди боласи:

Мен аниқ билдимки, қорнингда шаҳий,
Бир улулазму расули оғаҳий.

Чунки сенга рўбарў келган замон,
Сажда қилди ҳомилам унга ҳамон.

3620 Сажда қилди ул жанинга бул жанин,²⁷⁸
Тушди дард жисмимга андоқ саждадин.

Деди Марям: пайқадим, билдим у дам
Саждалар этди менинг ҳам ҳомилам.

БУ ҚИССАГА ШУБҲА ҚИЛГАНЛАР

Бунга нодонлар дегай: афсона, то
Устидин хат чизки, ёлғондир, хато.

Сиррини ҳеч кимга Марям айтмади,
Ташқари чиқди, шаҳарга қайтмади.

²⁷⁷ Инни қариб-мен чиндан ҳам яқинман... Қуръони карим, Ба-
қара сураси, 186-оятга ишорат.

²⁷⁸ Жанин - ҳомила.

То таваллуд топмагунча ул ўғил,
Четда эрди, гўшайи овлоқда ул.

3625 Учрамай ҳеч кимсага кўздин нари,
Манзили эрди шаҳардин ташқари.

Чун туғилди ўғли, босди жонига,
Қайтди сўнг қавму қариндош ёнига.

Қайда эрди унда Яҳё онаси?
Бул бари-эл эртагу афсонаси.

ШАК-ШУБҲАГА ЖАВОБ

Бул жиҳатни соҳиби хотир, билур,
Ғойиби офоқ анга ҳозир эрур.

Улки, Яҳёнинг аноси сўйламиш,
Аслида Марям тасаввур айламиш.

3630 Сен юмиб кўзни, кўрарсен дўстни,
Кўз этар бўлсанг баданни, пўстни.

Ул кўзинг ҳам, бул кўзинг ҳам йўқса чун,
Сен масалдин маъни изла, эй забун.

Яхшилар афсона сўйлар яхшига,
Сен ёпишма сувратига, нақшига.

Бок, нечук сўйлар Калила безабон?
Димна тилсизку, нечук айлар баён?

Хўп, улар дейлик, мулоқот айлашар,
Тилни билмаску, нечук англар башар?

3635 Шеру ҳўкиз ўртасида Димна чун,
Элчи бўлмиш, айламиш сеҳру фусун?

Шерга вазир бўлди ҳўкиз не қабил?
Сувда кўргач ой, нечук сесканди фил?

Ул Калила, Димна-уйдирма тамом,
Зог ила лайлак низо этмиш қачон?

Эй биродар, қисса чун паймонадир,²⁷⁹
Маъни унда-мисли бугдой донадир.

Донани олгай фақат соҳиб ақл,
Қолгай ул паймона бирлан ул нақл.

3640 Гул ва булбулдин неча афсона бор,
Гарчи эрмас ўртада сўз ошкор...

ҲОЛ ТИЛИ ИЛА СЎЙЛАМОҚ ВА УНИ АНГЛАМОҚ БАЁНИДА

Не кечирмиш шам ул, парвона ҳам,
Тинглабон, маъносига ет, эй санам.

Гарчи сўз йўқдир, вале сўз сирри бор,
Сен баланд уч, бўлма тубанларда хор.

Дедиларким, шатранж-руҳ хонаси,
Сўрдиларким, қайдан эрмиш хонаси?

Чун харид этмишми, мерос олмиш ул?
Маънини излаб, етишган бахтлидур...

3645 Деди Наҳвий: Зайд Амирга берди зарб,²⁸⁰
Сўрдиким, урди нечун ул беадаб?

Айби не эрди Амирнинг, Зайди хом,
Беғуноҳ ургай уни, мисли ғулом?

²⁷⁹ Паймона – бу ерда, ўлчов идиши, маъносида.

²⁸⁰ Наҳвий-грамматика ўқитувчиси.

Дедиким, бул-маънига паймонадир,
Донни ол, паймонани кўй, олмагил.

Зайд, Амир ул жумла иъробга мисол,
Чалкаш эрса, сен уни иъробга сол...²⁸¹

Деди: билмасмен бу гапни, айт манго,
Зайд Амирни нега урмиш бегунох?

3650 Нахвий ночор қолди, чун этди ҳазил:
Битта “вов” ҳарфин ўмармиш эрди ул.

Зайд воқиф бўлди, берди бул сазо,
Ҳаддидин ошганга лойиқдир жазо.

БОТИЛ СЎЗЛАР БОТИЛ КЎНГИЛЛАРГА ХУШ ЁҚАР

Биттаси дедики, бас олдим билиб,
Рост кўрингай эгрига қинғир бўлиб.

Гар гилайқўзга десанг, ой биттадир,
Ул ишонмас, дер: сўзингда шубҳадир.

Ҳолига кулса биров, ҳақсан, деса,
Яйрагай ул, майли, ҳатто панд еса.

3655 Ҳар қачон ёлгон бўлур ёлгонга ёр,
“Лилхабистон алхабисайн” амри бор.²⁸²

Кенг кўнгиллар ичра нури офтоб,
Кўр киши тошлюқда юрса, не азоб.

²⁸¹ Иъроб-араб тили грамматикасида ҳарфларни тўғри ўқиш усули.

²⁸² “Ёмонлар ёмонларга тегиш.” Қуръони карим, Нур сураси, 26-оятига ишорат.

АБАДИЙ ҲАЁТ ДАРАХТИНИ ИЗЛАШГАНИ

Деди доно, нақлига айлаб ривож:
Мулки Ҳиндистонда бормиш бир оғоч.

Еса ҳар ким мевасин, ўлмас эмиш,
Еш бўлармиш, мўйсафид бўлмас эмиш.

Бўлди воқиф пошдо бул шевадин,
Кўнгли кетди, истади ул мевадин...

3660 Аҳли девондин бирини танлабон,
Мулки Ҳиндистон сари этди равон.

Йўлга тушди, неча йиллар кезди у,
Кезди Ҳиндистонни, этди жустужў.

Кечди ул шаҳри туманларни туташ,
На жазира қолди, на бир тоғу дашт.

Сўрди бир-бир, ошно, бегонадир, -
Деди: ким излар буни девонадир.

Сўзаро, бошига калтак тушди гоҳ,
Баъзилар дерди: аё соҳиб фало!..

3665 Сен каби доною донишманд магар,
Излар эрса, бир куни бўлгай самар...

Бул навозиш ҳам магар таҳқирсимон,
Эрди ул ошкора калтақдин ёмон...

Баъзилар дер эрди мақтаб: эй улуғ,
Ки фалон жйода дарахтзор бор, бўлуғ.

Бор ўшал ўрмонда юксак бир оғоч,
Тарвақайлаб новда отган юз қулоч...

Излар эрди, белига бойлаб камар,
Тинглар эрди ҳар оғиздин бир хабар.

3670 Неча йиллар тинмади, ахтарди ул,
Подшо йўлларди доим молу пул.

Ранжи гурбат чекди қайта-қайталаб,
Охири бас қилди, тарк этди талаб.

Мақсуди ҳаргиз ҳувайдо бўлмади,
Бир хабардин ўзга пайдо бўлмади.

Шарт узилди бор умиди риштаси,
Чун топилмас бўлди ноёб нарсаси.

Шаҳга қайтмоқликка қилди ул қарор,
Йўл босарди, кўзда ёш шапқатор...

ШАЙХ УЛ ТОЛИБИ МУҚАЛЛИДГА ДАРАХТ СИРИНИ АНГЛАТГАНИ

3675 Бор эди шайх, олиму қутбу карим,
Манзили сорига йўл олди надим.

Деди: мен ўксук, борай қошига то,
Эшигидин сўнг этармен азми роҳ.

Шайх дуосиким бўлур ҳамроҳ менга,
Бас, муяссар бўлмади дилхоҳ менга.

Борди шайх олдига андуҳда куйиб,
Кўзларидин чун булутдек ёш куйиб.

Деди: шайх им, раҳму шафқат чоғидир,
Ноумиддирмен, мурувват чоғидир.

3680 Сўрди: сўйла, нега маъюссен, малул?
Ошкор эт матлубинг, не эрди ул?

Деди: амр этмишди шоҳим бир замон,
Бир дарахтни ахтариб топгил, дебон.

Бир дарахтким ул, тирикликка нажот,
Мевасидир-мойи оби ҳаёт...

Изладим йилларча, топмай бир нишон,
Кулдилар ҳолимга бор аҳли замон.

Шайх табассум қилди, деди: эй салим,
ул дарахатнинг номи-донишдир, билим.

3685 Кўп баланддир, кўп йирикдир, кўп басит,
Оби ҳайвондир, чу дарёи муҳит.

Янглишибсен, алданиб сувратга сен,
Ўзни қўймишсен ғаму меҳнатга сен.

Гоҳ дарахт дерлар уни, гоҳ офтоб,
Гоҳи денгиз бўлди номи, гоҳ саҳоб.²⁸³

Ўзи бир, маҳсули минг бир марҳабо,
Камтарин осори ҳам-умри бақо.

Гарчи фарддир, меваси юз мингча бор,
Унга чун номлар ярашгай бешумор.

3690 Битта исми-отадир, сента падар,
Лек бировларга ўғилдир ул магар.

Битта номи-қаҳру кийн, душмандчилик,
Бошқа бир номи-мурувват, яхшилик.

Неча юз минг исми бор бир одам ул,
Кўпчилик ул биргина васфин билур.

²⁸³ Саҳоб-булут.

Кимки ном излар, кадр топмас сира,
Топгани бўлгай низову тафриқа.

Не эмиш сенга ўшал номи дарахт,
Қўй ёпишма унга, бўлма шўрбахт.

3695 Сен тафаккур айла, не эрмиш сифот,
Ул сифот сўнггида келгай сўйи зот.

Ихтилоф келтирди яккаш ном сенга,
Маънига бок, келтирур ором сенга.

ТўРТ ЙЎЛОВЧИ ҲАҚИДА РИВОЯТ

Боришарди турк, араб, форсу юнон,
Шунда бир кимса, анису меҳрибон,

Хайр, деб бир танга савғо айлади,
Йўқки савғо, балки ғавғо айлади.

Форс деди: бозор тушайлик шу замон,
Ақчага ангур олайлик, дўсти жон...

3700 Қўй бу гапни, деб уни кесди араб,
Эйнаб олсак ақчага, бўлгай ажаб...

Турк деди: беҳуда бу гаплар бари,
Мевалар ичра узумдир сарвари...

Шунда юнон ҳам арога солди сўз;
Ҳой, харид этмоққа истафил дуруст...

Бас, улар битта қарорга келдилар,
Лек тушунмай, баҳсу ғавғо қилдилар.

Барчада хоҳиш узум эрди фақат,
Барчаси бирдек, узум, дерди фақат.

- 3705 Лек арога шум жаҳолат тушди, бас,
Тиш, қовурға лат еди, топди шикаст.
- Соҳиби сирру азизу сад забон,
Бўлса эрди, сулҳ бўлгайди ҳамон.
- Дердиким ул, барчага етгай мурод,
Тўрт душман дўст бўларди, иттиҳод.
- Ғофилу гафлат сўзиддин-можаро,
Бизники-бирлик ила сулҳу салоҳ.
- Баски шундоқ, жим бўлиб, тортинг майин,
Тил бўлиб, суҳбат аро мен сўйлайин.
- 3710 Сўз қотарсиз сиз-да, лекин бир чақа,
Охири бундоқ низову тафриқа.
- Ғар омонатдир ҳарорат, йўқ самар,
Доимий бўлганда ул, соҳиб ҳунар.
- Сиркани оташда қайнат сен чунон,
Сўнгра ич, ортар совуқлик бегумон.
- Чунки иссиқлик анга бир дам қарор,
Таъбида асли совуқлик барқарор.
- Шинни ғар яхбастадир, есанг уни
Чирмагай жисмингни оташ, ёлқини.
- 3715 Шайх риёси бизнинг ихлосдин азиз,
Ул кўрар, биз эрса кўрмиз, дийдасиз.
- Шайх сўзидир тафриқа, шумликка сад,
Тафриқа солгай вале аҳли ҳасад.
- Шоҳ Сулаймон эрди, Ҳақдин келди ул,
Жумла қушларнинг тилини билди ул.

Шеру оху адлидан парвонадак,
Дўст бўлиб жангу жадални этди тарк.

Дўст бўлиб лочин, кабутар рўйи рост,
Бўрига қўй айламасди эътироз.

3720 Қўйди душманликни, айлаб адлу дод,
Жумла қуш, парранда бўлди иттиход..

Сен чумолидек фақат дон узрасен,
Донни қўй, боргил, Сулаймон изла сен.

Топган ул донинг магар доминг бўлур,
Бор, Сулаймон излаким, донинг бўлур.

Ўйлаким, жон қушлари охир замон
Жанг қилиб, бир-бирга бермаслар омон.

Лек Сулаймонсиз эмасдир давримиз,
Сулҳ берур ул бизга, битгай жавримиз.

3725 «Қавми ин мин умматин»ни эслагил,
Токи «иллово хало фиҳо назир».²⁸⁴

Ҳақ демишким, даҳр аро йўқ уммате,
Бўлмагай то унда соҳиб ҳиммате.

Жумла жонларни йиғиб, яқдил қилур,
Жумла кўнгилларни бемушкул қилур.

Мушфиқ айлаб чун аною волида,
Муслимун, демишки, нафсун воҳида...²⁸⁵

²⁸⁴ “Ҳечбир уммат йўқким” сўзини “Ораларидан бир огоҳлан-тирувчи чиқмасин” сўзига қадар эсла эсла, хотирла. . . Куръони карим, Фотир сураси, 24-оятга ишорат.

²⁸⁵ Жумла сумулмонлар – битта жондир. . .

Битта жон этган Расули Ҳақ эди,
Йўқса, ҳар жон душмани мутлақ эди...

**ПАЙҒАМБАР АЛАЙҲИССАЛОМ ШАРОФАТИ
ТУФАЙЛИ АНСОРЛАР ОРАСИДА
МУХОЛИФАТ ВА АDOВАТНИНГ БАРҲАМ
ТОПГАНИ**

3730 Икки қавми Эвсу Ҳазраж, дердилар,
Ўз аро душмани қаттол эрдилар.

Қийналарни сурди буткул Мустафо,
Меҳр пайдо қилди исломий сафо.

Ул ғанимлар дўст бўлишди ончунон,
Чун узумлар боғда саф чеккансимон.

Мўминун, ихват не эрмиш, билдилар,²⁸⁶
Бирлашиб, бир жону бир тан бўлдилар.

Ул узум эрқанда дўст, ихвон эрур,
Лек эзилса, ширайи воҳид бўлур,

3735 Ғўралар асли узумга зид, ва лек,
Пишсалар, бўлгайлар унга ёри нек.

Ғўраким тош қотган эрди, хом эди,
Ҳақ азалдин, аҳли кофирдир, деди.

Не ахий, на жонга роҳат бўлгай ул,
Лек шақоват ичра бадбахт бўлгай ул.

Сўйласам гар, унда не эрмиш ниҳон,
Фитналар гирдобада қолгай жаҳон...

Кўзи кўр кофир сирини очмагил,
Сен Эрам ичра тутунлар сочмагил.

²⁸⁶ Ал-мўминуни ихват - мўминлар биродардирлар...

- 3740 Ғураларким, яхшию қобил улар,
Ахли дилдан охири яқдил бўлар.
- Чин узум бўлмоқни этгайлар ғараз,
Ўртадин кетгай баса кийну араз.
- Пўстни йиртгайлар улар ҳам бардавом,
Оқибат ваҳдатга етгайлар тамом.
- Гоҳи думанлик бўлармиш дўст иши,
Жанг этарму ўз-ўзи бирлан киши?
- Офарин ишқингга, устоди сабот,
Неча юз минг зарра топди иттиҳод.
- 3745 Йўл уза хок эрди, тупроқди магар,
Бок, уларни кўза қилди кўзагар.
- Лой баданлар иттиҳоди бўйламас,
Ноқис ул, жисм ичра жонга ўхшамас.
- Ҳозир ҳам бордир Сулаймон ул, тайин,
Биз узоқларга боқармиз, кўрмайин.
- Кўр бўлур, олисга кўз отса киши,
Уйни кўрмас, уйқуга ботса киши.
- Сўз, суханлар мавжига ғарқмиз баса,
Ҳам тугун ечмоққа илҳақмиз баса.
- 3750 Ғар тугун бойлаб, тугун очсак чунон,
Ғап узангай, сўз чўзингай бегумон.
- Банду боғини атайлаб, бемалол,
Гоҳи туккан, гоҳи ечган қуш мисол.
- Ул чаманлар қўйнида сайр айламас,
Умри ўтгай шу тугунлар ичра, бас.

Тушмагай домга, писандмас унга дом,
Лек қанотига шикаст етгай мудом.

Сен тутунга боқма кўп, болу паринг,
Синмасин, беҳудадир карру фаринг.

3755 Топди, кўргил, неча минглаб қуш шикаст,
Лек ҳамон дому тузоқлар кам эмас.

Сен улар ҳолига кўз сол, эй ҳарис,
«Наққабу фиҳо»ни кўр, «Хал мин маҳис»²⁸⁷

Айтишулар турку юнону араб,
Ўртада жанжал шу-ангурму, энаб.

То Сулаймонким, ўшал соҳиб калом,
Келмагунча, бори бул этгай давом.

Тарк этинг, қушлар, низолар нақлини,
Тинглангиз ул шахриёрнинг таблини.

3760 Ихтилоф бас энди, айланг иттиҳод,
Бирлашиб, айланг шу кўнгилларни шод.

Хайсу мо кунтум фаваллу важҳакум,
Наҳваху ҳазаллази лам янҳакум.²⁸⁸

Бизки кўр қушмиз, адабда турмадик,
Ул Сулаймон келса ҳамки, кўрмадик.

Чузғ каби лочинга ёв, душмон бўлиб,
Қолдик охир мулкимиз вайрон бўлиб.

²⁸⁷ Уларнинг шаҳарлари илма-тешик бўлди, энди қочиб қутиладиган жойлари бормикан?

²⁸⁸ «Сиз қаерда бўлманг, юзингизни у томонга буриинг. – Сизга бу ҳузурни у ман этмади». Қуръони карим, Бақара сураси, 144-оятга ишорат.

Чунки кирганмиз жаҳолат йўлига,
Етказиб озор азизлар кўнглига.

3765 Бок, Сулаймондин мунаввар бўлдилар,
Жумла қушлар, бехатар, эмин улар.

Аҳли ожизга таширлар дону дун,
Бехилофу кийнадирлар, бетугун.

Худхуди лойиқ тамом тақдиста ул,
Йўл очар чун неча юз Билқиста ул.

Зогини кўрсанг фақат сувратда зог,
Фазлу ҳиммат ичра лочиндир бироқ.

Лайлаги лак-лак дебон, даврон сура,
Шубҳага тавҳиддин оташ, ўт ура,

3770 Каптари кўркмас, мудом лочинга эш,
Лочини ҳар дам кабутар бирла хуш.

Булбули хонишда доим, нармагар,
Кўнгли ичра боғу гулашн бор магар.

Тўтиси, бергил менга шаккар, демас,
Кўнглида шахду шакарлар кам эмас.

Товуси пойига солгин сен назар,
Ўзга товуслар қанотидин гўзал.

Мантикул-тайри Хоқоний майдадир,
Мантикут-тайри Сулаймон қайдадир?

3775 Қуш тилин қайдин билурсен, одаме,
Кўрмаган бўлсанг Сулаймонни даме?

Бўйла бир қушким, ажиб мутриб эрур
Остида ул Машриқу Мағриб эрур.

Хар бир оханги заминдия Аршгача,
Курсидия то шул замину фаршгача.

Бор, Сулаймонга етиш, хуффоши рад,²⁸⁹
Зулмат ичра қолмагайсен то абад.

Азм этиб, бир газча юрсанг йўлга сен,
Ул каби қутби масоҳат бўлгасен.²⁹⁰

- 3780 Судралиб, оқсоқланиб боссанг ани,
Тарк этур ул бори оқсоқлик сени.

ТОВУҚ ОСТИДА ТУХУМ ЁРГАН ЎРДАКЧАЛАР ҚИССАСИ

Сени тукқан гарчи ўрдак онадир,
Парвариш этган товук ул, доядир.

Онанг ул дарёдадир, ирмоқ аро,
Доянг ул соҳилдадир, тупроқ аро.

Иштиёқ сувданки етмишдир сенга,
Бегумон онангдин ўтмишдир сенга.

Майли тупроқ - сенга доянгдин ҳавас,
Қўй уни, азму қарори яхшимас.

- 3785 Дояни соҳилда қолдиргил ҳамон,
Маънилар баҳрига кир ўрдаксимон.

Қўрқитиб, онанг этар бўлса итоб,
Қўрмагил, дарёга киргил сен шитоб.

Бўйла қушсен, еру сувда ўйнаган,
Сен товукмассен, катакни буллаган...

²⁸⁹ Хуффоши рад - доно кўршапалак.

²⁹⁰ Қутби масоҳат-ўлчов мезони.

Сенки “каррамно бани одам” шаҳи,²⁹¹
Сенга бирдек сув ва тупроқ даргаҳи.

Сен “Ҳамалноҳум ала-л-барр”ингни қўй,
Сен “ҳамалноҳум ало-л-бахр”ни суй...²⁹²

3790 Чун малойикка заминга роҳ эмас,
Жинси ҳайвон баҳрдин огоҳ эмас.

Эй танинг ҳайвон, вале жонинг малак,
Ҳам замин парвона сенга, ҳам фалак.

“Мислукум” дер зоҳирида гар башар,
Кўнгилида “Юҳо илайҳи” дер магар...²⁹³

Гарчи тупроқ ичрадир хокий тани,
Руҳи осмон ичрадир, кезгай ани.

Биз ҳама сув қушларимиз, эй гулом,
Сўзимизни англагай денгиз тамом.

3795 Ул Сулаймон-бахр эса, биз-турфа тайр,
То абад қалқиб, эгармиз унда сайр.

Сен Сулаймон бирла ул дарёга кир,
Сув ўзи жисминга қалқонинг бўлур.

Ул Сулаймон ҳар нафас ҳозир эмиш,
Лек ҳасад кўз бойлагич, соҳир эмиш.

Бизга ҳамроҳ жаҳлу уйқу ҳам фузул,
Кўзимиз ўнгидадир ул, биз малул.

²⁹¹ “Одам ўғилларини юксалтирдик. . .” Куръони карим, Ал-Исро сураси, 70-оятга ишорат.

²⁹² Сен “қуруқликка чиқазиб қўйдик” сўзини қўйиб тур, сен “денгизга чиқазиб қўйдик” сўзини сев.

²⁹³ Қўринишида “Сизнинг наслингизданмен” дер инсон, қўнгилида “Унга ваҳий келди” сўзи.

Ташнага кўк гулдириси-дардисар,
Ўйламас лекин, булут не келтирар.

3800 Кўзлари ўнгида сув-оби равон,
Беҳабар лек, не туширғай осмон.

Ҳиммат отини сабабга сурмиш ул,
Чин сабабкордин вале юз бурмиш ул.

Сен сабаблар соҳибин кўрсанг аён,
Ул сабабларга кўнгил бергунг қачон?

ҲОЖИЛАР САҲРОДА ЁЛГИЗ ЗОҲИДНИ УЧРАТИБ, УНИНГ КАРОМАТИГА ҲАЙРОН ҚОЛИШГАНИ

Бор эди зоҳид, макони бодия,²⁹⁴
Фарқ эди тоатга, чун иббодия.²⁹⁵

Ҳожилар чўлга шаҳардин етдилар,
Қовжироқ зоҳидга диққат этдилар.

3805 Маскани қум эрди, лекин тар мизож,
Жисмига боди самум эрди илож.

Ёлғиз эрди гушайи ваҳдат аро,
Лек саломат эрди ул офат аро.

Ул намоз айлар эрди қум устида,
Қумки, қайнарди қозондек остида,

Унга қизгин қум мисоли гул эди,
Минган оти ўйлаким дулдул эди.

Пойида эрди ҳариру гул матоҳ,
Ул самуми оташин-боди сабоҳ...

²⁹⁴ Бодия - чўл, саҳро.

²⁹⁵ Иббодия - араб кавмларидан бири, саҳрода яшаб, тақводорлик ила машҳур бўлишган.

- 3810 Кутдилар то ул битиргунча намоз,
Чулгамишди кексани фикри дароз.
- Очди кўз, ўзига келди ул фақир,
Шунда бир ҳожи-тирик, равшан замир.
- Кўрдиким, сувлар оқар юз-кўзидин,
Тўни ҳўл эрди таҳорат изидин...
- Сўрди: сув қайдин келур, эй муқтадо?
Кўлларини чўзди ул сўйи само...
- Деди ҳожи: йўқ кудук, арқон магар,
Истаган пайтингда ёмғирму ёғар?
- 3815 Еч ўзинг мушкулни, эй султони дин,
Бизга ул ҳолингни ошкор айлагин.
- Кўрсат асрорингни бизга рўйи рост,
То бўлайлик барча зуннордин халос...
- Кўзларини кўкка тикди ул ҳамон,
Бул дуоларни ижобат эт, дебон.
- Эйки ризқ деб кўзни тикканмен сенга
Раҳм этиб, кўкдин эшик очдинг менга.
- Эй яратган ҳар макону ломакон,
Фиссамоуи ризқукум этгил аён.²⁹⁶
- 3820 Шул муножот ичра кўкда бир булут
Худди обкаш фил каби топди вужуд.
- Қуйда ёмғирни, челақлаб қуйди у,
Дашту сахро, ўру қирни тутди сув...

²⁹⁶ Фиссамоуи ризқикум-ризқингиз кўкдадир.

Тўқди кўк дашт узра кўздин ашқлар,
Хожилар тўлдирди сувдин машқлар.

Ул жамоат бул ажойиб кордин,
Тавба, деб топди халос зуннордин.

Бўл ажабдин бир қавмда эътиқод -
Ортди, чун валлоҳи аълам бир-рашод²⁹⁷

3825 Бошқа бир қавм кўрмайин хуш, қолди хом,
Бўлди ноқис тоабод, таммул калом...²⁹⁸

*“Маснавийи маънавий”нинг
иккинчи китоби тугади*

²⁹⁷ Аллоҳ тўғри йўлни яхшироқ билгувчидир.

²⁹⁸ Таммул калом – сўз шу ерда ниҳоясига етди.

МУНДАРИЖА

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм	5
Дебоча	6
Ҳазрати Умар разиаллоҳу анҳу замонида бир киши ҳаёлни ҳилол деб билгани	15
Бир илончи бошқа бир илончининг илонини ўғирлагани	17
Исо алайҳиссаломдан бир ҳамроҳи, суяқларни тирилтир, деб илтимос этгани	17
Сўфи хизматкорга эшагининг йўлда ҳориганини айтгани ва хизматкор унга “ло ҳавла” деб жавоб бергани	19
Тингловчи ҳикоянинг кўпроқ ташқи жиҳатларига эътибор қилиб, унинг асл маъносидан бебаҳра қолиши	22
Карвончиларнинг, сўфи улови касалланмиш, деган ҳаёлга боришлари	23
Подшо ўз лочинини бир кампирнинг уйдан топгани	33
Шайх Аҳмад Хизравия қаддасаллоҳу сирраҳул азизнинг қарз берганларга Ҳақ илҳоми ила ҳалво сотиб олгани	37
Биров, кўп йиғлама, кўр бўласан, деб зоҳидни қўрқитгани	43
Исо алайҳиссалом дуо ўқиб, суяқларга жон киритгани қиссасининг давоми	44
Бир деҳқон қоронғуда ҳўкиз деб ўйлаб арслонни силаб-сийпагани	48

Сўфилар мажлиси самоъ тузмок учун бир мусофирнинг эшагини сотишгани	49
Қозининг одамлар бир муфлисни судраб, шаҳар айлантиргани	54
Зиндон аҳли қози вакилга муфлис дастидан шикоят этгани	57
Масал	67
Тухмат ила онасини ўлдирганни мардум маломат этгани	70
Подшо янги сотиб олган икки қулни қандай имтиҳон этгани.	76
Подшо у қуллардан бирини бир ерга жўнатгани ва бошқасидан у қулнинг ҳолини сўргани.	77
Қулнинг, дўстим сидку вафоли, бунга ишончим комил, деб қасам ичгани	81
Сарой аҳлининг хос маҳрамга ҳасад этишгани.	92
Чанқаган кишининг девор устида туриб, сувга тош отгани	104
Волийнинг йўл ўртасига тикан эккан кишига, тиканларни юл, деб амр этгани	107
Дўстлари Зуннуни Мисрий қаддасаллоху сирраҳў лазизнинг аҳволини сўрмоқ учун шифохонанага боришгани	120
Муридлар Зуннуннинг жинни эмаслиги, балки ўзини жинниликка солганини тушунгани	124
Ҳазрати зуннун қаддасаллоху руҳаҳу ҳикоятига қайтиш	126

Хўжаси Лукмоннинг зийраклигини имтиҳон этгани	127
Имтиҳон қилувчилар олдида Лукмон фазлу донолигининг намоён бўлиши	131
Сарой аҳлининг хос маҳрамга ҳасад этгани ҳикоясининг охири	135
Худхуд келтирган мактубни ўқиб, Билқис Сулаймон пайгамбарга муҳаббат боғлагани ✓	138
Бир файласуф “Булоқларни қуритармиз...” оятини эшитиб, уни инкор этгани	141
Мусо алайҳиссалом чўпон муножотини инкор ✓ этгани	148
Ҳақ Таолонинг Мусо алайҳиссаломга танбиҳ ✓ бергани	151
Чўпондан узр сўрагил, деб Мусо алайҳиссаломга ваҳий келгани	153
Мусо алайҳиссаломнинг Ҳақ Таолодан, нега золимларнинг қўли баланд келади, деб савол сўрагани ✓	157
Бир амир оғзига илон кирган кимсани ранжитгани	162
Бир одам айиқнинг хушомадига учиб, ундан садоқат кутгани	167
Кўр тиланчининг, менда икки кўрлик бор, дегани	172
Айиққа ишонган нодон ҳикоясининг давоми	173
Мусо алайҳиссаломнинг бузоққа сиғинган кишига, эй сенинг эс-хаёлинг қаерда эди, деб ✓ сўрагани	175

Насихатчи айикка кунгил болаган кишига насихат этиб, сўзи ерда қолгач, уни тарк этгани	178
Бир жиннининг Жолинуса хушомадлар қилгани ва бундан Жолинуслинг кўркувга тушгани	180
Бир қушнинг бошқа турга мансуб қуш ила учгани сабаби	181
Айикка ишонган одам ҳикоясининг охири	183
Муҳаммад алайҳиссаломнинг касалманд дўстини бориб кўргани ва иёдат фойдалари баёнида	184
Ҳақ Таолодан алайҳиссаломга, хаста бўлдим, ҳолимни сўрмадинг, деб ваҳий келгани ✓	186
Богбоннинг сўфи, фақиҳ ва алавийни бир-биридан ажратгани	187
Пайгамбар алайҳиссалом бир бемор ҳолини сўргани ҳикоясининг давоми ✓	190
Бир шайхнинг Боязидга, мен-Қаъбамен, атрофимдан айланиб, мени тавоф эт, дегани	191
Ҳикоят	192
Пайгамбар алайҳиссалом хастани кўриб, унинг дуода густоҳлик қилганини пайқагани ✓	194
Саййиднинг, нега фоҳишага уйландинг, деган саволига Далқакнинг узр айтгани	201
Бир кишини ўзини жинниликка солган бузрукворни ҳийла билан гапга солгани	201
Бир итнинг кўзи ожиз гадога ташлангани	203
Маст бўлиб, ерда ётган кишини муҳтасиб зиндонга буюргани	206

Маслаҳат сўргувчи бузрукворни иккинчи бор гапга солгани	207
Пайгамбар алайҳиссаломнинг хастага этган насиҳати давоми ✓	211
Пайгамбар алайҳиссаломнинг хастага васият этиб, дуо ўргатгани ✓	219
Иблис, тур, намоз вақти бўлди, деб муовияни уйротгани	224
Иблис яширинган ҳолда баҳоналар тўқиб, Муовияни ҳовридан туширгани ва Муовиянинг унга жавоб айтгани	225
Иблиснинг Муовияга жавоб бергани	225
Муовия Ибоисга унинг макру ҳийласини такрор эслатгани	228
Иблиснинг Муовияга яна жавоб бергани	230
Муовиянинг Иблисга зарда қилгани	232
Муовиянинг Иблисдан шикоят қилиб, Оллоҳ таолодан мадад сўрагани	233
Иблис ўз макру ҳийласини такрор аён этгани	234
Муовия Иблисдан мақсадини такрор сўрагани	235
Қозининг қозиликдан шикоят этгани ва ноибнинг унга жавоб бергани	236
Муовия Иблисни иқрор этгани	237
Иблис ичидагина рост сўзлаб, Муовияга иқрор бўлгани	238
Жамоат намозидан кечиккан намозхон ҳасратининг фазилати	239

Иблис ўз макрига иқрор бўлгани ҳикоятининг охири	239
Уй эгаси ўғрини тутдим деганда бировнинг чақирганини эшитиб, уни қўйиб юборгани	241
Мунофиқлар қиссаси, уларнинг Масжиди Зирор кургани.	243
Мунофиқларнинг Пайғамбар алайҳиссаломни Масжиди Зирорга олиб боришга ҳаракат этишгани.	245
Баъзи саҳобанинг, Пайғамбар алайҳиссалом нега айбларни ёпиш йўлини тутмаяптилар, деган андишага боргани	248
Бир киши туясини йўқотиб, уни излагани ҳикояси	250
Мухолиф мазҳаблар орасида шубҳа-тараддуд ичра қолганда ундан қутулиш йўллари баёнида	251
Ҳар нарсани имтиҳон қилиб кўргил, токи ундаги хайру шарр аён бўлгай.	253
Туясини излаган киши ҳақидаги ҳикоянинг фойдаси баёнида.	256
Ҳар кимсада бир Масжиди Зирор фитнаси борлиги баёнида	259
Бир ҳинду бошқа бир ҳиндуни койигани, лекин ўз айбидан беҳабар эканлиги	260
Ўғизлар бировни қўрқитмоқ учун бошқа бир кишини ўлдирмоқчи бўлишгани	262
Анбиё ва авлиё алайҳиссаломлар борлигига ношукурлик қилган худпарастлар аҳволи баёнида.	263

Бир қарилнинг хасталикдан табибга шикоят этгани ва табибнинг унга жавоб бергани	265
Жуҳо ва отасининг тобути олдига тушиб, йилаган бола қиссаси.	268
Бир боланинг йирик жуссали кимсадан қўрққани ва унинг, эй бола, қўрқмагил, мен эркак эмасман, дегани.	271
Бир овчи қиссаси, унинг ўрмонга келаётган суворийдан қўрққани	272
Бадавий қопга қўм тўлдиргани, бир файласуф уни маломат этгани	273
Иброҳим Адҳам қаддасаллоху руҳахул азизнинг дарё бўйича кўрсатган каромати	276
Орифнинг гайбни кўргувчи нур ила мунаввар бўла бошлагани	278
Бир бегонанинг шайхга бўҳтон айлагани ва шайх муриднинг унга жавоби	283
Иброҳим Адҳам қаддасаллоху руҳанинг дарё бўйидаги қиссаси давоми	286
Бировнинг Тангри таоло менинг гуноҳларимга боқмайди, деб даъво қилгани ва Шуайб алайҳиссаломнинг унга жавоб бергани	289
Бир бегонанинг шайхга тухмат қилгани қиссасининг давоми	292
Ойша розиаллоху анҳунинг Муҳаммад алайҳиссаломдан, нега жойнамоз ёзмасдан, ҳар ерда намоз ўқийсиз, деб сўрагани	294
Бир сичқон туянинг арқонидан тортиб, ўз- ўзига мағрур бўлгани	295

Кемада тухматга учраган бир дарвеш каромати	298
Сўфиларнинг шайх ҳузурига келиб, кўп гапирган сўфи устидан шикоят этишгани	301
Дарвешнинг шайхга уэр айтгани	302
Тўғрилигига ўзи далил бўлган даъво	306
Яҳё алайҳиссалом она қорнида экан, Масих алайҳиссаломга салом бергани	309
Бу қиссага шубҳа қилганлар	309
Шак-шубҳа жавоб	310
Ҳол тили ила сўйламоқ ва уни англамоқ баёнида	311
Ботил сўзлар ботил кўнгилларга хуш ёқар	312
Абадий ҳаёт дарахтини излашгани	313
Шайх ул толиби муқаллидга дарахт сирини англагани	314
Тўрт йўловчи ҳақида ривоят	316
Пайгамбар алайҳиссалом шарофати туфайли ансорлар орасида муҳолифат ва адоватнинг барҳам топгани	319
Товуқ остида тухум ёрган ўрдакчалар қиссаси	323
Ҳожилар саҳрода ёлғиз юрган зоҳидни учратиб, унинг кароматига ҳайрон қолишгани	325
Мундарижа	328